

Guri Mette Vestby
Heidi Bergsli
Bjørg Langset
Marit Owren Nygaard

Byene i Nordland som innovasjonssentra

Kunnskapsgrunnlag for bypolitikk

Guri Mette Vestby
Heidi Bergsli
Bjørg Langset
Marit Owren Nygaard

Byene i Nordland som innovasjonsentra

Kunnskapsgrunnlag for bypolitikk

NIBR-rapport 2016:2

Tittel: **Byene i Nordland som innovasjonssentra.
Kunnskapsgrunnlag for ny bypolitikk**

Forfatter: Guri Mette Vestby, Heidi Bergsli, Bjørg Langset og Marit Owren Nygaard

NIBR-rapport: 2016:2

ISSN: 1502-9794
ISBN: 978-82-8309-100-7 (Trykt)
978-82-8309-101-4 (Elektronisk)

Prosjektnummer: 3481

Prosjektnavn: Byene i Nordland som innovasjonssentra

Oppdragsgiver: Nordland fylkeskommune

Prosjektleder: Guri Mette Vestby

Referat: Rapporten inneholder en kartlegging og analyse av hva slags miljøer og møteplasser som fungerer som innovasjonsarenaer i de ti byene og regionsentrene i Nordland, hvilke betingelser og forutsetninger som fremmer innovasjon, og hvordan næringsutvikling og kreativ byutvikling i større grad kan integreres. Materialet skal gi grunnlag for utformingen av en ny bypolitikk felles for fylket og for den enkelte by i Nordland.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Dato: Februar 2016

Antall sider: 221

Pris: 250,-

Utgiver: By- og regionforskningsinstituttet NIBR
Høgskolen i Oslo og Akershus
Postboks 4 St. Olavs plass,
0130 OSLO
Telefon: (+47) 67 23 50 00
E-post: post@nibr.hioa.no

Vår hjemmeside: <http://www.hioa.no/nibr>

Trykk: X-idé
Org. nr. NO 997058925 MVA
© NIBR 2016

Forord

Dette prosjektet inngår i Nordland fylkeskommunes arbeid med by- og regionsenterpolitikk, der det skal utvikles strategier og tiltak for så vel en felles bypolitikk som for hver enkelt by. NIBR har arbeidet med prosjektet fra slutten av september 2015 til januar/februar 2016.

På NIBR har forskerteamet bestått av Heidi Bergsli (samfunnsgeograf), Bjørg Langset (samfunnsøkonom), Marit Owren Nygaard (samfunnsøkonom) og Guri Mette Vestby (sosiolog), med Vestby som prosjektleder¹. I tillegg har Knut Onsager (samfunnsgeograf) og Torunn Kvinge (samfunnsøkonom) bidratt med kommentarer og innspill om innovasjon og næringsliv.

Vi takker alle de 48 personene i de ti byene og regionsentrene, og de 9 informantene på fylkesregionalt nivå, som alle velvillig har stilt opp i intervjuer med sine erfaringer og synspunkter. Takk også til alle 163 personene som tok seg tid til å besvare vår web-baserte spørreundersøkelse. Til sist: en stor takk til Nordland fylkeskommune v/ plansjef Greta Johansen for at vi fikk muligheten til å arbeide med en svært interessant tematikk og for god kommunikasjon underveis i løpet!

Oslo 23. februar 2016

Guri Mette Vestby
Forskningssjef

¹ Ansvars- og oppgavefordelingen mellom forskerne er vist i vedlegg 3.

Innhold

Figuroversikt	4
Tabelloversikt.....	6
Forkortelser	7
Sammendrag.....	8
Summary	16
1 Studiens formål og metode	25
1.1 Om studien	25
1.2 Problemstillinger og metoder	26
2 Kunnskap om innovasjon og kreativitet i byer	31
2.1 Byen som senter for innovasjon	31
2.2 Begrepene kreativitet og innovasjon	32
2.3 Kreative byer.....	34
2.4 Innovasjon i små og mellomstore byer i regional kontekst	36
2.5 Kunnskapsnettverk og regionale relasjoner	37
2.6 Diversitet og mangfold som innovasjonsressurs.....	39
2.7 Bypolitikk i endring.....	41
3 Statistisk bakgrunnsbilde	44
3.1 Befolkning, kompetanse og mangfold	44
3.2 Bransjestruktur og –utvikling	59
4 Fylkesregionale strategier, perspektiver og aktører.....	70
4.1 Fylkeskommunens planarbeid: et attraktivt og nyskapende Nordland.....	70
4.2 Regionale aktører i Nordland: roller, virkemidler og samarbeid	73
4.3 Avsluttende om det regionale samarbeidet	82
5 De ti byene som innovasjonssentra	83

5.1	Innledning.....	83
5.2	Bodø.....	84
5.3	Brønnøysund	93
5.4	Fauske	100
5.5	Leknes.....	106
5.6	Mo i Rana	112
5.7	Mosjøen.....	118
5.8	Narvik	123
5.9	Sandnessjøen.....	132
5.10	Sortland.....	140
5.11	Svolvær	146
6	Spørreundersøkelse blant bedrifter og virksomheter	153
6.1	Innledning.....	153
6.2	Innovasjonsarenaer	154
6.3	Styrker og fortrinn ved byene.....	159
6.4	Betingelser og forutsetninger	162
6.5	Hindringer og barrierer	166
6.6	Resultater oppsummert	170
7	Byene som innovasjonssentra: kjennetegn, betingelser og potensial.....	173
7.1	Innledning.....	173
7.2	Bredden av innovasjonsarenaer i byene.....	174
7.3	Næringslivets kjennetegn, utfordringer og muligheter.....	178
7.4	Kunnskap, kompetanseutvikling og rekruttering	187
7.5	Næringsutvikling og byutvikling	192
7.6	Små og mellomstore byer som sosial og lokalkulturell arena	196
7.7	Kommunens rolle som utviklingsaktør	198
7.8	Kunnskapsgrunnlag for byer som innovasjonssentra.....	206
	Litteratur	208
Vedlegg 1	Intervjuguide, regionale aktører	218
Vedlegg 2	Antall bedrifter og nyetableringer i Nordland.	220
Vedlegg 3	Ansvars- og oppgavefordeling	221

Figuroversikt

Figur 3.1:	<i>Befolkningsvekst Norge, de ti byene, Nordland og øvrige Nordland, 2005-2015, samlet og dekomponert.</i>	46
Figur 3.2:	<i>Befolkningsvekst 2005-2015, de ti byene, Norge og Nordland.</i>	47
Figur 3.3:	<i>Dekomponert befolkningsvekst i de ti byene, 2005-2015.</i>	47
Figur 3.4:	<i>Befolkningsvekst i bykommunene, Nordland og Norge 2005-2015 for alle aldre, og aldersgruppen 18-27 (yngrebølgen).</i>	50
Figur 3.5:	<i>Andel av befolkningen i aldersgruppen 18-27 år i 2005 og 2015.</i>	51
Figur 3.6:	<i>Prosentvis andel av befolkningen over 15 år med høyest avlagt utdanningsnivå, 2014.</i>	56
Figur 3.7:	<i>Endringen i andelen med ulikt utdanningsnivå, 2005-2014. Verdiene er i prosentpoeng.</i>	57
Figur 3.8:	<i>Andel av sysselsatt befolkning som er innvandrere, 2014.</i>	58
Figur 3.9:	<i>Indeksert vekst i antall sysselsatte etter arbeidssted, 2005-2014. Nordland. Antall sysselsatte i 2005=100.</i>	60
Figur 3.10:	<i>Indeksert vekst i antall sysselsatte etter arbeidssted, 2005-2014. Byene i Nordland. Antall sysselsatte i 2005=100.</i>	61
Figur 3.11:	<i>Sysselsatte i primærnæringer i de ti byene og i Nordland for øvrig, 2015. Prosent.</i>	62
Figur 3.12:	<i>Sysselsatte i sekundærnæringene i de ti byene og i Nordland for øvrig, 2015. Prosent.</i>	64
Figur 3.13:	<i>Sysselsatte i privat tjenesteyting i de ti byene og i Nordland for øvrig, 2015. Prosent.</i>	66
Figur 3.14:	<i>Sysselsatte i ulike næringer i de ti byene og i Nordland for øvrig, 2015.</i>	67
Figur 3.15:	<i>Lokaliseringskoeffisient fire næringsområder, de ti byene, 2015.</i>	68
Figur 3.16:	<i>Utvikling i antall sysselsatte, prosent, Norge, 2005-2015.</i>	68
Figur 6.1:	<i>Viktige miljøer og møteplasser.</i>	155

Figur 6.2:	<i>Samlinger der utviklingen av nye forretningsidéer, aktiviteter, prosjekter eller samarbeidsformer har blitt diskutert.....</i>	157
Figur 6.3	<i>Aktører som er viktige for at innovasjon lykkes.....</i>	160
Figur 6.4:	<i>Trekk ved lokalkulturen som har betydning for innovasjon.</i>	161
Figur 6.5:	<i>Betingelser for at arbeid med innovasjon skal lykkes</i>	163
Figur 6.6:	<i>Kontaktflater med kulturlivet.....</i>	166
Figur 6.7:	<i>Hva hemmer innovasjonsaktiviteter?</i>	168

Tabelloversikt

Tabell 3.1	<i>Folketall per 1.1.2015 i byene, bykommunene og deres BA-regioner i Nordland</i>	44
Tabell 3.2:	<i>Yngrebølgen i Nordland. Bykommuner og- regioner. Antall personer 18-27 år</i>	48
Tabell 3.3:	<i>Bofaste og tilbakeflyttere til bykommunene i Nordland blant 1970-1974-kobortene i perioden 1989-2013. Prosentvis endring fra 1989 til 2013.</i>	51
Tabell 3.4:	<i>Bofaste, tilbakeflyttere og nyinnflyttere i Nordland. 1970-1974-kobortene fulgt fra 1989 til 2013</i>	54
Tabell 3.5:	<i>Endring i andel av sysselsetting med innvandrerbakgrunn, 2008-2014. Verdier i prosentpoeng</i>	59

Forkortelser

BA-region	Bo- og arbeidsmarkedsregion
BRREG	Brønnøysundregistrene
BRUS	Bodøregionens utviklingsselskap
FoU	Forskning og utviklingsarbeid
HALD-regionen	Kommunene Herøy, Alstahaug, Leirfjord og Dønna
KIFT	Kunnskapsintensive forretningstjenester
KMD	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
LO	Landsorganisasjonen i Norge
NFK	Nordland fylkeskommune
NHO	Næringslivets Hovedorganisasjon
SMB	Små og mellomstore bedrifter
SSB	Statistisk sentralbyrå
UH-sektoren	Universitets- og høyskolesektoren
VGS	Videregående skole

Sammendrag

Guri Mette Vestby, Heidi Bergslø, Bjørg Langset og Marit Owren Nygaard

Byene i Nordland som innovasjonssentra.

Kunnskapsgrunnlag for ny bypolitikk

NIBR-rapport 2016:2

Formål med studien

Dette prosjektet inngår i Nordland fylkeskommunes arbeid med by- og regionsenterpolitikk, der det skal utvikles strategier og tiltak for en bypolitikk som både er felles for fylket og spesifikk for hver by. Oppdragsgiver ønsket et nytt kunnskapsgrunnlag for de ti byene som er definert som regionsentra. Utgangspunktet er forståelsen av at byene skaper en dynamikk og en innovasjonskraft som er viktig for å styrke vekstkraften i byregionene. Denne studien undersøker derfor hvordan byene kan styrkes som innovasjonssentra, gjennom et søkelys på innovasjonsarenaer, forhold knyttet til nærings- og byutvikling, samt kommunens og regionale aktørers roller for å fremme et innovativt næringsliv.

Vi anlegger tre gjennomgående perspektiver på hva styrking av byene som innovasjonssentra kan bety: For det første løfter vi fram så vel *styrker som svakheter*, inkludert gunstige betingelser eller barrierer for innovative initiativ, aktiviteter og virksomheter. For det andre ser vi på disse faktorene ved *små og mellomstore byer*. Intensjonen er å bidra med ny kunnskap om bypolitikk og byutvikling, siden byforskningen gjerne har vært fokusert på storbyer på disse områdene. For det tredje anlegger vår undersøkelse et *regionalt perspektiv* på temaene. Byene som innovasjonssentra fungerer nødvendigvis i et samspill med sitt omland.

Hva er innovasjon? Hva er innovasjonsarena? Hva er kreativitet i byutvikling? Innledningsvis foretar vi en gjennomgang av innholdet i relevante begreper, og presenterer aktuell kunnskap og forskningslitteratur på feltet. Vi har ikke studert

innovasjonsprosesser- eller aktiviteter i bedrifter og virksomheter, men hatt søkelys på hvordan bypolitikk, samarbeid og arenaer kan bidra til å styrke innovasjonsprosessene.

Oppdraget var todelt; arbeidet skulle i hovedsak dreie seg om en beskrivelse av hvordan byene i dag fungerer som innovasjonssentre. I tillegg skulle det utarbeides en oversikt over tilgjengelig statistikk som et bakgrunnsbilde. Det statistiske rommer næringslivets bransjestruktur og –utvikling og befolkningens kompetanse, utdanning og aldersstruktur. I prosjektet ligger hovedtyngden i datamaterialet i (i) intervjuer i de ti byene med personer fra næringsliv, kulturliv, offentlig virksomhet og kunnskapsmiljø, til sammen 48 informanter; (ii) spørreundersøkelse med 163 besvarelser fra ledere av bedrifter og virksomheter i Nordland; og (iii) intervjuer med sentrale aktører på fylkesregionalt nivå innen offentlig forvaltning, forskning, utdanning og næringsliv, tilsammen 9 informanter.

Befolknings- og næringsutvikling

Over to tredeler av befolkningen i Nordland bor i de ti byene. Bodø har hatt høy befolkningsvekst, og de øvrige ni byene samlet har hatt svak, men positiv vekst. Øvrige Nordland har hatt befolkningsnedgang. Som i landet som helhet har det vært vekst i andelen unge mennesker, en såkalt yngrebølge. Bodø har hatt sterkere vekst i antall unge enn landsgjennomsnittet, og de fleste byene har en sterkere vekst i antall unge enn fylkessnittet. Gjennom å følge kohorter over tid, finner vi at de ti byene har mistet mange av sine egne unge, men de har fått økt tilfang av unge mennesker fra Nordland for øvrig. Yngrebølgen på landsbasis kan potensielt bidra til økt innflytting av unge mennesker i byene i Nordland.

Det er stor forskjell i næringsstrukturen mellom byene. Noen har et stort innslag av industri, andre av primærnæringer (ressursbaserte næringer) og andre igjen av offentlig tjenesteyting. Felles for fylket er at strukturelle forhold kan forklare en del av den relativt svake arbeidsplassutviklingen siden 2008. Samtidig har en relativt svak befolkningsutvikling også bidratt negativt til utviklingen. Når man justerer for strukturelle forhold på både nærings- og befolkningssiden, viser det seg at Nordland har hatt bedre arbeidsplassvekst i næringslivet enn forventet.

Innovasjonsarenaer

Hvilke miljøer, fora, møteplasser eller nettverk fungerer som innovasjonsarenaer? Innovasjon kan dreie seg om nye eller forbedrede produkter, varer eller tjenester, nye prosesser eller måter å arbeide på, nye strategier og utviklingsgrep, eller nye og forbedrede relasjoner og samhandlingsmønstre mellom aktører. Hva som er innovasjonsarenaer må på samme måte defineres vidt. Det bør romme hele spennet fra formaliserte fora eller virksomheter som har kreativitet eller innovasjon som en uttrykt målsetting til sammenhenger der nye idéer oppstår som en bieffekt. En innovasjonsarena vil innebære deling av informasjon og kunnskap, som i en senere runde kan resultere i nyskaping.

Kartleggingen av innovasjonsarenaer i de ti byene er basert på intervju- og surveymateriale gjort i de ti byene. På bakgrunn av dette materialet har vi identifisert tre typer arenaer:

Formelle arenaer

Formaliserte arbeidsfellesskap der folk har sin daglige jobb:

- Kunnskapsparker, forskningsparker, industri-parker, teknoparker
- Universitets- og høyskolemiljøer, campusmiljøer
- Offentlige, private eller offentlig-private utviklingselskaper
- Samlokaliserte bedrifter eller klyngevirksomheter

Halvformelle arenaer

Nettverk og møteplasser åpne for medlemmer eller inviterte deltakere, eller for hvem som helst:

- Bedriftsnettverk, bransjenettverk, næringsforeninger
- Ulike forum som næringsforum, IT-forum
- Ulike kurs som etablererkurs, gründerkurs
- Frokostmøter, temalunsmøter
- Åpne møter om byutvikling, og steds- og næringsutvikling
- Fagkonferanser; fra interkommunale konferanser til næringskonferanser

Uformelle arenaer

Uformelle sosiale treffpunkter som kan fungere som kreative møteplasser for idéutveksling:

- Kulturhus og kulturarenaer, bibliotek, kulturkaféer, debattarenaer
- Gründerkaféer, steder med mulighet for midlertidige arbeidsplasser
- Ulike kulturarrangementer, slik som konserter, teater, bydager, markeder, festivaler

Særlig verdifullt er *kombinasjonen* av de uformelle møteplassene med mer formaliserte arbeidsmiljøer eller virksomheter i næringsliv, kulturliv, forskning og utdanning og at det foregår nyskapende aktivitet og samarbeid på *broene* som eksisterer i dette landskapet.

I Nordlandsbyene fremkommer det at alle byene har flere arenaer som oppleves som viktige. Det er naturlig nok i de mindre byene at innovasjonsarenaer er mest savnet, særlig de formelle og bransjeoverskridende. Det ønskes også flere regionale arenaer med kontinuitet i aktivitetene.

Det er det få *spesialiserte arenaer* som savnes, bortsett fra innen reiselivsnæringen. Snarere er det et ønske om *breddearenaer*, hvor aktører kan møtes på tvers av bransjer. Dette løftes også frem i vår bedrifts- og virksomhetsundersøkelse, hvor eksistensen av *møteplasser* der folk kan treffes og inspirere hverandre, og at folk fra *ulike bransjer og sektorer* samarbeider, fremstår som en viktig betingelse for innovasjon. Slike arenaer kan gi grobunn for å skape utradisjonelle koplinger mellom tradisjonelle næringer man er sterk innenfor (smart diversifisering). Arenaer hvor kunnskap og forskning formidles og diskuteres mellom kunnskapsmiljø og næringsliv er også etterspurt. Dette kan finne sted innenfor hver av de tre arenatypene.

Vi anser betingelser for innovasjonsarenaer å være en viss grad av åpenhet, gjensidighet og ikke minst tillit mellom aktørene. Tillit inngår i begrepet sosial kapital, en ressurs som i mindre lokalsamfunn styrkes ved gjennomsiktighet og flertrådede nettverk; en vet hvem for eksempel hvem en skal mobilisere i kreative prosesser for utvikling av byen eller et næringsfelt. Men sosial kapital som fenomen kan også virke ekskluderende, og i noen av

byene i Nordland gis det et inntrykk av at lukkede nettverk og/eller manglende delingskultur dominerer. I disse tilfellene vil behovet for å etablere og tilrettelegge for nye arenaer, formelle så vel som uformelle, være større enn i byer som mer omgripende er kjennetegnet av tillit og samarbeidskultur.

Næringsliv, kunnskapsmiljø og innovasjon

Det er flere grunner til at byene er sentrale for Nordlands næringsliv. For det første er byenes næringsbaser og spesialiseringer av stor betydning utvikling av arbeidsplasser og verdiskaping i fylket. For det andre er by-kommunene og regionene svært viktige for tilveksten av nye bedrifter i Nordland (både i volum og rater). For det tredje står næringslivet i byregionene (BA-regionene) for en høy andel av de samlede FoU- og innovasjonsinvesteringene i fylket. For det fjerde er bykommunene viktig for utvikling av nye vekstnæringer.

Majoriteten av byene representert i vår studie ser ut til å ha legitimitet som regionsentra ved at de betjener regionen med tilbud innen handel, offentlige tjenester (helse, skole/studier mv.), kultur og rekreasjon. For næringslivet er det imidlertid en varierende grad av senterfunksjoner å finne i byene. Særlig gjelder dette kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting (KIFT-næringer) og sterke kunnskapsmiljøer, og deres samspill med lokalt og regionalt næringsliv. Næringslivet, og til dels også kommuneadministrasjonen i byene, har kommet langt i å skape regionalt fokus og samarbeid, selv om det politiske samarbeidet står noe tilbake mange steder.

Bedriftene har vært kjennetegnet av erfaringsbasert innovasjon, og mange har omstilt seg til den nye økonomien ved å rendyrke sin kjernevirksomhet. Flere byer fremstår dessuten som sterke omstillingssamfunn, der kompetanse og kunnskap fra tidligere industri overføres til ny virksomhet. Der det finnes større «hjørnesteinsbedrifter» ser det ut til å være potensial for større lokal samhandling for å hente ut synergier til bedriftsetablering og samarbeid.

Kunnskapsbasert innovasjon har vært mindre fremtredende i fylket. De fleste byregionene i Nordland fremstår som «tynne» regionale innovasjonssystemer med få og små kunnskapsmiljøer, og små næringsmiljøer. I mer velfungerende regionale systemer er

det ofte større miljøer og mer omfattende relasjoner mellom et kunnskapsbasert næringsliv og relaterte FoU-miljøer. En gjentakende utfordring som løftes frem i byene er enten at bedriftene er for små til å drive med kompetanseheving, de har ikke kompetanse til kunnskapsbestilling, eller de ser ikke behov for formell kunnskapsoverføring. Det uttrykkes derfor ønske om at kunnskapsinstitusjoner tar mer initiativ ovenfor bedriftene.

I vår bedrifts- og virksomhetsundersøkelse legges det vekt på at tilgangen til *stimuleringsmidler og støtteordninger* til gründervirksomhet er viktig, fordi en vesentlig hindring ligger i at det er mange små bedrifter med lite kapital og FoU-ressurser og at de mangler kapital for nyskapende prosjekter.

Det fremstår som en særlig styrke at det nå er en høy bevissthet om nødvendigheten og verdien av å spille på *hele registeret* av kunnskaps- og kompetansebyggende miljøer i Nordland, fra innvandreropplæring til universitetsmiljøer. Samtlige byer har utviklingen av kunnskapsmiljø og kompetanseheving høyt på agendaen. Mens de tre største byene høster fordeler av universitetscampus, har de mindre byene behov for å styrke studiesentre og skolen som møteplass for kunnskapsmiljø og næringsliv.

Samtidig er det vanskelig for de fleste av byene å rekruttere høykompetent arbeidskraft. Trainee-programmet fremstår i denne sammenheng som en vellykket ordning som bør videreføres, også for en bredere rekruttering blant bedriftene. Mangfold med hensyn til kjønn, alder og etnisitet kan være en styrke, men surveyresultatene tyder på at initiativrike mennesker anses som viktigere for innovasjonsevnen enn mangfold i seg selv.

Det virker til å være stor forskjell på byers kultur for nytenkning. Mens noen byer beskrives som steder med stor åpenhet for nye idéer, samspill med nye aktører og gründere, og med evne til omstilling og samarbeid, fremstilles andre byer som preget av en viss lukkethet, dominerende bedriftsmiljøer og «jantelov». Noen byer har imidlertid greid å endre slike kulturer i Nordland, som oppleves som en hindring for godt lokalt og regionalt samspill.

Kreativ by og byutvikling

Det er mange eksempler i intervjuene i byene på at disse to feltene er gjensidig avhengig av hverandre; at et godt næringsliv beriker

bylivet og omvendt at et kreativt og pulserende byliv direkte og indirekte er viktig for store deler av næringslivet. Samtidig kan disse feltene gripe mer gjensidig inn i hverandre, særlig gjennom privat-offentlig samarbeid.

Dette behovet fremkommer også av vår undersøkelse blant bedrifter og virksomheter i Nordlandsbyene, hvor den viktigste *betingelsen* for at arbeid med innovasjon skal lykkes oppleves å være *at offentlige og private aktører spiller på lag*. Manglende samspill mellom slike aktører anses som den viktigste hindringen for innovasjonsaktiviteter.

Byene som arenaer for kreativitet har stort potensial i Nordlandsbyene, noe som blant annet reflekteres i byenes kultur- og stedsutvikling. Men byene fremstår også som innovasjonsarenaer *i seg selv* fordi de utgjør et treffpunkt for planlagte så vel som uventede møter. Ett av småbyens fortrinn ligger i en kombinasjon av folks flertrådede relasjoner og tillitsbaserte nettverk og mange uformelle møteplasser og arrangementer, - steder som blir oppfattet som verdifulle for innovasjon. Storbyenes mangfold som nærer kreativitet speiles også i småbyene, selv om skalaen er mindre. Her er sivilsamfunnets ildsjeler og dugnadsånd en ressurs i Nordlands byer; de kan sterkere involveres i satsing på inkluderende byutvikling som kan fremme estetiske og kreative elementer og miljøer i byrommet, urbanitet og mangfold. En strategi for å fylle tomme sentrumslokaler og ledige arealer med midlertidig aktivitet kan bidra til å skape et allsidig byliv. Ved å invitere befolkningen til å ta slike steder i byen i bruk på kreative måter kan kommunen skape entusiasme og eierskap til byutviklingen.

Kommunens rolle som utviklingsaktør

Kommunene har en rolle som samfunnsutvikler, og denne utviklingsaktørrollen kan de velge å utøve på ulike måter. Vi fremhever særlig fire utviklingsaktørroller kommunen kan innta for å styrke by- og næringsutviklingen; gjennom (i) planarbeid og planprosesser i byene, (ii) styrking av samarbeid mellom offentlige og private aktører, samt forhold til sivilsamfunnet og utviklingen av interkommunalt samarbeid, (iii) å fasilitere utvikling og vekst, gjennom å tilrettelegge for en ny bypolitikk, og (iv) være en aktiv aktør for integrert bypolitikk, der kjernen er utviklingen av det intrakommunale samarbeidet.

Mens bykommunene i Nordland aktivt bruker planer til å kople nærings- og byutvikling og ta en samfunnsutviklingsrolle, gir knappe kommunale ressursgrunnlag seg utslag i at de i praksis i stor grad velger en tilretteleggende rolle ovenfor næringslivet og befolkningen. Næringslivet ønsker ikke at kommunen har en tilbaketrukket rolle, og etterspør samtidig større forutsigbarhet og tydelige planer og rammebetingelser. Kommunerepresentanter ønsker selv dette, men har opplevd både brudd i samarbeidet dersom spillet ikke foregår rent på næringslivets premisser. Dessuten gis det flere eksempler på utfordringer knyttet mismatch mellom kommuneadministrasjonens arbeid og politikeres strategier.

Regionale aktørers rolle

Nordland fylkeskommune har gjennomført et grundig planarbeid og arbeid med å kople nyskapende utvikling, næringsliv og byliv bygger på tre viktige strategiprosesser, for innovasjon, stedsutvikling og bypolitikk. Dette gir en god forankring og et godt utgangspunkt for å utnytte potensialet for ytterligere helhetlige grep for politikk for byen i regionen.

Fylkeskommunen synes å være en sterk og viktig pådriver for at bykommunene utformer en mer integrert bypolitikk. For en samordnet bypolitikk vil dette dreie seg om å arbeide tverrgående med områder slik som innovasjon, stedsutvikling, samferdsel, utdanning, folkehelse og kultur. Utfordringene er komplekse og fordrer derfor komplekse løsninger. Mange fylkesregionale aktører innen privat og offentlig virksomhet som er lokalisert i Bodø har etablert gode samarbeidsarenaer og konkrete samarbeidsprosjekter. FoU-sektoren med Universitetet og Nordlandsforskning er viktige aktører i disse nettverkene. Studentorganiserte aktiviteter med innovasjon og entreprenørskap kan også i sterkere grad inviteres inn i næringslivsarrangementer- og tiltak. De regionale aktørene er alle opptatt av kompetanseheving og kunnskapsspredning, men det varierer i hvilken grad de klarer å imøtekomme og kople seg opp mot næringslivets behov. De statlige etatene og nasjonale myndigheter må også tilstrebe en nasjonal og samarbeidsbasert bypolitikk på tvers av forvaltningsnivåene for å styrke en integrert bypolitikk og byutvikling.

Summary

Guri Mette Vestby, Heidi Bergslø, Bjørg Langset and Marit Owren Nygaard

Towns in Nordland as innovation centres. Knowledge base for new urban policies

NIBR Report 2016:2

The purpose of the study

This project is part of Nordland County Council's work on a city and regional centre policy where the council will be developing common and city-specific strategies and measures for urban policy. The council wanted a new knowledge base prepared for the ten towns and cities that are defined as regional centres. The basic understanding is that towns and cities create a dynamic and innovative force that is important to strengthening growth in the city regions. This study therefore investigates what can be done to enhance towns and cities as centres of innovation, by training the spotlight on innovation arenas, conditions for economic and urban development, and the roles of municipalities and regional actors in enhancing innovation. We have not studied innovation processes, performance or outcomes as such in factories and businesses, but we have focused on ways in which urban policy, collaborative efforts and arenas can help strengthen innovation processes.

We employ three general perspectives to explore what the strengthening of towns and cities as innovation centres may involve. First, we highlight *strengths as well as weaknesses*, including favourable conditions and barriers to innovative initiatives, activities and businesses. Second, we look at these factors as they apply to *small and medium-sized towns*, the intention being to produce new knowledge on urban policies and urban development, since urban research in these areas has usually focused on the major cities. Third, our study brings a *regional perspective* to bear on the

research questions. Towns and cities as innovation centres work necessarily in interaction with their surroundings.

What is innovation? What is an innovation arena? What is creativity in urban development? We begin by reviewing the meaning of relevant concepts, before presenting the state of current knowledge and research literature in the field.

The commission was divided into two: the study would mainly involve preparing a description of how the towns and cities of Nordland today function as innovation centres. But in addition, we were to compare available statistics as a background picture. The statistical part includes a) the structure and development, composition and dominance of different lines of business and industry; b) skills, qualifications, education and age structure of the population; and c) data on grants, subsidies and support schemes, and their recipients. Most of the data for the study were obtained via (i) interviews in the ten cities with people from business and industry, cultural institutions, public enterprises and knowledge centres, altogether 48 informants; (ii) a survey of business and industry executives in Nordland that produced 163 responses; and (iii) interviews with key actors at the county regional level in public administration, research, education, business and industry, nine informants in all.

Demographic and industrial structure

Over two-thirds of Nordland's population live in the ten towns and cities. While Bodø's population has been growing fast, growth in the other nine towns and cities has been slower, but still positive. The county of Nordland as such has witnessed a decline in population. As in the country as a whole, the proportion of young people has been growing, creating a so-called youth wave. This growth has been stronger in Bodø than the national average, and stronger in most of the towns and cities than the county average. If we track cohorts over longer periods we see that the ten towns and cities have lost many of their younger inhabitants, but attracted an increasing number of young people from the rest of the county. The nationwide youth wave might induce more young people to move to Nordland's towns and cities.

There is wide variation in the economic and industrial structure of the different towns and cities. In some, manufacturing

predominates; in others primary (resource-based) industries, while a third group has a stronger public service sector. Common to the county as a whole is that structural factors can partly explain why job creation has tapered off since 2008. At the same time, slow relative population growth has also had a negative impact on job creation. If we adjust for structural factors relating to demographics and business and industry, Nordland turns out to have performed better on private sector job growth than expected.

Innovation arenas

Which centres, forums, meeting places or networks function as innovation arenas? Innovation can be about new or improved products, goods or services, new processes or ways of working, new strategies and approaches to development, or new and improved relations and patterns of interaction among stakeholders. What an innovation *arena* is must likewise be defined broadly, ranging from formalized forums or activities with the express purpose of stimulating creativity or innovation to settings where new ideas take form as an unexpected outcome. An innovation arena involves sharing information and knowledge which at a later stage can result in innovation.

The survey of innovation arenas in the ten towns and cities is based on interviews and surveys. Against the background of this material, we have identified three types of arena:

The formal arena

Formalized working communities where people have their daily work:

- Knowledge parks, science parks, industrial parks, technoparks
- Universities, colleges, campuses
- Public, private or public/private development businesses
- Co-located businesses or business clusters

The semi-formal arena

Networks and meeting places open to members, invited participants or for anyone:

- Business networks, industry networks, industry associations

-
- Various forums such as an industry forums, IT forums
 - Various courses such as business start-up courses, entrepreneurial courses
 - Breakfast meetings, lunch meetings devoted to a specific topic
 - Public meetings on urban, place and economic development
 - Conferences for experts: from inter-municipal conferences to business conferences

The informal arena

Informal venues that can act as creative crossroads where people can exchange ideas:

- Cultural centres and venues, libraries, culture cafés, debate venues
- Entrepreneur cafés, temporary and spontaneous workplaces
- Various cultural events such as concerts, plays, city days, markets, festivals

Of particular value here is the *combination* of informal meeting places and more formalized work settings or activities in business and industry, culture, science and education, alongside innovative activity and collaboration on the *bridges* that exist in this landscape.

All of the towns and cities have several arenas that are perceived as important. Not unexpectedly, it is in the small towns where the lack of innovation arenas is most keenly felt, especially of the formal and multi-sector type. There is also a wish for more regional arenas with continuity in activities.

Few arenas of the *specialized type of arena* are missed apart from the tourism industry in our material. What people appear to want instead are *general, more inclusive arenas*, where they can get together across industries and sectors. This is supported by the survey responses, whereby the availability of *meeting places* and arenas where people can socialize and inspire each other, and an ability of people *from different businesses and sectors* to work together are listed as

important factors. These arenas can provide a fertile soil where unconventional connections can be made between successful traditional industries (smart diversification). Arenas where knowledge and research are made available and discussed between knowledge centres and the business community are also in demand. This can be done in each of the three arena types.

Important factors providing for good innovation arenas is the existence of a certain degree of openness, reciprocity and, not least, mutual trust. Trust is one element of the concept of social capital, a resource which in smaller local communities can be enhanced by transparency and multithreaded networks; people will know, for example, who to mobilize in creative processes aimed at stimulating urban, commercial and industrial growth. But social capital as a phenomenon can also have the effect of excluding people, and in some of the towns in Nordland, the networks appear to be closed and exclusive and/or there was no culture of sharing. In these cases, there will be a greater need to set up and support new arenas, formal as well as informal, than in towns more generally characterized by a culture of trust and reciprocity.

Business and industry, knowledge centres and innovation

There are several reasons why towns and cities are of central importance for business and industry in the county. First, the towns' industrial and economic foundations and specialities are of great significance to the creation of jobs and wealth in the county. Second, urban municipalities and city regions are crucial to the addition of new businesses in Nordland (both in terms of volumes and rates). Third, business and industry in the city regions stand for a large proportion of total R&D and innovation investments in the county. Fourth, urban municipalities are important to the development of new growth industries.

The majority of the towns and cities represented in our study appear to have legitimacy as regional centres by supplying the region with retail, trade, commercial and public services (health, education/studies etc.), culture and recreation. Regarding the private sector, however, there is a varying degree of centre functions to be found in towns and cities. This applies in particular to Knowledge Intensive Business Services (KIBS industries) and strong knowledge centres, and their interaction with local and regional businesses. The private sector, and partly also local town

and city councils, have on the other hand done a lot to highlight and facilitate partnerships, although the ability of politicians to work together falls short in some places.

Businesses have been characterized by experience-based innovation, and many have adapted to the new economy by cultivating their core trade. Several towns and cities give the impression of significant adaptability, transferring manufacturing expertise and knowledge from former businesses to new ones. Places with larger “cornerstone businesses” appear to have a potential to work more closely together to realize synergies for business creation and partnerships.

Knowledge-based innovation has not been as much to the fore in Nordland. Most of the county’s city regions appear to be “thin” regional innovation systems, with not very many and not very large knowledge centres, and a small business community. In better functioning regional systems, the range of environments is greater and there are stronger ties between knowledge-based industries and related R&D communities.

In our survey responses, access to *incentive grants and support schemes* for entrepreneurial initiatives are emphasized to be important; one of the major obstacles is that there are many small businesses with little capital and R&D resources and too little capital to fund innovative projects. A challenge mentioned several times in the interviews made in the cities is that the businesses are either too small to do competence-building work, they lack the skills to acquire knowledge or see no need for a formalized system of knowledge transfer. They would prefer it instead if the knowledge institutions took the initiative and got in touch with them.

In our view, a particular strong point is the keen awareness of the necessity and value of making use of the *whole range* of knowledge and competence-building groups in Nordland, from immigrant education to universities. All of the towns and cities give priority to the development of knowledge and competence building. While the three largest cities are reaping the benefits of a university campus, the smaller towns need to strengthen their study centres and schools as meeting places for knowledge and business communities.

At the same time, most of the cities find it difficult to recruit highly skilled, qualified workers. The trainee programme appears in this context to be successful, and should be continued, also to improve the range of skills available to businesses. Diversity in terms of gender, age and ethnicity can be an advantage, but the survey indicates that people with “drive” are considered more important to innovation capability than diversity as such.

The impression is one of wide variation with regard to the culture of innovation in the towns and cities. While some are described as extremely open to new ideas, interaction between new stakeholders and entrepreneurs, and able to adapt and work with others, other towns are characterized by a certain aloofness, dominant business environments and a “you’re no better than me” syndrome. Some towns and cities, however, have managed to change this type of attitude, which is considered an obstacle to good local and regional cooperation.

Creative towns and cities and urban development

Our interviewees gave us many examples of the interdependence of creativity and urban growth where a good business environment enriches life in the city while a creative and vibrant city is important directly and indirectly to many business sectors. However, there is a great potential here for a greater acknowledgement of the connection between and need for new approaches and ways of working together, particularly through public-private partnerships.

This requirement is also enhanced in the survey, where the main *success factor* in efforts to promote innovation according to the responses is that *public and private stakeholders work together*. The importance of this is reinforced by what is considered to be the main *obstacle to innovation* activities: the lack of interaction between the two sectors.

Towns and cities as arenas of creativity have a great potential in the towns and cities of Nordland, something that is reflected in the cities’ cultural and place development. But the cities are also evidently innovation arenas *in themselves* because they constitute centres for planned as much as spontaneous meetings. One of the small town’s advantages lies in its a combination of people’s multithreaded relations and trust-based networks, the many

informal meeting places and events – places perceived to be of value to innovation. The creativity inspiring diversity of the larger cities is evident in the towns as well, although on a smaller scale. Here, civil society enthusiasts and community spirit are a resource in Nordland's towns and cities. Civil society can be approached in efforts to promote creative and inclusive urban development promoting aesthetically interesting elements and environments in urban spaces, urbanity and diversity. A strategy to fill empty venues and spaces in town and city centres with temporary activities could create a diverse city life. By inviting people to make use of these places in creative ways, a sense of enthusiasm and ownership can be created that can strengthen urban features.

The local council's role as agent of growth

Municipalities have a role in developing the community, and they can choose to exercise this role in different ways. We highlight in particular the four roles town and city councils can adopt to strengthen urban and economic development. Through (i) urban planning processes; (ii) strengthening public and private sector collaboration, and relations with civil society and development of inter-municipal collaboration; (iii) as a facilitator of development and growth by enabling new urban policies; and (iv) by being an active agent for a joined-up urban policy, the core of which is the development of intra-municipal collaboration.

While urban municipalities in Nordland use plans actively to integrate commercial and urban development, the lack of resources frequently requires councils in practice to play the *facilitator role* vis-à-vis business and industry and the public. The private sector does not want the council to sit on the sidelines, and are calling for greater predictability, transparent plans, terms and regulations. Council representatives want the same things, but have experience of partnerships disintegrating if the process is not based on the terms set by the private sector. Examples are also given of the challenge of mismatches between the work of the local administration and political strategies.

The role of regional stakeholders

Nordland County has undertaken a thorough planning process and the work to forge links between innovative development, business community and urban living and build on three key

strategic processes, for innovation, place development and urban policy. This ensures successful integration and provides a basis from which to exploit the potential for further comprehensive political approaches for the cities in their regions.

The County Council appears to be a strong and important force in efforts to get local town and city councils to devise a more integrated urban policy. In promoting comprehensive policies, this would involve working across areas such as innovation, local development, education, infrastructure, public health and culture. The challenges are complex and therefore require integrated solutions. Many regional county stakeholders in the private and public sectors based in Bodø have established successful partnership arenas and some joint projects. The R&D sector with the University and Nordland Research Institute are important agents in these networks. Activities organized by students focusing on innovation and entrepreneurship can also be urged more strongly to take part in private sector arrangements and measures. The regional agents are all preoccupied with improving skills, qualifications and sharing of knowledge, but the extent to which they are able to cater to and link up with the needs of the private sector varies.

1 Studiens formål og metode

1.1 Om studien

Nordland fylkeskommune ønsker et kunnskapsgrunnlag for å diskutere og utvikle ti byer og regionsentra i fylket som innovasjonssentra. Kunnskapsgrunnlaget skal være relevant for å utvikle strategier for en ny bypolitikk, både felles for alle byene og for hver enkelt by. Hva som er styrker og svakheter, muligheter og trusler eller barrierer kan ikke sees isolert for den enkelte by. Bypolitikken, både for fylket og den enkelte by, skal dreie seg om planarbeid og om utvikling av strategier og konkrete tiltak med et sektorovergrepene perspektiv.

I prosjektet har vi kartlagt hva som fungerer som innovasjonsarenaer for dynamisk samspill og nyskaping mellom ulike aktører, samt vurdert potensielle arenaer. Vi har hatt en forholdsvis åpen tilnærming på definisjonen av hva som er eller fungerer som innovasjonsarenaer for at vi skulle kunne fange inn et potensielt mangfold av så vel mer formelle som mer uformelle arenaer. Vi har anlagt et aktørperspektiv som både har åpenhet for personer og institusjoner med definerte oppgaver på ulike samfunnsfelt og nivåer, og for aktører som i kraft av sine nettverk og innsatser fungerer som kreative drivkrefter på mer indirekte vis.

I sine strategier for en ny bypolitikk og for utvikling av byene som innovasjonssentra tar Nordland fylkeskommune utgangspunkt i en kobling mellom kreativitet og nyskaping i næringsliv og byutvikling. Denne koblingen er svært interessant og aktuell, og den berører kunnskapsområder det i dag er stor interesse for i mer integrerte forståelses- og utviklingsbaner for byene (Johansen mfl. 2015a, Vedeld mfl. 2015). Denne forskningen viderefører tidligere arbeider som ser på sammenhenger mellom steds- og

næringsutvikling (Onsager mfl. 2013). I politikk og forskning har det de senere årene vært rettet mye oppmerksomhet mot næringsutvikling på den ene siden og på byer og byregioner som «arenaer» for innovasjon på den annen side (Gundersen og Onsager 2011). Vi skal i dette prosjektet ha et særlig blikk på byene som innovasjonssentra.

Vi anser termen *innovasjonssentra* som et fenomen vi utforsker, dvs. at vi ikke går inn i dette med en entydig definisjon. Vi har tatt utgangspunkt i en tosidig forståelse av et innovasjonssenter som a) summen av mange og ulike innovasjonarenaer i byen og b) at det peker mot at byen fungerer som senter for nyskapende aktiviteter i sin region.

I dette kapitlet presenterer vi først problemstillinger for denne studien. Deretter viser vi hvilke konkrete metoder og datainnsamlingsteknikker vi har benyttet, samt metodiske avveininger og valg underveis.

1.2 Problemstillinger og metoder

Denne by- og næringslivsstudien består av to deler, med hovedvekt på Del II. Som et bakteppe for studien har vi gjennomgått eksisterende utredninger og offisiell statistikk.

Del I: I den første delen har vi utarbeidet en oversikt over tilgjengelig statistikk om næringslivets bransjestruktur og utvikling, og befolkningens kompetanse, utdanning og aldersstruktur.

Del II: Hoveddelen av studien og datagrunnlaget for analysene er både kvalitativt og kvantitativt. Vi har systematisert kunnskapen om hver enkelt by etter tre hoveddimensjoner:

- *Kartlegging* av ulike typer innovasjonsarenaer
- *Beskrivelse* av hvordan ulike typer innovasjonsarenaer fungerer
- *Vurderinger* av muligheter, potensial, barrierer og trusler

Problemstillinger

1) Kartlegging av ulike type innovasjonsarenaer

- Hvilke ulike typer innovasjonsarenaer eksisterer og hva kjennetegner dem mht. deltakende aktører, formål og formalisering?
- Hvilke offentlige aktører på ulike forvaltningsnivåer har en rolle i disse innovasjonsarenaene og hva slags roller har de?
- Hvilke likheter, variasjoner og forskjeller er det mellom ulike innovasjonsarenaer?

2) Beskrivelse av hvordan ulike type innovasjonsarenaer fungerer

- Hva kjennetegner samhandling og samarbeid på disse innovasjonsarenaene?
- Hva slags resultater og effekter har disse innovasjonsarenaene?

3) Vurderinger av muligheter og potensial, utfordringer og betingelser for byene som innovasjonssentra

- Hvilke muligheter og potensial har byen som innovasjonssentra?
- Hvilke utfordringer og betingelser er viktige?

Datamaterialet som belyser de tre dimensjonene og problemstillingene ovenfor har vi sammenstilt i siste kapittel (kap.7) for at byene og fylkeskommunen skal få et bedre kunnskapsgrunnlag og en utvidet forståelse for hvordan byene i dag fungerer som innovasjonssentra. Her har vi sett på styrker og svakheter, muligheter og potensial. Nordland fylkeskommune skal selv bruke materialet i en eventuell SWOT-analyse.

Metoder og datainnsamling

Metoder for datainnsamling har bestått av følgende deloppgaver:

- 1) - Personlige intervjuer med fem nøkkelinformanter i hver av de ti byene
- 2) - Informantsamtaler med utvalgte regionale aktører

- 3) - Gjennomgang av relevante data og analyser i planer og strategidokumenter
- 4) - Spørreundersøkelse til ledere av foretak og virksomheter

Gjennomføring

1) Personlige intervjuer med nøkkelinformanter i hver av de ti byene

I forbindelse med Nordland Fylkeskommunes satsing på by- og senterpolitikk er det dannet et nettverk med representanter i hver av de ti bykommunene. Fra disse representantene, supplert med input fra Nordland Fylkeskommune, fikk vi kontaktinformasjon til fire personer i hver kommune som vi kunne kontakte for intervjusamtaler. De fire informantene i hver by representerer kommune, kulturliv, næringsliv og kunnskapsmiljø (for mer beskrivelse av metodisk opplegg, se kapittel 5). 38 personer ble telefonintervjuet i november og desember 2015 (3 i to av byene). På forhånd hadde vi sendt dem spørsmål som vi ba dem reflektere rundt før intervjuene:

1. Hvilke positive trekk mener du [byen din] har som bidrar til kreativ virksomhet og nyskaping blant bedrifter, institusjoner og organisasjoner?
2. Hva er de viktigste hindringene eller svakhetene til [byen din], som hemmer kreativ virksomhet og nyskaping blant bedrifter, institusjoner og organisasjoner?
3. Hvilke innovasjonsarenaer i [byen din] mener du er viktigst for idéutveksling og samarbeid? Er det noen arenaer du savner?
4. På hvilken måte tilrettelegger eller samarbeider kommunen for nyskapende virksomhet?

Dette materialet gir et *strategisk situasjonsbilde*. Materialet er imidlertid ikke stort nok til å gi substansielle *representasjoner* for de fire samfunnssektorene.

I uke 2 og 3 i 2016 fikk vi de ti representantene i fylkeskommunens by- og regionsenternettverk til å sjekke faktagrunnlag i intervjumaterialet fra sin kommune. Dette ble supplert med en intervjusamtale med vurdering av tre overordnede spørsmål om det byregionale nivået, bypolitikk som styringsform,

og forholdet mellom næringsliv og byutvikling gjennom kommunens planverk. Også disse intervju spørsmålene ble sendt på forhånd. Vi hadde dessuten en korrespondanse med nettverksrepresentantene om siste utkast av de respektive bykapitlene.

Totalt har vi da intervjuer med 48 informanter fra byene.

2) Informantsamtaler med utvalgte regionale aktører

Vi gjennomførte intervjuer med regionale aktører ved et besøk i Bodø i desember 2015: representanter for forskningsinstitutt, NHO Nordland og Studentorganisasjonen Start Nord, og utdanningsavdelingen i Nordland Fylkeskommune separat. Disse intervjuene ble gjennomført ved bruk av intervjuguide. Vi gjennomførte også et fokusgruppeintervju med representanter for næringshager, Nord Universitet, Innovasjon Norge og inkubatorer i forbindelse med møte i Innovasjonsforum Nordland.

3) Gjennomgang av relevante data og analyser i planer og strategidokumenter

Vi har foretatt en begrenset gjennomgang av planer og strategidokumenter fra de ti kommunene, med fokus på hvilke strategier de har for å legge til rette for innovasjon. Herunder har vi vurdert hvordan innovasjon inngår i kommunenes visjoner og strategier, hva slags sentre kommunene ønsker å være i sin region; og hvilke innovasjonsarenaer det rettes fokus mot.

Vi har dessuten vært inne på kommunenes nettsider for å finne dokumenter. I tillegg har vi kontaktet kommunen direkte, for å høre om hvilke dokumenter vi bør kjenne til. Alle kommunene har vært behjelpelige med dokumentutvelgelse. Der det har vært relevant, har vi også studert andre dokumenter kommunen har produsert. Stoffet er integrert i presentasjonen av de enkelte byene.

4) Spørreundersøkelse til næringsliv- og virksomhetsaktører

Vi har gjennomført en web-basert spørreundersøkelse (questback) med utgangspunkt i de tre hoveddimensjonene og underliggende problemstillinger. Den ble sendt til ledere av foretak og virksomheter.

Siden vi ønsket å nå bredt, valgte vi å basere oss på Statistisk Sentralbyrås (SSB) virksomhets- og foretaksregister (VoF). Alle landets virksomheter og foretak er registrert i VoF. Registeret

inneholder informasjon som organisasjonsnummer, sektorkode, næringskode, postadresse, forretningsadresse, e-post m.m. Vi valgte å sende spørreundersøkelsen til virksomheter og foretak som har forretningsadresse i en av de ti byene (dvs. at den fysiske arbeidsplassen er der) og som hadde e-postadresse. Vi valgte bort noen næringsområder som vi ikke anså som direkte relevante for formålet vårt. Vi satt igjen med drøyt 4000 adresser, og visste i utgangspunktet at tematikken ikke ville treffe mer en mindre del av mottakerne. Men vi sendte den likevel bredt ut for å øke muligheten for å fange opp aktuelle informanter. Undersøkelsen fant sted i overgangen oktober/november 2015. Vi fikk svar fra 163 respondenter.

Noen kommuner hadde få respondenter i enkelte av byene. Derfor betrakter vi materialet samlet og ikke på bynivå.

Utvalgsskjevhet og det videre arbeid i byene

Flertallet av respondentene i spørreundersøkelsen var menn som eide virksomheten/foretaket og som fungerte som øverste leder (på vår forespørsel). Over halvparten var mellom 35 og 54 år, og over en tredel var 55+. Dette representerer en viss utvalgsskjevhet.

Tilsvarende har de fleste vi har intervjuet i de ti byene vært menn i aldersgruppen 40-65 år. Mange vi har intervjuet har hatt lederansvar for store nærings- eller kunnskapsbedrifter eller i offentlig forvaltning. Vår oppfatning er likevel at vi har klart å fange opp et bredt spekter av informasjon og meninger fra folk som har god oversikt og kunnskap om byen, men synspunktene er ikke nødvendigvis representative for befolkningen.

Dette er forhold som leseren bør i ha mente når dette dokumentet leses.

Det vil finnes mange andre erfaringer og oppfatninger enn dem som fremkommer her; men vi tenker at dette kan være et godt utgangspunkt for at byene selv kan gå videre med å inkludere ulike andre aktører. For eksempel kunne tematikken egne seg godt til å undersøke nærmere hvordan befolkningen, sett både i et mangfolds- og livsløpsperspektiv, erfarer og ønsker byens utvikling, inklusive dens arenaer for kreativitet og nyskaping.

2 Kunnskap om innovasjon og kreativitet i byer

2.1 Byen som senter for innovasjon

I Nordland fylkeskommunes regionale planarbeid for By- og regionsenterpolitikk (2016-2025) framheves det at bypolitikk er et relativt nytt område å jobbe med, for fylkeskommunene, statlige etater og for mange av kommunene. Planen tilkjenner en klar forståelse for at utvikling av byene i Nordland som innovasjonssentra må bygge på nyskaping på flere samfunnsområder og at disse må sees i sammenheng.

Vi skal i dette kapitlet redegjøre for perspektiver på innovasjon og kreativitet, viktige kjennetegn ved byen som fremmer nyskaping, og hvordan bypolitikk i dag organiseres for å møte behov og krav fra kunnskapsamfunnet. Vår analyse av byene i Nordland som innovasjonssentra bygger på disse perspektivene. Samtidig finner vi at teori om kreative byer og bypolitikk primært er utviklet på grunnlag av studier av storbyer i sentrale regioner. Litteraturen om byers kreativitet og innovasjonsevne må derfor «oversettes» til den geografiske konteksten i Nordland, og til fylkets småskala- byer.

Hvorfor fokuseres det særskilt på byene i kunnskapsamfunnet? I den kunnskapsbaserte økonomien har byene høyere produktivitet og vekst enn andre type steder, særlig knyttet til ledende næringer innenfor kunnskapsintensive sektorer (NOU 2015:1, kap.7). Samtidig vokser byene, både fordi en stor andel av arbeidsplassene skapes her, og fordi urbanitet har blitt den foretrukne livsstil blant mange, særlige unge mennesker.

Byenes agglomerasjonsfordeler, dvs. de fordeler bedrifter og forbrukere har av å være lokalisert i nærheten av hverandre, innebærer at bedrifter får bedre betingelser for kopling, deling og læring seg imellom og god tilgang til infrastruktur og arbeidskraft. Grunnleggende kjennetegn ved byen bygger opp om disse fordelene: Byen er «et møtested, en organisatorisk ramme for økonomisk aktivitet og institusjonelle prosesser, scene for sosial handling og et estetisk/arkitektonisk symbol for kollektiv enhet» (Mumford 1937, i Vatne 2005, s.16). Disse kjennetegnene bidrar vesentlig til at byen blir et senter for innovasjon.

2.2 Begrepene kreativitet og innovasjon

I dette avsnittet gir vi en sammenfatning av noen sentrale begreper om kreativitet og innovasjon, og perspektiver på hvordan disse kan koples til byutvikling. *Kreativitet* handler grunnleggende om tankevirksomhet og handlinger rettet mot produksjonen av nye innsikter som kan ha en virkning. *Innovasjon* kommer fra disse innsiktene, men er mer spesifikt fokusert på implementeringen i ulike domener og praktiske bruksområder. En ny idé eller oppfinnelse (invensjon) er ikke en innovasjon før den er kommet i *praktisk anvendelse*. Andre enn idéskaperen står gjerne for selve anvendelsen og dermed innovasjonen, som ofte tas i bruk og videreutvikles lenge etter at idéen er unnfanget, og ofte i andre sektorer og områder (Gundersen og Onsager 2011). En sentral egenskap ved innovasjoner er derfor selve *spredningsprosessen*, noe som gjør fokus på innovasjonsarenaer interessant (Scott 2010, s.119). Men innovasjonsprosesser handler også om mindre stegvise forbedringer i etablerte bedrifter og produksjoner, som bidrar til økt effektivitet og ofte redusert arbeidskraftbehov.

Innovasjon er et vidt begrep, men en grov distinksjon gjøres ofte mellom «teknologiske innovasjoner» (produkt- og prosessinnovering) og «ikke-teknologiske innovasjoner» (organisatorisk og institusjonelle innovasjoner, strategi- og markedsføringsinnovasjoner m.m. (Schumpeter 1934, Lundvall og Johnson 1994). Gundersen og Onsager (2011, s.21) viser til at innovasjonsbegrepet brukes om ulike ting:

- *Produktinnovasjon*: Nye eller forbedrede produkter og tjenester
- *Prosessinnovasjon*: Nye eller forbedrede produksjonsprosesser eller leveransmåter
- *Markedsinnovasjoner*: Nye markeder, salgsmåter m.m.
- *Organisatoriske innovasjoner*: Nye eller forbedrede måter å organisere og administrere virksomheten på
- *Strategisk og konseptuell innovasjon*: Nye eller forbedrede mål for og begreper for virksomheten
- *Systemisk innovasjon*: Utvikling av nye eller forbedrede relasjoner og samhandlingsmønstre mellom aktører

Innovasjon knyttes oftest til resultater. Innovasjon Norge viser til OECDs definisjon av innovasjon som en introduksjon av nye eller vesentlig forbedrede varer, tjenester eller prosesser, nye metoder for markedsføring, eller nye måter å organisere arbeidet på. Innovasjon Norge (www.innovasjonnorge.no). Samtidig framhever de at det er like viktig å se innovasjon som læring, og skriver: «Hvis vi sier at innovasjon er svaret på utfordringen som følger av en verden i kontinuerlig endring, gir det mening å se på innovasjon som en kontinuerlig læringsprosess som skal hjelpe aktørene til å takle slik endring. I så fall blir innovasjon det å gjøre ting på nye måter med den hensikt å oppnå bestemte formål».

Vi har bevisst hatt en bred tilnærming til begrepet *innovasjonsarena*; vil ville favne ulike miljøer, møteplasser, fora og nettverk der mennesker møtes eller samhandler, og som direkte eller indirekte har implikasjoner for innovasjon. Det kan være «smale innovasjonsarenaer», dvs. arenaer innenfor en bedrift, virksomhet, bransje eller kunnskapsmiljø. Det kan også være «brede innovasjonsarenaer», dvs. mellom ulike aktører fra slike miljøer. Etablerte nettverk eller samlokalisering av bedrifter kan være både «smale» og «brede». På en eller annen måte må kreative og nyskapende prosesser og læring *finne sted* for å si at noe fungerer som en innovasjonsarena, uansett om det faktisk fører til en innovasjon eller ikke. Også helt uformelle sammenhenger kan da defineres som en innovasjonsarena, f.eks. faglige frokostmøter med mingling, konferansepauser, eller åpne kveldsmøter om byutvikling.

2.3 Kreative byer

Byer utgjør kreative arenaer som genererer tilgang til ressurser i form av kreative felt, materielle strukturer, atmosfære, samt møte mellom mennesker med svært ulike utgangspunkt, tanker og kreative disposisjoner. Disse mulighetene har generelt betydning for menneskers og virksomheters nyskaping og utveksling, som sirkuleres enklere i en by hvor forskjellighet nærer nye tanker og hvor annerledes tenkende anerkjennes (Hall 2000).

Byer, også små og mellomstore, har visse felles *forutsetninger for kreativitet og innovasjon*. Byenes grunnleggende kjennetegn, tetthet, heterogenitet og befolkningstall er sentralt (Wirth 1938). Men byen må også grunnleggende forstås ut i fra dens materialitet og rom for kreativitet. En av byens agglomerasjonseffekter er i denne sammenheng en spontan «spillover» av informasjon som stimulerer kreativitet. Ulike omgivelser gir ulike strømninger, som må undersøkes når man skal finne ut hva som gir byen dens kreative atmosfære (Hubbard 2006, s.218). Lokalkulturelle forutsetninger for byutvikling handler ofte om lokal mentalitet for forandring, omstilling og nyskaping, noe som kan ses som del av den immaterielle kulturarven som blant annet er forankret i byens næringshistorie (Skogheim og Vestby 2010). I tillegg er nettverk og kollektiv handling knyttet til både tillit og gjensidighet (sosial kapital) og lokalkulturelle tradisjoner for samhandling rundt utvikling, enten det er næringsutvikling eller byutvikling.

Grunnen til at bypolitikk fokuserer på strategier for å skape en kreativ by er at denne identifiserer, nærer, tiltrekker og holder på kreative mennesker, slik at byen mobiliserer idéer, talenter og kreative organisasjoner. Den kreative by krever tette strukturer (av mennesker og infrastruktur), mens det kreative miljøet hovedsakelig er «kaotisk» (Törnqvist 2009). I tråd med dette synet ser Hospers (2003) urban kreativitet som et fenomen som er avhengig av en kritisk masse, en mangfoldig befolkning og et bymiljø, så vel som at nye og uforutsette hendelser kan generere nye tanker og utvikling. Med denne forståelsen er det heller ikke bare én type kreativ by, og det finnes ingen enkel stabil og evig kreativ by. Som Hubbard (2006) skriver, gjør den hverdagslige kreativitet seg dessuten gjeldende som del av det som gjør byer til kreative sentra.

Det er en vanlig oppfatning at kreativitet betegner kultursektoren. Denne kreativiteten kan gi synergieffekter til næringslivet og vice versa. Derfor har vi intervjuet en person fra kultursektoren i hver by. Flere informanter har nevnt de vekselvirkninger som kultur- og næringssektoren har på hverandre.

Fysiske omgivelser er grunnleggende for å etablere det kreative miljøet. Et kreativt miljø er et sted som inneholder nødvendig hard og myk infrastruktur, som genererer en strøm av idéer og oppfinnelser. Et miljø kan være en bygning, en gate eller et område, en by eller en region.²

Byenes rolle for innovasjon handler ikke bare om agglomerasjonsfordeler, men også om deres *muligheter som kreative sentra* i en lokal og regional kontekst. Her kommer vi inn på hva som er byenes fortrinn for kreative prosesser, hvor det i dag er forsøk på å skape arenaer i form av fysiske og sosiale konsentrasjoner av kunnskapsintensiv eller kreativ aktivitet. I storbyene utvikles disse gjerne som forsknings- eller teknologiparker, kreative distrikter eller designkvarterer.³ Men de utvikles også som uformelle nettverksarenaer der sosiale og faglige møter mellom mennesker går over i hverandre (Florida 2002). Vi har undersøkt hvordan arenaer utvikles i mindre skala, i små og mellomstore byer. Både gjennom spørreundersøkelsen og gjennom å intervjuer en representant for en kunnskapsinstitusjon fra hver by, har vi undersøkt i hvilken grad kunnskapsinstitusjoner i Nordland tar en sentral rolle i dannelsen og utviklingen av de lokale arenaene.

Perspektivene på kreativitet som vi her har gjennomgått gjør det interessant å vurdere idégrunnlaget på lokale premisser når skalaen er små og mellomstore byer. Deres kreative felt og miljø er avhengig av aktører, arenaer og mangfold slik som i storbyene, selv om nettverkene eller resultatene ikke har de samme proporsjoner (Vestby og Skogheim 2010).

² http://en.wikipedia.org/wiki/Creative_city (lastet ned 16. februar 14). Vår oversettelse.

³ <http://urbact.eu/smart-specialisation-triple-helix-open-innovation-and-smart-cities-going-beyond-jargon>

2.4 Innovasjon i små og mellomstore byer i regional kontekst

Byene i Nordland må karakteriseres som små og mellomstore byer med andre kjennetegn enn storbyene. I Stortingsmelding nr. 25 (2004-2005) er små og mellomstore byer skilt fra storbyer og småsentre ved at de har mellom 5 000 og 50 000 innbyggere i *bysenteret*. Ifølge SSBs statistikk over norske tettsteder (pr 1.1.2014), med statistikk over befolkning i selve bykjernen/tettstedet, befinner Brønnøysund, Svolvær og Leknes seg under 5 000-grensen, mens Sortland, Sandnessjøen, Fauske og Mosjøen har folketall mellom 5 og 10 000 innbyggere. Narvik og Mo har et folketall på mellom 10 og 20 000 innbyggere, mens fylkessenteret Bodø skiller seg ut med sine om lag 40 000 innbyggere i selve byen.

I undersøkelsen av Nordlandsbyene som innovasjonssentra har vi hatt et *regionalt perspektiv*, ettersom byene er sentre i veldefinerte bo- og arbeidsmarkedsregioner, et geografisk nivå som er grunnleggende for å forstå innovasjonsdynamikk og dens kontekstuelle forhold. Små og mellomstore byers nærings- og befolkningsstruktur og dynamikken i denne påvirkes dessuten av deres sentralitet og plassering innenfor større by- og regionsystemer (Johansen mfl. 2015b). Inkluderingen av kunnskapsprodusenter og kunnskapsbrukere i Nordland tilsier at det er viktig med et regionalt perspektiv, men at byene som innovasjonssentra har en sentral rolle.

Norske regioner står ovenfor konkurranseutfordringer knyttet til den kunnskapsbaserte økonomien, som i stor grad er global og urban i sin karakter. Som i andre land innebærer utviklingen en omlokalisering av produksjonssystemer og markeder, hvor byregionene står sentralt med sitt kompetansetilfang og som arena for utvikling av lærings- og innovasjonsprosesser, særlig i kompetanseintensive næringer og opplevelsesøkonomien (Onsager mfl. 2010). Byenes, og særlig de større byregionenes økonomiske fordeler, dreier seg om omfangsrike nærings- og kunnskapsmiljøer med variasjon av bransjer og sektorer, god tilgang på kvalifisert arbeidskraft, spesialiserte leverandører og kunnskapsinstitusjoner, samt krevende brukere og kunder. Størrelse gir diversitet, som ansees som en viktig ressurs for innovasjon og entreprenørskap.

Bransje-konsentrasjoner og klynger (se under) er ofte storbybaserte, mens *småbyer* gjerne har næringsmiljøer preget av ett eller noen få slike konsentrasjoner. I Nordland er det særlig sjømat, prosessindustri og opplevelsesbasert reiseliv som er de største eksportrettede næringene, og som derfor vektlegges innenfor «smart»-spesialiseringstilnærming i regionen (Nordland fylkeskommune 2014, s.20).

Blant små og mellomstore byer er det et stort mangfold av typer og grader av spesialisering (Illeris 2002, Rydningen 2004, Onsager og Selstad 2007). Noen driver hovedsakelig tjenesteyting og produksjon for det lokale og regionale markedet, mens andre har et større innslag av spesialisert vareproduksjon og tjenesteytelse, rettet mot et nasjonalt eller internasjonalt marked. Småbyenes *fortrinn* knyttes i større grad til spesialisering innenfor én eller få bransjer eller verdikjeder hvor det er utviklet høy kompetanse og konkurransevne over tid. *Ulemper og utfordringer* for småbyene er knyttet til sårbarheter ved for ensidig spesialisering, fare for innlåsing i tidligere suksesser og nedgangsbransjer, behov for kunnskapskoplinger og -tilførsler utenfra, samt større jobbskaping og diversitet i næringsbasen (Gundersen og Onsager 2011).

Spesialiserte småbyer står gjerne ovenfor utfordringer med å unngå for sterk fastlåsing til modne næringer uten fornyelses- og utviklingsevne (Foss mfl. 2006). Disse innebærer gjerne historisk spesialisering basert på regionale ressurser, men hvor det ikke lenger skapes mange nye, attraktive eller varierte arbeidsmuligheter. Forskningen viser likevel til mange eksempler på ulike regionale strategier som bidrar til fornyelse av modne næringer eller utvikling av nye vekstnæringer med potensial (se f.eks. Piore og Sabel 1984). Spesialiserte småbyer med smalere økonomisk grunnlag benytter gjerne eksterne relasjoner for å kompensere for lav grad av regional diversitet. Strategier for å videreutvikle og fornye eksisterende og spesialiserte bransjer gjøres blant annet gjennom å styrke koplingene til personer, kunnskapsmiljøer og markeder utenfor lokalsamfunnet.

2.5 Kunnskapsnettverk og regionale relasjoner

Bedrifter lærer og innoverer i nettverk og relasjoner til mange andre aktører slik som leverandører, kunder, brukere og

kunnskapsorganisasjoner, og de bruker i økende grad såkalte åpne strategier for innovasjon, dvs. strategier for å utnytte forskning, teknologi og kompetanse utenfor organisasjonen (Chesborough 2003). Strategien innebærer også at bedriftene kommersialiserer eksternt gjennom investeringer, lisenser, «spin-offs» og nye bedrifter. Bedrifter er dermed mer aktivt *utadrettede i innbenting av kunnskap* innenfor nettverk og miljøer. Dette medfører intensivering av bedriftenes eksterne kunnskaps-relasjoner og avhengigheter (Onsager mfl. 2010).

En vesentlig faktor for lokal og regional innovasjons- og utviklingsevne er *kunnskapsnettverk og funksjonelle innovasjonssystemer*. Dette innebærer at bedrifter og virksomheter er integrert i kunnskapsrelasjoner og –nettverk, hvor det er mulig å observere og dele informasjon og kunnskap med andre komplementære bedrifter og eller med konkurrenter (Gundersen og Onsager 2011). Et regionalt innovasjonssystem er de regionale forhold og relasjoner som har betydning for næringsutvikling og verdiskaping i en region (Johansen mfl. 2015a). I dette systemet vektlegges særlig faktorer for læring og kunnskapsoverføringer, mellom bedrifter og mellom bedrifter og kunnskapsmiljø (Fitjar mfl. 2015, s.76).

Forskning fra Norge viser også at enkelte spesialiserte småbyer og næringsmiljøer er integrert i flere innovasjonssystemer. Bedrifter og virksomheter er integrert i kunnskapsrelasjoner med komplementære og konkurrerende bedrifter og kunnskapsmiljøer over hele det geografiske spekteret. (Onsager red. 2005).

I nyere forskning om utviklingen av mer robuste former for regionale innovasjonssystem sees det regionale verdiskapingsmiljøet og de institusjonelle rammene for forskning, læring og innovasjon som sentralt (Cooke mfl. 2004, Isaksen og Asheim 2008). I robuste regionale systemer har langsiktig samarbeid mellom regionens *kunnskapsprodusenter og kunnskapsbrukere* blitt utviklet. I tillegg inngår viktige medierende aktører slik som innovasjonsselskaper og kommersialiseringsenheter, virkemiddelapparatet og myndigheter.

I forskningen på potensial for innovasjon og regional utvikling vektlegges lokaliseringsekonomi; den verdien *samløkaliserte bedrifter* i samme og relaterte bransjer kan oppnå. Spesialiserte bransje- og næringskonsentrasjoner med stor samhandling mellom bedrifter i

samme eller relaterte bransjer som har felles identitet defineres gjerne som *regionale klynger*. I henhold til en idealmodell for regionale klynger legges gjerne fire kriterier til grunn (Malmberg & Power 2006, i Onsager mfl. 2010, s.22-23): (i) en geografisk konsentrasjon av samme og tilknyttede økonomiske aktiviteter (regional bransje- eller næringskonsentrasjon); (ii) aktiviteter som er koplet gjennom interaksjon knyttet til lokalt-regionalt samarbeid og konkurranse; (iii) en form for bevissthet blant deltakerne om klyngens eksistens med utviklede fellestiltak og strategier; (iv) samt at klyngen må være vellykket målt etter hvor innovativ og konkurransedyktig den er. En del bransjekonsentrasjoner vil her ikke være regionale klynger, men en gruppe samlokaliserte bedrifter uten interaksjon.

Når det gjelder *samarbeid og læring* mellom aktører i en klynge vil *konkurranse* mellom bedrifter kunne medføre at det foregår lite utveksling av informasjon, dvs. at hver bedrift holder på sin egen kunnskap for å ha konkurransefortrinn i markedet. Kunnskapsoverføring mellom konkurrerende bedrifter skjer sannsynligvis helst når ansatte bytter arbeidsplass, noe som er fordelaktig i byer som har et sammensatt arbeidsmarked. Det stiller seg trolig annerledes når det gjelder informasjonsflyt mellom bedrifter og deres underleverandører eller kunder. Krevende kunder vil kunne bidra til at bedriften må tenke nytt, finne fram til smartere produkter eller produksjonsprosesser. Innovasjon hos underleverandører kan bidra til at bedriften også må tenke nye løsninger for egen produksjon. For at kunnskapsoverføring skal skje må mottaker ha nødvendig «absorpsjonskapasitet» (Cohen og Levinthal 1989).

2.6 Diversitet og mangfold som innovasjonsressurs

Det er ingen enkel sammenheng mellom antall næringssektorer og høye innovasjonsrater og evne til økonomisk vekst. Typer av næringssektorer kan være vel så betydningsfullt. Videre vil spesialiseringer innen et kunnskapsfelt, som ofte går på tvers av mange næringer, være viktig for innovasjonsevne (Onsager mfl. 2010). Variasjoner i næringsstruktur i et område gir ingen garanti for at det faktisk er operative *relasjoner* mellom næringene av

betydning for bedriftenes innovasjons- eller etableringsevne. Derimot er det rimelig å anta at muligheten for at det kan oppstå flere nye utradisjonelle kombinasjoner, med innovative potensialer mellom ulike bedrifter og kunnskapsbaser, over tid tenderer mot å være *større i diversifiserte enn i spesialiserte miljøer* (Oinas and van Gils 2001). For kompetanseutvikling og innovasjon drar *diversifiserte byer* fordeler av at arbeidstakere skifter jobb innenfor det regionale arbeidsmarkedet, noe som innebærer at informasjon, kunnskap og kompetanse deles på tvers av bedrifter og næringer. Dette påpekes også i Nordlands plan for by- og regionsenterpolitikk 2016-2025.

Nordlands strategier inkluderer også et mangfoldsperspektiv på arbeidskraft og humane ressurser. I denne sammenheng er den økte arbeidsinnvandringen til norske distriktsregioner et nyere fenomen som i liten grad er koblet til innovasjonsforskning og byutvikling. Innvandrerbefolkningens størrelse og etniske mangfold representerer store ressurser og aktiva for verdiskaping, innovasjon og attraktivitet i en mer globalisert økonomi (Onsager mfl. 2010, Søholt mfl. 2015). I spørreundersøkelsen inkluderte vi derfor spørsmål som handlet om betydningen av tilflyttere og innbyggere med en annen nasjonalitet og kulturbakgrunn.

Arbeidskraftmobilitet på tvers av grenser har i liten grad vært tema i den tradisjonelle innovasjonslitteraturen. Men dette er et kommende forskningsfelt. For eksempel drøfter Ozgen mfl. (2014) ulike momenter for hvordan ansettelse av immigranter kan påvirke innovasjon i virksomheten. Litteraturen skiller seg noe etter om innvandrere som ansettes har høyere utdanning eller ikke. Dersom regionen mangler nok kvalifisert arbeidskraft til å jobbe med forskning og utvikling (FoU), antas det at velutdannede immigranter kan gå inn og fylle noen av disse ledige jobbene. Gitt betydningen av FoU for innovasjonsevnen, vil dette kunne gi bedre muligheter for så vel eksisterende som nye bedrifters virksomhet, og derved for en innovativ region.

Mennesker med ulike kulturelle bakgrunner kan bringe inn forskjellige perspektiver og idéer. Team bestående av ansatte med og uten innvandrerbakgrunn vil slik lettere kunne se nye muligheter for endringer og utvikling. Igjen vil «absorpsjonskapasiteten» på begge sider, det vil si muligheten til å forstå – og viljen til å vurdere ny informasjonen, være viktig for hvordan resultatet blir (Cohen og Levinthal 1989).

2.7 Bypolitikk i endring

Bypolitikk er ikke et entydig begrep og har gjennom de siste tiårene hatt noe ulike innretninger. Fra 1980-tallet fremkom behovet for en autonom politikk for større bykommuner, som begynte å orientere seg mot internasjonale markeder og mindre mot et nasjonalt myndighetshierarki (Ærø og Jørgensen 2005). I Norge som i andre land la statlig politikk vekt på at byene selv kjente sine styrker og svakheter best, og at de derfor burde håndtere utfordringer og spille på sine konkurransemessige fordeler gjennom en mer selvstendig utformet politikk (Kommunal- og Regionaldepartementet 2003). Dette falt sammen med en forsterket innsats på nærmiljøer i byrom og ikke minst miljøby-perspektiver og LA 21.

Rundt tusenårsskiftet ble bypolitikk i økende grad rettet inn mot attraktivitetsfaktorer. Mens storbyene konkurrerer internasjonalt med hverandre, konkurrerer små og mellomstore byer også med hverandre og med storbyregioner om mennesker, kapital og bedrifter. Bypolitikken ble slik dreid mot å styrke tiltrekningskraften for bosetting, næringsetablering, besøk og turisme. Stedskvaliteter og stedets identitet og særpreg kom høyere på dagsordenen sammen med interessen for byens omdømme. Stedsidentitet ble et investeringsobjekt og et konkurransefortrinn i det vi kan betegne som «egenartens politiske økonomi» (Henningsen og Vestby 2012).

I samme tidsrom foregikk det en dreining mot investeringer og transformasjoner i byenes sentrumsområder; det ble mer attraktivt å bygge nye boligkomplekser sentrumsnært. Det samme skjedde med lokalisering av utdanningsinstitusjoner, blant annet fordi alle som har sitt virke der anses å bidra til et mer levende bysentrum (Smith 2005).

De siste årene har det skjedd en ny og forsterket fokusering på miljø og klima, smarte byer og bærekraft. Det grønne skiftet har vært en fornyelse av miljøby-innsatsene to tiår tidligere.

Sammen med fremveksten av en nyliberal politikk, som vektlegger markedsorientering både i organisering og tiltak for å fremme økonomisk vekst, baserer ny bypolitikk seg på en modell som vektlegger at bymyndighetene skal ha en tilretteleggende og

koordinerende rolle, mens privat næringsliv og sivilsamfunn skal innta utviklerrollen (Leitner 1990). Samtidig som denne innretningen har vært en fremtredende del av utviklingen, har bykommuner også mange steder selv vært en aktiv byutvikler, f.eks. i utviklingen av mer levende bysentrum, større trivsel og bærekraft.

Organiseringen av bypolitikken innebærer at offentlig-privat samarbeid har blitt et viktig styringsprinsipp. Dette samarbeidet innebærer gjerne at offentlige myndigheter tar en koordinerende og kontrollerende rolle, mens private utviklingsaktører står for prosjektgjennomføring, i de byene og byområdene hvor investeringer er lønnsomme. I denne formen for nettverksstyring har kommunen i hovedsak to styringsstrategier: gjennom sin rolle som planmyndighet og som grunneier. Den første dreier seg om utformingen av planer som kommunen kan styre etter, den andre dreier seg om å påvirke utviklingen gjennom eierskap av grunnarealer (Røsnes 2005). Byplanlegging har blitt en mer kompleks øvelse siden arealene i dag er knappere, har flere eiere, og gjerne foregår i eksisterende byområder heller enn som byutvidelse (s.92-93). En slik nettverkstilnærming blir derfor mer fremtredende i byutvikling og byplanlegging. Dette bidrar til at bruk av avtaler blir et viktigere redskap i byutviklingen, særlig for å overføre ansvar for utbygging fra kommune til privat utbygger som et kostnadsbesparende element. Samtidig er nettverksstyring, som det engelske begrepet *governance* rommer, betegnende for samhandling mellom grupper på tvers av offentlig, privat og frivillig sektor, som bygger på tillit og avtaler, og der aktørene er gjensidig avhengige av hverandres ressurser (Fimreite og Aars 2005). Sett fra bykommunenes side er denne nye bypolitikken, nettverksorganisering og fragmentert byplanlegging, betinget av krav om effektivisering gjennom nye former for samarbeid og en økt resultatorientering i offentlig sektor (Fimreite mfl. 2005).

Strategiene for en ny bypolitikk benyttes i alle typer bykommuner. De handler om å skaffe til veie fysisk og sosial infrastruktur (effektive kommunikasjonssystemer, tilrettelegging av arealer for byutvikling, skoler, barnehager), og styrke humankapitalen ved utvikling av kunnskapsinstitusjoner og ved rekruttering og tilflytting (Harvey 1989). Ny bypolitikk omfatter også å fremme det gode byliv i form av rekreasjons- og kulturopplevelser, og å sørge for gode byrom- og miljøer med et urbant design som gjør byen

attraktiv (Bergsli 2005). Grøntstruktur og arkitektur er sentrale elementer som innrammer byrom. Det er også mange eksempler på byutvikling der spesielle bygg som kulturhus eller andre kulturinstitusjoner skaper ikoniske monumenter i det symbolske bylandskapet (Sæter og Ekne Ruud 2005).

Bypolitikken innebærer dermed både strategier for økt innovasjonsevne, investeringer og bedriftsetableringer for å fremme *konkurranseskraft* og strategier for å gjøre byen mer *attraktiv*. Dette er særlig rettet mot å tiltrekke seg utdannet og høykompetent arbeidskraft som kan bidra til å øke innovasjonstakten og besøkende og turister som kan bidra til opplevelsesøkonomien og skape liv i byrommene (Bergsli 2015). Til sammen betyr dette at bypolitikken tilrettelegger for både formelle og uformelle arenaer i byen som åpner for etablering og forvaltning av sosiale og profesjonelle nettverk.

Denne strategiske bypolitikken har imidlertid noen *utfordringer*. For det første kan den medføre et nullsumspill når byene konkurrerer om de samme begrensede ressursene. For det andre kan den bidra til å homogenisere byene, noe mange har pekt på er et resultat av så vel globalisering som inntog av kommersielle aktører som er like uansett hvor de befinner seg (som Mac Donalds, bysentrum med Atrium-kjøpesentre etc.). Dette fører blant annet til en standardisering som gjør at byer i økende grad blir mer like og mister noe av sin lokale egenart og særpreg. Begrepene «placelessness» (Relph 1976) og «non-places» (Auge 1995) henspiller på dette (Henningsen og Vestby 2012). En tredje utfordring på denne bypolitikken er at den kan innebære mindre fokus på å fremme sosialt mangfold og ulikhetsreducerende tiltak.

3 Statistisk bakgrunnsbilde

Viktige betingelser for byer og byregioners utvikling er nasjonale og internasjonale rammevilkår på den ene siden, og byene og byregionens ressurser og utviklingsevner på den andre. Her inngår naturressurser, befolkningsgrunnlag, kompetanse, næringsmiljøer og kunnskapsmessig infrastrukturer. Dette kapittelet belyser noen av disse faktorene ved at å sammenstille eksisterende statistiske data.

3.1 Befolkning, kompetanse og mangfold

Befolkning

Nordland fylke har 241 682 innbyggere (2015), hvorav over 67 prosent er bosatt i en av de ti bykommunene. 85 prosent er bosatt innenfor de ti bykommunenes bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA-regioner) (se tabell 1).

Byene i Nordland har svært ulik størrelse, og bykommunene utgjør varierende andeler av sine BA-regioner. For eksempel utgjør Vågan en egen BA-region, mens bare 40 prosent av befolkningen i Sortlandsregionen bor i Sortland kommune. For Sortlandregionens sin del skyldes dette at de relativt sett folkerike kommunene Hadsel (med byen Stokmarknes), Øksnes og Bø er definert som omland til Sortland. Det er imidlertid de 10 *bykommunene*, og *ikke* BA-regionene, som er de primære analyseenheter i denne rapporten.

Tabell 3.1 *Folketall per 1.1.2015 i byene, bykommunene og deres BA-regioner i Nordland*

	Byen	Bykommune	BA-regionen
--	------	-----------	-------------

Bodø	39 750	50 185	52 199	96,1
Mo i Rana, Rana	18 679	26 078	30 606	85,2
Narvik	14 324	18 853	22 571	83,5
Mosjøen, Vefsn	9 735	13 352	14 810	90,2
Leknes, Vestvågøy	3 332	11 140	12 498	89,1
Sortland	5 158	10 166	25 428	40
Fauske	6 120	9 622	16 309	59
Svolvær, Vågan	4 590	9 285	9 285	100
Brønnøysund, Brønnøy	5 054	7 934	11 732	67,6
Sandnessjøen, Alstahaug	6 079	7 454	12 786	58,3

Kilde: Statistikkbanken SSB.

Siste kolonne i tabellen viser prosent bosatt i bykommunen av BA-regionens befolkning.

Befolkningsvekst

Norge har hatt sterk befolkningsvekst i mange år. Mellom 2005 og 2015 økte landets befolkning med 12,1 prosent. Det er innvandringen som har bidratt mest, særlig fra EØS-landene, men det har også vært en positiv fødselsbalanse. Mens det i 2005 var mindre enn 12.000 innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Polen og de baltiske landene, var det 10 år senere over 150.000 bosatte i Norge med slik bakgrunn.

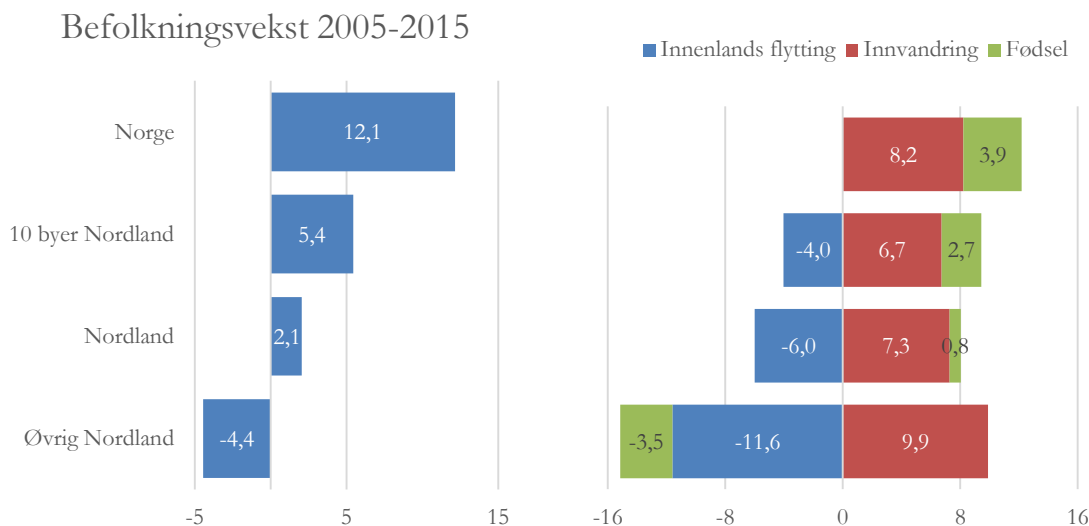
Nordland har hatt betydelig lavere befolkningsvekst enn landet som helhet. Befolkningsutviklingen i Nordland er ujevnt fordelt, der de ti byene samlet har vokst, mens øvrige Nordland har hatt befolkningsnedgang.

I de ti byene har det vært positiv fødselsbalanse, mens denne er negativ i øvrige Nordland. I NORUT's scenarie-studie for Midtre og Ytre Helgeland fremheves det at det ikke vil være noe særlig fødselsoverskudd i disse regionene framover på grunn av en stadig aldrende befolkning (Ringholm mfl. 2012).

I de ti byene i Nordland er den innenlandske flyttebalansen negativ, men likevel betydelig bedre enn i øvrige Nordland. Øvrige Nordland har på den andre siden hatt høy innvandring, faktisk høyere enn landsgjennomsnittet, mens de ti byene har hatt lav innvandring. I figurene under vises befolkningsveksten de siste ti

år, der figuren til høyre viser den dekomponerte befolkningsutviklingen.⁴

Figur 3.1: *Befolkningsvekst Norge, de ti byene, Nordland og øvrige Nordland, 2005-2015, samlet og dekomponert.*

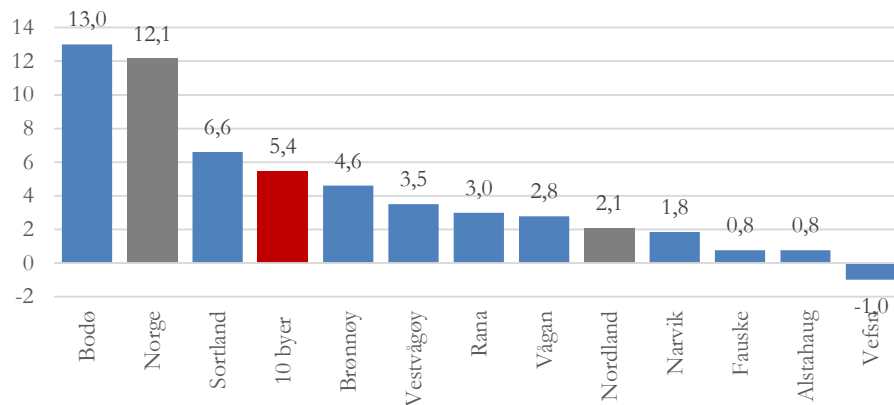

Kilde: SSB, tabell 07459, 09588 og 06913

I scenarie-studien for Midte og Ytre Helgeland (Ringholm mfl. 2012) sies det at det ikke er realistisk å tro at vekst kan skje gjennom økt innenlands flytting. I dette ligger implisitt at tilflytting fra utlandet kan bidra positivt. En annen studie av bosetting av innvandrere i distrikts- Norge viste for øvrig at innflyttingen av innvandrere var høyere enn utflytting i 409 av landets 430 kommuner (i 2010). Uten innvandring ville 118 kommuner hatt nedgang i folketallet (Søholt mfl. 2012).

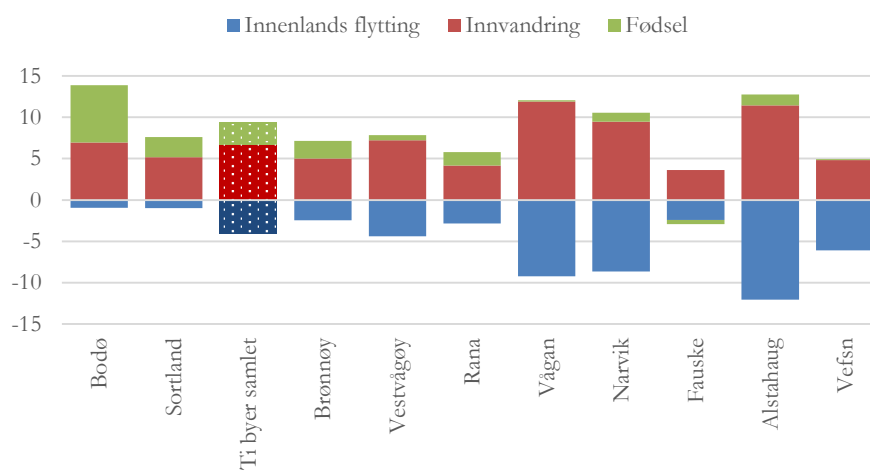
Veksten i de ti byene samlet har vært på 5,4 prosent fra 2005 til 2015. Denne veksten er imidlertid skjevt fordelt mellom byene. Bodø har vokst kraftig og mer enn landsgjennomsnittet. Veksten i Bodø trekker altså snittet for de ti byene samlet kraftig opp. Som figuren under viser, har befolkningsveksten i de fleste byene vært under halvparten av veksten i Bodø.

⁴ Det forekommer noen avviki fra den totale befolkningsveksten når man dekomponerer i fødselsbalanse, innenlands og utenlands flyttebalanse.

Figur 3.2: *Befolkningsvekst 2005-2015, de ti byene, Norge og Nordland.*

Kilde: SSB

Vågan, Narvik og Alstahaug har tapt mange innbyggere til andre kommuner, dvs. de har hatt negativ innenlandsk flyttebalanse. De har på den annen side hatt høy innvandring, som til en viss grad har kompensert for den innenlandske utflyttingen. Bodø har forøvrig en betydelig høyere fødselsbalanse enn de andre byene.

Figur 3.3: *Dekomponert befolkningsvekst i de ti byene, 2005-2015.*

Kilde: SSB

Unge voksne og yngrebølge

De fleste kommuner er særlig opptatt av aldersgruppen 20-40 år - hvordan skal de tiltrekke seg denne gruppen og få unge voksne til å slå seg ned. Det er personer i denne aldersgruppen som står for det meste av flytting og innvandring.

Vi står foran en *yngrebølge* i befolkningen i Norge de neste årene (Langset og Sørli 2015). Ved inngangen til 2015 var det 25 prosent flere i alderen 18-27 år enn det var ti år før. Denne aldersgruppen har økt mer enn befolkningen i landet som helhet. Dette er en aldersgruppe som fortsatt er under utdanning eller i tidlig etableringsfase, og hvor det vil foregå mye flytting fram til man i hovedsak har «etablert seg ferdig» ved 35-40 årsalderen. Yngrebølgen skyldes en kombinasjon av økte fødselstall på 90-tallet, samt økt innvandring av barn og ungdom til Norge.

Yngrebølgen er skjevt fordelt regionalt. Mens storbyene i Norge har 40 prosent flere i denne aldersgruppen i 2015 enn ti år tidligere, er det mer enn 100 kommuner som ikke har noen yngrebølge (dvs. vekst i aldersgruppen 18-27 år). Men yngrebølgen kan representere et *potensiale* for endringer i flyttemønsteret innenlands ettersom det er vekst å fordele gjennom flytting i etableringsfasen («unge voksne-fasen»). I tillegg kan det føre til endringer i det regionale nedslaget av arbeidsinnvandringen.

Tabell 3.2: *Yngrebølgen i Nordland. Bykommuner og- regioner. Antall personer 18-27 år.*

	Bykommunen			Regionen		
	Antall personer 2005	Antall personer 2015	Yngrebølge (%)	Antall personer 2005	Antall personer 2015	Yngrebølge (%)
Landet				553 848	690 937	25
Bodø	5 788	7 283	26	6 024	7 491	24
Narvik	2 344	2 756	18	2 790	3 172	14
Brønnøy	877	1 019	16	1 274	1 467	15
Alstahaug	855	1 002	17	1 475	1 688	14
Vefsn	1 564	1 762	13	1 726	1 910	11
Rana	2 830	3 448	22	3 298	4 013	22
Fauske	1 104	1 151	4	1 909	1 953	2
Vestvågøy	1 273	1 497	18	1 417	1 677	18
Vågan	1 094	1 140	4	1 094	1 140	4

Sortland	1 143	1 375	20	2 812	3 244	15
Nordland				27 753	31 745	14

Kilde: SSB Statistikkbanken

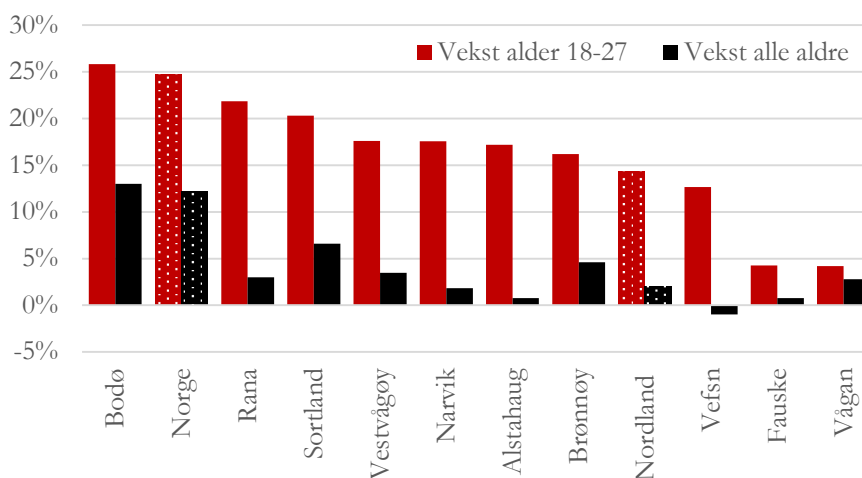
I tabellen over vises yngrebølgen i de ulike bykommunene og byregionene i Nordland i prosent. Om ti år er dette den sentrale delen av aldersgruppen i befolkningen som har «flyttet seg ferdig» (dvs. 35-40-åringene).

Bodø har yngrebølge på om lag samme nivå som landsbefolkningen. Sentrene i to av de åtte regionene, Rana og Sortland, har yngrebølger på litt over 20 prosent. Fire bykommuner, Narvik, Vestvågøy, Alstahaug og Brønnøy, ligger litt over gjennomsnittet i fylket, mens Vefsn ligger i underkant av fylkessnittet. Fauske og Vågan er nede på nivå rundt 4 prosent. Når vi ser på byregionene, det vil si at vi også trekker inn byenes omlandskommuner, ser vi at de fleste av byregionene har noe lavere yngrebølger.

At det er *mulig* at vekst av unge mennesker vil føre til endringer i flyttemønstrene er ikke i seg selv nok til at det vil skje, altså at de unge vil flytte til mindre bykommuner. Men yngrebølgen representerer et potensiale for vekst av unge folk i mindre bykommuner. Man trenger i denne situasjonen ikke å utkonkurrere andre for å lykkes. Men kanskje er det også dette som er i ferd med å skje? I følge Indeks Nordland 2016 opplever landsdelen bedre tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse enn på lang tid.

Figuren under viser befolkningsveksten for de ti bykommunene, Norge og Nordland for alle aldersgrupper og for aldersgruppen 18-27 år i perioden 2005-2015. De røde stolpene representerer da yngrebølgen, dvs. prosentvis vekst i aldersgruppen 18-27 år, mens de sorte stolpene viser befolkningsveksten for alle aldre.

Figur 3.4: *Befolkningsvekst i bykommunene, Nordland og Norge 2005-2015 for alle aldre, og aldersgruppen 18-27 (yngrebølgen).*

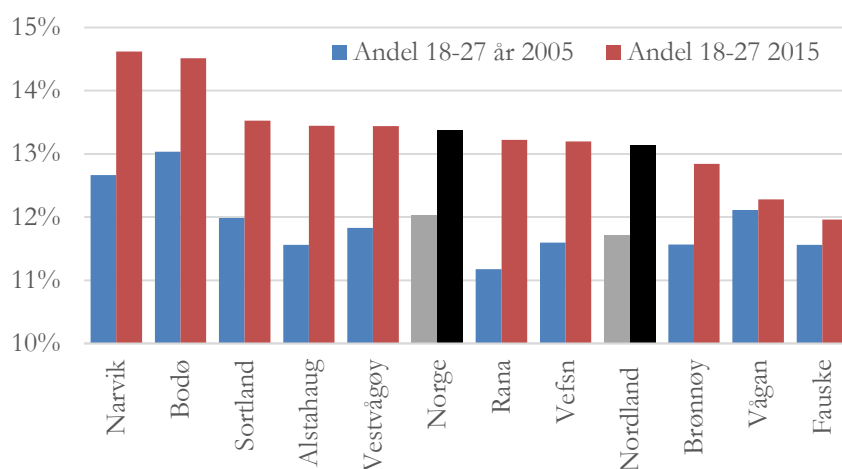
Kilde: SSB, tabell 07459

Alle bykommunene har, som landet som helhet, hatt en høyere vekst i aldersgruppen 18-27 år enn i befolkningen som helhet.

Rana, Narvik og Alstahaug har riktig nok ikke hatt like høy vekst i aldersgruppen 18-27 år som Norge, men differansen mellom veksten i denne aldersgruppen og veksten for befolkningen som helhet har vært stor. I Vågan og Fauske har både veksten totalt og veksten i aldersgruppen 18-27 år vært forholdsvis liten. Vefsn har hatt befolkningsnedgang i perioden, men vekst i aldersgruppen 18-27 år.

Det at det har vært vekst i aldersgruppen 18-27 år betyr ikke nødvendigvis at denne aldersgruppen utgjør en stor *andel* av befolkningen. Men andelen har økt for alle byene i perioden 2005-2015. Figuren under viser hvilken andel aldersgruppen 18-27 år utgjør av befolkningen totalt i 2005 og 2015. Kommunene er sortert etter andel i 2015 (røde stolper).

Figur 3.5: *Andel av befolkningen i aldersgruppen 18-27 år i 2005 og 2015*

Kilde: SSB, tabell 07459

NB: Merk at skalaen på figuren over er fra 10 til 15 prosent for å få frem at det er en del forskjeller mellom byene. Narvik og Bodø har en tydelig større andel yngre i dag enn det landet som helhet har. Sortland, Alstahaug og Vestvågøy har en andel som er litt høyere enn landsgjennomsnittet. Brønnøy, Vågan og Fauske har en relativt lav andel unge, og andelen er lavere enn snittet for Nordland.

Hvor blir ungdommen av? Ved å se på utviklingen i flyttemønstrene over tid kan vi få et bilde av byenes tiltrekningskraft. Hvor ble ungdommen av? Hvem har blitt værende i de ti Nordlandsbyene, og hvem har kommet tilbake etter å ha bodd andre steder? For å finne svar på slike spørsmål må man følge personer over tid. Dette er dokumentert i Langset og Sørli (2015). Først viser vi tall for de som bor i byene i dag, dvs. bofaste og tilbakeflyttere.

Tabell 3.3: *Bofaste og tilbakeflyttere til bykommunene i Nordland blant 1970-1974-kobortene i perioden 1989-2013. Prosentvis endring fra 1989 til 2013.*

	Bofaste	Tilbakeflyttere	SUM
Rana	43	18	61

Bodø	41	18	59
Vefsn	38	15	53
Vestvågøy	35	17	52
Brønnøy	32	18	50
Narvik	28	18	46
Alstahaug	25	20	45
Fauske	29	16	45
Sortland	23	22	45
Vågan	28	16	44

Kilde: SSB

Siste kolonne i tabellen over viser andelen av dem som ble født i 1970-1974 og som bodde i kommunen i 1989 - som også bodde der i 2013. Av denne gruppen er det noen som har bodd i kommunen i hele perioden fra 1989-2013 (bofast), mens noen har flyttet ut og så tilbake igjen (tilbakeflyttere). Studenter som har bodd borte noen år, og som kommer tilbake til oppvekstkommunen, vil framstå som bofast hvis de ikke har meldt flytting under studietiden.

Rana, Bodø, Vefsn og Vestvågøy hadde i 2013 beholdt eller fått tilbake over halvparten av sine unge som var født mellom 1970 og 1974. Brønnøy hadde beholdt eller fått tilbake halvparten. De var i alderen 15-19 i 1989, og 39-43 i 2013. De øvrige kommunene hadde beholdt eller fått tilbake litt under halvparten av sine egne.

I alle kommunene har en større andel av personene i 1970-1974-kohortene som bodde i kommunen både i 1989 og i 2013 vært bofaste. I Alstahaug og Sortland er imidlertid andelen bofaste og tilbakeflyttere noe likere hverandre. Begge disse kommunene har en ganske høy andel tilbakeflyttere.

De fleste kommuner ønsker å både beholde og få tilbake sine egne ungdommer. Det kommer frem av mange planstrategier, ikke bare fra bykommunene i Nordland, men også generelt i Norge. Gjennom informantintervjuene vi har gjort, har det også kommet frem at det er et ønske om å få flere unge til byen, både sine egne og nye.

I perioden mellom 1989 og 2013 er det Rana og Bodø som har lyktes best med å beholde sine egne. Omtrent to av fem har blitt værende (bofast), mens nesten en av fem har kommet tilbake etter å ha bodd andre steder (tilbakeflyttere).

Nytt tilfang av unge utenfra? Er det innflytterne og innvandrene som bidrar til nytt tilfang av unge mennesker? Eller er det den opprinnelige ungdommen som bidrar til opprettholdelse eller vekst av unge mennesker?

Tilflytting til bykommunene fra fylket forøvrig, fra landet for øvrig eller fra utlandet kan kompensere for utflyttingen av egne ungdommer. Men har de gjort det?

Før vi analyserer flyttemønstrene, viser vi noen eksempler. Anta at det bodde 100 mennesker som var født mellom 1970 og 1974 i Bodø i 1989. I 1989 var de mellom 15 og 19 år. Hvor har de blitt av? 41 av dem ble boende i Bodø i hele perioden. 18 av dem flyttet ut og kom så tilbake. Samtidig har det flyttet inn 34 fra andre steder i Nordland, 18 fra Norge forøvrig og 13 fra utlandet. Det er da 24 flere personer i 1970-1974-kohortene i Bodø i 2013 enn i 1989. Og de er nå ikke lenger i tenårene, men 39-43 år. De fleste er ferdigflyttet når de når 40-årsaldern. Derfor er det interessant å se hvor ungdommen flytter fra de er 15-19 til de er 39-43.

Vi viser ett eksempel til før vi analyserer flyttemønstrene. Anta at det bodde 100 15-19-åringer i Fauske i 1989. Hvor ble de av i livets løp? 29 av dem ble boende i Fauske, mens 16 av dem flyttet ut en periode og så tilbake igjen. Summerer vi dette, får vi at 45 av dem fortsatt bodde i Fauske i 2013. Da var de ikke lenger fullt så unge, nå i alderen 39-43. I samme periode kom det 20 tilflyttere fra andre steder i Nordland, 6 fra Norge forøvrig og 7 fra utlandet. Selv om det har kommet nytt tilfang av folk i 1970-1974-kohorten utenfra, har de ikke vært mange nok til å kompensere for tapet av sine egne. Det var da i 2013 79 personer i 1970-1974-kohorten i Fauske, dvs. 21 prosent færre enn i 1989.

I tabellen under viser de to første kolonnene det samme som i tabellen over, nemlig prosentandelen av personer i 1970-1974-kohortene som bodde i kommunen i både 1989 og 2013. De neste tre kolonnene viser prosentvis vekst av personer i 1970-1974-kohortene i bykommunene som kommer fra hhv. Nordland for øvrig, fra Norge for øvrig og fra utlandet. Siste kolonne summerer alt, og viser da prosentvis endring personer i 1970-1974-kohortene fra 1989 til 2013. Vi minner da igjen på at i 1989 var de mellom 15 og 19 år, mens de i 2013 var mellom 39 og 43 år. Tallene viser prosent, endring fra 1989 til 2013, der antallet i 1989=100.

Tabell 3.4: *Bofaste, tilbakeflyttere og nyinnflyttere i Nordland. 1970-1974-kohortene fulgt fra 1989 til 2013.*

	Bor i kommunen i 1989 og 2013		Bor ikke i kommunen i 1989, men i 2013			Sum
	Bofaste	Tilbakeflyttere	Tilflyttere fra Nordland	Tilflyttere fra øvrig Norge	Tilflyttere fra utlandet	
Bodø	41	18	34	18	13	124
Brønnøy	32	18	25	16	9	99
Sortland	23	22	29	13	11	98
Rana	43	18	12	7	9	89
Vestvågøy	35	17	15	10	9	86
Vefsn	38	15	15	7	8	83
Alstahaug	25	20	18	6	14	82
Vågan	28	16	15	9	12	80
Narvik	28	18	11	11	12	80
Fauske	29	16	20	6	7	79

Kilde: SSB

Bodø, Sortland og Brønnøy har fått et forholdsvis stort tilfang av tilflyttere fra andre steder i Nordland. Dette kan tolkes som at disse byene har vært attraktive for unge mennesker i Nordland? Rana og Narvik på sin side, har ikke fått mange tilflyttere fra fylket.

Bodø og Brønnøy er byene som har klart å tiltrekke seg flest fra landet for øvrig, mens Fauske og Alstahaug ikke har fått stort tilfang av unge folk fra Norge utenfor Nordland. Alstahaug har imidlertid fått høyest tilfang av tilflyttere fra utlandet, etterfulgt av Bodø. Fauske har fått få tilflyttere fra utlandet.

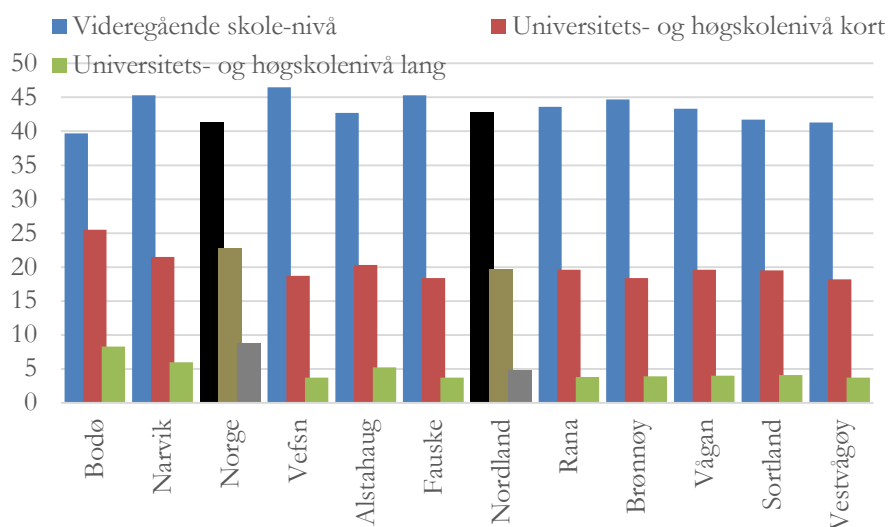
Summert har Bodø økt sin «masse» av personer i 1970-1974-kohorten, mens Brønnøy og Sortland har tilnærmet like mange i 2013 som i 1989. De øvrige kommunene har færre. De har ikke klart å «beholde ungdommen». Som vist foran står Norge overfor en yngrebolge, så det er unge folk å «ta av» der ute. Vårt mandat i denne rapporten er å lage et *kunnskapsgrunnlag* for hvordan byene i Nordland kan fungere som innovasjonssentra. Med fremtidsrettede utviklingsstrategier kan kanskje byene i Nordland tiltrekke seg en større andel av de som i dag er i slutten av tenårene og i begynnelsen av 20-årene?

Kompetanse

Tilgang på kompetanse og kompetansepersoneell er viktig for samfunns- og næringsutvikling og innovasjon. I mange kommuneplaner over det ganske land står det at det er et mål å tiltrekke seg kompetent arbeidskraft. Kompetanse kan naturlig nok ikke avgrensnes bare til formell kompetanse. Mye innovasjon er basert på uformell kompetanse i form av praksisnær og erfaringsbasert kunnskap, og overføringer mellom virksomheter. Men formell kompetanse i form av utdanning er viktig for innovasjonsevne i de fleste næringer. Utdanning gir teoretisk og metodisk basiskunnskap som er nødvendig i mye utviklingsarbeid, og ellers gode forutsetninger for innhenting av ny vitenskapelig kunnskap utenfra og for å oversette og tilpasse dette for bruk i egen lokal kontekst. Bedrifter som har ansatte med høyere utdanning vil også ha gode forutsetninger for å utvikle relasjoner til eksterne høgskole- og forskningsmiljøer. Næringer har imidlertid svært ulike behov for personer med høyere utdanning, og de fleste næringer har et begrenset behov for personer med lang universitets- og høgskoleutdanning.

Hvordan er den formelle kompetansen i byene i Nordland, sammenliknet med fylket og landet som helhet?

Figur 3.6: Prosentvis andel av befolkningen over 15 år med høyest avlagt utdanningsnivå, 2014

Kilde: SSB, tabell 09429

I figuren over har vi tatt med tre utdanningsnivåer, videregående skole, kort og lang universitets- og høgsolenivå. Når vi summerer disse, kommer det frem at Bodø og Narvik har en høyere andel personer over 16 år med høyere utdanning enn landet som helhet.

Sett under ett er imidlertid bildet ganske likt alle steder. Andelen av befolkningen hvis videregående skole er høyeste fullførte utdanningsnivå ligger stort sett mellom 40 og 45 prosent. Andelen som har fullført en kortere universitets- eller høgsolenivå, ligger på rundt 20 prosent mange steder. En forholdsvis liten andel har fullført lang høyere utdanning.

Bodø har en høy andel personer som har fullført kort universitets- og høgsolenivå og andelen er høyere enn landsgjennomsnittet.

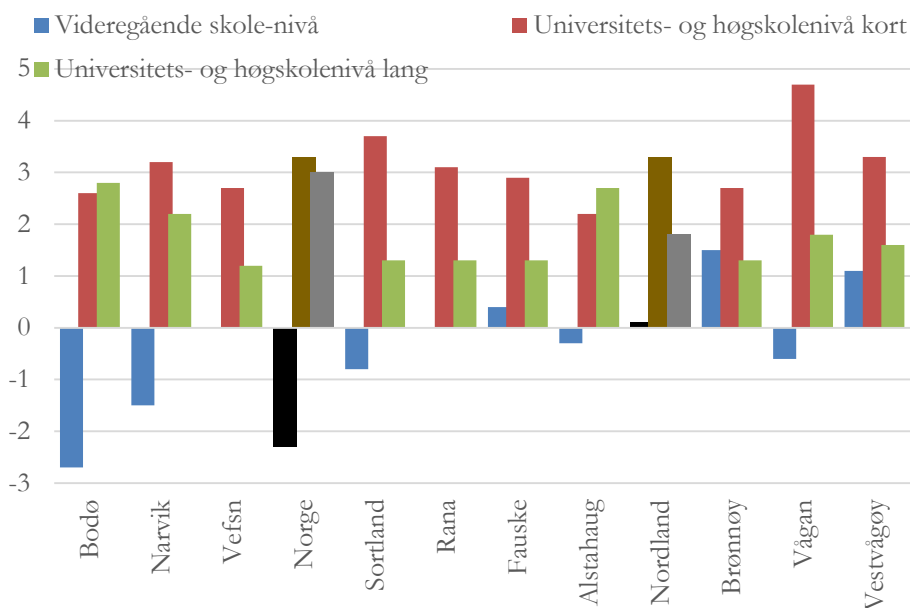
Endring i utdanningsnivå. I dag er det vanligere å ta høyere utdanning enn det var tidligere. De høyt utdannede har en tendens til å konsentrere seg i de større byene. En av flere forklaringer til

⁵ Kort høyere utdanning omfatter høyere utdanning t.o.m. 4 år. Lang omfatter utdanning på mer enn 4 år, samt forskerutdanning.

det, er at de større byene kan tilby flere kunnskapsintensive arbeidsplasser og et mer variert arbeidsmarked for personer med høyere utdanning. En annen forklaring er at høyt utdannede foretrekker å bo på samme sted som andre med høyere utdanning, som også er attraktive bosteder i kraft av en viss størrelse som gir et mer variert tjeneste- og fritidstilbud.

Hvordan har utdanningsnivået i byene i Nordland utviklet seg? Figuren under viser endringen i andelen personer med ulikt utdanningsnivå fra 2005 til 2014.

Figur 3.7: *Endringen i andelen med ulikt utdanningsnivå, 2005-2014. Verdiene er i prosentpoeng.*

Kilde: SSB, tabell 09429

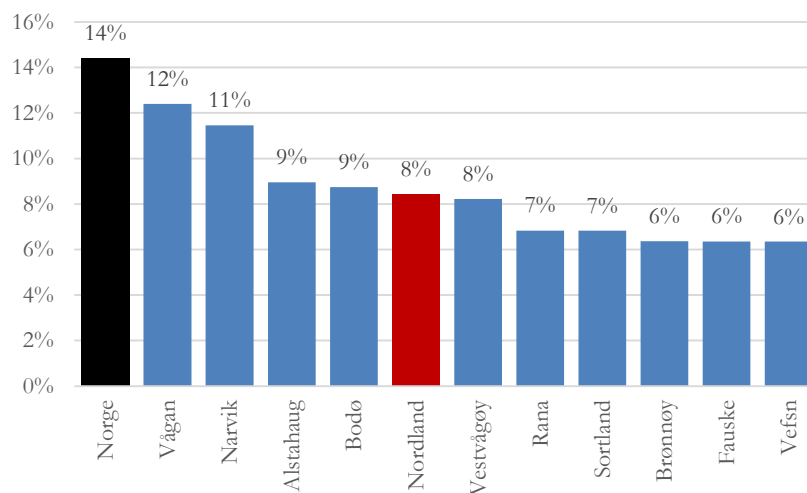
I Norge har det vært en øking i andelen med fullført høyere utdanning, både kort og lang. Tilsvarende har det vært en nedgang i andelen hvis høyeste fullførte utdanningsnivå er videregående skole. Det samme gjelder mange av bykommunene i Nordland.

Andelen med høyere utdanning har økt i alle bykommunene, så vel som i fylket som helhet. Vågan har en betydelig høyere andel med kort universitets- og høgsolenivå i 2014 enn i 2005.

Mangfold

Norge har hatt høy arbeidsinnvandring etter 2007. Figuren under viser andelen av den sysselsatte befolkningen som kommer fra et annet land⁶.

Figur 3.8: *Andel av sysselsatt befolkning som er innvandrere, 2014*

Kilde: SSB, tabell 07285

Nordland har ikke et like internasjonalt arbeidsliv som landet som helhet. Blant de ti byene er det Vågan og Narvik som har høyest andel innvandrere blant de sysselsatte. De øvrige byene har en lav andel.

Hvordan har utviklingen i andelen innvandrere på arbeidsmarkedet vært siden 2008? SSB skiller mellom to ulike typer landbakgrunner, gruppe 1 og gruppe 2. Gruppe 1 består av EU/EFTA, Nord-Amerika, Australia og New Zealand, land vi ofte benevner som «vestlige». Gruppe 2 består av Asia, Afrika, Latin-Amerika, Europa utenom EU/EFTA, og Oseania utenom Australia og New Zealand. Kortere, men mindre presist sagt, alle «ikke-vestlige» land.

Tabellen under viser hvordan andelen av sysselsettingen har endret seg for de to landbakgrunnene fra 2008 til 2014.

⁶ Jf. SSBs definisjon av «landbakgrunn», se f.eks. tabell 07285

Tabell 3.5: *Endring i andel av sysselsetting med innvandrerbakgrunn, 2008-2014. Verdier i prosentpoeng.*

	Gruppe 1	Gruppe 2	Alle innvandrere
Vågan	5 %	1 %	6 %
Norge	3 %	1 %	5 %
Alstahaug	3 %	2 %	4 %
Vestvågøy	2 %	2 %	4 %
Bodø	2 %	2 %	4 %
Nordland	3 %	1 %	4 %
Narvik	3 %	1 %	4 %
Sortland	3 %	1 %	3 %
Fauske	2 %	1 %	3 %
Vefsn	2 %	1 %	3 %
Rana	2 %	1 %	3 %
Brønnøy	3 %	1 %	3 %

Kilde: SSB

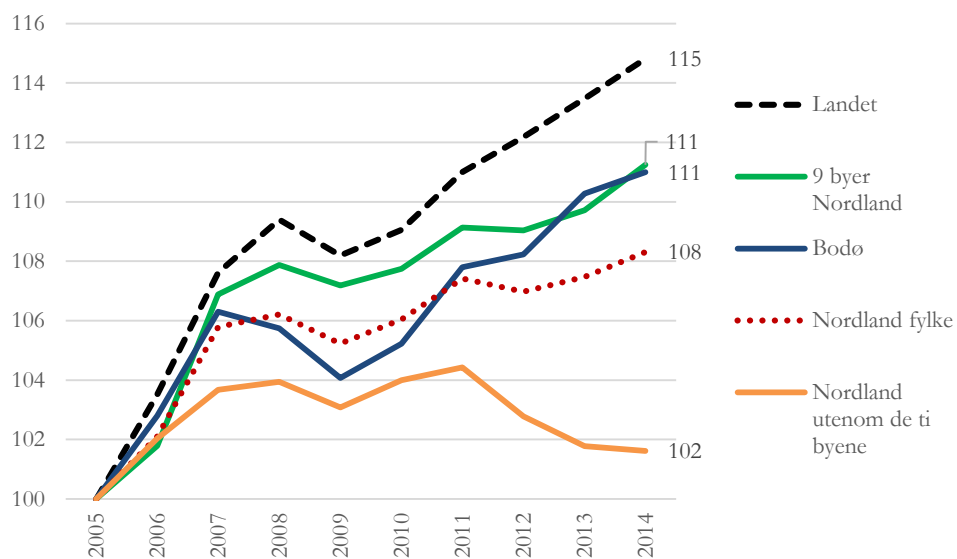
Alle kommunene har hatt en øking i andelen innvandrere blant de sysselsatte. Det meste av den økte andelen kommer fra gruppe 1-land. Vågan har i løpet av perioden 2008-2014 fått en markant øking i andelen sysselsatte fra gruppe 1-land.

3.2 Bransjestruktur og –utvikling

Utvikling i sysselsetting. En forutsetning for at det skal bo og flytte folk til et sted er at det er mulig å få jobb der. Norge har hatt høy arbeidsplassvekst i en lang periode. Siden 2005 har antall arbeidsplasser (dvs. sysselsatte etter arbeidssted) økt med 15 prosent. I Nordland har veksten vært på 8 prosent.

Av figuren under ser vi at de ni regionbyene samlet har hatt like høy vekst i antall arbeidsplasser som Bodø. Disse byene har for øvrig hatt høyere vekst enn Nordland som helhet. Det meste av arbeidsplass-veksten i fylket skjer nettopp i de ti byene, mens i resten av Nordland har det vært lav vekst og nedgang siden 2011.

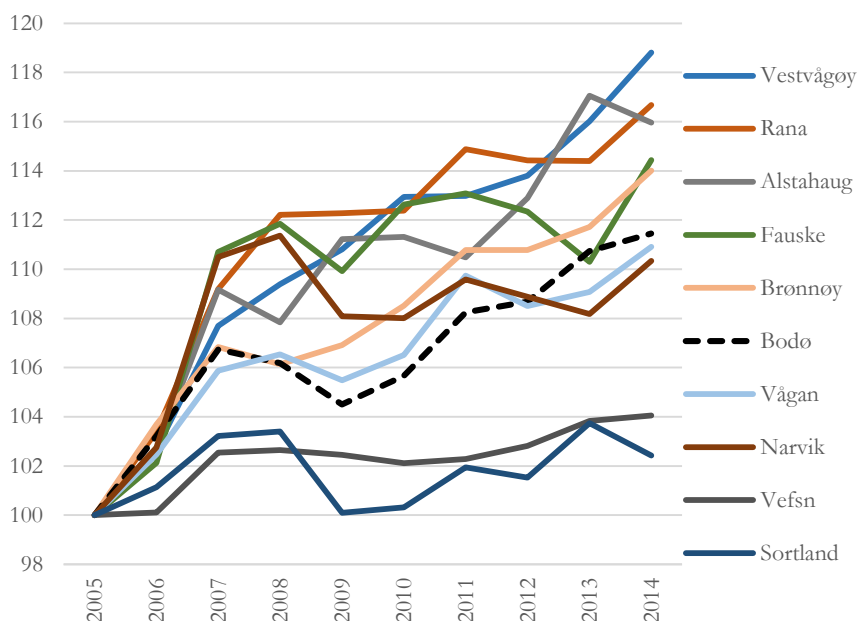
Figur 3.9: *Indeksert vekst i antall sysselsatte etter arbeidssted, 2005-2014. Nordland. Antall sysselsatte i 2005=100*

Kilde: SSB

Selv om veksten i regionbyene totalt sett har vært positiv, har det vært svært varierende utvikling mellom byene og over tid. Dette er vist i figuren under.

Figur 3.10: *Indeksert vekst i antall sysselsatte etter arbeidssted, 2005-2014. Byene i Nordland. Antall sysselsatte i 2005=100*

Kilde: SSB

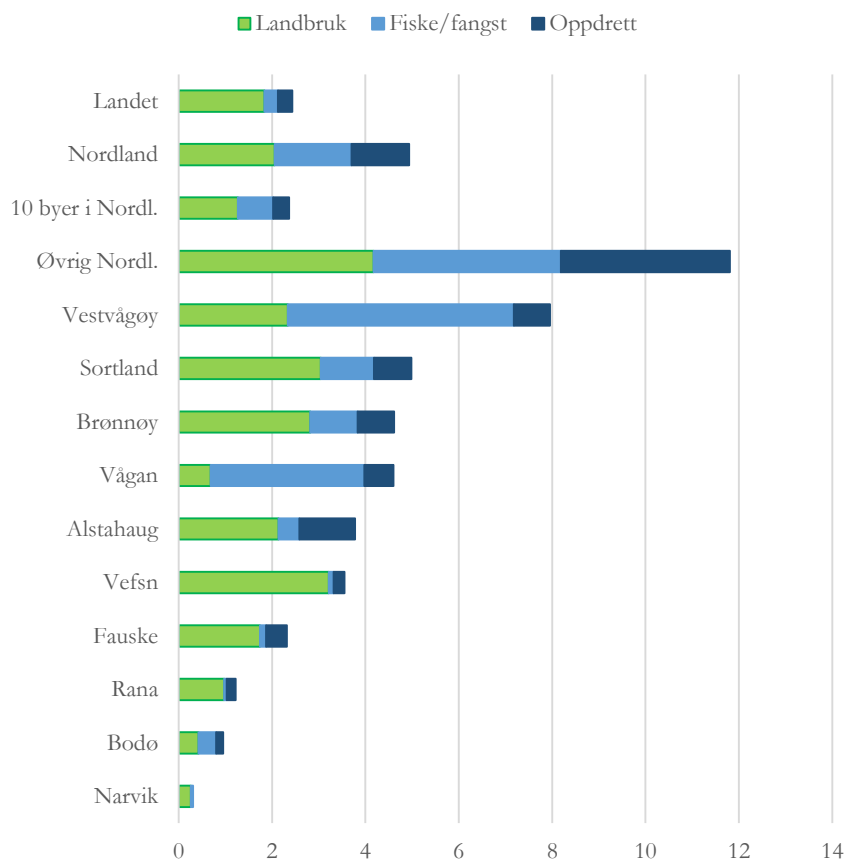
Fem av byene har hatt større vekst enn Bodø i løpet av perioden. Sortland og Narvik var bykommunene som ble hardest rammet av finanskrisen, mens Vestvågøy har hatt vekst gjennom hele perioden. Forskjellen mellom byene er stor, fra Sortland som har hatt en vekst på 2-3 prosent i løpet av perioden, til Vestvågøy som har hatt en vekst på nesten 19 prosent.

Næringsstruktur- og utvikling. Byene i Nordland har ulike næringsstruktur og særpreg. Dette kan illustreres på ulike måter. Med utgangspunkt i Nordland fylkeskommunes innovasjonsstrategi, der det satses spesielt på sjømat, industri og opplevelse/reiseliv, har vi tilpasset vår inndeling i rapporten delvis til dette med utgangspunkt i detaljer fra Virksomhets- og Foretaksregisteret (VoF) (SSB).

Primærnæringer. Flere av bykommunene i Nordland har en betydelig sysselsetting i primærnæringene, og særlig i Lofoten/Vesterålen og på Helgeland I Lofoten dominerer fiske/fangst, mens i Vesterålen og Helgeland er landbruk enda

viktigere. For øvrige bykommuner er primærnæringenes andel av sysselsettingen liten. Primærnæringene er imidlertid andelsvis størst utenfor bykommunene. Høyere andeler enn på landsbasis gjør at bykommunene i Lofoten/Vesterålen og Helgeland er spesialiserte innenfor blant annet primærnæringer.

Figur 3.11: *Sysselsatte i primærnæringer i de ti byene og i Nordland for øvrig, 2015. Prosent*

Kilde: VoF

På landsbasis har det de ti siste årene vært en nedgang i sysselsettingen innenfor primærnæringene, med en nedgang både innenfor jordbruk og fiske/fangst. Dette er noe oppveid av en økning i aktivitet innenfor oppdrettsnæringen. Vi finner tilsvarende mønster for Nordland som helhet, mens for byene i Nordland

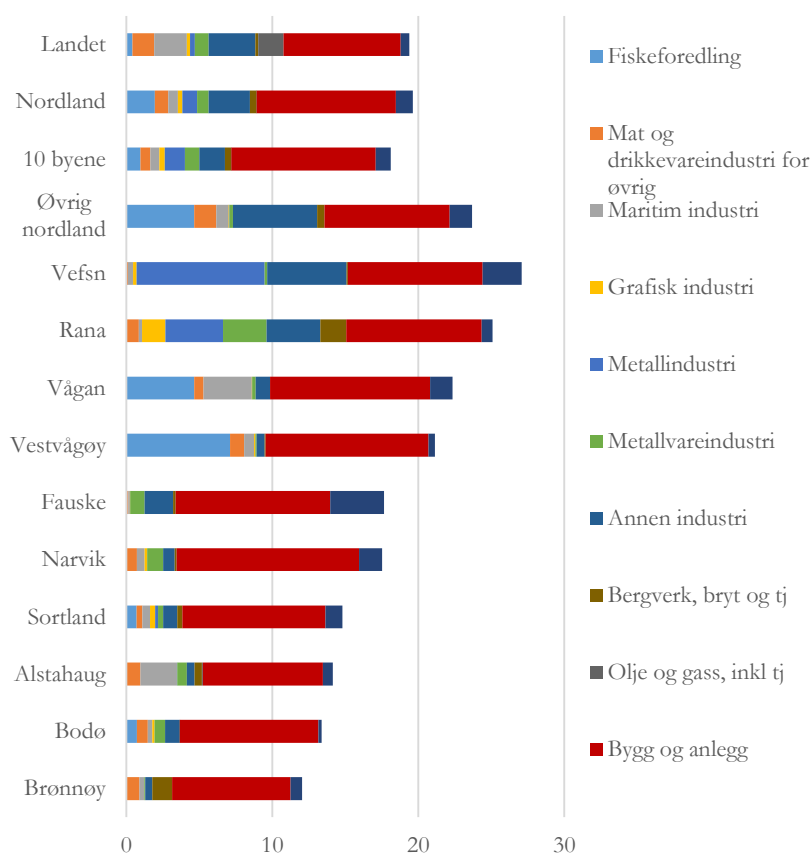
totalt sett er det en moderat reduksjon i sysselsettingen i alle tre bransjene. Også her er det imidlertid variasjon mellom byene.

Sekundærnæringer. Sekundærnæringene omfatter hovedgruppene ekstraktiv produksjon (bergverk, olje/gass), industri, bygg/anlegg og energi.

Bykommunene varierer mye når det gjelder størrelse og sammensetningen av vareproduserende næringer, og mye av dette skyldes store variasjoner i industrisektorens størrelse og sammensetning lokalt. De mest utpregede industrikommunene er Rana, Vefsn, Vestvågøy og Vågan. Mens de to sistnevnte særlig er spesialiserte innenfor sjømatindustri, er Rana og Vefsn spesialiserte innenfor «annen industri» (metaller etc.). De øvrige bykommunene har relativt sett liten industrisektor og en mer dominerende bygg/anleggssektor. Narvik utmerker seg særlig med en særlig stor bygg/anleggssektor, som byen også er spesialisert innenfor.

Bygg og anleggsbransjen har generelt vært en vekstbransje i Nordland og alle byene (2005-15). Innenfor industri, samt bergverk, har utviklingen vært bedre enn for landet som helhet.

Figur 3.12: *Sysselsatte i sekundærnæringene i de ti byene og i Nordland for øvrig, 2015. Prosent.*

Kilde: VoF

Fiskeforedlingsindustrien er betydelig i Lofoten. Utviklingen har i løpet av de ti siste årene vært spesielt god i Vestvågøy, med over 50 prosent vekst, mens Vågan hadde noe lavere sysselsetting knyttet til denne industrien i 2015 sammenliknet med 2005.

Vefsn og Rana er byene som har størst aktivitet totalt sett innenfor sekundærnæringene. I Vefsn økte sysselsettingen innenfor industrien med over 10 prosent fra 2005 til 2015, mens det i Rana har skjedd en vridning innen industrien fra tradisjonell metallindustri til metallvareindustri.

Servicenæringer. Bykommunene har stort sett en noe mindre privat servicesektor enn gjennomsnittet for landet (se figur under).

Bodø, Narvik og Sortland utmerker seg med en klart høyere andel enn de øvrige bykommunene. Det er imidlertid betydelig variasjon mellom bykommunene når det gjelder sammensetningen av servicenæringene.

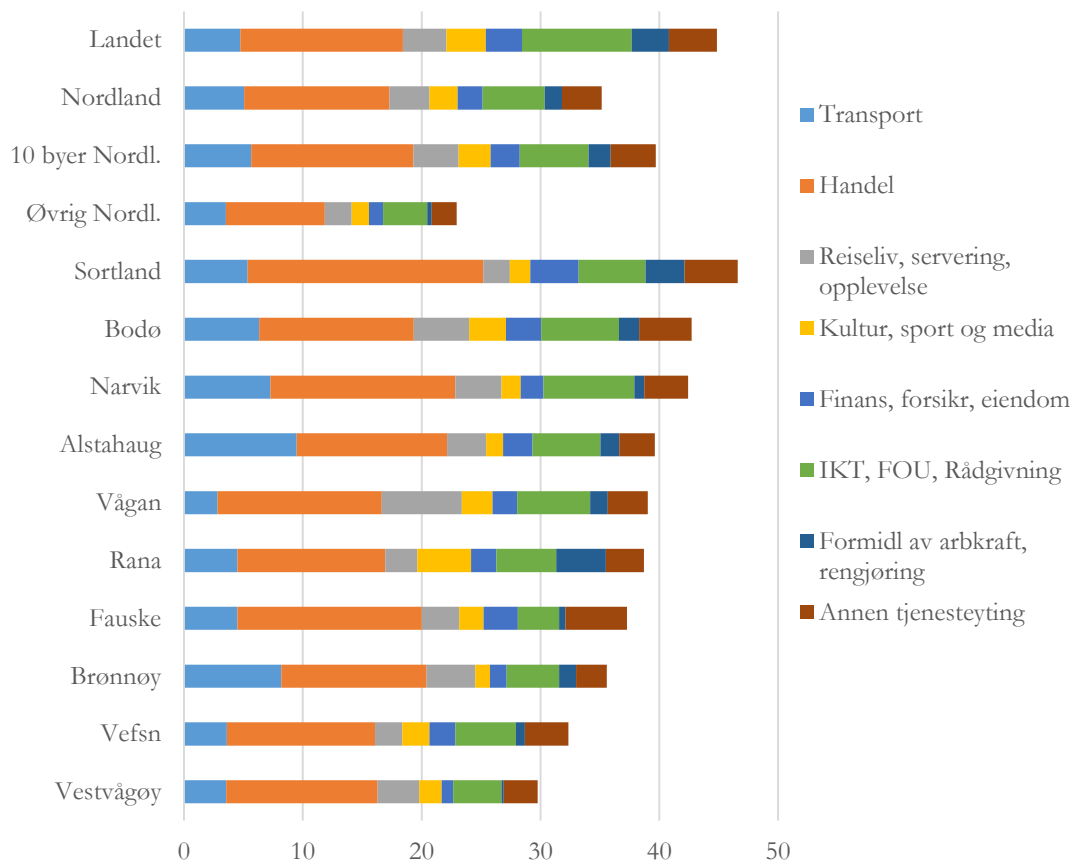
Handel er den største enkeltsektoren innenfor privat tjenesteyting i alle byene, og består i hovedsak av butikkhandel. Næringen har i Alstahaug, Vågan og Sortland hatt vekst på over 10 prosent de siste ti årene. Det er noen få arbeidsplasser innen engroshandel med fisk i Bodø, Vågan og Vestvågøy.

Reiselivsnæringen (inkludert servering og opplevelse) er av økende betydning i flere av bykommunene. Vågan er den mest utpregede reiselivskommunen målt i andel sysselsatte, hvorav en særlig stor andel innenfor overnatting/servering. Innenfor turisme og opplevelses-turer spesielt er det Vestvågøy som har høyeste andelen av byene i Nordland. Målt i antallet arbeidsplasser er reiselivsnæringen samlet størst i Bodø.

Kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting (KIFT) (her inngår IKT, konsulent/rådgiving, FoU) er klart underrepresentert i Nordland sammenliknet med landet. Dette gjelder også for bykommunene i Nordland, selv om det her er store variasjoner. Bodø og Narvik har ganske betydelige KIFT-næringer, men ellers er denne næringen liten i de øvrige bykommunene. Det samme gjelder i enda større grad finansiell tjenesteyting.

Kultur-/sport-/medienæringene er også underrepresentert i Nordland, og stort sett alle bykommunene, sammenliknet med landet. Men her er store variasjoner mellom bykommunene, der særlig Rana, Bodø og Vågan utmerker seg med en betydelig andel sysselsatt i disse næringene.

Figur 3.13: *Sysselsatte i privat tjenesteyting i de ti byene og i Nordland for øvrig, 2015. Prosent.*

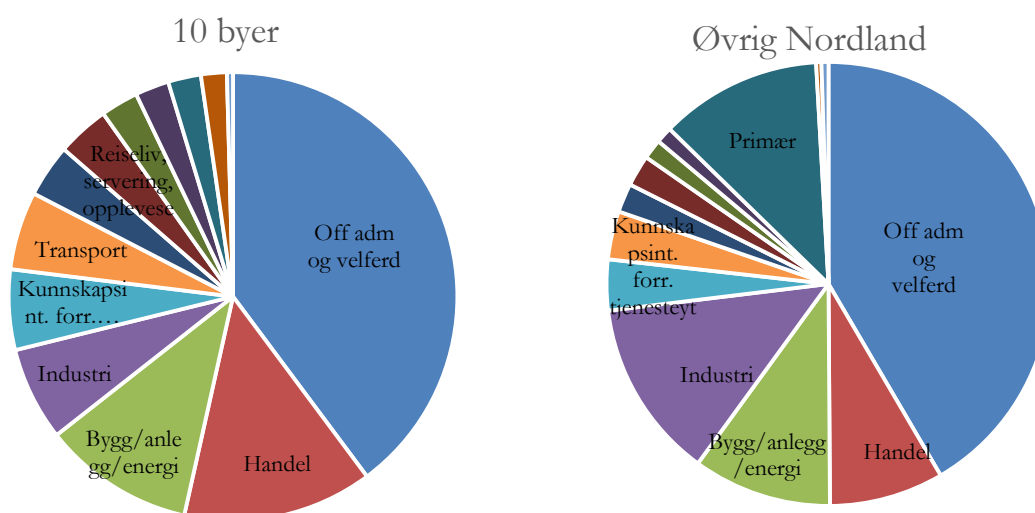
Kilde: VoF

Nyetablering av bedrifter. Nyetableringer og dynamikk i bedriftspopulasjonene kan være en indikasjon på næringslivets fornyelses- og vekstevne. Høye nyetableringsrater og samtidig nettotilvekst av bedrifter kjennetegner ofte nye vekstbransjer, mens mer modne bransjer ofte har mindre nyetableringer. Det er tendenser til at økt størrelse på næringsmiljøene kan gi noe høyere nyetableringsrater. Foruten iversetteretableringer påvirkes nyetableringsrater også av knoppskytinger og utskillinger fra det etablerte næringsmiljøet. Tabellen i vedlegget viser at bykommunene i Nordland har en svært viktig rolle for nyetableringer og tilvekst av nye bedrifter i fylket. Bykommunene

har klart høyere nyetableringsrater enn øvrige kommuner i fylket, og i volum er det viktig for tilgangen på nye bedrifter

I figurene under vises oppsummert sysselsatte etter ulike næringer i de ti byene samlet og i Nordland for øvrig.

Figur 3.14: Sysselsatte i ulike næringer i de ti byene og i Nordland for øvrig, 2015

Kilde: VoF

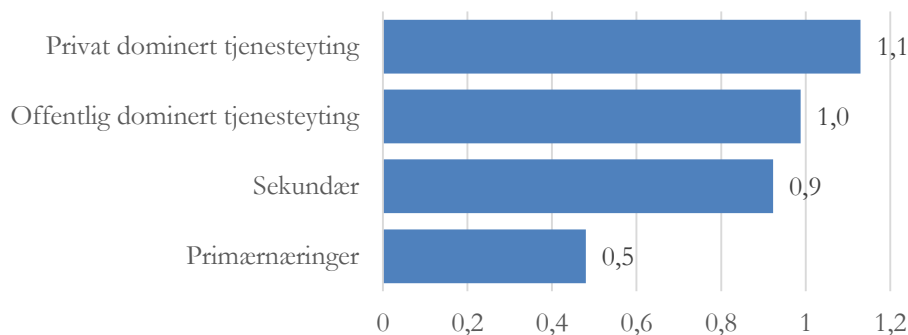
Det er ingen overraskelse at det er en høyere andel som jobber innenfor servicenæringer i bykommunene i Nordland enn fylket øvrig. Bykommunene har større andeler i alle bransjer i privat service. I de ti byene jobber det relativt mange innenfor handel og relativt få innenfor primærnæringene og industrien.

Næringssektorenes relative størrelse i de ti byene.

Næringsstrukturer er i stadig endring. Næringer som var i vekst for noen år siden, vil ikke nødvendigvis være det om noen år, og vice versa. Det kan være interessant å se på nordlandsbyenes hovedstrukturer og utviklingstrekk i så måte. En måte å vurdere dette på, er å se på *lokaliseringkvotienten*,⁷ og sette den opp mot hvilken vekst denne næringen har hatt nasjonalt.

⁷Lokaliseringkvotient er næringens relative størrelse.

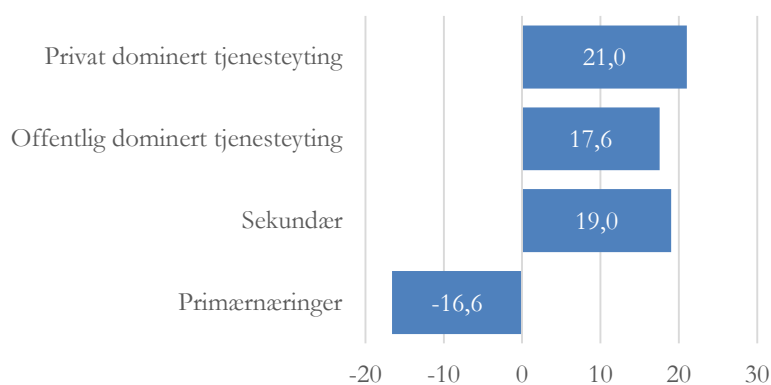
Figur 3.15: Lokaliseringskvotient fire næringsområder, de ti byene, 2015.

Kilde: VoF

Primærnæringene er bare halvparten så store i de ti byene som i fylket som helhet. Det er relativt mange som jobber innenfor privat dominert tjenesteyting i de ti byene. Privat dominert tjenesteyting inkluderer bl.a. transport, handel, reiseliv, kultur, finans, IKT og FoU. Dette er næringer man ofte finner mye av i byer. Hvordan har arbeidsplassutviklingen vært innenfor de ulike næringene på landsbasis de siste ti årene?

Figur 3.16: Utvikling i antall sysselsatte, prosent, Norge, 2005-2015.

Kilde: VoF

På landsbasis har alle næringene bortsett fra primærnæringene hatt arbeidsplassvekst. Primærnæringene har hatt kraftig arbeidsplassnedgang. Det kan derfor sees på som en fordel for de ti byene at de har relativt mange arbeidsplasser i vekstnæringer, og

relativt få i nedgangsnæringer. Riktignok har det nok pågått mange innovasjoner i nettopp primærnæringene de siste årene, eller om ikke annet, produktivitetsforbedringer. De teknologiske nyvinningene har medvirket til effektivisering, automatisering og arbeidsplassnedgang.

Innovasjoner innenfor en næring er kanskje nødvendig, men ikke tilstrekkelig for at et sted skal fungere som et *innovasjonssenter*? I denne rapporten vil vi forsøke å kartlegge hva som gjør eller hva som skal til for å gjøre et sted til et innovasjonssenter. Dette kapitlet har gitt oss et lite overblikk over befolknings- og arbeidsplassutviklingen i de ti byene. De neste vil gi oss mer «kjøtt på beina» gjennom intervjuer med sentrale aktører, spørreundersøkelse og dokumentstudier.

4 Fylkesregionale strategier, perspektiver og aktører

I dette kapitlet retter vi søkelyset på det fylkesregionale nivået; først presenterer vi fylkeskommunale planer, deretter diskuterer vi hvilken rolle regionale aktører har i utviklingen av et nyskapende og attraktivt Nordland. Dette gjelder organisasjoner som jobber primært inn mot entreprenørskap og kompetanseheving i næringslivet, samt kunnskapsmiljøer og deres samarbeid for å heve kompetansenivået i fylket. Til sist diskuterer vi hvordan næringshager og inkubatorer samvirker med næringsliv og kunnskapsmiljø i en regional kontekst.

4.1 Fylkeskommunens planarbeid: et attraktivt og nyskapende Nordland

Nordland fylkeskommunes utviklingspolitikk innebærer fokus på sted, by, byregion og fylke, samt relasjoner til steder utenfor fylket, og hvordan disse nivåene samspiller. Vi ser her på fylkeskommunens rolle som utviklingsaktør, og dens samvirke med andre regionale utviklingsaktører.

Nordlands sju politiske regioner er delvis overensstemmende med de ti by- og regionssentra som Nordland fylkeskommune har definert i sitt program. De politiske regionene er Lofoten, Vesterålen, Ofoten, Salten, Indre Helgeland, Helgeland og Sør-Helgeland. Lofoten rommer to regionsentra; Leknes og Svolvær, og Salten rommer Bodø og Fauske. Målet for fylkeskommunen er å bygge på potensialet i de respektive byregionene. Ved å styrke bysentra vektlegges både demografiske og miljømessige strategier og mål: Sterke byer skal motvirke netto utflytting fra fylket og bidra til å redusere klimautslipp. I tillegg er målet at byutvikling skal støtte opp under Nordlands steds-kvaliteter (Nordland Fylkeskommune, 2013).

Nedenfor presenterer vi tre vesentlige strategier utviklet av fylkeskommunen, som hver især er viktige for byenes utvikling i Nordland. By- og regionscenterpolitikken har potensial til å være overgripende i sin territoriale innretning mot samfunnsutviklingen. I kapittel 7 vil vi diskutere hvordan koplingene mellom disse ambisjonene kan forsterkes.

Fylkesplanen for Nordland 2013-2025 (Nordland Fylkeskommune, 2013a) omhandler visjoner, mål og strategier innen målområdene (i) Livskvalitet; (ii) Livskraftige lokalsamfunn og regioner; og (iii) Verdiskaping og kompetanse. By- og regionscenterpolitikk er relevant for alle disse målområdene, og får særlig betydning gjennom de mulighetene denne politikken gir for helhetlig planlegging og utvikling. I vårt prosjekt har vi særlig fokus på forholdet mellom de to siste målområdene. Mål 2 har et *attraktivt Nordland* som overordnet visjon, med delmål og strategier for byregionenes lokomotivrolle, regionalt samarbeid, byutvikling, og gode utdanningstilbud. Mål 3 har visjon om et *nyskapende Nordland*, som omhandler kompetanseheving, FoU, et konkurransedyktig, bærekraftig og innovativt arbeids- og næringsliv.

Som del av fylkeskommunens langsiktige arbeid med den regionale utviklingen ble en *Innovasjonsstrategi for fylket (2014-2020)* vedtatt i 2014. Denne planen ses nå i sammenheng med den kommende *Regionale plan for by- og regionscenterpolitikk (2016-2025)*. I sine strategier for en ny bypolitikk og for utvikling av byene som innovasjonssentra tar Nordland fylkeskommune utgangspunkt i en kobling mellom kreativitet i næringsliv/arbeidsliv og byutvikling. Herunder er også stedsutviklingsstrategien vedtatt av fylkestinget i 2015 sentral for arbeidet med by- og regionscenterpolitikk.

Regional plan for by- og regionscenterpolitikk. Nordland fylkeskommune forstår et regionscenter som «et senter med betydning for flere kommuner i regionen. Det har de fleste vanlige offentlige og private servicefunksjonene som dekker handels- og tjenesteområdet til en eller flere kommuner. Stedet har kultur-, underholdnings- og rekreasjonstilbud, samt kollektivtilbud» (Nordland Fylkeskommune, 2013a).

I forslaget til regional plan for By- og regionscenterpolitikk framhever Nordland fylkeskommune at bypolitikk er et relativt nytt område å jobbe med, både for fylkeskommunene, statlige etater og mange av kommunene. Planen tilkjenner imidlertid en

klar forståelse for at utvikling av byene i Nordland som innovasjonssentra må bygge på nyskaping på flere områder og at en ser disse i sammenheng. Vi anser dette planarbeidet for å være i front når det gjelder å utvikle forholdet mellom byutvikling og regional plan for helhetlig samfunnsutvikling utenfor de norske storbyregionene, som har et helt annet demografisk og funksjonelt utgangspunkt. Siden byene i Nordland i hovedsak er små og perifere i europeisk sammenheng, er det behov for et spesifikt fokus på hva skala og geografisk kontekst betyr for utviklingen av kreative byer og innovasjonssentra. I fylkets innovasjonsstrategi er dette operasjonalisert i en vektlegging av såkalt smart spesialisering.

En regional innovasjonsstrategi. Fylkeskommunens innovasjonsstrategi har tre hovedmål (Nordland Fylkeskommune, 2014:26): (i) Å øke konkurransekraften i næringslivet ved å forsterke innovasjonsevne i bedriftene, (ii) Å få flere sysselsatte innenfor forretningsmessig tjenesteyting og flere innovative leverandørbedrifter og (iii) Å få et innovasjonssystem i Nordland med godt samspill, læring og samarbeid mellom sentrale aktører i næringsliv, arbeidsmarked, utdanning og forskning og ulike deler av offentlig sektor. Byenes rolle i denne strategien handler bl.a. om utvikling og produksjon av tjenester og kunnskapsmiljø som tjener regionene. Forskning og forretningsmessig tjenesteyting er primært lokalisert i byer i Nordland og i andre landsdeler.

Nordland er som eneste norske fylke deltaker i EUs program for smart spesialisering, som handler om å imøtekomme det faktum at innovasjon, kunnskapsutvikling, markeder og forskningsfinansiering har blitt internasjonalisert. Her vektlegges tre regionale eksportrettede næringer i Nordland:

- Sjømat: fiskeri, fiskeforedling, havbruk, mat- og fôrindustri
- Industri: prosessindustri, hvor metall, mineraler, kjemikalier, metallprodukter og maskiner blir produsert, med gruveindustri og vannkraft som sentrale leverandører
- Opplevelsesbasert reiseliv: Basert på en sterk turistindustri med naturen som rammeverk, og Lofoten som spydspiss

Som det fremkommer i kapittel 5 er disse tre næringsområdene også vektlagt av bykommunene selv.

En strategi for stedsutvikling. Stedsutviklingsstrategien ble vedtatt av fylkestinget i 2015 (Nordland Fylkeskommune 2015b). Strategien danner grunnlaget for virkemidler fylkeskommunen skal bruke og hvordan den skal veilede kommunene og bidra til økt kompetanse om stedsutvikling. Stedsutvikling har lenge vært et prioritert område i fylket. I vår studie løfter de lokale aktørene frem positive resultater og engasjement skapt gjennom Byromseminarene, som fylkeskommunen har organisert i flere av Nordlandsbyene siden 2010. Dette arbeidet fremstår som viktig for å skape bevissthet rundt byenes estetiske kvaliteter, ved opprusting av offentlige rom og møteplasser, og ved å løfte stedenes egenart og potensial for trivsel og levende bysentrum. Denne regionale strategien bidrar til å styrke byenes senterfunksjoner, som møteplass og besøkssted.

4.2 Regionale aktører i Nordland: roller, virkemidler og samarbeid

Utover fylkeskommunen er det flere regionale aktører som spiller en rolle for byenes utvikling i Nordland. Vi ser her på deres fokus- og samarbeidsområder, og hvilke utfordringer som løftes frem. Diskusjonen baseres på intervjuer gjennomført i desember 2015 med representanter for NHO Nordland, Fylkeskommunens utdanningsavdeling, leder for studentorganisasjonen Start Nord, og direktør for Nordlandsforskning. Vi fikk også anledning til å foreta et fokusgruppeintervju med representanter for Innovasjon Norge, Nord Universitet, og inkubatorer/ næringshager i etterkant av en samling i Innovasjonsforum Nordland (04.12.15).⁸

Et godt samarbeid og robuste arenaer på regionalt nivå

Samarbeid og arenaer. På regionalt nivå har kunnskapsmiljø, virkemiddelapparat og interesseorganisasjoner et tett samspill i form av jevnlig møter, prosjektsamarbeid, konferanser o.l., som flere informanter beskriver som en innovasjonsarena. Samarbeidet

⁸ Andre aktører kunne også vært sentrale informanter, slik som stedlig representant for Forskningsrådet, Fylkesmannen, og andre avdelinger ved Nordland Fylkeskommune. Av ressursmessige grunner har vi ikke hatt kapasitet til å gjennomføre dette.

inkluderer Norges Forskningsråd, Innovasjon Norge, Nord Universitet, Kunnskapsparken Bodø, Kunnskapsparken Mo, VRI, Regionalt forskningsfond, forskningsinstituttet Norut, NIBIO, Forskningsparken i Narvik og Nordlandsforskning, NHO Nord-Norge og Nordland Fylkeskommune. I senere tid har også Nordlandssykehuset og Kommunesektorens Organisasjon (KS) blitt samarbeidspartnere. Nord Universitet koordinerer søknadsarbeid, med fylkeskommunens næringsavdeling som en aktiv samarbeidsaktør. Et slikt aktivt samarbeid om kunnskapsutvikling organisert som prosjektarbeid forenkler samarbeid og åpner for å involvere internasjonale eksperter ved behov. Nærheten mellom disse regionale aktørene i Bodø anses som positivt, de kan lettere samarbeide i prosjekt, dele kunnskap og slik lære av hverandre.

Innovasjon Norge har et kontor i Nordland (lokalisert i Bodø), og er en viktig regional aktør i oppgaven med å understøtte næringsutviklingen i fylket. Kontoret har 22 ansatte, som representerer en bred og sammensatt kompetanse. Kontoret driver med vidstrakt formidling ut mot etablerere og næringsliv i fylket. Kjernetilbudene til gründere er finansiering, rådgiving og kompetansetilførsel (som f.eks. etablererkurs og FRAM Innovasjon).^[1] Arbeidet retter seg også mot kommunene, som hjelper etablerere med å søke kommunale næringsfond. Innovasjon Norge inviterer 1-2 ganger i året førstelinjeapparatet i kommunene til kurs, med mål om å styrke kommunenes kunnskap om Innovasjon Norge, næringslivsutvikling, og SIVA-systemet. Om lag tredjeparten av deltakerne fra kommunene er gjengangere, noe som antakelig gjenspeiler relevansen og interessen for dette temaområdet, - men også varierende ressurser i kommunene.

En annen viktig regional aktør fra næringslivets side, er *NHO Nordland*, som har tatt en koordinerende rolle mellom næringsliv og kunnskapsmiljø. Hovedfokus er å styrke kompetanse- og kunnskapsutvikling i bedriftene, og å påvirke utdanningssektoren til å bli næringsrettet, særlig for å øke realfaglig kompetanse og fagopplæring. En annen satsing retter seg mot rekrutteringssystemer. Organisasjonen har dessuten en plattform

^[1] <http://www.innovasjonnorge.no/no/Bygg-en-bedrift/FRAM/FRAM-Innovasjon---Vekst-gjennom-innovasjon-og-innovasjonsprosjekter/#.VqZ0a1LXvM4>

knyttet opp mot satsingene på opplevelsesnæringer og reiseliv, prosessindustrien og havbruk og marine næringer, en satsing det påpekes må ligge på regionalt nivå. I likhet med Nord Universitet bistår NHO Nordland altså med å forsterke den regionale strategien på smart spesialisering innen disse næringene.

NHO Nordland, med støtte fra Nordland Fylkeskommune, har også etablert et kontor med ansvar for å stimulere bedrifter og kommuner til å delta i EUs nye rammeprogram Horisont 2020. NHO Nordland leder i denne forbindelse et treårig nasjonalt nettverk som ble innvilget støtte fra Norges Forskningsråd for å mobilisere til økt norsk deltagelse i Horisont 2020.⁹

Målet er at deltakelse i Horizon 2020 skal øke innovasjonsgraden og næringslivsutviklingen i fylket, samt styrke Nordlands posisjon, gjennom tilgang til internasjonal kunnskap, ekspertise, investormiljø, nettverk, og EU-finansiering. Bakgrunnen er ifølge kontorets leder at FoU i Nordland står svakt, og at det må stimuleres til kompetansebygging og til å bruke og dele kunnskap, slik også Nordland Fylkeskommunes FoU-strategi påpeker (Nordland Fylkeskommune 2013b). Erfaringen er at det er lite tradisjon for å dele kunnskap i Nordland, noe små bedrifter taper på. Det blir derfor viktig å koble til større kunnskapsmiljøer og å komme i kontakt med internasjonale kunnskapsarenaer. Prioriteringene overfor EU-programmet er Smart City i Bodø-regionen; Prosessindustrien på Mo; Sikkerhet og beredskap; og Transport (koblet til Smart City Bodø).

Satsing på nye krefter og gründere. Et nyskapende næringsliv har behov for tilføring av ressurser, slik som annerledes tenkende kompetanse. Traineeprogrammet og studentorganisasjonen Start Nord er to kilder til nytenkning som vi her vil vektlegge.

Traineeprogrammet i Nordland finansieres via RDA-midler (Regional differensiert arbeidsgiveravgift), og åpner for rekruttering av nye og yngre personer med relevant kompetanse. Både i byene og i fylket fremmes traineesatsingen som en vellykket og viktig

⁹ De øvrige medlemmene er Norges Forskningsråd, Innovasjon Norge, Nord universitet, Nordlandsforskning, Norsk Institutt for Bioøkonomi (NiBio), Norut, Forskningsparken i Narvik, Kunnskapsparkene i Bodø og Mo i Rana, Nordlandssykehuset, KS, Nordland Fylkeskommune (VRI, Interreg), og Regionale Forskningsfond Nord.

ordning. Erfaringen er at bedriftene prøver å finne prosjekter og stillinger for traineene for å beholde dem etter at traineperioden er avsluttet. Dette fremstår som sentralt ettersom mange bedrifter i byregionene, også de som er store og nasjonale, sies å ha liten åpenhet for nye medarbeidere, og at rekrutteringen ofte skjer via nettverk og kjennskap.

Studentorganisasjonen *Start Nord* skal fremme innovasjon og entreprenørskap ved universitetet, nettverksbygging til næringslivet, og den skal tilrettelegge for studenter med nye idéer.^[1] Organisasjonen skaper selv arenaer og nettverk, men ønsker invitasjon til flere eksterne arenaer og næringslivsarrangementer enn det den får i dag. Dette er spesielt viktig fordi det er få ungdom representert på næringslivsarenaene, samtidig som det snakkes mye om fremtiden, nyskaping og innovasjon. Start Nord har derfor et mål om å bli sett som en sterkere aktør som kan spille inn på næringslivsspørsmål.

En arena som fremmer deltakelse blant unge gründere er Venture Cup og Lederjakten, som lokallag i Start arrangerer. *Start Forum* ble arrangert av Start Nord (tidligere Start UiN) i 2015. Alle lokallagene til Start Norge ble samlet, med 300 deltakere i den nasjonale finalen i Venture cup. Her tok Start Nord et unikt initiativ ved å vise frem universitetscampus og Bodø under arrangementet, bl.a. ved å holde rebusløp i bysentrum. De regionale finalene i Venture Cup støttes også av det regionale næringsliv, slik som Industriparken på Mo. For 2016 er det ønske om å rekruttere bedrifter også utenfor Bodø til arrangementet. Lederjakten, som Start Nord ønsker å arrangere i 2016, innebærer at bedrifter lager case med teoretiske og praktiske problemstillinger som studentene skal arbeide med. For å hente bedrifter til å lage case, henvender Start Nord seg mot dem som fremmer og driver nyskaping, slik som Nord Universitet, Kunnskapsparken, Mo Industripark, og Gildeskålforskning.

Studentorganisasjonen ønsker nye former for samarbeid med bedriftene i Nordland. Et nasjonalt eksempel på et gunstig

^[1] Start Nord er en studentorganisasjon under Start Norge, som har rundt 20 medlemmer i Bodø. Studentorganisasjonen Flere av medlemmene er gründere. Studenter fra alle fakulteter rekrutteres, og organisasjonen har ulik kunnskap. Den skal være inkluderende, der medlemmene heier hverandre frem. Start Nord skal stå for koordinering mot næringslivet, som hjelper medlemmene frem.

samarbeid som løftes frem av lederen for Start Nord er den rolle som Trygg Forsikring har tatt på nasjonalt nivå, når de har vært med å lage case. Disse konsernene har også kjøpt vinnerprosjektet, fordi de ønsker et nytt syn på nyskaping.

Organisasjonen har ingen permanent finansiell støtte, men baserer seg på arrangementssponsorer fra næringslivet, Universitet Nord og offentlige midler (f.eks. ved støtte fra fylkeskommunen). Start Nord kunne tenke seg en fast samarbeidspartner, for å ha et tryggere økonomisk grunnlag. Dette ville kun handle om driftsmidler, siden innhenting av sponsormidler gir god erfaring og bedriftene i stor grad vil bidra med støtte. Nord Universitet og Kunnskapsparken er viktige samarbeidspartnere. Samtidig bidrar de lokale bankene og Bodø kommunes næringsavdeling med tilrettelegging. Sistnevnte er også en partner for idéutveksling og identifisering av relevante problemstillinger.

Samlet fokus på kompetanseheving og kunnskapsspredning.

Det fremstår som en styrke at de regionale aktørene samarbeider, at de har et sterkt fokus på kompetanseheving og kunnskapstilførsel, samt at strategiene virker godt omforente. Samtidig pekes det på at i koordinering av virkemidler og aktiviteter kan støttesystemet være sårbart, samt at mulighetene for langsiktige satsinger kan være usikre fra årsbudsjett til årsbudsjett.

Et perspektiv som går igjen er fylkets utfordring med at utdanningsnivået er lavt, og at det derfor er viktig å forankre betydningen av kunnskap; «ufarliggjøre» kunnskap og la det være basert på bedrifters egne behov. De mange sterke fagarbeiderne i Nordland er en ressurs som kan utvikles i større grad, særlig dersom forsknings- og kunnskapsmiljøer bidrar til kompetanseheving og kunnskapsoverføring. Dette er opp til bedriftene, der spesielt de små har en viktig oppgave foran seg. Samtidig er det også forskningsinstitusjonenes oppgave å være aktive overfor bedriftene i å løfte fram problemstillinger som bedriftene ikke har greid å løse selv, for derigjennom å tilby kompetanse og forskningsstøtte.

Regionale aktører innen kunnskapsfeltet. Nordlandsforskning har som mål å identifisere lokale utfordringer og utforme relevante problemstillinger, at de som direktøren sier har «tentaklene ute» for å vite hva som rører seg rundt om i fylket, og for å få innsikt i hva de kan bidra med.

Nordlandsforskning orienterer seg naturlig nok mot nasjonale og internasjonale kilder til forskningsbevilgning, men fokuserer samtidig på regionale kunnskapsbehov, fra fylkeskommunale problemstillinger og deltakelse i Interreg-prosjekter, til involvering i Smart City -satsingen til Bodø kommune.

Forskningsinstituttets direktør fremhever at det begrensede omfanget av kunnskapsmiljøer i regionen betyr at man møtes i de samme regionale fora. Instituttet er dialogpartner og har jevnlig kontakt med Innovasjon Norge, Forskningsrådets representant og fylkeskommunen. Det oppleves likevel at det alltid er behov for mer samarbeid. Små forhold oppleves som et gode, fordi det skaper tillit mellom aktører og gir en lavterskel kontaktflate. Majoriteten av de ansatte har sin arbeidsplass i Bodø. Arenaene er derfor enklere å skape og delta på i fylkeshovedstaden. Instituttet ser behov for å jobbe tettere mot aktører også andre steder i fylket, og har etablert filialer i Svolvær og på Mo.

Nordlandsforskning opplever at bedriftene forstår nytten av kunnskapstilføring, men at de gjerne er usikre på hva de skal bestille, og hvordan forskning kan bidra. For forskningsinstituttet er det derfor viktig å synliggjøre forskning og vise til konkrete eksempler som illustrerer nytten for næringslivet. Instituttet har sporadisk kontakt med Kunnskapsparken i Bodø, som Nord Universitet på sin side har tett samarbeid med.

Nordlandsforskning jobber aktivt med å skape arenaer for forskningsformidling og erfaringsutveksling, slik som ved å arrangere seminarer på Stormen. Samtidig finner forskningsinstituttet det viktigere å være på aktørenes arenaer enn å skape dem selv.

Kjerneområdene til *Nord Universitet* er å utdanne gode kandidater, tilby forskning og innovasjoner til næringslivet. I følge representanten for universitetet er det neste store skrittet å bli bedre på innovasjon, ved siden av å jobbe med universitetsfusjonen som trådte i kraft i 2016. Nord Universitet arbeider mot å bli Nordic Centre of Excellence for havbruk, og en arena for reiseliv, og følger slik opp smart spesialiseringsstrategien til Nordland fylkeskommune. En oppgave fremover er å arbeide mer med kommersialisering. Koplingen mellom begge disse fremtidige oppgavene kan skje gjennom SPIR Idélab, et senter for

studenter med idéer fra hele universitetet, etablering av et innovasjonssenter og et innovasjonsselskap (ITTO).

Regional spredning av kunnskapsmiljø. Bodø, Narvik og Mo er i dag de byene som har *universitetscampus*, og også *kunnskapsparke*. De har dermed robuste kunnskapsmiljø.¹⁰ Samtidig finnes det studiesentra i de fleste andre Nordlandsbyene. Informantene i de respektive byene gir uttrykk for at *studiesentrene* er viktige, og i noen byer jobbes det nå for å videreutvikle dem. Enkelte mener det er en utfordring at studiesentra driftes av Universitets- og Høgskolesektoren (UH-sektoren), blant annet fordi det kan se ut til at de ikke prioriterer dem fullt ut. Det er vanskelig å få statlige midler, siden UH-sektoren skal finansiere dem. Mens Nord Universitet campus Nesna så å si har levd av å gi tilbud for studiesentra, oppleves Universitetsinstituttene i Bodø å gjøre en mindre innsats. Samtidig er det, som representanten for Nord Universitet peker på, slik at universitetet har hatt en effekt i Rana gjennom Campus Helgeland midt i Mo sentrum. På Mo oppleves de å ha fått «Triple helix» til å fungere. Senter for industriell utvikling er lokalisert til campus, sammen med bedrifter og bibliotek. Det erfarer også fra universitetets hold at det vil ta tid å utvikle robuste sentra i de mindre byene. Ved avdelingen i Stokmarknes har de ikke kommet langt med campusutvikling (tilbud innen sykepleie og økonomifag).

Det er imidlertid ønskelig at Campus Vesterålen blir utviklet bedre, også fordi det er verdifull «puls» rundt et kunnskapsmiljø. Nord Universitet planlegger også et Campus Lofoten på Leknes. Noen byer tilbyr studiekurs levert fra andre universiteter: I Brønnøysund hentes kurstilbud fra svenske universitet, mens på Sortland leverer Universitetet i Tromsø kurs i studiesenteret.

Satsingen som UH-sektoren har på å levere kompetanse og forskning til nærings- og samfunnsliv i Nordland, og derigjennom være en sentral utviklingsaktør i fylket, kommer ofte i konflikt med de interne målene om publisering, undervisning og akademisk nettverksbygging. Dermed blir det individuelle interesser som i en

¹⁰ Nord Universitets campus i Bodø har ca. 6000 studenter; campus på Mo i Rana har per i dag ca. 950 studenter; Høgskolen i Narvik, fra 2016 fusjonert med UiT Norges arktiske universitet, har en campus med ca. 2000 studenter.

viss grad blir avgjørende for hvorvidt regional utvikling og kunnskapsoverføring vektlegges.

Videregående skoles lokale og regionale rolle. Samtidig som UH-sektoren er viktig, er kanskje den videregående skole vel så viktig for det regionale næringsliv. Nordland har sammen med de to andre nordligste fylkene landets høyeste frafallsrate i videregående skole. Samtidig tar ikke næringslivet i tilstrekkelig grad inn lærlinger, noe som er en strukturell barriere landet over (Vibe mfl. 2012). En representant for utdanningsavdelingen i fylkeskommunen framholder at forholdet mellom kunnskap og praksis må utvikles, særlig den polytekniske delen. Han ser at entreprenørskap nå kommer mer inn i skolen og at næringslivet ser ut til å finne dette relevant. Universitetets entreprenørskapsfag oppleves derimot som for teoretisk og svært kunnskapsorientert. Samtidig mener han at den videregående skolen, som stort sett er lokalisert i byene, tar en for passiv rolle i byutviklingen. I tillegg anses OPUS voksenopplæring å ha et potensial til å bli mer aktivt brukt i kompetanseutbyggingen.

Fylkeskommunens utdanningsavdeling sin rolle er i denne sammenheng interessant. Inn mot Nordlands innovasjonsstrategi ser avdelingen sin viktigste rolle så få til kompetanseløft i små og mellomstore bedrifter (SMB). Kompetanse tenkes derfor fra videregående skole og oppover, og på noe lavere nivå for innvandrere uten nødvendig grunnkompetanse. Sammen med næringsavdelingen jobbes det med studiesentrene og kommunene i fylket. Fylkeskommunen har også støttet ni karrieresentre, som skal kartlegge lokale/regionale kompetansebehov og veilede om kompetansebygging. Siden det er en utfordring at elevene «velger fag i flokk», fremstår karriereveiledning som viktig. Karriereveilederne har primært jobbet mot enkeltindivider, men skal nå jobbe mer med bedrifter, samt utvikle kompetansetilbud.

Samtidig som reiseliv er et viktig næringsområde i Nordland, framholdes det som et problem at man ikke har tradisjon for fagopplæring innen slike tjenesteyrker. I tillegg pekes det på at kompetansebygging på dette feltet bør ta sikte på å endre servicekulturen og mentaliteten rundt dette. Det har vært en reduksjon i søknaden til restaurant- og matfag og service og

samferdsel.¹¹ Nå fremstår det som at jobbene som skapes i reiselivsbransjen og service betjenes av svensker, som sannsynligvis planlegger et kortere opphold i Nordland.

Næringshager med regionalt perspektiv? Næringshagene og inkubatorene i Nordland har både komplementerende og lokalt baserte tilbud. Noen jobber bredt; med støtte til alt fra små gründere til store foretak, gir gratis rådgivningstimer til gründere i oppstartsfasen, tilbyr FoU-avdeling, jobber prosjektbasert, fra idé til utvikling, gir støtte til bruk av hjelpemiddelapparatet og er vertskap for bedrifter hvorav noen støtter deres interesser opp mot universitetet.

Noen næringshager jobber med prosjekter som passer inn i Nordlands innovasjonsstrategi, og som kan få nasjonal og regional betydning. I illustrering på samarbeid er Helgelandskysten interessant. Regionalt tilbys Kunnskapspark, Næringshage og inkubator. Prosjektarbeid oppleves å gi gode arenaer for samspill. Aktørene erfarer at regional forankring av støttefunksjonene for næringslivet (lean production) er meget viktig for at de ikke blir konkurrenter. Næringslivet samarbeider på tvers av kommuner, men det politiske samarbeidet på tvers av kommuner i regionen oppleves av enkelte som problematisk.

Det er noe ulik dialog og samarbeid med kommunene blant næringshagene og inkubatorene, både når det gjelder medfinansiering og samhandling mellom skole og næringsliv.

Det er varierende grad av dialog mellom SIVA-initierte næringshager og kommunale utviklingselskaper. Samarbeidet avhenger også av ressursene i kommunene og i utviklingselskap. Kommunenes næringspolitikk erfares dessuten som relativt personavhengig. Noen næringsjefer jobber eksempelvis mye med landbruk, andre kan være nedsyltet i forvaltning. Andre igjen kjører de store strategiene, f.eks. for å forsvare hjørnesteinsbedrifters lokalisering eller å fremstå som attraktive for å få bedrifter til å etablere seg i kommunen.

¹¹ Lofoten reiselivsfagskole ble imidlertid etablert i Svolvær i 2015, som Norges første i sitt slag.

4.3 Avsluttende om det regionale samarbeidet

Det regionale samarbeidet i Nordland fremstår som godt og forent om utviklingsmål for fylket når det gjelder kompetanse, kunnskapsbehov og næringsutvikling sett i en regional sammenheng. Samtidig fremkommer det at kunnskapsmiljøene bør ta en mer aktiv rolle for å få reell kunnskapsoverføring til bedriftene, og for å tilby relevante utdanningskurs til næringslivet. Bedriftene må på sin side få nye incitamenter for å skape flere lærlingplasser og for å prioritere kunnskapsheving. Samtidig kan det være gunstig å diskutere om smart spesialisering-strategien kan innebære at kommunene velger de samme strategiene, noe som kan resultere i et nullsumspill, slik man ser tendenser til i byutviklingsstrategier (Harvey 1989). Det fremkommer også som viktig å vektlegge aktivitetene og idéene til unge mennesker, samt å bringe mangfold på banen i spørsmålet om hvem som er med og former agendaen for Nordlands utvikling.

Vi har her pekt på behovet for å slippe til yngre krefter som en ressurs i et fremtidig kompetansebasert og innovativt nærings- og arbeidsliv i Nordland. Utdanningstilbud innen service og reiseliv fremstår også som viktig for å skape lokal og regional forankring av kompetanse innen denne sektoren.

5 De ti byene som innovasjonssentra

5.1 Innledning

«Nordland er helt klar fremtiden, det kommer vi til å oppleve fremover!» Denne påstanden kom fra en stemme i en av Nordlandsbyene, som har stor tro på at Nordland er fremtidens region og at byene vil ta en sentral rolle i denne utviklingen. I dette kapittelet diskuterer vi Nordlandsbyenes utviklingsmuligheter og kjennetegn som innovasjonssentra, primært basert på erfaringene og synspunktene til sentralt plasserte personer i de respektive byene.

Vi har intervjuet representanter for næringsliv, kommune, kulturlivet og kunnskapsmiljø i hver by, med noen unntak (for en utvalgsbeskrivelse, se kap.1). Vi vil også her presisere at vi baserer diskusjonen under på et strategisk utvalg informanter, og gir derfor ikke en generell eller heldekkende beskrivelse av byene. Materialet har likevel stor verdi som undersøkelsesgrunnlag fordi våre informanter er godt plasserte med innsikt og oversikt fra ulike, men sentrale ståsteder i de respektive lokalsamfunnene. Deres refleksjoner er derfor basert på erfaringer, kjennskap og kompetanse som gir informerte betraktninger av byenes kjennetegn, utvikling og potensial. I tillegg har vi intervjuet og fått faktasjekk fra representantene for de ti bykommunene som deltar i Nordland Fylkeskommunes nettverk for by- og regionsenterpolitikk. Vi refererer til disse som *nettverksrepresentanter*. Vi har anonymisert og sammenstilt øvrig intervjumateriale i en samlet vurdering av hver by. I tillegg har vi foretatt en avgrenset og strategisk dokumentgjennomgang. Vi har brukt dette materialet til

innledende beskrivelser av visjoner og satsinger, og koplet det til intervjumaterialet der dette er interessant.

Kapittelet diskuterer sentrale trekk ved de respektive byenes utvikling som innovasjonssentra. I kapittel 7 inngår disse funnene i en mer overordnet diskusjon av byenes utviklingstrekk og muligheter, hvor vi løfter frem både unike og generelle trekk som vi kopler til teoretiske betraktninger.

5.2 Bodø

Bodø ligger geografisk midt i Nordland og feirer 200-årsjubileum i 2016. Bodø skiller seg ut blant Nordlandsbyene da byen både er et regionscenter og et fylkessenter. I fylkesplanen har Fylkesrådet utformet målet om å «styrke Bodøs rolle som fylkessenter, universitetsby og motor i nordområdesatsingen» (Nordland Fylkeskommune, 2013a).

Bodø kommunes visjon er å være *en attraktiv hovedstad i Nord i 2030*. For å strekke seg mot denne visjonen peker kommuneplanen (2014-26) på at myndigheter og næringsliv må samarbeide, og at universitetet har en sentral plass i utviklingen, ved siden av infrastruktur og kulturtilbud. Bodøs attraktivitet settes i kontekst av Nordland, men også Nord-Norge og den arktisk regionen. Bodø ønsker å fremstå som «åpen, tilgjengelig offensiv og frisk» (Bodø kommune 2011). I det ligger å være en offensiv tilrettelegger av infrastruktur for næringslivet, for å styrke posisjonen som næringsmessig tyngdepunkt i nord. Bodø skal være en internasjonal by og et regionalt senter; en kunnskapsby «med høy grad av innovasjon».

Innovasjonsarenaer i byen

Bodø fremstår som en storby ved å huse en rekke formelle og uformelle arenaer, store som små.

Kunnskapsparken Bodø og *Inkubator Salten* er sentrale aktører som skaper arenaer på tvers av bransjer. *Sparebank 1 Nord-Norge* er en viktig arrangør av næringslivsorienterte konferanser. Sammen med Landsorganisasjonen i Norge (LO) og Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) organiserer banken Agenda Nord-

Norge. Sparebanken organiserte også City-konferansen, som hadde et eiendomsfokus på Bodøs utvikling.

Universitetet i Nordland og Nordlandsforskning er som beskrevet i kapittel 4 en viktig aktør som skaper kunnskapsarenaer. I tillegg fremstår Studentorganisasjonen *Start* som en sentral aktør for å skape fremtidsrettede møteplasser, siden den har etablert møteplasser for studenter og næringsliv med vekt på entreprenørskap.

Bedrifter skaper også sentrale arenaer, slik som nettverket *IT-forum*, med 25 medlemsbedrifter,¹² som også samarbeider med Nord Universitets ingeniørutdanning. *Bodø Næringsforum* trekkes frem som en viktig arena, samtidig som erfaringen er at *Bodøs bedrifter* selv skaper nye møteplasser, gjennom kunde- og frokostmøter. Kommunen anser næringsforeningen som et potensielt viktig samarbeidsorgan og en pådriver i utviklingen av et konkurransedyktig næringsliv og bysamfunn (Team Bodø KF, 2011). Det er særlig i forbindelse med kompetanse at kommunen legger vekt på å skape nye møteplasser, der næringsforeningens rolle fremheves. Bodø kommune ønsker å utvikle en egen arena innen et opplevelsbasert reiseliv, der *VisitBodø* skal samle aktører som jobber med Bodøs reiseliv. VisitBodø har et regionalt perspektiv som fremmer opplevelser i byens omkrets.

Kommunen ser mulighetene for at *sentrum* blir en uformell arena gjennom fysisk tilrettelegging og planlegging (Bodø kommune 2011). De uformelle arenaene virker generelt å ha stor betydning i forholdet mellom kultur- og næringsliv. Deltakelse i bybildet og på kulturarenaer kan bidra til å vedlikeholde nettverk og bekjentskaper, trekker en aktør frem.

Mulighetene som det kommunale *Stormen* konserthus gir sammen med hotellet *Havet* til å organisere store konferanser trekkes frem som et viktig punkt. Erfaringen er at konferansemulighetene og kapasiteten er løftet til et nasjonalt nivå, hvor aktiviteten gir nye og internasjonale innovasjonsfokus, noe som inspirerer til nye idéer lokalt. Dette koples også til byutviklingen som byggene sammen med Stormens folkebibliotek er del av. På denne måten fremstår disse arenaene som gjensidig nyttig for nyskaping og attraktivitet i Bodø, ikke minst også pga. organiseringen av konserter og

¹² www.itforum.no

festivaler av større dimensjoner. Kulturhuset med biblioteket oppleves å gi potensial til kreativitet, som indirekte kan skape gode investeringer. Stormens ledelse er opptatt av å beholde et nært forhold til sine sponsorer, gjennom bl.a. nettverkstreff i tilknytning til arrangementer. I tillegg tjener Stormen som Bodøs samfunnshus, siden konserthuset og biblioteket tilrettelegger for formelle og uformelle møter og opplevelser. Det er også opprettet et Unge Stormen og gratis, ukentlige konserter. Til sammen gir dette også muligheter for å skape trivsel blant befolkningen.

Utfordringen i Bodø er tilfanget av arenaer og muligheten til å få oversikt over dem. Kommunen ønsker å ta en rolle for å synliggjøre dem og samle informasjonsflyten, i en kombinasjon av fysiske og digitale møteplasser. En arena som savnes er imidlertid et lavterskeltilbud for gründere, som kunne favne bredt, i studentmiljøet, i Forsknings- og Utviklingsmiljø (FoU-miljø) mv.

Byens potensial som innovasjonssenter i regionen

Faktorer som fremmer byens potensial som regionale innovasjonssentra er særlig knyttet til nærings- og kunnskapsmiljø, rekruttering, byutvikling og kulturliv og regionalt samarbeid.

Næringsmiljø. Bodø har et variert og bredt næringsliv, det er en historisk handelsby og nå også en universitetsby, med en voksende teknologinæring bestående av mange små bedrifter. Byen har dessuten mange små og mellomstore bedrifter (SMB) i norsk målestokk. Disse oppleves å jobbe målrettet for egen bedrift, men mange oppleves også å ta også samfunnsansvar. I tillegg preges byen ifølge en informant av mange driftige enkeltpersoner.

På den andre siden tegnes et bilde av at Bodø fortsatt har noen tradisjonsbaserte kulturer som utfordrer samspill i det lokale næringslivet. Det blir for det første hevdet at flere bedrifter mangler godt lederskap, noe som medfører manglende samarbeid og vilje til å opptre på innovasjonsarenaer. Forståelsen er at yngre ledere bryter mer generelt med dette mønsteret, foruten i enkelte familiebedrifter, der en viss innadvendthet observeres som å gå i arv. For det andre oppleves Bodø å ha en arbeiderkultur og mangle en sterk delingskultur. Sistnevnte er ønskelig å utvikle for felles løft gjennom økt samarbeid og sterkere nettverk. Synet er at konkurranse og snevre målsettinger bremser byens utvikling, særlig når det gjelder konkurransen om rekruttering. Herunder ønskes

universitetet å bidra ved å skape nye studietilbud rettet mot aktuelle næringer i byen.

Kunnskapsmiljø og rekruttering. Bodø Kommune peker på at universitetet sammen med næringslivet kan bidra til økt samhandling, innovasjon og verdiskaping (Bodø kommune 2011). Bodø fremstilles som en by med sterke fagmiljøer innen forskning og innovasjon. Samtidig ses et potensial for forbedret samhandling mellom FoU-miljøene og næringslivet, særlig ved økt kunnskapsoverføring fra utdanningsinstitusjoner og næringsliv. Det er et felles syn at forskningens betydning bør forsterkes, og at flere forskere bør delta i samarbeid om regional utvikling.

Bodø-regionen anses å ha et bredt regionalt næringsliv med spennende jobb- og utviklingsmuligheter. Samtidig er det bekymring for om byen mangler attraktivitet ovenfor høykompetent arbeidskraft. Her ønskes større nasjonale kampanjer for å synliggjøre byen. Trainee-programmet, som har hatt et stort antall søkere, er her viktig. Samtidig løftes behovet for seniorer med 5-10 års arbeidserfaring. En opplevelse er også at arbeidsmarkedet er for lite til at kompetansen beveger seg mellom bedriftene ved lokal rekruttering. Det gir primært økte lønnsutgifter når folk skifter jobb kun innen samme bransje.

Byutvikling og kulturliv. Bodø oppleves som en by som er fremtidsorientert, en by der byutviklingsprosjektene har bidratt til å visuelt forsterke ambisjonene og næringsutviklingen. Byutviklingen anses å ha økt folks trivsel og har satt Bodø på kartet. Likevel er det en tydelig forståelse av at byens attraktivitet er avhengig av jobbmarkedet for å tiltrekke seg flere mennesker

Det historisk gode kulturlivet løftes frem. Bedrifter ser at et rikt kulturliv bidrar til å promotere Bodø utad, og derfor støtter de opp om arrangementer. Utviklingen av nytt kulturhus fremstår som et nav i arbeidet med å konsolidere sentrum som et flerbruksområde med estetisk verdi. Det har bl.a. blitt en oppblomstring av bevertningssteder i Stormens omkrets som skaper nytt byliv. Stormen er i denne sammenheng et flaggskip. Men fremtidig sponsoravtaler med næringslivet vanskeliggjøres av offentlig eierskap, sies det. I tillegg er blockbuster-arrangementer

grunnleggende avhengig av et lokalt/regionalt publikum, siden konkurransen om turistsegmentet oppleves som vanskelig.¹³

Omlegging av Bodø Lufthavn vil kunne avgi arealer til en byutvidelse i nye fortettede utviklingsområder, noe også næringslivet ser meget positivt på. Knapphet på areal har gitt kommunen utfordringer, og når så store sentrale arealer frigis gir dette en langsiktig mulighet til å planlegge utviklingen ytterligere. Bodøs arealsituasjon kan fortsatt være en hindring for enkelte typer arealkrevende næringsutvikling, men det er kapasitet for å lokalisere KIFT-næringer (kunnskapsintensive forretningstjenester).

Da City Nord, et kjøpesenter i byens randsoner, fikk utbyggingstillatelse, ble det avsatt ti millioner kroner for å legge til rette for økt handel i sentrum. Stormens tiltrekking av folk oppleves å gi synergier også til sentrumshandelen, og det hevdes at City Nord ikke forringer sentrumshandelen. Sentrum styrkes også av den politiske beslutningen om å øke boligandelen i sentrum.

Regionalt samspill. Flere bedrifter i Bodø samarbeider om å se nærings- og byutvikling i sammenheng, også i et regionalt perspektiv. Bodøregionens utviklingsselskap BRUS skal for eksempel «gi alternativ avkastning til sine eiere gjennom tankegangen (...) ‘Det som er bra for min region er bra for min bedrift’, med økt næringsaktivitet og verdiskaping i Bodøregionen igjennom samarbeid og å være pådriver for regionen».¹⁴ Aksjonærene i BRUS ser nytten av et regionalt samarbeid om markedsføring og felles visjoner.

Kommunen som utviklingsaktør

Evne til å jobbe tverrpolitisk om byens utvikling, særlig når det gjelder de store prosjektene, løftes frem som en stor styrke i Bodø. I denne sammenheng fremstår også kommunen som en sterk utviklingsaktør. Ny bypolitikk for å skape utvikling og vekst står sentralt i kommunen, og større prosjekter og langsiktig visjonsbygging og planlegging for næringslivsutvikling gjennom infrastruktur og byutvikling er et sentralt virkemiddel.

¹³ For en konsert i 2015 ble det gjort stor markedsføringsinnsats nasjonalt og nordisk nivå, men kun 25% av de besøkende kom fra utenfor Bodø.

¹⁴ www.brus.bodo.no

Kommunen påpeker selv at enkelte finner at bysentrum mangler «sjel» og trenger flere elementer som fremmer estetikk og trivsel» (Bodø kommune 2011). Bodø har ikke vært noen pen by, som det sies. Det jobbes med parallelle tiltak for å ruste opp sentrum, og i denne sammenheng har utviklingen av Stormen vært sentral. Den viktigste effekten av Stormen er ifølge en kommunerepresentant den stoltheten den har skapt i byen. Stormen oppleves å ha vist at man kan få til ting i Bodø; en shabby parkeringsplass har blitt omvandlet til et populært kulturområde. Erfaringen er også at Bodøfolk har blitt veldig flinke til å støtte opp om arrangementer slik som Parkenfestivalen og Elvelangs. Denne mentaliteten forstås som litt unik, men også ny.

Bodø er en by i vekst, og intet tyder på at den vil stoppe opp, ifølge kommunen selv. Det har sine utfordringer, f.eks. kan høye boligpriser være en hemmende faktor, samtidig som bolig er en tryggere investering i byen enn i distriktet. I tillegg ser kommunen Fauske som en positiv nabokommune som også kan ta noe av befolkningsveksten siden pendlingsmulighetene byene imellom er gode.

Kommunen har hatt en sterk næringsstrategi, men med flere omlegginger. Næringsarbeidet er nå organisert i en egen avdeling for Næring og Utvikling, som består av to seksjoner, Næring og etablering og Plan og samfunn. Kommunens administrasjon har som mål å fremme bypolitikken ved å jobbe tverrfaglig. Samtidig er dette vanskelig på grunn av daglige gjøremål «i siloen», selv om erfaringen er at samlokalisering av stab som jobber med nærings- og byutviklingsoppgaver bedrer samspillet.

Administrasjonen forsøker å holde et helhetlig syn på byens utvikling, og erfaringen er at prosjektstyring i prinsippet gjør samarbeid enklere. Prosjektorganiseringen innebærer at én fra hver avdeling går inn i en prosjektgruppe og spiller inn faglige og sektorielle hensyn. De store utviklingsprosjektene er lokalisert i avdeling for Næring og Utvikling, der de viktigste er sikkerhets- og beredskapsprosjektet, et byregionsprosjekt og et smart city - prosjekt. Disse store prosjektene oppleves også av andre aktører å være en viktigere kommunal prioritering enn å arbeide med nyetableringer.

En helhetlig tankegang forankret i kommuneplanens samfunnsdel har også fremmet bypolitiske prioriteringer. Kommunen jobber nå

med en ny strategisk næringsplan, basert på internt samarbeid, og i tråd med kommuneplanen for å sikre den helhetlige tankegangen. Nettverksrepresentanten påpeker at for Bodø kommune oppleves næringslivet som premissleverandør for byutviklingen. Kommunen har gode planprosesser der de står fast ved overordnede prinsipper for byens utvikling, men kan være fleksibel på andre punkter for å imøtekomme næringslivet, slik som dispensasjoner fra plan.

Næringsplanen har tilrettelegging for KIFT-næringene som et innsatsfelt. Kommunens bevissthet om kjøp av tjenester og hvordan lokalt tilbud kan bygges skal fremmes. Her vises det til hvordan IT-forum har styrket næringen som et lokalt etablert miljø, og at andre bransjer kan ha tilsvarende potensial. En mulig generell utfordring er at mindre profilerte og kjente miljøer blant f.eks. designbyråer ikke når opp, fordi denne kompetansen kjøpes av kjente miljøer særlig i Oslo-regionen.

Bodø kommunes næringsseksjon har kompetanse og tid, men begrenses av små økonomiske ressurser. Kommunens tilbud av en førstelinjetjeneste for gründere fremheves som svært viktig for å vise at Bodø er synlig, næringsvennlig og ønsker nyetableringer. Samtidig er det erkjent at tjenesten må synliggjøres bedre for gründere. Mylderet av støttetilbud fremstilles som en hindring for gründere som skal orientere seg i tilbudene. Det mangler en god samordning. Kommunen vil selv stå for oversikten over hvilke aktører som jobber med ulike program og prosjekt i Bodø.

Bodø Kommune holder Salten som et viktig geografisk område for etableringer. Tanken er at regionen har naturressursene, mens Bodø har universitetet og kunnskapsmiljø. På denne måten fremmes en funksjonsdeling mellom by og omland. Bodø har sammen med andre kommuner i Salten startet etablererkurs, med godt utbytte. Dette samarbeider bygger på byregionsprogrammet til Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD), som i Salten har fokus på næringsutvikling, med særlig orientering mot havbruk, mineral og reiseliv. Programmet har lyktes å få kommunenes næringsjefer til å jobbe sammen mot felles mål. Det har ifølge nettverksrepresentanten for Bodø Kommune blitt enighet om å løfte problemstillingen «Hva kan vi gjøre i lag som skaper vekst i nabokommunene og i Bodø?». Grunnlaget handler om hvordan kommunene kan utfylle hverandre, der Bodø tiltenkes rollen å utvikle logistikk og forskning overfor regionen. Bodø

ønsker et aktivt distrikt rundt seg. Men skal Bodø vokse, heter det, må den ha sterke distrikter med arbeidsplasser.

Veien fremover: behov og muligheter, betingelser og forutsetninger

Bodø fremstår som en proaktiv kommune, som har hatt ressurser til å investere i store prosjekter. Den fysiske og estetiske utviklingen av Bodø sentrum med Stormen som flaggskip gir en visuell innramming av byens utviklingspotensial. Sentrum i Bodø tilbyr urban arenaer og har et kulturliv som forsterker bysentretet som kreativt felt. Bodøs bypolitikk har til nå kanskje gitt mer stolthet og bevis på at man kan lykkes innad enn tilstrekkelig attraktivitet utad.

Fysisk tilrettelegging gjennom attraktivitetspolitikk er ikke en tilstrekkelig betingelse for å skape økonomisk og kompetansemessig utvikling. For å styrke næringsutvikling og innovasjon i Bodø er forsterkingen av samarbeidet mellom næringsliv, kunnskapsmiljø og kommunen nødvendig. Dette fordrer felles strategier, men også noen tyngre kulturendringer i bedriftene og universitetet. Eksisterende næringsliv kan se ut til å ha behov for endring i bedriftskultur, en større profesjonalisering og utarbeiding av effektive løsninger for å prioritere kompetanseheving og arenadeltakelse, og en holdningsendring mot en delingskultur blant små og mellomstore bedrifter.

Kommunens arbeid med en god og koordinert førstelinjetjeneste for gründere er i gang, - et initiativ som støtter opp om tilretteleggingen for næringslivet. Herunder uttrykkes det at man kan bygge en mental kapasitet blant gründerne. Potensialet knyttet til universitetets tilstedeværelse i byen kan hentes ut i større grad. For at dette skal skje må universitetet legge nye strategier, noe som på institusjonelt nivå nå gjøres gjennom planleggingen av innovasjonssenter.

De små KIFT-bedriftene i Bodø er sårbare tjenesteleverandører som retter seg mot industriforetak, som har en etablert praksis med å kjøpe tjenester utenfor regionen. Fysisk samlokalisering er her en løsning som har fungert enkelte steder og som kanskje kan overføres til Bodø. Det er også en jobb å gjøre med å synliggjøre at det finnes kompetanse lokalt.

Smart Bodø er det store løftet fremover, som også skal sette byen på kartet som «smart by». Satsingen handler om fremtidens teknologi og bysamfunn – «hva slags rolle Bodø kan ta?», slik nettverksrepresentanten påpeker. Kommunen er i en tidlig fase, men jobber med å se på hvordan Bodø kan være testby for ny teknologi. Holdningen er at man kan velge å sitte på gjerdet eller ta en aktiv rolle. Bodø vil det siste, og har fått internasjonale signaler på at byen har potensial.

Flyplassens omlegging frigjør sentrale arealer som kan løse noe av arealknappheten i Bodø. Sentrumsnære arealer har stor betydning fremover. Likevel ser vi i Bodø som andre steder at kompakt byutvikling har sine kontraster når investeringer er lønnsomme i byenes randsoner.

Også i Bodø handler mange av forutsetningene for samfunnsutviklingen om infrastruktur og kommunikasjonsmidler, som i mindre grad er innenfor kommunens herredømme. De internasjonale forbindelsene er gode, mens det regionale kommunikasjonssystemet oppleves som sårbart. Det pekes på at satsingen på infrastruktur er helt sentral for Bodøs utviklingspotensial, inklusive båttransport som opprettholder aktivitet på øyene. Prioriteringene til øvrige myndigheter er derfor viktige forutsetninger for å øke byens sentralitet og attraktivitet gjennom vedlikehold og investering i infrastruktur. Siden Bodø bør kunne ta en sterkere rolle som regional hovedstad ovenfor de andre byregionene i Nordland, vil en nasjonal styrking av byens betingelser sannsynligvis være gunstig for å knytte byen til nasjonale og internasjonale nettverk og markeder.

5.3 Brønnøysund

Brønnøysund ligger på Sør-Helgeland, i Brønnøy kommune, hvis visjon er *Trygghet- Trivsel –Utvikling*. Som i mange andre byer i Nordland kobles innovasjon til kompetanse og utdanning. Det er et mål å sette entreprenørskap og innovasjonsarbeid på dagsorden, og etablere elevbedrifter og partnerskapsavtaler mellom skole og næringsliv. I tillegg er byen som en «oase» for seg selv, med trygge arbeidsplasser, lokale markeder, men også med et behov for at gründere og etablerere kan komme på banen.

Innovasjonsarenaer i byen

I Brønnøysund utvikles det for tiden flere innovasjonsarenaer i tillegg til de eksisterende møteplassene.

Brønnøy Næringsforum er en etablert og sentral interesseforening som organiserer månedlige møter. Foreningen forstås mer som et nettverksforum for medlemmer enn som en innovasjonsarena, samtidig som den har satt kompetanseheving på agendaen. Kommunerepresentanter har i det siste deltatt på møter for å inngå i dialog og gi informasjon.

Brønnøysundregistrene (BRREG) er en viktig virksomhet i Brønnøysund, og har p.t. strategier for å bli en lokal arena. Virksomheten tok derfor høsten 2015 initiativ til en gründerkafe, for å bidra til å høyne etablerertakten i byen. Dette arrangementet skal etter planen organiseres hver måned, som et uformelt treffpunkt men med et faglig program. BRREG har også arrangert etablererveilederdag. Ledelsen viser nå entusiasme overfor knoppskyting og gründervirksomhet, for å motivere til nyetableringer. Erfaringen til BRREG er at relativt få hittil har henvendt seg til dem, noe de nye aktivitetene kan bidra til å endre.

Det pekes på at kontorfellesskap utgjør private møteplasser skapt rundt et bedriftsmiljø, der utvekslingen av idéer og tjenester på tvers av kulturindustri og annen næring viser at miljø som skapes i *bedriftsmiljøer* er viktige, selv om de ikke er åpne for andre. En mer formell arena med *samløkalisering av kreative bedrifter* savnes, med muligheter for korttidsleie og mentortjenester for gründere, satt i system, og med offentlige støtteordninger til formålet. Synet er at det kunne gi en dynamikk mellom næringsliv og kunstnere.

Brønnøy kommune fremhever Brønnøysund som en kulturby, og det er ønskelig å videreutvikle dette gjennom så skape *arenaer for kunst og kultur*, og for *kultur og næring* (Brønnøy kommune 2012:7). En kulturscene ble bevilget støtte fra fylkeskommunen i 2015, for å forsterke sentrumsutviklingen på Strømsneset. Dette prosjektet kan bidra til at byens sentrum får en ny og kreativ møteplass.

Det er også ønske om å få frem en arena i større geografisk målestokk, nemlig for hele *Sør-Helgelandsregionen*, da miljøene sør og nord for Brønnøysund anses å ha tradisjon for nyskaping.

Byens potensial som innovasjonssenter i regionen

Faktorer som fremmer byers potensial som regionale innovasjonssentra er særlig knyttet til nærings- og kunnskapsmiljø, rekruttering, byutvikling og kulturliv og regionalt samarbeid.

Næringsmiljø. Brønnøysund har et relativt stabilt arbeidsmarked, med store, vellykkede bedrifter som det er positivitet og status rundt (f.eks. Torghattan, BRREG, Brønnøy Kalk AS). Offentlig virksomhet er også sentralt for byens arbeidsmarked. I tilknytning til disse stabilitetsfaktorene blir det reist spørsmål ved om et stabilt, lokalt arbeidsmarked gir få gründere. Opplevelsen er også at det er vanskelig for Brønnøysund som et lite sted å få til «massiv» innovasjon. Byen er i minste laget for å ha forskning og store miljøer. I tillegg ligger Brønnøysund noe geografisk isolert. Dette fremholdes som en av mulige grunner til at det lokale næringsliv er tilfreds med å betjene nærmarkedet. Samtidig finnes det bedrifter slik som Torghattan, som har ekspandert til å bli blant Norges største transportselskap.

Det ligger potensial Brønnøysundregistrenes virksomhet i byen, og dette forsterkes nå som BRREG ønsker å ta en større lokal rolle. BRREG har nesten 600 ansatte med høyt utdanningsnivå, og i kraft av å være en kompetansearbeidsplass av denne størrelsen er virksomheten svært viktig for byen. En uro er imidlertid at BRREG «støvsuger» markedet for høyere utdannede (inntil nylig i likhet med oljeindustrien), ved at de som søker utfordringer får dem her. Som i andre byer er det også en idé om at denne type trygge arbeidsplasser kunne generere gründervirksomhet gjennom å være en stabil og trygg økonomisk basis for par, hvor den ene kan ta risiko og starte egen bedrift. BRREG oppleves å ta initiativ overfor gründere, men ikke å bidra tilstrekkelig til lokal

kompetanseheving. Lokale aktører mener også at etaten burde tatt imot flere lærlinger. Utviklingen av digitale tjenester motvirker utviklingen av et lokalt marked rundt BRREG, slik også loven om offentlige anskaffelser i noe grad gjør. BRREG har forsøkt med samarbeid med kommunen på IT-området uten at dette potensialet ble videreutviklet. Det er m.a.o. potensial til å forsterke det lokale samarbeidet mellom BRREG, kommunen og det lokale næringsliv.

Brønnøysund har vokst frem som et servicesenter, med utdanningstilbud og tjenester. Leverandørindustrien i Brønnøysund virker robust. Oppdrettsmiljøet i byregionen fremstår som sterkt. Det er også initiert samarbeid om utviklingen av algenater, i kontakt med oljenæringen og i samarbeid med Sintef. Her sees store muligheter, også fordi leverandørindustrien innen havbruken driver FoU-virksomhet.

Brønnøysund er baseby for oljenæringen, og har av samme grunn en sentral flyplass, som er en av Norges største småflyplasser, med et stort flygermiljø, inkludert et helikoptermiljø. Industrinedgangen har ikke berørt byen i samme grad som andre steder. Samtidig merkes oljeindustriens økonomiske situasjon gjennom færre flyavganger.

En større utfordring som fremheves er at det virker til å være lite bedriftssamarbeid og få initiativ til samlinger. Fortellingen er at små bedrifter har liten kapasitet utover primæraktivitetene. Forståelsen er at er at bedriftene er for lite innrettet mot relasjonsbygging og kompetanse- og kunnskapsoverføring. Som i andre Nordlandsbyer fremmes potensialet som ligger i økt samarbeid mellom bedrifter i bygningsbransjen, der elektrikere, rørleggere mv. kunne gått sammen om større oppdrag.

Brønnøysund har naturomgivelser som gir byregionen flere muligheter innen turisme. En utfordring er at reiselivet ifølge informanter kjennetegnes av mange små bedrifter som ikke har dette som en helårssyssel. Dette bidrar til en viss mangel på profesjonalitet og helhetlig tenkning som kan gi kraft i utviklingen. Det er få kommersielle aktører som kan være motor i utviklingen. Her ligger det derfor muligheter som lokale aktører nå arbeider med. Det er etablert et bedriftsnettverk bestående av de viktigste aktørene, som har mål om å løfte det regionale reiselivet. Gjennom en reisemålsprosess og reiselivsstrategi er Brønnøysund definert

som navet og trafikknutepunkt for å kunne skape et helårlig reiseliv. Det jobbes derfor bl.a. med å styrke den kommersielle utviklingen.

Det gis inntrykk av at Brønnøysund har lite kultur for «gründing». Samtidig som leverandørindustrien ser ut til å utvikle seg, oppgis det å være lav grad av nyetableringer. En styrke som nevnes i denne sammenheng er at det finnes kapital som kan mobiliseres dersom man har en god idé. Det å være en mindre by fremstilles også som en potensiell fordel når man har jobbet seg opp tillit i markedet. Det kan da være enklere å etablere seg, siden det er færre konkurrenter.

Kunnskapsmiljø. Brønnøysund har en aktiv videregående skole som ligger i nærheten av kompetansemiljøer under Brønnøy kultur- og kompetansesenter, som består av Brønnøy Voksenopplæring, kulturskolen, flyktningetjenesten, bibliotek og sykkelgård. Nærheten medfører uformelle møteplasser på tvers av miljøene, noe som sies å forenkle det formelle samarbeidet. Brønnøysund VGS er aktiv i samfunnsutviklingen, og tenker konkret utvikling og innovasjon gjennom elev- og ungdomsbedrifter. En bank bidrar økonomisk og med faglig ekspertise da de ser den langsiktige betydningen av dette arbeidet på skolen. Karrieresenteret etablert av fylkeskommunen som ett av ni karrieresentre i fylket er i Brønnøysund lokalisert på den videregående skolen. Senteret trekkes frem som en viktig nyvinning for å få fokus på veiledning og støtte til elevene i deres utdanningsvalg. Senteret betjener flere kommuner på Sør-Helgeland.

Den videregående skolen ønsker å være et regionalt kompetansesenter og jobber for å tilby kurs og kompetanse til det private næringsliv. Dette er også avhengig av fylkeskommunen, som avgjør kurstilbudet. Skolen satser også på å være vert for næringslivsmøter og konferanser, og kantina driftes i denne sammenheng av elever ved kokkelinja.

Torgar Næringshage, lokalisert 7 km. fra bysentrum, gikk i 2015 konkurs, etter flere år med store økonomiske problemer. Næringshagen skulle fremme kunnskapsutvikling på sentrale næringsområder i Brønnøy. Etter konkursen har ikke Brønnøysund hatt et tydelig kunnskaps- og forskningsmiljø. Studietilbudet i byen ble svekket da næringshagen ble lagt ned,

ettersom den hadde organisert en rekke næringslivsrelevante høgskolekurs og mange bedriftsansatte hadde tilbud om ulike høgskolemoduler. Nå ønskes det lokale kunnskapsmiljøet å bli rustet opp igjen. Det fremholdes at bedriftene nok ser behovet for kunnskapstilførsel, men at tilbudet først må på plass for å øke etterspørselen.

Det fremholdes også at kunnskapsinstitusjoner må selge inn kompetansen og kunnskapen til næringslivet, som ikke alltid har bestillerkompetanse på kunnskapsområdet

Byutvikling. Sentrum av Brønnøysund har en rekke kommersielle tilbud. I byens utvikling er fortetting vektlagt, med relativt sentrumsnær flyplass og havn, og med kjøpesenter i sentrum. Et nytt bygg for BRREG, som er planlagt ferdigstilt i 2020, skal bygges i sentrum, hvor et nytt bygg for Brønnøysund videregående skole dessuten er reist.

Flere stedsutviklingsprosjekt utført som samarbeid mellom kommunen og fylkeskommunen har bidratt til å fornye viktige fellesområder i sentrum, der estetiske kvaliteter er tillagt stor vekt. En ny byscene er under planlegging i grøntdraget på Strømsnes og dette kan bli et sentralt arrangementssted for konserter, bydager og festivaler.

Brønnøysund har ikke nytt kulturhus, men avventer videre samspill om hvilke synergier som kan skapes gjennom BRREGs nybygg og en mulig utbygging av Hotel Thon, koplet til kommunens behov for en storsal for kulturarrangement. Dette har potensial til å bli en ny samhandlingsarena i byen.

Brønnøysund er kjent som en god festivalby, med flere arrangementer i løpet av året. Bluesfestivalen Roots er en viktig sommerbegivenhet på Helgeland. Det frivillige apparatet rundt festivalen er stort og profesjonelt driftet, og dette bidrar til at kvaliteten på arrangementet er høy. Arrangøren tar dessuten initiativ til å knytte næring og kultur tettere sammen. Det hevdes at mange i næringslivet ikke helt har sett nytten av å støtte kulturlivet, mens aktører i kultursektoren på sin side ikke vil sponses av næringslivet. Det jobbes derfor for mer forståelse for at kulturaktiviteter styrker stedsidentitet internt og markedsføringen eksternt.

Regionalt samspill. Som regionsenter er Brønnøysunds utfordring at byen har en tynt befolket region å betjene. Befolkningsgrunnlaget er slik en barriere. Det er lange avstander til mange av omlandskommunene. Det er kun en kommune som oppleves som byens Bolig- og Arbeidsmarkedsregion (BA-region). Erfaringen er at kommuner som ligger lengre unna ikke får nyttiggjort seg virksomheter slik som BREGG. Det har vært lav pendlingsgrad i regionen, men en økende aksept for regional funksjonsdeling. Brønnøysund ser seg også innen reiseliv som en mellomstasjon. Her ser kommunen potensial til å tilrettelegge, slik at det kan bli synergier til lokalt næringsliv.

Kommunen som utviklingsaktør

Brønnøy Kommune har valgt en tilretteleggende rolle for næringsutviklingen der kommunen støtter oppstarten på innovasjonsprosesser, mens det er næringslivet og befolkningen ellers som skal ta initiativ og dra prosessene (Brønnøy kommune 2010).

I utviklingen av kunnskapsmiljø er erfaringen at kommunen har samarbeidet godt om å skape nye studietilbud. Kommunen har sammen med BRREG skapt arenaer for unge som kommer hjem på ferie, for å få dem interessert i å søke stillinger i hjembyen. Samtidig forvansker kommunens økonomiske situasjon at den inntar en aktiv utviklerrolle i næringsutviklingen. Det er derfor få satsinger fra kommunens side, utover å tilrettelegge næringsarealer for salg. Dette har alltid vært en oppgave for kommunen, særlig ovenfor mindre serviceaktiviteter. I tillegg oppleves næringslivet i Brønnøysund som robust nok til å ta risiko, og forventer primært at kommunen tar en sterk tilretteleggende rolle. Rollen som tilrettelegger gjelder primært gjennom planlegging, f.eks. for næringsareal og utvikling av infrastruktur, samtidig som næringslivet ønsker seg mer effektiv saksbehandling.

Det er dessuten et ønske om et mer formalisert og synlig samarbeid mellom kommune og næringsliv. En plan kommunen har for å imøtekomme dette behovet er å arrangere miniseminarer hvor næringslivsaktører møter kommunen for å fortelle om sine utfordringer og forventninger.

Veien fremover: behov og muligheter, betingelser og forutsetninger

Brønnøysunds muligheter kan knyttes til de store virksomhetenes synergieffekter og til økt samarbeid innen næringsliv og mellom offentlige og private aktører. Brønnøysund virker å ha et trygt og stabilt arbeidsliv, men en vanskelig kommuneøkonomi. Rollen som tilrettelegger for innovasjon og næringsutvikling fremstår derfor ikke som en enkel oppgave. En tydeligere politiske prioritering innen viktige satsingsområder, der kommunen gir forutsigbare rammer, pekes på som et viktig forbedringsområde for næringspolitikken.

Ser vi Brønnøysund som en arena for innovasjon, kan et tverrgående kommunalt arbeid og et sterkere offentlig-privat samarbeid kunne bidra til at kommunen kan tilrettelegge for en aktivert byutvikling og større grad av nyskaping. I forlengelsen av sentrumsopprustningen kan kommunen stimulere det lokale kulturlivet til å skape et kreativt felt og et byliv som en samlende arena. Kanskje vil disse arenaene være vel så viktige å etablere og stimulere som rene næringslivsarenaer, hvor det per i dag er en moderat gründeretablering i byen. Kanskje vil kulturledet byutvikling med vekt på å styrke et kreativt felt i Brønnøysund også være med å fremme nyskaping og en kultur for bredt samarbeid. Et rikt og kreativt kulturliv kan ha ringvirkninger, ikke bare for næringslivet, mens også for byens innbyggere og besøkende.

Det kan også være hensiktsmessig å søke nye metoder for å fremme kunnskapsmiljø og kompetansetilbud i Brønnøysund. Akvakulturnæringen antas å ville vokse med grunnlag i dagens ledende bedrifter, som har god forskningsaktivitet. Det fremmes også et ønske om å samordne lokale kompetansemiljøer med et nytt høgskoletilbud i byen. En samhandlingsarena for næringsliv, kommunen og kunnskapsmiljø slik som den videregående skole, kan være viktig for å styrke samarbeid og utvikling av et nyskapende næringsliv.

5.4 Fauske

Visjonen til Fauske frem mot 2025 er å være en folkehelsekommune «der alle trives». Kommuneplanen vektlegger i stor grad trivsel og folkehelse. Samtidig er vekst i næringslivet og fokus på kompetanse en del av det overordnede målet (Fauske kommune 2011). Blant de sammenkoblede strategiene for steds- og næringsutvikling er målet at Fauske skal være et sterkt sentrum i Indre Salten, med «sterkere fokus på samhandling og samarbeid mellom aktørene».

Innovasjonsarenaer i byen

Fauske har flere ulike større arenaer som fremheves som viktige for byen.

Fauna KS er kommunes nærings- og utviklingsselskap, som har som mål å yte en førstelinjetjeneste overfor næringslivet, og å være et bindeledd til virkemiddelapparatet. Selskapet skal også ta rollen som en regional utviklingsaktør der det er naturlig.

En ny arena som finansieres av fylkeskommunen er «*Karriere Salten*», et prosjekt som samordner enhetene til Fauske videregående skoles (VGS) tilbud til voksne; Karrieresenter, Opus, studieverksted, fengselsundervisning og fagskole. Målet med prosjektet er å utvikle et felles fagmiljø for strategisk kompetanse- og rekrutteringsarbeid i regionen. Offentlige og private virksomheter og opplæringskontor skal også få bistand til karriereveiledning, kompetansekartlegging og formidling til opplæringsaktører.¹⁵ Prosjektet organiseres under Fauske VGS. Skolen arrangerer årlig en *rekrutteringsmesse*, der bedriftene viser seg frem og elevene får lære om deres fagområder.

Næringsforum arrangerer frokostmøte 2-4 ganger i året, og beskrives som godt besøkt og med stort engasjement blant deltakerne. Karriere Salten henvender seg hit for å motivere til kompetanseheving. Den siste tiden har kommunen hatt en representant på frokostmøtene som næringsforum arrangerer, for å informere om aktuelle planer og prosesser. Samtidig fremstår det som et spørsmål hvor dekkende og aktiv foreningen er for Fauskes næringsliv, og hvilken rolle den kan ta som innovasjonsarena. Her

¹⁵ <http://www.fauske.vgs.no/menypunkt1/karriere-salten/>

kan det nevnes at en næringsklynge savnes på Fauske, der aktørene i samarbeid kunne gått sammen om å påpeke og fronte kompetansebehov.

I bylivet er det kommunale *Ungdomsbuset* en samlende og sentral arena for ungdomsaktiviteter. *Bluesklubben* og *Ankerske Scene* er andre uformelle kulturarenaer på Fauske.

Et ankepunkt er at arenaene som finnes på Fauske ikke er godt nok utviklet, f.eks. for å kople bedriftenes kompetansebehov og elevers behov for lærlingeplass. En ny arena ønskes i denne sammenheng for å fremme utdanning og kompetanse i næringslivet. For å få til kompetanseheving gjenstår systembygging med utvikling av helhetlige miljøer som kan jobbe mot bedriftene. I dag satses det mest på kompetansebygging på individ- og skolenivå, og mindre på miljøer.

Byens potensial som innovasjonssenter i regionen

Faktorer som fremmer byers potensial som regionale innovasjonssentra er særlig knyttet til nærings- og kunnskapsmiljø, rekruttering, byutvikling, kulturliv og regionalt samarbeid.

Næringsmiljø. Fauske har vært en industrikommune. Det er ønske om å videreføre industrien gjennom innovasjon og en kopling til regionale forskningsmiljøer. Fauske ligger i en industriregion med mange ledende bedrifter som kan skape synergier. Det pekes f.eks. på at kommunens kraftressurs kan utnyttes bedre, blant annet gjennom samarbeidsrelasjoner med bedriften Nexans Norway AS på Rognan og med Elkems Salten verk i Sørfold kommune, der sistnevnte har et forskningsmiljø.

Marmorforekomster er et sentralt trekk ved Fauskes ressursgrunnlag. Gruvevirksomheten i Sulitjelma, som i en lengre periode har vært nedlagt, sies å ha vært i forgrunnen i bruk av ny teknologi.¹⁶ Her finnes det fortsatt lokal kompetanse, og nå satses lokale aktører på å bygge opp gruvevirksomheten på nytt gjennom etableringen av Nye Sulitjelma Gruver AS. Det pekes også på at det finnes lokal kompetanse som kunne vært overført fra bergverksvirke til tunnelutbygging i regionen. Noen har dessuten

¹⁶ Etter tjue år uten gravedrift ble det i 2014 gjennomført en konsekvensutredning for oppstart av kopperutvinning.

et ønske om å undersøke de lokale betingelsene på Fauske for lukkede oppdrettsanlegg og dertil satsing på havmat.

Etablererkurset «Start opp Salten» har også vært populært blant gründere. For unge som har flyttet fra Salten finnes det stipendordninger i store bedrifter for å stimulere til tilflytting.

Kunnskapsmiljø og kompetanse. På Fauske mener noen at man lener seg for mye på universitetet og dets forskere og undervisere i Bodø. Det pekes på at det er behov for opplæring der folk bor, siden det er et kompetanseunderskudd i fylket generelt. Karriere Salten retter særlig fokus mot små og mellomstore bedrifter, med mål om å mekle slik at kompetansebehov i bedriftene blir kartlagt og etterfulgt av tiltak. En av utfordringene som løftes frem er at det er nødvendig å få bedriftene til å forstå at de må sette kompetanse på dagsorden, og at det vil ha ringvirkninger for ungdommen at bedriftene blir mer synlige. Karriere Salten vil arrangere kurs dersom det er mange nok bedrifter som har samme behov. Ett behov anses å være IKT-kompetanse, som er et område unge mennesker generelt behersker. Karrieresenteret tilbyr også kurs i valgkompetanse på VGS, der de i tillegg til ungdommene henvender seg til foreldremøter for å orientere om hvordan foreldrene kan spille en rolle i karrierevalg. Senteret kan således spille en aktiv rolle i å kople kunnskap om næringslivets kompetansebehov og ungdommens valg og kompetanse. Imidlertid oppleves kommunegrensene som et hinder for Karrieresenterets regionale virkefelt. Kommunene har små enheter med hver sine systemer.

Store selskap slik som Skanska, Veidekke, NCC har opplæringsprogram for unge, mens de mindre virksomhetene har mangelfull opplæring og tar inn få lærlinger. Det er også en høy andel frafall i videregående skole i regionen. Som ellers i fylket og landet er mangel på lærlingeplasser forbundet med frafallsnivået. Ved å gi lærlingetilbud vil man utrette mye for ungdom som kan få bli møtt med respekt, bli lært opp, satt pris på og føle mestring. Samtidig er en utfordring å få ungdom til å søke studieplass innen områder hvor næringslivet har behov for kompetanse, særlig innenfor håndverksfagene og service og handel. For sistnevnte er det et ønske om å gjøre Fauske til et senter. I så måte er økt kompetanse på området en viktig betingelse.

Den videregående skolen på Fauske har satsing på entreprenørskap, og det jobbes en del med elevbedrifter.

Det har vært en lang tids satsing på toppidrett ved Fauske videregående skole, men tilbudet trappes nå ned. Dette oppleves som uheldig, siden satsingen anses være et lim i kommunen, og et moment som gjør at folk flytter tilbake til kommunen.

Byutvikling. Fauske er et større tettsted; en liten by som ses som et sentrum for det regionale næringslivet. Det er et kommunikasjonsmessig knutepunkt, gjennom vei, havn og jernbane, - selv om havna har vært for dårlig utviklet. Et mål er at Fauske med sin tilgang på arealer utvikler lagerfunksjoner som kan betjene større deler av landsdelen.

Den senere tids byutviklingsprosjekter ses som viktig for å skape nye og samlende stedsfølelser på Fauske. Havnepromenaden og den tilliggende fontenen har skapt stolthet og blitt en viktig møteplass i byen. I tillegg skal kommunen utvikle området rundt jernbanestasjonen, for å fremme offentlige kommunikasjonsmidler og styrke urbane og miljømessige kvaliteter. Likevel fremstår deler av byen med uforløst potensial etter nedgangstider. Mange butikker i sentrum har måttet stenge, selv om kjøpesenteret ligger her. Derfor planlegges det etter anbefaling fra Faglig råd for bærekraftig byutvikling å organisere et BID i sentrum, et forpliktende samarbeid mellom gårdeiere, næringsliv og kommune. Utfordringen blir å engasjere gårdeiere som ikke er lokale, og motivere handelstanden til å se seg som del av nærings- og byutviklingen.

Dette er del av det pågående kommuneplanarbeidet der sentrumsutviklingen er viktig. Planene rommer et kulturkvartal, og legger vekt på hvordan møteplasser kan skapes sentralt i byen. Interessen for investeringer og kjøp av sentrumsboliger har til nå ikke vært spesielt stor. Tiltak for å øke interessen for både næringslokaler og leiligheter i sentrum er sett på som gjensidig avhengige. Gjennom den planlagte helhetlige utviklingen av attraktive og funksjonsmangfoldige områder kan dette tas videre. Erfaringen er at utdaterte nærings/handelslokaler er vanskelig å få leid. Men alternativ og midlertidig bruk av lokalene kunne her være en mulighet for å aktivere bruken av sentrum.

Dansemiljøet står sterkt på Fauske, og det finnes viktige blues- og rockeklubber i byen. Samtidig reiser mange til Bodø for kulturopplevelser, mens andre bruker helgen på hytta eller i campingvogna. Dette får konsekvenser for hva slags byliv det er der. Siden det er vanskelig å få folk til å gå ut på konserter i ukedagene, gjøres det nå forsøk med rimelige billettpriser og lavterskeltilbud. For øvrig er det en del punktarrangementer og festivaler i byen, drevet frem av der ildsjeler og dugnadsånd. Fauske næringsforum har for øvrig trukket inn kulturlivet når de har hatt arrangementer. Det er mange enkeltpersoner som brenner for lokalsamfunnet og som tar initiativ til å få til ting, både i kultursektoren og i næringssammenheng ved å starte egne bedrifter. Noen deler av lokalbefolkningen oppleves likevel som negative til alt som skjer og til de som prøver ut noe nytt.

Byregionalt samarbeid. Det politiske samarbeidet mellom kommunene i Indre Salten beskrives som godt og preget av ønske om å bygge tillit og utvikle kvaliteter i denne regionen. Fauske oppfattes som et naturlig regionsenter for handel, kultur- og idrettsliv, og et godt alternativ til Bodø for omlandskommunene.

Kommunen som utviklingsaktør

Selv om folkehelse er et område alle norske kommuner skal arbeide med, gir Fauske kommunes visjon signaler om at kommunen er spesielt opptatt av å ville utvikle gode levekår og trivsel blant innbyggerne.

Kommuneplanens arealdel støtter i stor grad opp om næringsutvikling, og det arbeides bredt i kommunen med å koordinere nærings- og byutvikling. Det er gjort en handelsanalyse, og det arbeides nå med å styrke sentrumsfunksjonene. Fauske har positiv dekningsgrad innen handel, hvor det også er mange arbeidsplasser. Å utvikle areal for handel også utenfor sentrum sees som en måte å demme opp for konkurransen med Bodø på, som kun er fem mil unna.

Det bypolitiske arbeidet i kommunen har ifølge nettverksrepresentanten et forbedringspotensial. Kommunens avdelinger kunne ha mer samhandling internt og med Fauna. Kommunen har et ganske godt forhold til Fauske næringsforum, men her er det også et forbedringspotensial. Utfordringen som

løftes frem her er som i andre bykommuner å finne tid utover de grunnleggende oppgavene.

FAUNA KS er ønsket som sentral kommunal funksjon for førstelinjetjeneste til næringsliv og gründere. Forventningen er at næringslivet vil bli styrket når det nå utvikles et strategisk samarbeid med nabokommunene.

Fauske fremstilles som en god kulturkommune som har lagt til rette for bred aktivitet. Kommunen har vært aktivt støttende til musikkmiljøet, f.eks. ved å kjøpe tre containere til rockebinger med utstyr, mens et gammelt bomberom utgjør øvingslokale for voksne. Det var i forrige kommunevalgperiode planer om å utvikle nytt kulturhus, men prosessen ble stoppet på grunn av dårlig økonomi i kommunen. Et allaktivitetshus er fortsatt under utredning.

Veien fremover: behov og muligheter, betingelser og forutsetninger

Det frivillige organisasjonslivet med brede tilbud innen kultur, idrett og friluftsliv representerer et godt tilbud for barn og unge. Det er også ildsjeler i kommunen som starter aktiviteter, og som f.eks. bidrar til at det spirer i musikkmiljøet på Fauske.

Fauske ser ut til å mangle en samlende arena for å finne nye måter å utvikle byen som regionscenter på. Dette kan handle om å styrke sentrumsfunksjoner innen kultur og handel, og funksjoner som kommer det lokale næringslivet til gode, f.eks. gjennom interkommunalt samarbeid om førstelinjetjeneste knyttet til gründer- og innovasjonsvirksomhet i regionscenteret og en samlet kompetansearena. Det er viktig å kople næringslivet til kunnskapsmiljø for å bidra til nyskaping. Det er også behov for å styrke samarbeidet mellom yrkesfaglige studieretninger i VGS og det regionale næringslivet, noe Karrieresenteret nå skal arbeide med. Fra enkelte informanter påpekes det at forutsetningen for industriell innovasjon er at man samarbeider med nabokommuner, og utnytter knutepunktfunksjonen.

Fauske oppleves ikke som god nok til å markedsføre kommunen, og et ønske er fyndordet varme, vennlige og ville Fauske, *the friendly Arctic*, eller Marmorbyen. Kommunen har ikke markedsført seg

gjennom bergverksaktiviteten på Sulitjelma på linje med Røros og Kongsberg (som den nordlige bergstaden).

5.5 Leknes

Leknes ligger i Vestvågøy kommune midt i Lofoten, hvis visjon er *I forkant*. Byen er ung, med de fordeler det kan gi, og den har nyskapende bedrifter i utvikling. Samtidig opplever byen at rollen som kommune- og regionsenter utfordres av tidligere kommunestrukturer. Senterrollen er ennå ikke gitt på Leknes.

Innovasjonsarenaer i byen

Leknes har potensial til å etablere sterkere innovasjonsarenaer enn byen har i dag. Nyere tilskudd er da også under planlegging.

Vestvågøy næringsforum arrangerer 3-4 fagkonferanser årlig, og har også samarbeidet med Vågan Næringsforening om en samferdselskonferanse. Foreningen har lyktes i å samle aktører som har fått til nye samarbeid, f.eks. innen reiseliv, hvor nye produktpakker har blitt utviklet. Foreningen mangler muligens investorer, og fungerer derfor ikke som en bred plattform for ny næringsutvikling. Det oppleves i en viss grad som et forum for meningsutveksling. Det hevdes at næringsforumet ikke er samlende nok, «de virkelig tunge kreftene kommer ikke inn der og påvirker». Leknes mangler også gründernettnettverk, og det etterlyses arenaer hvor folk kan bygge tillit og grobunn for samarbeid.

Lofoten Matpark ble etablert i 2013. Flere større bedrifter er sentrale i miljøet, som har tatt initiativ til og ansvar for prosjekter. Høsten 2015 inngikk Matparken et samarbeid med Fabrikken Næringshage (Sortland) om oppstart av Gründeropplæring (våren 2016) både på Leknes og i Svolvær.

Det kommende kulturhuset *Meieriet* som åpner i 2016 er både en tenkt og potensiell innovasjonsarena, som vil huse en rekke arrangementer. Det vil være utleie av lokaler, kafé og bibliotek i bygget. Med Meieriet får Leknes en samlingsplass som også næringslivet kan bruke. Generelt er det behov for mer formelle nettverk der folk møtes på tvers av forvaltning og næringsliv for å diskutere muligheter og hindringer for byens utvikling. Uformelle

nettverk og sosiale kretser ser ut til å være viktige på Leknes, og kan komplementeres med formelle nettverk.

Byens potensial som innovasjonssenter i regionen

Faktorer som fremmer byers potensial som regionale innovasjonssentra er særlig knyttet til nærings- og kunnskapsmiljø, rekruttering, byutvikling og kulturliv og regionalt samarbeid.

Næringsmiljø. Dagens satsing på næringsmiddelindustri gjennom Lofoten Matpark og flere ledende og store bedrifter er lovende. Det foregår en tiltakende samlokalisering. Leknes lokaliserer hovedkontor som har filialer internasjonalt, slik som Europherma, Poseidon og Lofotprodukt. Bedriftene rekrutterer høyt utdannede, noe som på sikt kan få positive ringvirkninger. Det er imidlertid få KIFT-bedrifter på Leknes, og de store bedriftene oppleves å være vendt mer utover. En informant peker på at å kjøpe tjenester fra KIFT-bedrifter lokalisert utenfor regionen kan gi gode impulser, men lokale tjenester kan gjerne utvikles på sikt. Dette ble forsøkt i Leknes Næringshage.

Leknes Næringshage AS, opprettet i 1999, gikk konkurs etter elleve år. Den rettet seg mot kunnskapsarbeidsplasser, og huset også Lofoten studiesenter. Høye drifts- og leieutgifter, manglende økonomistyring på prosjekter, og lite regionalt fokus og samarbeid, anses som å være sentrale grunner til at næringshagen ikke fungerte. Nå når slike næringsmiljø ikke finnes lokalt bør kanskje næringskonsulenter i kommunen undersøke hvordan KIFT-næringer kan etableres, og sondere viljen til og behovet for lokale tjenester i det regionale næringslivet.

Et positivt trekk som løftes frem på Leknes er at «alt er mulig», Hovedinntrykket her er at det er mange små og ingen dominerende miljøer, det er mulig for unge etablerere å finne en plass, og en blir godt tatt imot både i offentlig og privat sektor. Samtidig hevdes det at janteloven er tilstede; man skal ikke stikke seg frem eller lufte en idé før den er vel gjennomført. Men det beror også ifølge en informant på at folk har ganske lik status. Det er ingen rigide mønstre av bedrifter, familier eller miljøer som «regjerer» eller dominerer. Dette gir muligheter for hvem som helst. Ellers etterlyses det bedre bedriftssamarbeid på Leknes. Mange bedrifter sies å være dårlige på samarbeid og for opptatt

med sitt. Dette hindrer store anbudsprosjekter, f.eks. innenfor byggindustrien, hvor kompetanse kan sammensettes lokalt.

Det er også en utfordring at mange bedrifter i Leknes-regionen oppleves som tradisjonelle, konservative og redd for endring, og det er i dag et ganske lavt etablerernivå. I en regional sammenheng er Lofoten sykehus og Maritim fagskole viktige, både som kunnskapsmiljø og som arbeidsgivere i offentlig sektor.

Kunnskapsmiljø og rekruttering. Nå er Nord Universitet imidlertid i gang med å utvikle Campus Lofoten i samarbeid med lokale aktører. Å få en avdeling her ville vært en inspirasjon for entreprenørskap, sies det, og det vil bøte på savnet etter en institusjon for høyere utdanning. Det er også et lavt utdanningsnivå i kommunen, og Lofoten er blant regionene med laveste utdanningsnivå i landet.

Lofoten videregående skole og Maritime fagskole er pekt på som en regional utviklingsaktør. Med sine 200 ansatte besitter skolen mye kompetanse og forståelse for at den utgjør en innovasjonsarena. Skolen arrangerer årlige fagkonferanser og fora, bransjemøter med byggenæring, restaurantnæringer mv. for å utvikle samarbeid. Samtidig er den viktig for å skaffe kompetanse til sentrale, regionale næringer.

Bolystprosjektet til Lofoten regionråd har hatt en vellykket satsing på traineestillinger, hvor flere trainees har vært ansatt på Leknes. Dette oppfattes som en ny og positiv måte å tenke rekruttering og kompetanseutvikling på.

Byutvikling. Leknes har hatt en rask vekst, noe som i seg selv er et tegn på utviklingen av Leknes som by og handelssenter. Samtidig har utviklingen foregått uten gode arealplaner som kunne ha styrt veksten i en ønsket og helhetlig retning. Slik byen har tatt form er det et pluss at mangfoldet av sentrumslokaler skaper et mangefasetert bypreg, med muligheter for uventede opplevelser og erfaringer. Det er en blanding av gamle og nye bygninger som skaper «estetisk spenning». Samtidig er det mange eiere som ikke renoverer bygningene sine. Valget står mellom å la bygg stå tomme, eller å leie dem ut billig til alternativ bruk. Opplevelsen av Leknes i denne sammenheng er at den mangler urbane funksjoner, slik som et litt mer sofistikert utelivs- og restauranttilbud, som man mener vil være nødvendig for å tiltrekke seg unge. Servicetilbudet

må opp, hevdes det Selv om kafélivet har vært blomstrende, har Leknes manglet samlingsteder på kveldstid. Det kommende kulturhuset kan som nevnt bli det samlingsstedet som byen har manglet.

Kommunestyrets beslutning om at kjøpesenteret skulle bygges midt i byen bidrar til å styrke sentrumsaktivitetene på Leknes. I 2010 vedtok kommunen dessuten utviklingsprogrammet Leknesløftet, som raskt ble hetende Vestvågøyløftet, et forsøk på å fremme helhetlig og offensiv satsning på Leknes, og å samle enkelte utbyggingsoppgaver. Programmet la grunnlag for en sentrumsplan som vektla kultur, trivsel, myke trafikanter og mindre bilbruk. Den ble omstridt blant gårdeierne pga. foreslått omlegging av parkeringsplasser. Næringsforum meldte seg ut av samarbeidet da de opplevde at deres synspunkter ikke ble hørt inn i planforslaget. Planen ser slik ut til å være utfordret av manglende privat-offentlig samarbeid og av mål for utviklingen av Leknes.

Det frivillige kulturlivet står sterkt i kommunen, og mye aktivitet ser ut til å skje gjennom dugnadsånd og engasjement i sivilsamfunnet. Det kulturelle mangfoldet som i dag preger Vestvågøy trekkes frem som et positivt bidrag til lokalsamfunnet, det organiserte frivillighetslivet, og til bybildet. Det blir også oppgitt at flere innvandrere står for nyetableringer på Leknes.

Regionalt samspill. Vestvågøy kommune ble etablert etter en kommunesammenslåing i 1963. Dette oppgis som bakgrunn for at det har vært vanskelig å få til en satsing på Leknes som kommunesenter, siden Vestvågøy har flere tettsteder. Flere mener at det ikke har vært politisk legitimt å satse målrettet på kommunesenteret, som tvert imot har vært motarbeidet. Innad i kommunen oppleves det som en sentrum-distrikt polarisering. Dette medfører at en overordnet debatt om utviklingen ikke tas, og at det mangler en refleksjon om satsing på Leknes. Hvorvidt Leknes anerkjennes som by og kommunesenter er et spørsmål som kan knyttes til stedsidentitet, tilhørighet og byfunksjoner.

Lofoten er et sterkt varemerke og dette nyter Leknes godt av. Lofoten har blitt samtaleemne og besøkssted. Folk ønsker å bo her. Økt samarbeid om Lofotens utvikling vil sannsynligvis kunne medføre gjensidige fordeler for ulike aktører i regionen. Som i Vågan trekkes imidlertid konkurransen med Svolvær/Vågan frem som et negativt punkt. For næringslivet er den interkommunale

konkurransen neppe heldig. Innen reiseliv har man imidlertid fått til et godt samarbeid gjennom Destinasjon Lofoten, og næringsforeningene i de to byene har samarbeidet i spørsmål om infrastruktur. En regional tilnærming til store infrastrukturprosjekter slik som ny E10 og hovedflyplass innebærer gjensidige fordeler som ser ut til å forringes av lokale og konkurrerende hensyn. Flyplassaken har blitt redusert til en lokaliseringsdebatt, der overordnede spørsmål om sikkerhet og Lofotens bærekraft, gitt økning i flypassasjerer i turistsesongen, er eksempler på spørsmål som ikke blir drøftet. Dette løftes frem som problematisk for regionens utvikling.

Kommunen som utviklingsaktør

Vestvågøy Kommune har hatt en satsing på å ønske innflyttere og innvandrere velkommen, og fremstår som en gjestfri kommune. Kommunen beskrives som åpen og med et positivt debattklima.

Utviklingen av nytt kulturhus oppfattes som svært positivt, både for å skape et samlingssted og en ny og bred kulturarena for alle, men ikke minst for ungdom som ønsker seg flere møteplasser. Kanskje vil kulturløftet også medføre at kommunen får en tydeligere kulturpolitikk, noe det er ønske om.

En informant er svært kritisk til kommunens utviklings- og tilretteleggingsarbeid, som han mener hindrer utviklingen. Kommunen anser selv at ulike oppfatninger om forvaltning av plan- og bygningsloven mellom politikere og administrasjonen har vært en utfordring, i tillegg til mangel på personressurser. Nå er kommunen dessuten i gang med å revidere kommuneplanens arealdel.

Man ønsker internt å gjøre slutt på konfliktfylte prosesser rundt utviklingen av Leknes sentrum. Dette krever at politikerne søker konsensus i grunnleggende spørsmål om byens utvikling, og at reguleringsplanen tydelig ivaretar ulike interesser. Klarere retningslinjer for næringsutvikling er også ønsket slik at etablerere får entydige råd fra kommunen (administrasjon og politikere). Per i dag blir rundene med forhandlinger for omfattende. Herunder er det også sett på som positivt at fylkesplanen kopler nærings- og byutvikling, som til nå har vært undervurdert på Leknes. Disse koplingene styrkes i det nåværende arbeidet, samtidig som det skal arbeides mer prinsipielt rundt bypolitikk og helhetsgrep.

Fra næringsviden oppleves kommunen som en aktør som driver frem store prosjekter, og ikke bare som en tilrettelegger og støttespiller. Her fremheves deres arbeid med den nye Lofoten Handelspark, havna, arealutvikling i vestdelen av kommunen, og samferdselsspørsmål. Kommunens næringsfond har støttet gründere, men fondet burde ifølge en informant vært mer spisset mot fremtidens næringer og ikke bare tradisjonell virksomhet. I forbindelse med utarbeidelse av strategisk næringsplan er det et ønske at kommunen prøver ut mer kreative planprosesser som redskap

Veien fremover: behov og muligheter, betingelser og forutsetninger

Det sammensatte bybildet som skisseres for Leknes innebærer at det å være en ung by gir mange muligheter; den slipper mange «låste» fysiske strukturer. Det materielle landskapet kan gi et visuelt bilde av mangfold av tilbud og opplevelser. Der er det et potensial til å etablere nye aktiviteter, en mulighet som areal- og lokaltilgjengelighet tillater og som byen burde dra nytte av. Leknes sitt kulturelle mangfold er også et bypreg som er vitalt for bylivet og for utveksling av forskjellige idéer og betraktningmåter som inspirerer nye tanker.

En forsterking av privat-offentlig samarbeid vil være gunstig for utviklingsprosessene. Herunder bør en igangsette bredere involveringsprosesser, hvor ledende næringsaktører kan trekkes inn i samarbeid, ikke nødvendigvis med basis i næringsforeningen. I tillegg bør enten næringslivet selv eller kommunen vurdere etablering av brede, formelle arenaer som fremmer en friere idéutveksling som grunnlag for innovasjon og kreative aktiviteter som bygger på samspill.

I spørsmålet om hvorfor enhver fremstår som sin egen lykkes smed på Leknes trekkes det frem historiske røtter. Man måtte være taktisk i fiskerinæringa, man skulte på hverandre og de valg som ble gjort, og de markeder som ble valgt. Noe av dette er det en tendens litt tendens til fortsatt, for «man kommer ikke med positive tilrop». Dersom man ikke er stor nok, og med tydelig pondus, er man forsiktig med å uttale seg, sies det. Her er det nok mange ulike meninger om hva som er riktig, men å stille spørsmål ved sannhetsgestalten i resonnementet kan være nyttig:

konkurrerer man mer enn man samarbeider på tvers, og ser man ikke nytten av et sterkt Leknes spesielt og en sterk region generelt?

5.6 Mo i Rana

Mo ligger i Rana kommune på Helgeland. Visjonen er at Mo skal være en motor for regional vekst og utvikling med 30 000 innbyggere innen 2030. Mo er Nord-Norges tredje største by, etter Tromsø og Bodø. Den fremheves som en dynamisk by som har befestet sin industrielle posisjon i overgangen til kunnskapssamfunnet.

Innovasjonsarenaer i byen

Det finnes en rekke sterke innovasjonsarenaer på Mo.

Campus Helgeland trekkes frem som en spesielt viktig innovasjonsarena. Dette er et senter som kobler studieprogrammer fra Nord Universitetet Campus Bodø og Nesna og UiT Arktisk Universitet Campus Narvik. Campus Helgeland er samlokalisert med Karrieresenteret, Rana bibliotek, Nordland fylkesbibliotek, Rana Utviklingsselskap, Ranaregionen Næringsforening og Kunnskapsparken Helgeland-¹⁷

Sistnevnte, *Kunnskapsparken Helgeland*, er ansett som en viktig arena, ikke bare for Mo i Rana, men for hele Helgeland. Deres primære fokus er koblingen mellom næringsliv og kunnskapsmiljø. De legger til rette for møter og workshops.

Ranaregionen næringsforening og *Rana Utviklingsselskap AS* jobber med næringsutvikling lokalt og regionalt. Næringsforeningen arrangerer jevnlig tematiske næringslivslunsjer med godt oppmøte. Rana Utviklingsselskap AS er tildelt enerett som kommunens næringsetat for perioden 2016-2018. Innenfor de to hovedsatsingsområdene infrastruktur og logistikk-knutepunkt, med hovedvekt på realisering av Polarsirkelen Lufthavn; og offentlig sektor, med fokus på et fremtidig sterkt Helgelandssykehus i Mo i Rana.¹⁸ Selskapet tilbyr etablererkurs, veiledning og møtelokaler, og

¹⁷ http://campushelgeland.no/?page_id=153 15. desember 2015

¹⁸ Kommunen eier 41 prosent av aksjene.

tilbyr et etablerersenter med tilgang til gratis kontor, veiledning og kontorfellesskap.

Mo Industripark er blant Norges største industrimiljøer, og har sitt historiske grunnlag i A/S Norsk Jernverk. I juni 2015 lokaliserte industriparken 108 bedrifter og 2 340 ansatte¹⁹. Samlokaliseringen av bedrifter gir en fysisk nærhet som oppleves som en drivkraft for innovasjon. Industriparken har en sterk ansamling av arbeidere med fagkompetanse og fagbrev.

En annen arena som er vektlagt er *Olje- og gassklynge Helgeland*. Den representerer 55 leverandørbedrifter, samt forsknings- og utdanningsaktører, med til sammen rundt 2 000 ansatte²⁰. I 2015 ble klyngen tatt opp i Norwegian Innovation Cluster og tildelt Arena-status.

Mo i Rana har flere viktige fysiske *kulturarenaer*, slik som biblioteket, som er både en møteplass og debattarena, i tillegg til Nasjonalbiblioteket og Nordland Teater. I tillegg finnes det flere midlertidige arenaer. Særlig fremheves de store skiidrettsarrangementene som organiseres i Mo i Rana som viktige arenaer som skaper samspill mellom frivillig sektor og næringslivet. Byen har også flere viktige festivaler, slik som Verket, Vinterlysfestivalen og Smeltingen.

Av mer uformell art har Facebook-gruppen «*Jenter i sentrum*» blitt trukket frem. En venninneklubb tok initiativ til å treffes på byen hver onsdag. Gruppen inviterer alle jenter mellom 18 og 100 år til å samles på en uformell og åpen møteplass.

Byens potensial som innovasjonssenter i regionen

Faktorer som fremmer byers potensial som regionale innovasjonssentra er særlig knyttet til nærings- og kunnskapsmiljø, rekruttering, byutvikling og kulturliv og regionalt samarbeid.

Næringsmiljø. Mo fremstilles som en fremoverlent og dynamisk by i vekst, med stor aktivitet for sin størrelse. Byens omstillinger erfarer som vellykkede. Kommunen er kjent for å få til ting, som det er en kultur for på Mo, og som smitter over på næringslivet,

¹⁹ <http://www.mip.no/mo-industripark/> 15. desember 2015

²⁰ <http://kph.no/prosjekter/prosjektdetaljer/article/olje-og-gassnettverk-helgeland/> (nedlastet 16. desember 2015)

heter det. Dette anses å genererer nyskaping og innovasjon. Mo er et innflyttersamfunn, et trekk som har bidratt til å gjøre byen mangfoldig.

Det hevdes at næringsliv og offentlig sektor samarbeider i mye større grad i dag enn tidligere. Mens det før var en motsetning mellom disse virksomhetene, trekker de nå i større grad i samme retning. Det som savnes er en funksjon eller etat som kan fungere som et kontaktpunkt mellom næringsliv, organisasjonsliv og kommunen.

Mo i Rana har en sterk industrikultur, og mange av de store virksomhetene er en del av internasjonale konserner. De store, og spesielt de forskningsbaserte innovasjonene foregår utenfor Rana, formidler en informant. En annen peker på at mange av Ranas bedrifter tar i bruk høyteknologi, men der er få høyteknologi*bedrifter*, noe som savnes for å høyne innovasjonstakten. Synet er likevel at ting ligger godt til rette for at denne type bedrifter kan etableres i kommunen.

Fra flere hold har mangel på investeringsvilje blitt trukket frem som en svakhet. Med et smil om munnen har det blitt sagt at det er for få milliardærer i kommunen. Synet er at det mangler risikokapital, og at det er vanskelig å finne noen som vil satse stort, spesielt på teknologiområdet, men også på kulturfeltet.

Kunnskapsmiljø og kompetanse. Næringsplanen påpeker at «næringslivet konkurrerer globalt, men er lokalisert regionalt». Det vektlegges at det er viktig å legge til rette for at bedriftene har tilgang til relevant kompetanse til både drift og utvikling. Dette forstås som å være avgjørende for å bygge sterke, innovative og konkurransedyktige bedrifter. Kunnskapsoverføring mellom ulike sektorer fremheves. i tillegg til økt forskning og utvikling gjennom bl.a. flere doktorgradsstipendiater hvis forskning er tilpasset næringslivet (Rana kommune 2013:14).

Den økte vektleggingen av innovasjon og entreprenørskap i skolene trekkes frem som positivt. Ved Polarsirkelen videregående skole har entreprenørskap og bedriftsutvikling blitt et eget fag.

Mo i Rana har offentlige bedrifter som har blitt karakterisert som innovative. Det gjelder spesielt Nasjonalbiblioteket og Statens Innkrevingsentral. Det har ifølge en informant foregått en vellykket kompetanseflyt preget av nytenkning, fra

industrivirksomheten til de offentlige virksomhetene. Spesielt har man tatt i bruk kunnskapen fra folk som jobbet på jernverket. Den sterke offentlige sektoren er forholdsvis ny, og den oppleves å sette et positivt preg på byen.

Demografien er en utfordring for mange byer, og det gjelder også Mo. Det har blitt uttrykt bekymring for den lave andelen folk med høyere utdanning. Noen mener at dette vil endres, f.eks. gjennom Campus Helgeland sine aktiviteter. Alderssammensetningen har også blitt trukket frem som en utfordring, med for få unge voksne. Fylkeskommunens støtte til flere samarbeidsprosjekter er verdsatt på Mo, særlig gjennom bidrag til oppbyggingen av forskningsmiljø, utdanning og kompetanseutvikling i næringslivet.

Byutvikling. Mo i Ranas størrelse anses å kunne bidra til å tiltrekke unge mennesker, som har urbane preferanser (Rana kommune 2013:5). Som ledd i denne strategien ønsker Mo i sin næringsplan å styrke «et levende sentrum». Visjonen er å være det mest attraktive regionsenteret på Helgeland, med mål om å «skape gode møteplasser utendørs både på sommers- og vinterstid og få en felles strategi for aktivitet i sentrum». Et av grepene skal være å gjøre sentrum til førstevalg for lokalisering av alle serviceoppgaver for stat, fylkeskommune og kommune.

Bredde i handel, service, kulturliv og organisasjonsliv sees som en styrke. Det anes en gryende bykultur, og at byen er i ferd med å bli mer urban. Ansamlingen av kunnskapsinstitusjoner i sentrum av byen oppleves å gi byen en *byidentitet*. Et motstridende syn er at Mo fortsatt har en svak bykultur. Mo er ikke «by nok», sies det, med fare for at kreative ressurser har bosatt seg andre steder, gjerne i større byer.

På den annen side oppleves kulturlivet å være i full utvikling, spesielt gjennom festivalene. En bys størrelse og beliggenhet kan være både en ulempe og en fordel. Man møter mindre konkurranse fra andre kulturtilbud og festivaler når det er avstand til andre byer. Når det er mindre tilbud, er det også lettere for kulturaktører å få en plass der man i større grad kan trekke med byens befolkning. Man skaper en lokal arena og felles minner. Det ser også ut til at det har utviklet seg et godt samspill mellom næringslivet og kultursektoren i byen, der industri og kultur sees på som to sider av samme sak.

Regionalt samspill. Det er et økende fokus på regionalt samarbeid. Det som før het Rana næringsforening heter nå Ranaregionen næringsforening. Det som før het Kunnskapsparken Rana heter nå Kunnskapsparken Helgeland. Et tilbakevendende tema blant bykommunene på Helgeland er imidlertid manglende politisk samarbeid. Det har vært dragkamp om infrastruktur slik som flyplasser og sykehus. Sett fra en informant sin side, er det en ulempe at den nåværende flyplassen er liten og at det er dyrt å fly til Mo. Samtidig pågår det store veiprosjekter, som kan ha betydning for regionforstørring.

Kommunens rolle som utviklingsaktører

Rana kommune har utviklet og drifter Campus Helgeland, som er ansett for å være viktig i utviklingen av både Mo i Rana og kommunene rundt. I tillegg verdsettes Rana Utviklingsselskap av flere av informantene. Deres bidrag blitt ansett som uvurderlig av en informant. Selskapet oppleves som mindre byråkratiske og mer «på hugget» enn tidligere. Samtidig fremholdes det at utviklingsselskapet kunne hatt et enda sterkere regionalt fokus. På den ene siden oppleves kommunen som en god tilrettelegger for kulturaktiviteter, f.eks. gjennom praktisk støtte. På den andre siden savnes en erkjennelse av hva kulturen og festivalene har betydd for Mo i Rana, selv om det vises forståelse for at det må prioriteres i lys av en vanskelig kommuneøkonomi.

Veien fremover: behov og muligheter, betingelser og forutsetninger

Det blir uttrykt at dersom initiativene og utviklingen av innovasjonsarenaene fortsetter, lover dette godt for Mos fremtid og innovasjonstakt. Utviklingen av samspillet mellom næringsliv, kommune og kunnskapsmiljø fremstår som svært positiv og lovende for å skape ytterligere vekst i kommunen. Den vanskelige øvelsen Mo står ovenfor i likhet med andre byer er å tiltrekke kompetanse og balansere alderssammensetningen. Her kreves det kanskje en vurdering av hva som skal til for å tilrettelegge for flere kompetansearbeidsplasser og KIFT-næringer.

I tillegg fremstår utviklingen av et rikt permanent kulturliv som et område som kan diskuteres. Punktarrangementer kan muligens være viktig for deler av befolkningen lokalt og regionalt, men for mange unge mennesker skapes et vitalt byliv der det finnes

muligheter for kreativ utfoldelse og opplevelse. Arbeidet med helhetlig planlegging står på Mo som i andre byer ofte i kontrast med bruken av dispensasjoner. Sentrumsarealene ble utvidet som en del av omstillingen på slutten av 1980-tallet. Mange vil nok kunne reflektere rundt visjonen man har hatt for byplanleggingen. Kanskje tiden nå er inne for å reflektere og bygge opp nye visjoner for byutviklingen? Mo i Rana er et ungt bysamfunn. Kanskje nettopp dette trekket kan snus til en fordel ved å skape et dynamisk og estetisk spennende bymiljø og bylandskap.

5.7 Mosjøen

Mosjøen ligger i Vefsn kommune på Helgeland. Visjonen er «*Vefsn - et steg fram*». For samfunnsutviklingen peker kommuneplanen på at Vefsn skal være attraktiv og med en identitet som «appellerer til ungdom og unge talenter; legger til rette for etableringer innen kreative og nyskapende næringer; og som stimulerer eksisterende næringsliv til videre utvikling» (Vefsn kommune 2009). Vefsn er også del av Midt-Helgeland-regionen, som har utviklet en interkommunal strategisk næringsplan (Midt-Helgeland 2014).

Innovasjonsarenaer

Mosjøen har ulike formelle og uformelle arenaer som er trukket frem.

Teknoparken Helgeland har blitt fremhevet som en viktig, om ikke den viktigste innovasjonsarenaen for næringslivet i Mosjøen. Ifølge stedets egen nettside tilbyr Teknoparken «et faglig og innovativt miljø med spesiell fokus på teknologiske og kreative næringer»²¹. Parken har en såkalt «strukturfri» struktur. Det vil si at folk kan leie fleksible kontorplasser, inspirert av gründerhuset Flow (en «flytende struktur»), i Tromsø.

Mosjøen og Omegn Næringssselskap arrangerer månedlige næringslivslunsjer og tilbyr etablererkurs, gratis kontor til gründere i oppstartsfasen, veiledning o.l. Selskapet samarbeider med Teknoparken Helgeland. Mosjøen næringsforening er en annen arena som også arrangerer jevnlig lunsjer for sine medlemmer. Både næringsforeningen og næringssselskapet har fått ros for å samle næringslivet. *Sentrum Næringshage AS* er «et regionalt eier- og forretningsnettverk med formål å koble enkeltmennesker, bedrifter og organisasjoner i faglige og forretningsmessige allianser».²² Næringshagen anses som viktig, og av en av informantene som liten, men samtidig rimelig åpen og innovativ.

Mosjøens *kafékultur* og amatør-baserte *kulturliv* har blitt fremhevet som uformelle arenaer som setter et positivt preg på byen. Kafeeene oppleves å være møteplasser for alle, inklusive næringslivet, og som en kontrast til en ellers «industrialistisk» og vanetenkende

²¹ <http://www.teknoparken.no/> (desember, 2015)

²² <http://snhh.no/om-oss/> (desember, 2015)

tradisjon. Mosjøen har ifølge en av informantene en forholdsvis høy andel innbyggere som er aktive i kulturaktiviteter på fritiden. Det nevnes at dette har vært veien til egen bedrift for noen kreative aktører.

Det er imidlertid noen arenaer som savnes. Blant annet har det blitt nevnt at det allerede finnes gode innovasjonsarenaer, men at de gjerne kunne vært i større skala. Det er også ønskelig med et regionalt (interkommunalt) nettverk gjerne mellom byene på Helgeland. Et sted for uformelt faglig påfyll og folkeopplysning, noe à la Litteraturhus, er også nevnt som en arena man gjerne skulle sett i Mosjøen.

Byens potensial som innovasjonssenter i regionen

Faktorer som fremmer byers potensial som regionale innovasjonssentra er særlig knyttet til nærings- og kunnskapsmiljø, rekruttering, byutvikling og kulturliv og regionalt samarbeid.

Næringsmiljø. Mosjøen har en stabil økonomi, til dels på grunn av aluminiumsverket Alcoa, som også har en sterk miljøstrategi. Denne sysselsetter mange personer, og fremheves som en styrke ved byen. På den annen side er det en ulempe at det for øvrig er et smalt næringsliv. En oppfatning er at Alcoas dominans kan ha bidratt til at Mosjøen oppfattes som et ensidig industrisamfunn, lite åpent for nye impulser. Samfunnet sies å være preget av vanetenkning og lite endringsvillighet, selv om dette forstås som utilsiktet. Samtidig er det en oppfatning om at strukturelle endringer i økonomien kan «kjennes på kroppen» og at det nå råder en oppfatning om at «noe må endres». Dette oppfattes som positivt for kommunens mange muligheter. Nedgangen i oljebransjen er ikke nødvendigvis dårlige nyheter for Mosjøen, har det blitt resonert rundt. Kanskje vil svakere kronekurs styrke norsk eksportnæring og gi arbeidsplassvekst i industrien? Som igjen kanskje kan gi positive ringvirkninger på befolkningsutviklingen og kommunens inntektsgrunnlag? På den annen side er Mosjøen, som et industrisamfunn, avhengig av internasjonal økonomi, og det gjør byen sårbar. I følge en informant har imidlertid kommunen et raskt og voksende gründermiljø, og det kan bidra til diversifisering av næringslivet.

Kunnskapsmiljø og rekruttering. Mosjøen har et studiesenter som bl.a. tilbyr undervisning basert på videokonferanser, og som

har nettverk med mange andre studiesentre, blant dem universitet i Stockholm. I følge senterets nettside jobbes det for å dekke det fremtidige kompetansebehovet i regionen. Målet er å bidra til lokalsamfunnets utvikling og til å gi alle mulighet til kompetanseheving der de bor.²³ Studiesenteret oppleves som innovativt ved at bosted og tilknytning til utdanningsinstitusjon ikke må foregå på samme sted. I tillegg anses senteret å tilby et mulighetsrom for næringslivet.

Flere aktører innen kunnskaps- og utdanningsmiljøene ønsker å samles på ett sted, i et «Kunnskapens hus», for å skape formelle og uformelle arenaer. Problemet sies imidlertid å være at ingen vil det «nok». Mange er fornøyde med sin lokalitet. Dette sies å gjenspeile vanetenkningen, som har blitt trukket fram som Mosjøens svakhet.

Demografien er en utfordring for Mosjøen. I likhet med andre kommuner er det mangel på (hvert fall et savn etter) unge folk, spesielt i aldersgruppen 20-40. Av noen oppfattes Mosjøen som en by med en høy andel høyt utdannede, grunnet byens relativt høye andel offentlig ansatte.²⁴ Ansatte i offentlig sektor har normalt sett høyere utdanning enn ansatte i privat sektor. Høyt utdannede bringer også ofte med seg høyt utdannede ektefeller, og det trekkes frem som positivt for Mosjøen. Andre har trukket fram Mosjøens relativt *lave* utdanningsnivå som en ulempe for byen. Det sies at det er for få kompetansearbeidsplasser til at kommunen har klart å trekke til seg denne arbeidskraften. Angivelig kunne bedrifter ha igangsatt prosjekter dersom de hadde hatt tilgang på riktig kompetanse. Det utvikler seg da en negativ spiral når næringslivet ikke klarer å få den kompetansen de ønsker.

Byutvikling. Bypolitikken anses å ha vært stabil i Mosjøen, eksempelvis med en kultursatsing som har vart over flere år. Det har også vært tilrettelagt for en videregående skole i sentrum. Nettverksrepresentanten forteller at byen har hatt en sterk sentrumssatsing, men at det har vært vanskelig å hindre at matbutikkene flytter ut. Trenden nå er kjøpesenteretableringer. Samtidig har Mosjøen Sjøgata som et bykjennemerke med kulturhistorisk styrke for sitt bysentrum. I tillegg har byen vært

²³ <http://www.studiesenterettrkkvefsn.no/ipub/> (desember, 2015)

²⁴ Tabell: 07979: Sysselsatte per 4. kvartal, etter bosted, arbeidssted, næring (8 grupper, SN2007) og sektor (K)
<https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectout/pivot.asp?checked=true>

lokalitet for flere filmer, og filmmiljøet trekkes frem som et positivt trekk ved byen.

Regionalt samspill. En informant mener at Helglandsbyene må samarbeide mer om større utviklingsprosjekter. Det er også ønskelig med mer regionalt samarbeid, ikke bare fokus på byene. Samtidig begynner Vefsn å få på plass noen formelle samarbeidsprosjekter, bl.a. Vefsn regionalpark og et mentorkommuneprogram. Vefsn regionalpark er i prosjektfasen, og er et samarbeid mellom Vefsn, Grane og Hattfjelldal kommuner, der elva Vefsn er den røde tråden. Fellesnevneren er at natur- og kulturgrunnlaget knyttet til Vefsnregionen er bedriftsgrunnlaget. Mentorkommuneprogrammet er initiert av Nordland Fylkeskommune, der Vefsn kommune får støtte til å arrangere kurs mot å gjøre tilgjengelig ressurser til veiledning og fagsosialt samvær for de to andre kommunene. Nettverksinformanten peker på godt samarbeid innad i nettverket, men at det er ønsket fra Vefsn side å styrke samarbeidet ytterligere.

Kommunen som utviklingsaktør

Mosjøen ønsker å styrke sin posisjon som kulturby. De lokale fortrinnene som kultur, natur, kompetanse og strategisk beliggenhet skal gjøre Vefsn til den foretrukne kommunen på Helgeland å bo, besøke og drive næringsvirksomhet i (Vefsn kommune 2013).

Fra forslaget til planprogram kommer det frem at kommunen nå vektlegger sentrumsutvikling for å bygge en attraktiv by som kan være en utviklingsfaktor i regionen. Næring, bolig og fritid skal samles i sentrum. Målet er at Vefsn skal tilrettelegge for fremtidig utvikling av handel i Mosjøen sentrum, som skal både være attraktivt å bo og drive næring i. Sentrum skal også tilby kulturaktiviteter som en naturlig integrert del av dagliglivet i sentrum (Vefsn kommune 2015).

Nettverksrepresentanten peker på at den politiske føringen er at kommunen gjennom planverket skal legge til rette for næringsutvikling. En av kommunens oppgaver er å tilrettelegge for områder til næringsutvikling. Representanten spør seg om en politikk for å skaffe til veie nye næringsarealer alltid er den mest effektive måten å skape næringsutvikling på, eller om andre tiltak

ville kunne være mer effektive for å stimulere næringsutviklingen. Her kan vi gjerne spørre om det også kan være mulig å tenke motsatt: at næringsutvikling også skal tilrettelegge for byutvikling?

Veien fremover: behov og muligheter, betingelser og forutsetninger

Mosjøen er i ferd med å styrke relasjonene mellom by- og næringsutviklingen, og har sterke innovasjonsarenaer. Samtidig fremstår næringslivet som smalt og sårbart. En ytterlige styrking av det regionale næringssamarbeidet med utviklingen av robuste arenaer fremstår som viktig for Mosjon som innovasjonssenter. Utvikling av KIFT-bedrifter er herunder et spørsmål som bør undersøkes, samtidig som utvikling av kunnskapsmiljøet vil kunne bidra positivt. Sammen vil disse to forsterkingene kunne ha betydning for å gjøre byen mer attraktiv for unge og kompetansearbeidskraft.

Byens tilfang av forretningslokaler og samlokalisering er områder kommunen kan utforske for å tilrettelegge for nye næringer og samspill mellom kunnskapsmiljø og næringsmiljø i Mosjøen. Planvirkemidler og samarbeid med gårdeiere og forretningsdrivere kan være et viktig grep i dette strategiske arbeidet.

5.8 Narvik

Narvik ligger lengst nord i Nordland, i Ofoten-regionen. Narviks visjon er at den skal være en «*JA-kommune*», med optimisme for fremtiden og en tilrettelegger for kommunen og regionen og med åpenhet for nye idéer (Narvik kommune 2013-25). Det valgte fyndordet er «Narvik – et naturlig knutepunkt». Byen har Norges nordligste jernbane, og er et viktig logistikknutepunkt for Nord-Norge. Gjennom transport på Ofotbanen har byen fra tidlig 1900-tall vært viktig som utskipningshavn for malm fra gruvene i Kiruna.

Innovasjonsarenaer i byen

Narviks innovasjonsarenaer er forankret i samarbeid og kryssninger mellom næringsliv, kunnskapsmiljø og kultur.

Samarbeidet mellom det kommunale utviklingsselskapet *Futurum AS*, *Forskningsparken i Narvik* og *UiT Arktisk Universitet Campus Narvik* fremheves som viktig og godt. Aktørene skaper i felleskap arenaer som bringer sammen industri, næring og kunnskapsmiljøene i byregionen, men ikke på fast basis.

Næringsforeningen er en viktig aktør, som sies å samarbeide godt med de offentlige aktørene som både sammen og hver for seg skaper arenaer. Årskonferansen er en happening i Narvik, den har god deltakelse og er oppfattet som en god møteplass. Foruten denne konferansen er det få organiserte og formelle arenaer i Narvik som fanger opp i seg *ulike* nettverk. *Futurum AS* jobber med forskjellige nettverk innen helseteknologi, bygg og anlegg og climateknologi.²⁵ Dette skjer gjennom Utviklingsprogrammet som ble startet i 2013, men det er ikke en systematisk kopleing mellom nettverkene. For tiden jobbes det med bedriftsnettverk som har nytte av møter der bedrifts- og samfunnsutfordringer drøftes. Samlingene har i snitt rundt 25 personer til stede. Målet er å forbedre prosesser og produkter gjennom felles kompetanse for å komme i betraktning i offentlige og private anbud. Sluttmålet er å bli del av Arenaprogrammet.

²⁵ Det arbeides også med å utvikle en klynge innenfor helseteknologi.

Klyngevirkensombeter oppleves som viktige møteplasser i Narvik, der Narvik-bedrifter deltar i nasjonale og regionale klynger slik som mineralklynge nord/Norge, og Arktisk maritim klynge.

Futurum har også jobbet frem en transnasjonal arena kalt *East-West* med Kiruna og Gällivare sine næringssselskap. Næringsaktører i den grenseoverskridende regionen kan her søke samarbeidspartnere. Fire samlinger er så langt holdt, med en kombinasjon av seminarer, messer og nettverksbygging. På det første møtet kom 170 deltakere, noe som viser fellesinteressene i denne regionen.

Narvik universitetscampus er en sentral arena som sammen med Kunnskapsparken arrangerer forskningsdager. Studenter organiserer en næringslivsdag for rekruttering. Kurs ved utdanningene er også problembaserte, slik at de naturlig skaper innovasjonsarenaer hvor kunnskapsmiljø, studenter og bedrifter møtes.

Vinterfestuka er en veletablert festival som også samler næringslivet. Den er et årlig nettverks- og arenaskapende arrangement i Narvik. Næringslivsledere tar med seg sine ansatte for å møte andre næringsaktører. Siden Narvik Havn jobber med havnerelatert næringsutvikling arrangerer den årlig et transport- og logistikkseminar under Vinterfestuka.

Det er ikke uttrykt behov for komplementerende arenaer i Narvik, men det er likevel et spørsmål om byen trenger en fast og regelmessig bredde-arena der bedriftsledere møtes på tvers av bransjer i en byregional kontekst.

Byens potensial som innovasjonssenter i regionen

Faktorer som fremmer byers potensial som regionale innovasjonssentra er særlig knyttet til nærings- og kunnskapsmiljø, rekruttering, byutvikling og kulturliv og regionalt samarbeid.

Næringsmiljø. Narvik er et logistisk knutepunkt, og havnen er historisk viktig for byen. Den skal nå omlegges, med ny containerhavn, i det som benevnes som et bredt samarbeid mellom forskjellige aktører. Prosjektene koplet til havna og hjørnesteinsbedrifter er viktige for etableringen av norsk og utenlandsk leverandørindustri og et bredt næringsliv. Tilretteleggingen for kontorer i Narvik oppfattes som god, mens

etableringen av mer arealkrevende industri er mer utfordrende: dette gjelder lite klargjorte næringsarealer, og de som finnes er små.

Næringslivet i Narvik fremstår som omstillingsdyktig. I følge en informant ga solcelleprodusenten RECs drift i Narvik flere spin-offs, også i etterkant av nedleggelsen, da 180 stillinger forsvant. Nye og tunge infrastrukturprosjekter (bro og havn) vil også kunne styrke den videre næringsutviklingen.

Den lokale forståelsen er videre at næringslivet i økende grad ser betydningen av kunnskap og kompetanse for en god utvikling. Mange bedrifter har vært mer fokusert på daglig drift enn langsiktige visjoner og kompetanse. Dette er nå kanskje i ferd med å endre seg, bl.a. ved at det er blitt klart at bedrifter taper i anbudskonkurranser mot internasjonale firma fordi de mangler anbudskompetanse. Mange bedrifter ser dessuten ut til å mangle langsiktig kompetanseorientering.

Små og mellomstore bedrifter (SMB) utgjør en stor andel av Narviks næringsliv. Lederne for disse bedriftene har ofte ikke tid til å delta på samlinger og i nettverksmøter, men de beskrives likevel som opptatt av næringsutvikling. Det sies å være en mangel på pådrivere, som kunne bidratt til å ta tak i flere aspekter ved utviklingen.

Filialisering er en del av næringslivsutviklingen i Narvik som i andre Nordlandsbyer. Narvik har mistet en del sentrale bedrifter, men har også fått nye filialer pga. beliggenhet og logistikk. Private investorer bidrar i Narvik, selv om kapitalbasen beskrives som beskjeden når det gjelder investering i nyetableringer. Sparebanken Narvik har betydd mye for næringslivet gjennom sine regionale fond. Disse investeres i moderne bedrifter og samfunnsmessig viktige prosjekter i regionen. Samtidig pekes det på at gründermiljøet har behov for lokale investorer med risikovillig kapital og gode tillitsforhold. Dette jobbes det med. Gründerne har nok av støttespillere, men trenger å selge ideene sine bedre på arenaer hvor det er investorer. Lokalt eierskap er ønskelig fordi det bidrar til samfunnsbygging.

Kunnskapsmiljø og rekruttering. Kunnskapsmiljøene i Narvik omtales som helt sentrale for byens utvikling, særlig gjennom et godt samarbeid mellom næringsliv og kommune. Universitetet er en viktig aktør. Fakultet for ingeniørfag har eksistert i 50 år, og er

en grunnpilar for Narvik.²⁶ I tillegg fremheves forskningsmiljøet på NORUT Narvik, et teknologibasert forskningsinstitutt; og Forskningsparken i Narvik. Sistnevnte inkluderer også en inkubator som arbeider med kommersialisering av idéer, immaterielle rettigheter og nystartede bedrifter. Det finnes også et bredt tilbud innen den videregående skolen (VGS). Disse oppleves som sentrale samarbeidspartnere i utviklingen av Narvik som kunnskapssamfunn. Det meste av dette samarbeidet er samlokalisert rundt universitetet, som ligger sentralt i byen.

Et syn er at den nye universitetsstatusen kan gi økt drivkraft for forskning og innovasjon mot næringslivet, men utviklingen kan også gå i motsatt retning. Her ligger en fremtidig viktig diskusjon om universitetets regionale rolle. Høgskolen har vært en viktig kunnskapsleverandør for innovasjon i Narviks bedrifter, ikke bare for nyskaping men også for den daglige aktiviteten. Denne rollen ønsker campus Narvik å ivareta etter fusjonen.

På en del basalkurs ved Campus Narvik undervises det om entreprenørskap, noe som anses å bidra til nyskaping i Narviks bedrifter. På teknologifagene gjøres de fleste oppgaver i samarbeid med næringslivet. Her er Futurum involvert når det jobbes med case. Det fortelles det produseres gründere produseres ved kunnskapsinstitusjonen, og at det er forskere ved universitet som har kommersialiserbare idéer.

Kunnskapsmiljøene jobber med å tilføre bedriftene i Narvik bestillerkompetanse, særlig i FoU-prosjekter. Men FoU-miljøene synes mer ønsket som konsulenter enn som forskere. Dette er problematisk for forskere som i institusjonen måles på publikasjoner mv.

Det er et negativt utflyttingsmønster i Narvik (Langset og Sørli 2015), med en negativ flyttebalanse når vi ser på andelen unge. Den økte innvandringen kan her bidra, og det er en forståelse av at næringslivet sitter på en del av løsningene. Det kan trekkes aktivt inn for å integrere flyktninger i arbeids- og samfunnsliv. Universitetet i Narvik har også fag som kvalifiserer til viktige kompetanseyrker gjennom økonomi og administrative fag, helse- og sosialfag, i tillegg til ingeniøruddanning, hvorav noen blir værende i Narvik-regionen etter endt utdanning. Det er likevel for

²⁶ Mange ingeniører blir værende i regionen etter endt utdanning.

lav vekst i tjenestesektoren i Narvik. Her er det et uforløst potensial. Det er også mulighet for vekst i rådgivende sektor og i økt studietilbud ved universitetet.

Byutvikling. Kommunens kommende arealplan et viktig redskap for Narviks utvikling. Næringsutvikling utgjør ifølge nettverksrepresentanten et viktig prinsipp, og det er ønskelig med en mulighetsanalyse for frigjøring av arealer etter at flyplassen legges ned, samt at havneutviklingen sees i sammenheng med byens øvrige utvikling. Det pågår også andre større prosjekter som er strategisk viktige, slik som nytt bibliotek og utviklingsprosjektet Narvikfjellet, det sentrumsnære området hvor bolig- og hyttefeltutbygging planlegges for å dra nytte av nærheten til friluftsområder.

Narvik ser ikke ut til å ha utfordringer med storhandelsutvikling utenfor sentrumsgrensen, siden to kjøpesentre er lokalisert i sentrum, med 500 meters avstand (også med storvarehandel blant sine tilbud). Samtidig som kjøpesentrenes lokalitet bidrar til å styrke bysenteret, er spørsmålet om bykvalitetene blir tilstrekkelig fremmet, bl.a. ved bygningsmasse og gatenett. Det ventes på at tjenesteytende sektor etablerer kontorer her, og et spørsmål som blir reist er om byen mangler bylivsfunksjoner som restauranter o.l. Det nye hotellet trekkes i denne forbindelse frem som et positivt tilskudd. For øvrig fremstilles Narvik som en hytteby i den forstand at byen tømmes for folk i helgene

Krigsmuseet på torget er en viktig identitetsmarkør som er internasjonalt kjent, og som gir et besøkstilbud i byen. For øvrig er satsingen på reiseliv mest knyttet til naturområdene rundt byen, - mer enn byen i seg selv. Her pekes det på et stort potensial for byturisme. For fritidssysler er friluftsliv også vektlagt, hvor høyere utdannede skal ha valgt Narvik pga. regionale muligheter. Dersom byfunksjonene styrkes vil byen nok ha større forutsetninger til å fremstå som et sterkere urbant senter.

Det er lang tradisjon for å kople næring og kultur i Narvik, f.eks. i Vinterfestuka. Narvik kulturhus, fyller 60 år i 2016, gir et bredt tilbud av både øvingslokaler og fremvisninger. Her er også serveringstilbud. Næringsliv og politikere ser imidlertid ikke nødvendigvis den store nytten av å satse på kultur som arena for næringsutvikling og kreativitet i bred forstand. I tillegg har det ifølge en informant vært stor nedgang i antall kunstnere og

atelierer i byen, pga. mangel på rimelige lokaler. Det frivillige kultur- og idrettslivet fremstår som det viktigste. Satsingene på ulike idrettsgrener og kulturaktiviteter omtales samtidig som personavhengige, og derfor noe sårbare. Det framholdes av enkelte at større offentlig investering i det lokale kulturlivet ville kunne skape mer energi.

Regional utvikling. Narviks regionale område Ofoten ligger i to fylker, Narvik i Nordland og Harstad i Troms. Narvik ligger like langt fra to fylkeshovedsteder, og det stilles spørsmål ved hva lokalitet langt fra maksentra betyr for byens utvikling. De administrative grensene oppleves som en hemsko. De sammenfallende regionale initiativene knyttet til KMDs byregionprogram og kommunesammenslåing som en mulighet til å tenke strategisk og langsiktig. I den andre fasen av KMDs programarbeid skal det nå jobbes især med en strategisk næringsplan for Ofoten, der det vil være et fokus på tidligfasekapital og en grundig kartlegging av muligheter for utvikling av oppdrettsnæringen i regionen. Det finnes mange mineralforekomster med potensial i byregionen, og det er ikke satset på havmatnæringen selv om de regionale ressursene er til stede. Dette er ressurser som Narvik kommune ønsker skal utnyttes bedre.

Næringsutvikling sees også i lys av kommunesammenslåing, siden nabokommuner som sliter med avfolking og eldrebølge har store arealressurser som kan nyttes til næringsutvikling. Narvik har selv få arealer til disposisjon for store industrietableringer. Samtidig som sammenslåing kan gi flere utfordringer for Narvik, finnes det derfor også muligheter. Ikke minst gjelder det i samarbeid med Evenes kommune, hvor viktige etableringer skjer i tilknytning til flyplassen. Futurum Næringssselskap er derfor involvert i aktiviteten som skjer i dette området, som et strategisk ledd i samarbeidet med Evenes.

Teknologi og kompetanse er et av satsingsområdene i den strategiske næringsplanen for Ofoten (Ofoten regionråd 2011). Regionen har hatt som mål at det skal etableres et forpliktende og operativt samarbeid mellom næringsliv, FoU-miljø og innovasjons- og nyskapingmiljøet. Dette har ifølge planen tidligere gitt resultater i form av nye teknologibedrifter slik som Heatwork AS, REC og Innotech Solar AS. Disse bedriftene har samarbeid med

Universitetscampus Narvik og/ NORUT. Det er også et mål at både grunnskolen, videregående skole og universitetet skal samarbeide med næringslivet, bl.a. for å stimulere til økt interesse for realfag. Målet er dermed at det regionale næringslivet skal knyttes sterkere til kunnskapsmiljøene i Narvik.

Kommunen som utviklingsaktør

Ifølge nettverksrepresentanten har det ikke vært en sterk bevissthet om bypolitikk i Narvik. Dette gjelder først og fremst blant politikerne, som primært har jobbet saksorientert heller enn med helhetlig byplanlegging. Administrasjonen oppleves imidlertid som mer helhetlig i sin tenking. Siden gjenoppreisningen av byen etter krigen har man hatt visjoner, men ikke i tilstrekkelig grad fått realisert dem. Med den nye arealplanen anses dette å skulle snu. Planer for tunnellegging av E6 gjennom byen gir også byutviklingen et nytt potensial med miljøgate, som det er laget scenarier for. Selv om finansiering blir et spørsmål, er kommunen optimistisk på at tunnelutbyggingen vil komme.

Næringsutvikling blir sentralt i den nye kommuneplanen. Dette sees som et tegn på politiske vilje til å prioritere næringslivet fremover. Arealplanen som skal ferdigstilles våren 2016 har også fokus på næringsutvikling, som nettverksrepresentanten anser er godt koplet med byutvikling.

Kommunens næringssekskap Futurum innehar det som betegnes som en viktig og åpen rolle som tilrettelegger og koordinator for næringslivsaktiviteter i Narvik. Selskapet skal som næringsutvikler stimulere regional utvikling blant fire samarbeidspartnere; Narvik Havn, Narvikgården AS, Forskningsparken Narvik AS og Narvikregionen Næringsforening (Futurum 2012). Futurum fremstiller seg som gründervennlig, og gir gratis tilbud i førstelinjetjenesten. De gir videre mindre sårkornmidler til den første fasen i innovasjonsprosesser for å gi motivasjon og for at idéen skal tas videre. Kommunen oppleves også å ivareta universitetet Campus Narvik på en god måte, og sender dem mange henvendelser. Politikerne vet etter sigende å sette pris på og engasjerer seg på vegne av universitetet.

Forvaltningsrevisjonen av kommunens næringsutviklingsarbeid konkluderte i 2014 med at de involverte aktørene måtte samarbeide bedre, da det foregår overlappende arbeid.

Narvikregionens næringsforening kom i oktober 2015 med anmodning til kommunen om å samordne og samlokalisere de kommunale ressursene og selskapene som eier havn, eiendomsselskap, næringselskap og forskningspark, og sammen med kommunens planavdeling, for å bedre koordinere det som ble opplevd som et fragmentert utviklingsarbeid.²⁷

Veien fremover: behov og muligheter, betingelser og forutsetninger

Narvik har et historisk og internasjonalt forankret omdømme, også som en viktig industrihavnby som nå er i transformasjon. Narvik har også blitt universitetsby. Dette gir byen muligheter for en ny økonomisk utvikling.

Narvik fremstår likevel som en by som hadde sin glansperiode i etterkrigstiden, da Narvik var Nordlands største by og attraktiv for både næring og kultur. Den hadde en opera, og var en populær skoleby. Men noen beskriver det som at byen ble «arrogant, rik og fikk nok med seg selv», - den ble «innadvendt». Men denne fortellingen endres. Stemmer utenfra kaller Narvik for lukket, mens aktører i Narvik jobber for å snu denne mentaliteten og imaget. De peker også på hva havneby-identiteten har medbragt, og hvordan den kan spilles på i fortsettelsen. En havneby er gjerne en åpen og mangfoldig by, og dette kjennetegnet kan foredles også i Narvik.

De store arealmulighetene i Narvik (fra flyplass og havn) gir rom for å skape nye prosjekter, og at samarbeid kan knyttes rundt dette, slik det er erfart på Narvik havn. Kommunen bruker nå disse mulighetene til å benytte planverket og tomteomlegginger til å koordinere nærings- og byutviklingen for å styrke en helhetlig bypolitikk. En viktig tilretteleggende rolle ligger også i å styrke samarbeidet mellom de store aktørene innen næringsliv, offentlig virke (slik som havnevesen) og kunnskapsmiljø ytterligere.

Nettverksrepresentanten peker på at det europeiske jernbanenettet har sitt nordligste punkt i Narvik. Dette gir enda flere muligheter når fokuset nå er på miljøvennlig transport. Overgangen fra vei- til banetransport av varer i Nord-Norge gir potensial, reflektert i at

²⁷ Brev til Narvik kommune, «Vedr. samhandling i næringsutviklingsarbeidet», datert 21.10.15.

togtransport av fisk har økt betraktelig. En god del av denne fraktes via Narvik. Møtepunktet jernbane, E6 og dyp havn er et av Narviks konkurransemessige fortrinn. Dobbeltspor på Ofofbanen er en fanesak det jobbes målrettet med. Dette vil potensielt styrke jernbanens betydning for byens utvikling.

Når Høgskolen i Narvik nå er fusjonert med UiT Norges Arktiske Universitet, og samarbeider med flere kunnskapsinstitusjoner i Nord-Norge, pekes det på at nord-perspektivet forsterkes og gir nye muligheter. Kunnskapsmiljøene kan også spille en rolle med å øke betydningen av kompetanse i regionen. Få bedrifter oppga i en undersøkelse på Nord-Kalotten at de trengte høyere kompetanse i sin virksomhet. Her er det kanskje kunnskapsmiljøenes oppgave å kommunisere verdien av FoU og kompetanse. Dette er særlig viktig siden anbudskonkurransen er høy.

Økt bevissthet i næringslivet og blant politikere om kulturens betydning vil kunne blåse enda mer liv i et ellers rikt kulturliv. Her har Narvik lange tradisjoner å spille på. Økt kultursatsing kan skape mer åpenhet som byen kanskje trenger ut fra sitt image som en noe innadvent by. Et forslag fra en informant er at kommunen oppretter en førstelinjetjeneste for å hjelpe kunstnere med å søke midler i Norsk Kulturråd, siden mange ikke har kapasitet og ressurser til dette. Ettersom kommunen har et lite kulturbudsjett kunne den her ta en tilretteleggende rolle overfor kulturaktører som ønsker å utvikle prosjekter eller næring i byen.

I tilknytning til planene for byens kombinerte nærings- og byutvikling vil det være nyttig å vurdere byens tilbud av sentrale næringslokaler for å avdekke hvordan offentlig-privat samarbeid om byfunksjoner kan tilrettelegges bedre ved bruk av næringslokaler på gateplan. Gårdeiere, næringsliv og befolkningen vil alle få glede av et mer aktivt byliv på gateplan. Her kan det være gunstig å vurdere hvordan KIFT-næringer kan få hjelp til etablering

Hvorvidt forestillingen av Narvik som en noe lukket by stemmer eller ei kan vi ikke si noe om. Men en slik fortelling om byen bør diskuteres på ulike arenaer og samfunnssektorer. Lenge lever et dårlig rykte, men kvalitetene i Narvik kan bidra til å bygge imaget, slik byer som Drammen har vist er mulig gjennom langsiktige planer og byutvikling i bred forstand.

5.9 Sandnessjøen

Sandnessjøen er sentrum i Alstahaug Kommune. Visjonen for kommunen er *Alstahaug – et historisk sted med nye muligheter*. Målet er bl.a. at kommunen «skal være en god og foretrukket bo- og arbeidskommune med en stabil og variert næringsstruktur» (Alstahaug Kommune 2014).

Innovasjonsarenaer i byen

Sandnessjøen har flere verdsatte formelle og uformelle arenaer.

Det finnes et kjernemiljø i byens næringsliv bestående av bedrifter og organisasjoner som både representerer arbeidsfellesskap og brede nettverk der relasjoner og samarbeid utvikles; *Sentrum næringshage* med *Petro næringshage*, Inkubator *Helgeland*, og *Alstahaug næringsforening*. Miljøene arrangerer åpne seminarer, møter og faglunsjer, bl.a. etablererkurs og seminarer for ungdom med tema teknologi og innovasjon. Kompetanse- og kunnskapsutvikling for å styrke næringsvirksomhet og utvikling av nye bedrifter er sentralt for disse miljøene, som synes å ha en viktig rolle i å bygge og videreutvikle relasjoner i og mellom bransjer, der geografiske (lokale og regionale) interesser binder aktører sammen. Samarbeidet sies å gi synergier. Hvorvidt dette kjernemiljøet også kjennetegnes av innbyrdes konkurranseforhold vet vi ikke.

Flere *interkommunale konferanser* om samarbeid, innovasjon og nyskaping avholdes i regionen. Disse har vært godt besøkte og har fungert som interessante arenaer for å « snakke med folk du ellers ikke snakker med». Men det etterlyses en større kontinuitet i slike konferanser, - nå er det noe tilfeldig om og hvor ofte de blir arrangert. Styrken er at slike arenaer er nedfelt i den strategiske næringsplanen for Midt-Helgeland, som framholder at aktører i næringsliv, FoU, utviklingsmiljø m.v. skal samles for å stimulere til etablering av næringsklynger (Midt-Helgeland 2014). Et annet eksempel er næringslivskonferansen som ble arrangert parallelt med VM i krabbefiske, og som representerte en god kobling mellom næringsliv, kultur og reiseliv, der byen blir en *flerarrangements-arena*.

Samarbeidet i HALD-regionen beskrives som en lovende arena. Den regionale næringsplanen rettes mot å stimulere til nyetableringer, gode gründermiljø, klyngedannelser og faglig fellesskap (Midt-

Helgeland 2014). Det er etablert et næringsnettverk mellom kommunene i Midt-Helgeland. I arbeidet med planen ble næringslivet invitert til det de opplevde som en svært god konferanse der man kunne komme med idéer og tanker for hva regionen trenger. Det er også et ønske om å styrke studiesentrene som motor, megler og møteplass i kompetansearbeid.

Kulturbadet er et nytt bygg i sentrum sponset av næringsliv og enkeltpersoner. Her er det samlokalisering av kulturhus, badeanlegg, bibliotek, kulturskole, frivillighetssentral, galleri, turstinformasjon og kommunens kulturenhet. Kulturbadet ser allerede ut til å ha gode muligheter for å fungere som en arena for kreativitet og nyskaping i tillegg til å være en opplevelsarena og møteplass.

Havneutviklingen som innovasjonsarena. Det strategiske samarbeidet rundt havneutviklingen kan sies å fungere som en type innovasjonsarena; her inngår havna i en mangesidig strategi for å kombinere nærings- og byutvikling. Denne sentrumsutviklingen skal også ivareta tilgjengelighet, kulturhistorie og ny identitetsbygging. Det strategiske arbeidet involverer en rekke private og offentlige aktører, fra gård- og grunneiere til kommunale myndigheter og private selskaper.

Jenter i sentrum er en ukentlig uformell møteplass som synes å fungere som en konstruktiv og kreativ arena. Initiativet innebærer åpne møter, og har fokus på næringsliv, kulturliv og byutvikling samt nettverksbygging, hvor det kommer mellom 20 og 100 personer. Målet er å skape positivitet og optimisme i Sandnessjøen og regionen; forsterke kvaliteter og se muligheter. Jenter i sentrum berømmes av informantene som møteplass og inspirasjonsarena.

Kvinnegruppen *Haldis* er en møteplass som tidligere var et prosjekt for næringsutvikling i HALD-regionen. I oppstarten var det en gruppe som var spesielt rettet mot kvinnelige entreprenører og gründere. Aktiviteten synes redusert, men fremdeles med noen spredte tiltak.

Uformelle nettverk, f.eks. blant bedriftslederne, som også omgås privat og møtes i jaktlag, bridge, Lions mv. gir noen nettverksfordeler i yrkessammenheng, men kan samtidig bety at personer som ikke tilhører disse nettverkene ikke inkluderes. .

Disse nettverksarenaene fremheves som primært maskuline. OM det finnes tilsvarende uformelle nettverk for kvinner vet vi ikke.

Det som savnes i Sandnessjøen er en arena for samarbeid om utvikling og kompetansebygging for skole, høyere utdanning og næringsliv.

Byens potensial som innovasjonssenter i regionen

Faktorer som fremmer byers potensial som regionale innovasjonssentra er særlig knyttet til nærings- og kunnskapsmiljø, rekruttering, byutvikling og kulturliv og regionalt samarbeid.

Næringsmiljø. Sandnessjøen har et næringslivsmiljø hvor viktige bedrifter i regionen har lokalisert kontorfunksjoner. Disse bedriftene, slik som Marin Harvest, Nova Sea og Letsea med sine forskningsmiljø anses å trekke med seg mindre gründermiljøer. Regionen omtales som nasjonalt ledende innen marine næringer med oppdrett, havforskning og bioforskning og utvikling, fiskefôr, fiskehelse mv. Dette gir fortrinn slik som god rekruttering av utdannet arbeidskraft, samt tilgang på nasjonale og internasjonale nettverk.

Den gass- og oljerelaterte virksomheten på Helgeland ble svært viktig på 2000-tallet. Det er blitt etablert oljebase, en rekke ulike industrier og subsealagring. Samtidig er arbeidsmarkedet preget av konjunkturavhengige bedrifter, særlig sårbart nå pga. reduksjon i olje- og gassrelatert aktivitet (selv om offentlige virksomheter slik som sykehuset er viktig for sysselsettingen). Det advares mot hvilke konsekvenser dette kan få, ikke bare økonomisk, men også for folks entusiasme og framtidstro, som nettopp trengs i nedgangstider. Det uttrykkes også en viss engstelse for at det kan skje endringer i nasjonale føringer for etablering og lokalisering, særlig når det gjelder forsyningsbasen.

En annen type sårbarhet er knyttet til lokalt versus nasjonalt/internasjonalt eierskap. Det er mange selskaper og bedrifter som ikke (lenger) har lokalt eierskap og der kapitaleierne styrer investeringer i så vel produksjon som FoU og lokaliseringsvalg. Det fremholdes som en svakhet at lokale eller regionale hensyn i langt mindre grad inngår i deres beslutninger. På ulike måter er sårbarheten i Sandnessjøen langt på vei knyttet til endringer og beslutninger som ligger utenfor deres lokale og regionale handlingsrom.

Kunnskapsmiljø. Studiesenteret er en sentral aktør som samarbeider med andre utdanningsmiljøer slik som Nord Universitet Nesna, opplæringskontoret, videregående skole og næringslivet. Potensialet på dette feltet kan utnyttes bedre, og studiesenteret er i sving for å styrke kompetansebygging. En viktig strategi for å nå målet om synergier er å skape et samlokalisert arbeidsfellesskap, noe som p.t. står på stedet hvil pga. uenighet mellom ulike aktørgrupper. Andre strategier er samarbeid med næringsforeningen for å identifisere kompetansebehov, og samarbeid med Nord Universitet Nesna om å starte et nytt deltidsstudium for reise- og næringsliv.

Et annet syn er at videregående skole med fordel kunne hatt en nærmere tilknytning til det lokale/regionale næringslivet. Næringslivets behov for etterutdanning er ett av temaene som utdanningsmiljøene må tenke nytt om.

Byutvikling. Det oppleves som positivt for byutviklingen i Sandnessjøen at næringslivet støtter opp om kultur-arrangementer og aktiviteter. At turistinformasjonen nå er lokalisert i Kulturbadet åpner nye samarbeidsmuligheter. Kulturbadet beskrives av flere som svært viktig for byutviklingen ved å skape et mer levende sentrumsmiljø. De første månedene har tilstrømningen vært god, også fra regionen. Potensialet dreier seg ikke bare om å få det frivillige kulturlivet til å samarbeide om nye konsepter og prosjekter. Vi tror også det bør romme kunstnere, kulturarbeidere og kulturnæringer, noe som har forbindelser til så vel reiseliv som næringsmiljøene.

Vi får beskrevet en tradisjon for initiativ og kreativitet som man mener er historisk forankret i byen, en «småplass med få større offentlige bedrifter», der folk har måttet «ta tak sjø» og skape noe. Samtidig var det lite optimisme å spore rundt år 2000, med lite jobbskaping og få ledige stillinger i det private næringslivet. Det skjedde noe da oljevirkosomheten etablerte får vi høre. Etter de siste årenes nyetableringer oppleves stemningen som snudd til en betydelig optimisme. Dette smitter og gir en mer positiv stemning i regionen, som innebærer at kreative initiativ blir tatt godt imot. Det pekes også på betydningen av enkeltpersoner som tør å tenke litt stort, som lager arrangementer, både i næringsliv og kulturliv. Dette bidrar til at næringslivet oppleves som velvillig støttende, både med takhøyde og sikkerhetsnett. Samtidig fortelles det at

åpenheten for kreative tanker avhenger av personers væremåter og om man knekker lokalkulturens koder. Dette hører til de uuttalte normer og verdiene som ikke er umiddelbart tydelige for tilflyttere.

Regionalt samarbeid. Nettverksrepresentanter viser til strategisk næringsplan for Midt-Helgeland og på hvordan næringsmiljøer i regionens kommuner utfyller hverandre. Alstahaug er sterke på olje og gass, Herøy og Dønna på havbruk og oppdrett, og Mosjøen på prosessindustri. Samarbeidsklimaet mellom kommunene oppfattes som godt, og en medvirkende årsak kan være at kommunene utfyller hverandre og er gode på forskjellige områder.

Kommunen har en visjon om å ta en sterk rolle og senterfunksjon i regionen, gjennom å utvikle og tilrettelegge for samferdsel. Sandnessjøen fremmes som et historisk kommunikasjons-knutepunkt som nå styrkes med ny tunnel. Infrastruktur er en utfordring i regionen, og bedre forbindelser er sentralt for den eksportrettede havbruksnæringen, men også for kulturlivet. I tillegg vil kommunen at og Sandnessjøen styrkes som et attraktivt regionscenter for næringsliv, helsetjenester, utdanning og handel. Kommunen peker her på at regionalt samarbeid er nødvendig for å løse felles utfordringer innen kompetanse, kommunikasjon og helse, og for å bli en mer attraktiv bo- og arbeidsregion. Til tross for at interkommunalt samarbeid opplevd som godt, fremstilles kommunestrukturen som en hindring for den regionale næringsutviklingen. Flere grunner trekkes frem: for det første at «hver kommune har kjempet sin sak» i stedet for å se ut over kommunegrensene. For det andre er det mange kommuner å forholde seg til for regionale næringslivsaktører. Det er dessuten mange småkommuner med varierende grad av kompetanse og kunnskap om næringsutvikling. En annen oppgitt grunn er at ambisjonene blir fragmenterte og derved ikke representerer noen entydig utviklingsretning eller helhetlig strategi overfor næringsaktører. Næringslivet ønsker seg større grad av interkommunalt samarbeid og at småkommunene får en mer entydig strategi for utvikling i samspill med næringslivet.

Kommunen som utviklingsaktør

I kommuneplanens samfunnsdel 2012-2022 er det lagt mer vekt på fysiske strukturer slik som næringsareal, sykehus o.l. enn hvordan kommunen skal tilrettelegge for innovasjon (Alstahaug kommune 2014). Planen fremhever også attraktivitet, ved fokus på naturlige

møteplasser i det offentlige rom, slik som en videreutvikling av grøntstruktur i sentrum. Sandnessjøen har hatt en debatt om nytt kjøpesenter og dets lokalisering, og valgte å utvide det gamle senteret i byens hovedgate. Dette er del av en tydelig bevissthet om betydningen av å ha et levende sentrum, med funksjonsblandingen handel, sentrumsboliger og kultur som til sammen genererer aktivitet i byen.

I forbindelse med oppstarten av arbeidet med ny sentrumsplan, ønsker kommunen å være vertskommune for fylkeskommunens årlige byromseminar i 2016. Kommunen ser for seg at seminaret kan bidra i vurderingen av hvilke funksjoner Sandnessjøen skal utvikle som by og regionsenter. Kommunen ønsker her å engasjere et bredt spekter av bybrukere, fra næringslivet og handelsstanden, til barn, unge, og kultur- og fritidsfeltet.

Et fortrinn som fremholdes fra næringslivshold er at kommunen har jobbet godt og aktivt med næringsutvikling, spesielt med samferdsel. Næringssektorens engasjement i det lokale næringslivet og kulturlivet ansees å bidra til etablering av viktige relasjoner på tvers av samfunnssektorer og offentlig-privat sektor.

Teknisk etat i kommunen oppfattes som en svært god tilrettelegger for utbygging som er nødvendig for petroleumsnæringene. Samtidig kritiseres kommunen (her som andre steder) for å bruke for lang tid i planprosesser og for å gi for lite informasjon om prosessene. Mer informasjon kunne senket forventningsnivået i næringslivet, som ikke alltid anses som realistisk, sies det.

Veien framover: behov og muligheter, betingelser og forutsetninger

De regionale samhandlingsmulighetene er store, men det kreves initiativ og at man ser muligheter for samarbeid over kommunegrensene. Det er behov for en større *bevisstgjøring og synliggjøring* av regionens styrker og fordeler. Mye er bygd opp i næringslivet her og det er opp til det politiske miljøet lokalt og regionalt å synliggjøre hele regionens styrker. Det er en betingelse at de politiske miljøene står sammen og bidrar til å synliggjøre hvilke fortrinn og ressurser Sandnessjøen og regionen har som næringssted og bosted. Både for hverandre og omverdenen er en slik synliggjøring viktig. Det må forankres i så vel ulike bransjer som i alle kommunene.

Her vil KMDs Byregionprogram fase 2 være gunstig for videre regionalt utviklingsarbeid. Handlingsplanen fokuserer på infrastruktur, kompetansebygging og samhandling, og legger på denne måten opp til prosjektorganisert samarbeid på tvers av kommunegrenser og i samarbeid med næringsliv.

Forpliktende allianser fremholdes som viktig mellom bedrifter, blant annet fordi innovasjon kan ta lang tid. Kontrakter som regulerer relasjonene kan bidra til at man våger å inngå partnerskap. Fra både næringsliv og kulturliv understrekes det at møteplasser for *ulike* folk i Sandnessjøen er en betingelse for nyskaping og kreativitet.

Betingelser for innovativ utvikling innen marine næringer, slik som havbruk, bioforskning, subseaproduksjon mv., er ifølge våre informanter at det finnes *kapital og investeringsvilje*. Dessuten er det *personavhengig* og kunnskapsrike ildsjeler med satsingsvilje- og evne som inngår i brede nettverk er viktig. Mangel på såkornmidler og støtteordninger kan være en hindring for nyskaping. Dette dreier seg ikke bare om kroner og øre men om sikkerhet. I kultursektoren jobbes det nå med å få til et *garantifond*. Konseptet går ut på å få næringslivet og andre til å bidra til et fond for de som vil skape noe, med mulighet til å få dekket et potensielt underskudd. Erfaringen er at det oftest ikke er noen utbetalinger. Når de har dette fondet i ryggen tør folk satse.

En annen forutsetning for videre nyskaping innen marine og maritime næringer vil være at aktørene har god kunnskap om så vel bærekraft som internasjonal markedsføring. Dessuten at de bruker kreativitet i *hele* verdikjeden; ferdigpakking, transport til europeiske havner, og markedsføring av produkter.

Kunnskapsbygging- og deling er vesentlig for innovasjon i alle sektorer. I Sandnessjøen er det en del aktører som er samlokalisert (i Godsterminalen): Studiesenteret, voksenopplæringen, PP-tjenesten, regionrådet, opplæringskontoret. Nord Universitet Nesna og Karrieresenteret ønsker også hit. Det ble tatt initiativ til prosjektet «*Kunnskap på kaiikanten*» for å få bygget opp en etasje til for å få et hus for «voksen læring». Private investorer kunne tenke seg å bidra med penger. Næringshagen framhever at det er behov for større samarbeid mellom næringsliv og utdannings- og kompetansesentre.

Kommunen som utviklingsaktør har som nevnt tatt en aktiv tilretteleggerrolle når det gjelder næringsetablering. Det er et ønske at kommunen i større grad kan skape nettverk, sørge for brukermedvirkning og dialog med næringslivet, samt etablere en mulighet for å få innspill og respons på hvordan kommunen fungerer i samspillet med næringsliv og sivilsamfunn. Dessuten er det viktig at kommunen fanger opp aktiviteter og gi oppmerksomhet til nyskaping.

5.10 Sortland

Sortland ligger midt i Vesterålen nordvest i Nordland. Byens visjon tilkjenner et regionalt perspektiv; «*Sammen om velferd og utvikling i Vesterålen*» (Sortland kommune 2007). Kommunens hovedsatsingsområder er byutvikling, næringsutvikling og kompetanse, og det legges vekt på kreativitet.

Innovasjonsarenaer

Sortland er en liten by, som likevel har en rekke formelle og uformelle arenaer av mer tyngre art.

Fabrikken Næringshage har sin hovedlokalisering på Sortland, og tilbyr kontorlokaler, inklusive kortsiktige (Flexoffice) kontorplasser. Fabrikken har tilknyttet næringshager med tilbud av etablererkurs på Andenes og i Lødingen i Vesterålen, og i Lofoten. Næringshagens mål er å skape en plattform for innovasjon og vekst, og å spille en regional meklerrolle mellom næringsliv og kunnskapsmiljø, for slik å bidra til næringslivets behov.

Kulturfabrikken er arena for kultur- og samfunnslivet på Sortland. Bygget åpnet i 2014, og har løftet kulturlivet, selv om Sortland lenge har hatt et sterkt musikkmiljø med basis i musikklinja ved den videregående skolen og kulturskolen. Ved siden av konsert/teaterscener samler bygget mange funksjoner, bl.a. bibliotek, kino, et Newtonsenter og øvingslokaler. Leder for Kulturfabrikken har jevnlig mer uformelle frokostmøter med næringsforeningen, for å diskutere både konkrete, mindre samarbeid og langsiktige visjoner for Sortlands utvikling. Kulturhuset og næringshagen er samlokaliserte. Erfaringen er at det nå begynner å oppstå synergier mellom kultur og næring.

Næringsforeningen på Sortland består primært av handelsstanden. Det har vært varierende grad av aktivitet, men nå har foreningen blitt reaktivert. De store industriaktørene er ikke involvert, og har heller ingen egen næringsforening. En informant fremhever på generelt grunnlag at næringslivet med fordel kunne ha samlet seg for å skape en kritisk masse som kan stille høyere krav til lokalpolitikere.

En inkubator knyttet til et sterkt faglig og kunnskapsbasert miljø savnes på Sortland. Det pekes på behov for «ei smie», et kreativt miljø, som kan bidra til bedriftsutvikling.

Byens potensial som innovasjonssenter i regionen

Faktorer som fremmer byers potensial som regionale innovasjonssentra er særlig knyttet til nærings- og kunnskapsmiljø, rekruttering, byutvikling og kulturliv og regionalt samarbeid.

Næringsmiljø. Sortland har tidligere vært kjennetegnet av en høy grad av KIFT-næringer. Regnskap og revisjon har vært en gjennomgående stor næring. Byen lokaliserer/ har lokalisert bedrifter innen IT, salg/markedsføring, advokater, arkitekter mv.). Sammensettingen av ulike bransjer har vært et positivt trekk ved Sortland, som i tillegg er en sentral handelsby. Samtidig som Sortland fortsatt har flere sterke bedrifter innen nye næringer, har antall KIFT-bedrifter blitt redusert de siste årene. En grunn som fremheves er at bedrifter kan ha flagget ut og blitt kjøpt opp. Det kan her være gunstig å undersøke årsakene nærmere.

I følge informantene har de tunge bedriftene på Sortland et Vesterålen-perspektiv. Det samme gjelder unge voksne som vender tilbake etter endt utdanningsløp. De oppleves å ha mindre kommunetilhørighet, men heller en regional identitet. Dette fremmer behovet for å tenke regionalt i utviklingsarbeidet.

De store virksomhetene innenfor fiskeri og havbruk, leverandørindustrien og infrastruktur ligger spredt i Vesterålen. Hver især har potensial til å være et nav. Men det mangler ifølge informantene en «smeltedigel» hvor aktørene kan skape «innovasjon rundt bordet». Fabrikken Næringshage har tatt initiativ, og Regionrådet og andre aktører har også forsøkt å ta en meklerrolle for å samle aktørene. Et spørsmål som løftes er imidlertid om næringslivet opplever arbeidet med koordinering og næringsutvikling i regionen for fragmentert, og om det er behov for at de har kun én aktør å forholde seg til.

Som andre steder er tilgang på kapital et gjennomgående problem for nyetablering. Tidligere ble lokalbanken erfart som en viktig kilde, som kunne være dristig men ta trygge avgjørelser basert på lokal-kunnskap og kjennskap. Når bankenes næringsavdelinger nå er sentralisert, er mulighetene færre, og opplevelsen er at Sortland har mistet en del gründere av denne grunn. Sårkornfondene føles litt langt unna Vesterålen. Dette gapet mellom etablerer og bedrift er en nasjonal utfordring. På Sortland pekes det på behov for pre-

såkorndfond for å få bedrifter til å spire, siden risikoen ved å gå inn med kapital på dette tidspunkt er høy.

Denne realiteten innebærer at Fabrikken Næringshage er i ferd med å etablere tilbud om veiledning. Å styrke kompetansen på utforming av bedriftsplaner og presentasjonen av dem anses av næringshagen å være like viktig. Gjennom etablererkurs formidles denne kompetansen. Fabrikken har også kommet et stykke på vei i å utvikle crowdfunding, og peker dessuten på at om de får et etablerermiljø, kan de levere tjenester til et miljø som kommunen, fylkeskommunen og næringslivet sammen ønsker å finansiere.

Kunnskapsmiljø og rekruttering. Samlokaliseringen av næringshage, kunnskapspark og kulturhus gir et potensial for utvikling av kompetanse, kunnskap og kreativitet på Sortland. Her ser potensialet ennå ikke ut til å være tatt helt ut. Stokmarknes er det anerkjente studiesenteret i Vesterålen, med lokalisering av campus for Nord Universitet. Samtidig har Sortland et tilbud levert av Universitetet i Tromsø, men der aktiviteten er ganske lav.

Gjennom et traineeprogram er det potensial til å få tilflyttere til Vesterålen. Per i dag finnes to slike stillinger. Det oppleves at bedrifter i Vesterålen rekrutterer litt for smalt, «fra egne bakgårder». Å få inn folk med annen kunnskap og eksternt blikk anbefales; «Å tørre å ta inn nye folk, det er innovasjon det». Større åpenhet ønskes, noe trainee-stillingene oppleves å ha bidratt med.

For å tiltrekke ny arbeidskraft til Vesterålen foreslås det at kommunene, som har mange utlyst stillinger, går sammen om en stand på ulike karrieremesser for å vise hva slags jobber som tilbys i regionen. Kultur- og bylivet på Sortland sies å være tilstrekkelig etablert for at etterspurt arbeidskraft tiltrekkes av byen. Nå oppleves det som viktigst å satse på nye arbeidsplasser og virksomheter. Potensialet ved å profilere et samlet nærings- og arbeidsliv i Vesterålen fremheves, noe kommunene så langt ikke oppleves å ha vært interessert i.

Sortland lokaliserer en stor og viktig offentlig virksomhet, Kystvakta, som har bidratt til å sette byen på kartet. Det foregår en del lokal handel fra virksomhetens side, som også har samhandling med Kulturfabrikken. Kanskje er det her et potensial for økt samarbeid, ikke bare med kommunen, men også med næringslivet.

Byutvikling. Sortland har en bystruktur og et kompakt sentrum med urbane kvaliteter. De blåmalte sentrumsbyggene og de historiske trehusene gjør sammen med nye leilighetskomplekser at Sortland har et estetisk sammensatt uttrykk. Kjøpesentre er lagt til sentrum, som rommer flere kafeer, restauranter og utesteder. Til sammen gir dette et fortettet byliv og en uformell møteplass. På Sortland er det også mange aktiviteter for barn og ungdom, som gjør byen til et rikholdig senter for både kulturtilbud og kulturproduksjon i en regional sammenheng.

Byutviklingen er gjenstand for motstand knyttet til stedsidentitet, funksjonsutvikling og bevaring. Dette er et engasjement det kan lyttes til for å styrke forholdet mellom stedsidentitet og byutvikling, mellom vern og nyskaping.

Sortland har i dag unge ildsjeler, som mange mener har bidratt til å snu en mentalitet om hva man kan få til på stedet. Disse personene har fått med seg lokalsamfunnet og næringslivet, slik som i arbeidet med å få arrangementet VG-lista til byen. Enkeltbedrifter har hatt betydning for at denne type prosjekter har lyktes, gjennom å bidra som profesjonell aktør med kompetanse på høyt nivå. Slike arrangementer har bidratt til at byen er satt på kartet og til å forsterke en kollektiv selvtillit.

Innen reiseliv mangler imidlertid et lokomotiv. Det er ønsket at Sortland som regionsenter utnytter potensialet, gjennom å benytte konferansemulighetene på Kulturfabrikken i tilknytning til et nytt hotell på sjøfronten.

Regionalt samspill. Sortlands beliggenhet midt i Vesterålen gjør byen til et naturlig regionsenter med lokalisering av offentlige tjenester, bank og handelsfunksjoner og byliv mv.

Det regionale samarbeidet om kultur, bibliotek og infrastruktur har vært godt, hjulpet av fylkeskommunens innsats for å styrke regionen. Samtidig fremstår behovet for økt interkommunalt samarbeid på politisk nivå som viktig. Erfaringen er videre at det ikke nødvendigvis er et strategisk næringslivssamarbeid opp mot politisk nivå i Vesterålen.

Reiselivet i Vesterålen ansees å ha stort potensial, men det oppleves å stå langt tilbake sammenlignet med Lofoten og Helgeland. I Lofoten er reiselivet ledet av næringene selv, fordi det

også er store aktører som driver den frem. I Vesterålen er aktørene små, og reiselivet er mer avhengig av offentlige midler.

Kommunen som utviklingsaktør

Sortland kommune har hatt en langsiktig ungdomssatsing, og fikk regjeringens pris som beste barne- og oppvekstkommune i 2015. Kulturhuset er herunder en viktig aktør, som satser på aktiviteter for ungdom som skal lære seg prosjektutvikling og samarbeid, til nytte senere i livet. Denne helhetlige og langsiktige tankegangen fremstår som svært positiv. Kommunen har dessuten vært en viktig utviklingsaktør på Sortland gjennom byggingen av kulturhus og idrettshall, begge med private sponsorer.

En del av byutviklingsstrategien til Sortland kommune er å etablere «attraktive arenaer» for kunnskap, kultur og kreativitet. Det vises til et mål om at Sortland skal få frem et gründer- og utviklingsmiljø som «er en magnet for nyetableringer, spesielt innen marin sektor og andre naturbaserte næringer» (Sortland kommune 2007). Sortlands bypolitikk frontes ifølge nettverksrepresentanten gjennom arbeidet med byplanen. I planen har fokus vært på å tilrettelegge for varehandel, parker, torg og arkitektur. Boligplanleggingen har inngått i arbeidet, gjennom vurdering av demografiske aspekter og boligpreferanser.

Kommunedelplaner er nå under utvikling, bl.a. for industriareaer utenfor sentrum. En av utfordringene med byplanen er at det ikke er avsatt nok næringstomter, mens utnyttelsen av industriområder og havna er maksimert. Kommunen mangler industritomter, og dette er en svakhet overfor nyetablerere, som ikke har tid til å vente på at tomter utvikles ad hoc. Samtidig som byplanen er et utviklingsgrep, er utfordringen at kommunen ønsker å tiltrekke seg storvarehandel, som er arealkrevende og som ikke kan ligge utenfor bygrensen, jmf. retningslinjer i fylkesplanens kapittel 7 om Regional planbestemmelse for etablering av kjøpesentre og kapittel 8, Arealpolitiske retningslinjer (Nordland Fylkeskommune 2013a). Detaljhandelen er dessuten ikke kjent for innovasjon, og representerer filialisering mer enn styrking av det lokale næringsliv.

Sortland kommune jobber p.t. med en ny næringsplan, som skal sammenbinde by- og næringsutvikling. Prosessen koples til planarbeidet for by- og regionsenterpolitikken for å koordinere innsatsen. Nå skal også nærings-satsingen i kommunen styrkes

gjennom en ny næringsjefstilling. Planen er at Sortland kommune skal ta en rolle som regional utviklingsaktør, og dette arbeidet koples naturlig til by- og regionsprosjektet.

Veien fremover: behov og muligheter, betingelser og forutsetninger

Et regionalt utviklingsperspektiv er helt naturlig for Sortland kommune, som har hatt dette perspektivet i en årrekke. De kommunale grensene er ubetydelige for næringslivet og unge mennesker, foruten når disse grensene skaper problemer. Gjennom Nordland Fylkeskommunes by- og regionsenterpolitikk skal Sortland ta en senterrolle for regionen, og skal derfor forsterke samspill og samarbeid med omlandskommunene.

Sortland har allerede fått frem et rikt byliv, gjennom initiativ fra både kommunen og innbyggerne. Mulighetene som kan benyttes fremover er å videreutvikle bykvalitetene ved å tilrettelegge for flere KIFT-næringer. I tillegg kan kommunen vurdere hvordan medvirkningsprosesser kan skape offentlig-privat og offentlig-sivilt samarbeid om den kreative utviklingen av byen.

Vesterålen kan ha nytte av en inkubator på Sortland. På øya Digermulen i Vågan samlokaliseres nå 12-15 gründere på samvirkelaget, som Fabrikken Næringshage støtter fra et Svolvær (etablererkurs og samlinger). Dette sees på som et stort nok miljø, som ønskes utviklet også i Vesterålen.

Det er også ytret behov for en arena hvor næringslivet kan 'bestille' kunnskap. En slik arena foreslås også i form av etablererkurs, der store bedriftsutviklerne i Vesterålen kan delta, for å matche kunnskapsbehov og tilgang til nye idéer, gjennom tilgang til etablerere med ulike kompetanser. Denne arenaen ønskes også for næringslivsaktørene, som her kunne diskutere behovet for felles tjenester.

Byregionen har behov for arenaer som knytter kunnskapsmiljø og næringsliv. Her er Fabrikken næringshage villig til å ta en sentral rolle. Samtidig kan en diskusjon om kunnskapsparken og dens funksjoner være gunstig. Samarbeid med universitetscampus Stokmarknes bør også diskuteres. Styrking av koplinger mellom næringsliv og kunnskapsmiljø er kanskje det største potensialet som ikke er forløst på Sortland og i Vesterålen.

5.11 Svolveær

Svolveær ligger i Vågan kommune, i den østlige delen av Lofoten, og som et av to regionssentra. Vågans visjon er «Ved å satse på ungdommen tar Vågan spranget inn i fremtiden som Norges beste kystnæringskommune».

Innovasjonsarenaer i byen

Næringsliv ser ut til å være tilfreds med tilbudet av møteplasser i Svolveær, som har mange uformelle men færre formelle innovasjonsarenaer.

Det er ingen formelle forsknings- eller næringsparker i Svolveær, men et *uformelt og vitalt kontorfellesskap* finnes i sentrum. Gårdeieren ønsker at det skal være en viss utskifting av leietakere, og bedrifter lokalisert her er opptatt av å rekruttere unge mennesker. Per i dag er Salt, Nordlandsforskning og NRK Nordland blant leietakerne i dette kunnskapsintensive miljøet. Det kommer også gründere hit for å snakke uformelt med miljøet. I Kabelvåg lokaliserer samfunnshuset lignende miljøer og flere enkeltmannsforetak, deriblant Kabelvågkompaniet.

Bedriftslunsjer og *reiselivslunsjer* for medlemmer i ulike foreninger, slik som Vågan Næringsforening, fremheves som viktige arenaer. Samtidig uttrykkes det at det som utvikles organisk har størst effekt, en idé som kan koples til at uformelle nettverk oppleves som sentrale i Svolveær. En jobbarena som er i skillet uformell/formell er gitt som et interessant innspill; nemlig ventehallen på flyplassen og flyturen over fjorden med *Widerøe*, som inn til Bodø skaper en møteplass; «Her har man tid til å snakke med folk man ellers ikke har tid til å snakke med». Næringslivsaktører reiser gjerne regelmessig, og treffes også dermed gjerne ofte på denne overfarten.

Det kommunale *Lofoten Kulturhus* er en møteplass for befolkningen, men det er ingen regelmessig treffpunkt for kulturutøvere. Kulturhuset prøver iblant å samle de som holder hus der til lunsj, dvs. ansatte fra biblioteket og kulturskolen, men aktørene har liten tid, og de møtes mest når det foregår aktiviteter. Ellers arrangeres konserter og banketter for større konferanser eller næringslivstreff i byen. På denne måten brukes kulturhuset aktivt som scene for

næringsutvikling, mens forholdet mellom kultur- og næringsliv kanskje ikke utvikles i stor grad på denne arenaen.

Destinasjon Lofoten er en viktig regional arena innen reiseliv. Foreningen deltar i den nord-norske næringsklyngen Innovative opplevelser.

Vågan kommune legger opp til at næringslivet selv skaper innovasjonsarenaer og møteplasser. Noen opplever også at det er nok møteplasser lokalt. Dette knyttes til at man også har sine internasjonale nettverk som kompenserer for småbymangler.

Byens potensial som innovasjonssenter i regionen

Faktorer som fremmer byers potensial som regionale innovasjonssentra er særlig knyttet til nærings- og kunnskapsmiljø, rekruttering, byutvikling og kulturliv og regionalt samarbeid.

Næringsmiljø. Svolvær har som andre fiskevær tidligere vært kjent for konkurranse mellom fiskeriene, men beskrives nå som en by med mange unge som driver virksomhet, som er dynamiske og åpne overfor nyetablerte. Det fremstår som at næringslivet samarbeider svært godt, og at de utveksler kunnskap og informasjon. I Svolvær har det vært en overgang til maskinell industri, som i stor grad oppleves å preges av samarbeid, til tross for reell konkurranse. Det samme gjelder innen reiseliv, der f.eks. hotellene i byene samarbeider gjennom *Destinasjon Lofoten*. Dette samarbeidet har gitt seg utslag i et levende byliv. De unge voksne oppleves å komme hjem igjen delvis pga. denne urbaniteten.

Siden det har vært mangel på offentlige arbeidsplasser, har mange skapt og fortsetter å skape sin egen arbeidsplass i Svolvær. Sterke personligheter er trukket frem som viktig for byen, personer som har vært villige til å ta risiko, som har hatt idéer, og som har benyttet dem til bedriftsutvikling. Dette tyder på at gründerånden preger byen og får plass lokalt.

Miljøet rundt kunder og næringsliv er godt, og mange bedrifter oppleves som fremoverlente i Svolvær. Erfaringen er at man heier hverandre frem, mange er bevisst på å handle av hverandre og å bruke hverandre som samarbeidspartnere. Lokalavisene oppleves også som positive, og at de gir god lokal markedsføring.

En utfordring er at det ikke er stor økonomi i hverken fiskeri eller turisme. I tillegg legges det til at det er lite kapital i Svolvær, og at dette er et historisk kjennetegn. En annen nevnt utfordring er som i andre byer filialisering, der store inntekter går ut av regionen.

De som ønsker å utvikle Svolvær har ifølge informantene et variert nettverk seg imellom, samt respekt for hverandre og rollene man har. Det at folk kjenner hverandre i en mindre by var tidligere ikke et pre i forbindelse med innovasjon. I dag, som man har nettverk nasjonalt som internasjonalt, er det et tilleggsgode å ha tillit i og til det lokale miljøet man opererer i.

Kunnskapsmiljø. Svolvær har ingen større kunnskapsmiljø innen høyere utdanning eller forskningsinstitusjoner, foruten en liten filial av Nordlandsforskning. Det er ingen aktører intervjuet som har diskutert fravær av eller behov for kunnskapsmiljø.

Aust-Lofoten videregående skole er nybygd rimelig sentralt i byen. Den har nå fått utviklet Lofoten reiselivsfagskole, som kan styrke reiselivsnæringen ytterligere. I tillegg må skolene i Kabelvåg nevnes, der kunstmiljøet har utviklet seg over tid. Nordland kunst- og filmfagskole, som er arvtakeren til Kunstsolen i Kabelvåg og Nordland Videoverksted, samt folkehøgskolen i Kabelvåg med spesialisering innen media, kunst og friluftsliv er viktige studiesteder i regionen.

Film- og kunstsolen i Kabelvåg gir en toårig utdanning. I samarbeid med Nord Universitet arbeides det med å etablere en bachelorutdanning innen kunst og film. Den videregående skole og fylkeskommunen samarbeider om å etablere dette tilbudet. Vågan kommune har også tatt initiativ til et nærmere samarbeid med UiT Norges Arktiske Universitet. Første møte er avholdt med representanter fra alle kommuner og kunnskapsbransjer i Vågan og Vestvågøy. Dette skal føre til en tettere dialog med begge universitet, slik at konkurransen mellom utdanningsinstitusjonene snus til samarbeid, til beste for hele Lofoten.

Byutvikling. Svolvær oppleves og fremstilles som en «urban by»; en by med storbykvaliteter, med bakgrunn i høy fortetting, og med mange utelivstilbud (fem restauranter). En følelse er at den fortettede byen også har gjort befolkningen åpen og utadvendt. Svolvær og Kabelvåg har i tillegg nærmest vokst sammen, der det er ønske om enda tettere relasjoner. Begge vektlegges som en

viktig del av byregionen, hvor også Henningsvær trekkes frem som regionalt besøkssted.

Bykvalitetene oppleves som viktige for de unge som jobber i kompetansebedrifter. De setter pris på byens estetiske forvandling, med fortetting og en ny havnefront, slik de også verdsetter naturomgivelsene. Det fortelles også at mye har skjedd i byen bare siden 1990-tallet; det har blitt en holdning om at alt er mulig her, og det oppfattes som at Svolvær er lite preget av jantelov.

Miljøet rundt Kunst- og folkehøyskolen i Kabelvåg og attraktiviteten som Lofoten i seg selv gir anses å generere besøkende på kortere, lengre og permanente opphold; fra surfere til kunstnere. Dette erfares som viktig for det sosiale bymiljøet. De besøkende oppleves å gi impulser til lokalbefolkningen, samtidig som mangfoldet av besøkende også setter sitt preg på bylivet. Turistenes inntog gjør lokalbefolkningen stolt over byen.

Svolvær oppleves dessuten som en kulturkommune. Nord-norsk kunstsenter har et nasjonalt renommé, og Lofoten Kulturhus samvirker med andre lokale tilbud. Svolvær har også oppnådd å få besøkende fra hele Nordland på byhelg. Byen har altså utover å være en turistdestinasjon blitt en helgedestinasjon. Et bredt utelivstilbud er mulig både på grunn av at lokalbefolkningen bruker utelivet, og at det kommer besøkende til byen. Det anses også å være gode fritidstilbud for hele familien i kommunen, som har et bredt kultur- og fritidsliv. Dette oppleves å skape samhold og samhørighet, og gjør det lettere for nyankomne til byen.

I dag foregår det utvikling mange steder i byen, som et tegn på vekst; nye havnefrontsleiligheter bygges, kjøpesenteret utvides mv. Det er også stor handelsomsetning per innbygger. Men samtidig som tettheten gjør byen «urban», innebærer den arealknapphet, og strid om tomter skal brukes til rekreasjon eller utvikling.

Kommunedelplanen *Byplan Svolvær* ble vedtatt i 2013. Selv om en byplan ikke har vært retningsgivende for byutviklingen til nå, ble Svolvær nr. 2 i den nasjonale Byggeskikk-konkurransen i 2013, og ble nominert til den nasjonale prisen «Attraktiv Stad» i 2014.

Regionalt samspill. I likhet med Leknes trekkes konkurransen mellom de to byene i Lofoten frem som uheldig for utviklingen. Vågan kommunes fokus er på utviklingen i kommunen, i Øst-Lofoten, og mot Vesterålen, som oppleves som strategisk relevant

pga. utviklingen av infrastruktur. Kommunen jobber p.t med å samkjøre store utviklingsprosjekter; Ny Giv, KMDs byregionprosjekt, der Vågan samarbeider med Lødingen; og satsingen initiert av fylkeskommunen. Kommunen arbeider nå med å finne forbindelseslinjer mellom prosjektene. Utfordringen er at det i dag er få relasjoner til andre kommuner. Derfor er målet med byregionprosjektet (KMD) at næringsforeningene leder fase 2 for å utvikle næringslivssamarbeid mellom Vågan og Lødingen. Begge prosjektene er basert på at det bygges nettverk og engasjement hos innbygger/næring/bedrift, for å få til en utviklingskraft mellom disse aktørene.

Kommunen som utviklingsaktør

Arbeidet med å legge til rette for bosetting og arbeidsplasser i kommunens distrikter er satt til Lofotvekst AS, som kommunen eier 50 prosent av. Næringsforeningen og en privat aktør eier hhv. 25 prosent hver. Målet er at selskapet skal være et sentralt redskap for kommunens utvikling. Samtidig skal ordfører og rådmann ha døra «vidåpen», slik at det er enkelt å komme i kontakt med kommunen.

Kommunen tar ved siden av utviklingsselskapene en sterk tilretteleggende rolle gjennom planverket. På grunn av kommunens begrensede ressurser blir planverket et sentralt redskap i kommunens handlingsrom. Mye i Svølvær er likevel bygd med dispensasjon fra reguleringsplan. Arealplanen erfares nå som samlende for det bypolitiske arbeidet i Vågan. I Kabelvåg og Svølvær eier kommunen grunn, som ikke er byggeklare områder men små felt mellom eksisterende arealer. Strategien er at kommunens arealer skal inngå i utbyggingsavtaler, der kommunen kan stille tomter til rådighet. Målet med arealplanen er også å skape forutsigbare prinsipper for private utviklere og grunneiere.

Det jobbes nå i slutfasen av kommuneplanens arealdel. Herunder planlegges spredt bebyggelse, hvor areal legges ut fradelt, i stedet for at man som tidligere måtte søke dispensasjon for å bygge i friluft- og landbruksområder. Den spredte arealbruken sees i sammenheng med samfunnsfunksjoner, slik som skole og butikk, som kommunen fortsatt har mange av i distriktet. For å opprettholde dem bruker kommunen spredt bolig- og hytteareal som et virkemiddel. Urbane strøk skal på sin side fortettes.

Kommunens rolle som tilrettelegger fungerer ifølge næringslivet fint, selv om en informant fremmer at gründere som tar kontakt bør bli bedre mottatt gjennom en førstelinjetjeneste. Her har kommunen et servicetorg som setter publikum i kontakt med rådgiver mv., men det er korte åpningstider og heller ikke et helhetlig tilbud. Plan- og byggesaksavdelingen scorer på sin side høyt for saksbehandling og kundetilfredshet. Dette til tross for at kommunens arbeid begrenses av knappe ressurser. Planavdelingen har få ansatte, og kommunen har ingen næringsavdeling. Saker håndteres derfor av rådmann og en rådgiver.

Kommunens næringsfond tildeles uten store krav, for å støtte unge etablerere som kan skape arbeidsplass/er. Fondet er imidlertid ikke annonsert, med begrunnelse i at de som vil søke vet om disse midlene. Gründere kan derfor gå glipp av denne muligheten, også fordi kommunen ikke har en førstelinjetjeneste de kan henvende seg til. For nyankomne som vurderer å etablere seg anses dette som en ulempe fordi en slik tjeneste lettere kunne satt dem i kontakt med lokale nettverk.

Lofoten Kulturhus prøver å skape bredde i tilbudet, både langs aldersdimensjoner og i form av kulturuttrykk, fra profesjonell til uprofesjonell utøvelse. En bedre økonomi ville imidlertid styrke kulturhusets rolle som lokomotiv i Svolvær.

Veien fremover: behov og muligheter, betingelser og forutsetninger

Svolvær har utviklet seg til å bli en by med mange kvaliteter for byliv og kompakt byutvikling. Byen ser ut til å ha fått til å bygge på Lofotens tiltrekningskraft og kombinere det regionale omdømmet med utvikling av urban kvaliteter som forsterker en samlet attraktivitet. Her er et tilstrekkelig tilbud av byliv gjennom kombinasjonen av handels- og rekreasjonstilbud og kulturopplevelser, hvor et mer levende sentrum styrkes ved at lokalbefolkningen så vel som besøkende benytter byen. Svolvær og Kabelvåg vokser sammen, og tomtearealene er presset i det urbane området. Den kommende byplanen vil kunne være viktig for å sørge for god funksjonsblanding og utviklingsmuligheter for næringslivet sett på tvers av stedene.

Samtidig ser byen ut til å kjennetegnes av andre mer subtile urbane kvaliteter slik som åpenhet og mentalt rom for nyskaping og

kreativ virksomhet. Et godt samarbeidsklima med tillit i næringslivet gjør også at nye gründere og nyankomne får handlingsrom. Det privatinitierte kontorfellesskapet i sentrum av Svolvær løftes frem som veldig positivt siden det består av både gründere, kreative næringer og kunnskapsmiljø. Aktørene i dette miljøet er også opptatt av byens utvikling og ser ut til å ta en aktiv rolle i å hjelpe nyetablerere for å bidra til å skape mer robuste næringsmiljøer. Forsterking av koplinger til kunnskapsmiljø ser herunder ut til være det største uforløste potensialet i Svolvær.

6 Spørreundersøkelse blant bedrifter og virksomheter

6.1 Innledning

I dette kapitlet ser vi på resultatene fra spørreundersøkelsen om byenes styrker, svakheter og potensiale for å være et innovasjonssenter.

Vi har sendt ut en spørreundersøkelse til foretak og virksomheter (heretter omtalt under samlebetegnelsen «bedrift») som har forretningsadresse i de ti regionsentrene (de ti byene). NIBR har tilgang til SSBs virksomhets- og foretaksregister (VoF), og vi har basert oss på dette for å nå et bredt publikum. Vi sendte spørreundersøkelsen til de fleste bedrifter i privat sektor og til et utvalg av bedriftene i offentlig sektor. Vi fikk svar fra 163 respondenter. Vi fikk svar fra alle byene, men naturlig nok flest fra Bodø.

Vi fikk besvarelser fra mange fagfelt. De fleste var innenfor faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting; omsetning og drift av fast eiendom; jordbruk, skogbruk og fiske; og bygg- og anleggsvirksomhet. Over halvparten av besvarelsene kom fra private aksjeselskaper, mens nesten en tredel var fra personlig næringsdrivende. Litt over halvparten av respondentene jobber i bedrifter med mellom 1 og 4 ansatte.

Tre av fire av de som besvarte spørreundersøkelsen var øverste leder, og en nesten like stor andel var også eier av bedriften. Nesten tre av fire var menn. Over halvparten var i aldersgruppen 35-54, og litt mer enn hver tredje i alderen 55+. Bare 11 prosent var yngre enn 35.

Mange av respondentene hadde andre roller utover å være eier av eller ansatt i bedriften. Over halvparten er involvert i en annen privat bedrift eller virksomhet, og over en tredel er involvert i frivillige organisasjoner.

Respondentene fikk oppgitte svaralternativer, men også mulighet til å legge til egne svar. De skulle svare med utgangspunkt i erfaringer fra sin egen by, men vi behandler materialet for Nordland samlet.

6.2 Innovasjonsarenaer

Hva er det som fungerer som innovasjonsarenaer i disse byene? Hvilke miljøer og møteplasser fremmer innovasjon? Hvor aktivt brukes de? Hvilke arenaer savnes? Hvilke nettverk er viktige?

Hva er viktige miljøer og møteplasser som fremmer innovasjon?

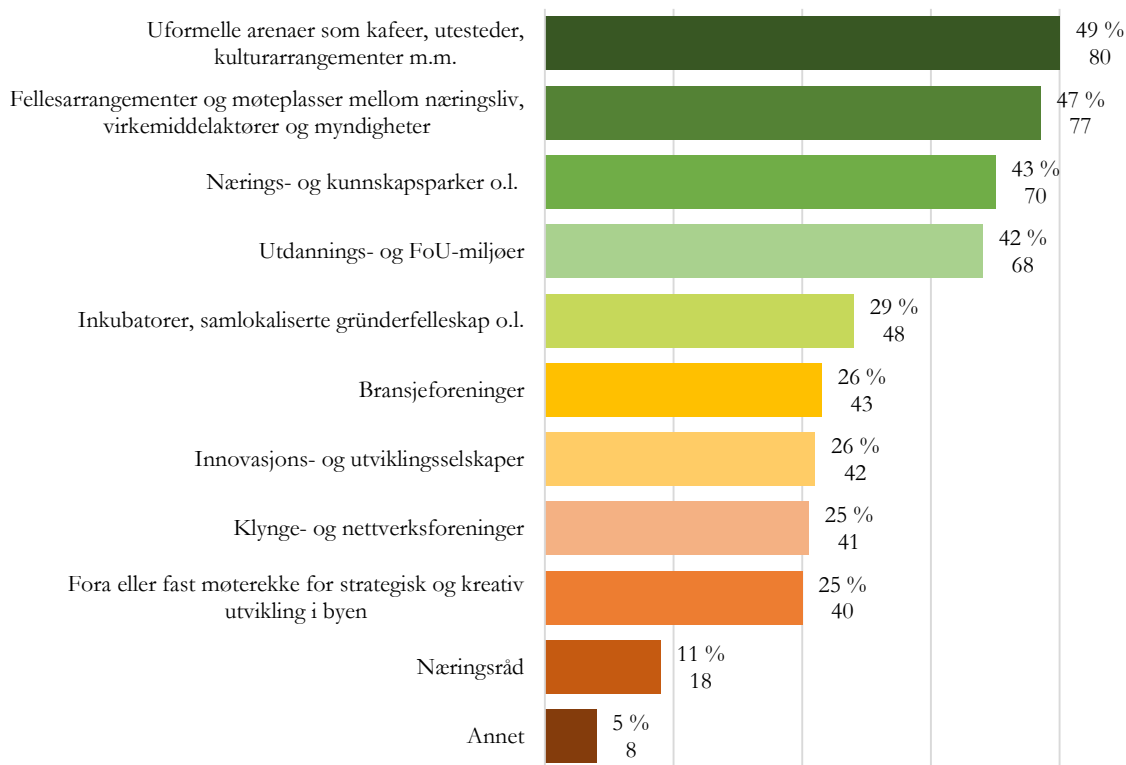
Basert på vår tidligere kunnskap om innovasjonsarenaer hadde vi gitt respondentene et sett med svaralternativer til dette spørsmålet.

Nesten halvparten anser uformelle arenaer som kafeer, utesteder, kulturarrangementer o.l. for å være viktige miljøer for fremme av innovasjon. Nesten like mange har oppgitt at fellesarrangementer og møteplasser mellom næringsliv, virkemiddelaktører og myndigheter er viktig for fremme av innovasjon. Mange har også oppgitt nærings- og kunnskapspark og utdannings- og FoU-miljøer som viktige møteplasser og miljøer.

Vi ser altså at om lag en av to peker på uformelle arenaer som ofte er åpne for alle. De andre kategoriene er mer formaliserte og samlokaliserte fellesskap som nærings- og kunnskapspark og utdannings- og FoU-miljøer, dvs. der folk jobber til daglig. Begge disse to formene bør altså forsterkes for å fremme innovativ virksomhet. Samtidig er det viktig å være klar over broene som eksisterer i dette landskapet. En del av de mer uformelle arenaene, som møter, minglekvelder, næringslunsjer o.l., er arrangert av de nevnte arbeidsmiljøene eller virksomhetsbaserte foreninger i næringsliv, kulturliv og forskning og utdanning.

Figur 6.1: *Viktige miljøer og møteplasser*²⁸

«Hva er viktige miljøer og møteplasser som fremmer innovasjon i byen hvor virksomheten holder til? (Flere kryss mulig.)».

Er det noen type miljøer eller møteplasser som savnes?

Spørreundersøkelsesmaterialet gir også et bilde av hvilke miljøer og møteplasser som savnes. Dette gir både lokale og regionale aktører et grunnlag for diskusjoner om hva det skal satses videre på for at disse byene skal utvikle seg som innovasjonssentra i sine regioner.

40 prosent av respondentene har oppgitt at de savner slike arenaer. I Bodø var andelen lavere, noe som kanskje er naturlig, gitt byens størrelse.

²⁸ Alternativene er sortert etter svarprosent. Verdiene ved siden av stolpene angir hvor mange som har svart, mens prosentverdiene viser hva det utgjør av de 163 respondentene.

De som oppga at det finnes arenaer de savner, fikk anledning til å nevne hvilke. 59 av respondentene skrev hva de spesifikt savnet. Svarene varierer, men det er også noen som peker i samme retning.

21 respondenter oppga å savne noe som har med *næringsbager*, *investormiljøer* og *innovasjonsamlinger* å gjøre. Eksempler er:

Næringshage, investormiljøer, et levende gründermiljø, nettverk for etablerere, klynge- og nettverksforeninger, møteplasser med innovasjon som agenda, møtested for gründere og næringsdrivende, innovasjonsselskaper, gründercafé, innovasjonssamlinger, bransjemiljø.

17 respondenter har oppgitt å savne noe vi har kategorisert som *forskning og utdanning*. Eksempler er:

Høyere utdanning, ingeniørstudium, bredere videregående utdanningstilbud, mer desentralisert universitetsutdanning, kunnskapsbank for nyetablerte, mer FoU, teknologimiljøer innenfor utdanning, forskermiljø, kulturskole, kunnskapspark, høyskole.

Videre ble det nevnt arenaer som hadde med *samarbeid mellom næringer og sektorer* å gjøre, samt *kommunale tjenester og café, kultur og uteliv*.

Arenaene som eksplisitt nevnes som et savn svarer godt til de miljøene og møteplassene som fikk flest kryss på spørsmålet om hvilke miljøer og møteplasser som fremmer innovasjon.

Bruk av innovasjonsarenaer

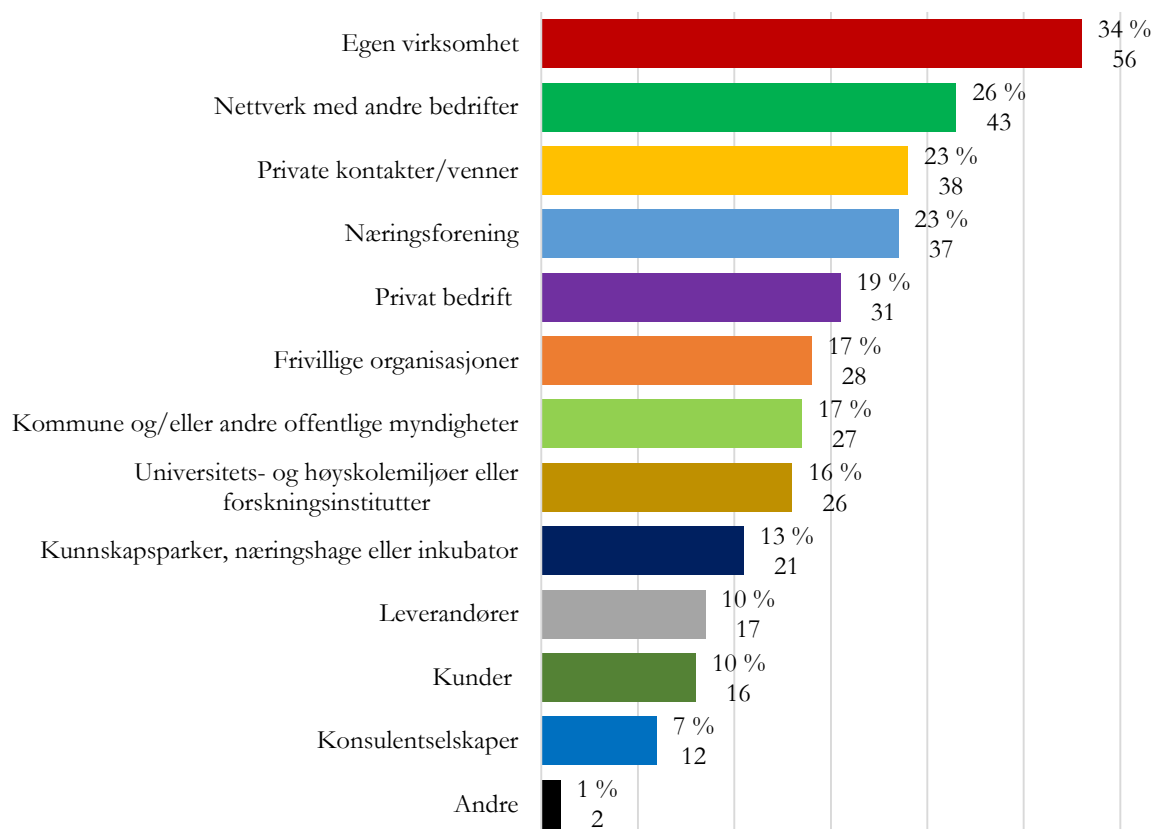
Vi spurte respondentene om de i løpet av det siste året har deltatt på samlinger der utviklingen av nye forretningsidéer, aktiviteter, prosjekter eller samarbeidsformer har blitt diskutert. Tre av fire hadde deltatt på en slik samling.

Hvem har så arrangert disse? Respondentene fikk mulighet til å krysse av for alternativer vi hadde kommet med, og de kunne selv fylle ut noe annet. En drøy tredel av utvalget hadde *selv* vært arrangører for en slik samling. En drøy firedel hadde deltatt på samlinger som var arrangert av nettverk med andre bedrifter. Mange hadde deltatt på samlinger arrangert av private kontakter/venner, næringsforeninger, private bedrifter eller

frivillige organisasjoner. Et overveiende flertall av samlingene var initiert på privat eller eget initiativ. Et mindre antall hadde deltatt på samlinger som var arrangert av kommunen, offentlige myndigheter eller universitets- og høskolemiljøer.

Figur 6.2: *Samlinger der utviklingen av nye forretningsidéer, aktiviteter, prosjekter eller samarbeidsformer har blitt diskutert²⁹*

«Har du i løpet av det siste året deltatt på samlinger der utviklingen av nye forretningsidéer, aktiviteter, prosjekter eller samarbeidsformer har blitt diskutert? Hvis ja, hvem arrangerte dette? (Flere kryss mulig.)»

²⁹ Antall og prosent av utvalg på 163 respondenter.

Viktigheten av ulike typer nettverk – geografisk perspektiv

Nettverk kan representere relasjoner der kunnskap og kompetanse, idéer og inspirasjon flyter og deles mellom så vel like som ulike aktører, både innenfor egen virksomhet og på tvers av virksomheter. Det finnes mange ulike typer nettverk forankret i ulike bransjer eller tematikker. Vi mener det også har relevans å rette søkelyset på den territorielle dimensjonen. For mange virksomheter vil det være av betydning om de er med i nettverk utenfor eget lokalsamfunn. Noen virksomheter er i sin karakter internasjonale, og er per definisjon selv et ledd i konsortier eller konserner. Andre vil være lokalbaserte men kanskje henvende seg til kolleger, kunder, brukere eller besøkende i hele fylket eller fra hele landet. Innovasjon Norge i Nordland oppgir for øvrig at de kun støtter virksomheter som har et internasjonalt perspektiv.

Vi spurte respondentene hvilke nettverk som er viktigst for bedriftens innovasjonsevne. De skulle gradere viktigheten av:

- Nettverk innenfor egen byregion
- Nettverk i Nordland for øvrig
- Nettverk i Norge
- Internasjonale nettverk

Nettverk innenfor egen byregion blir ansett for å være viktigst. Nettverk innenfor egen byregion er på en skala fra 1 til 6 i snitt regnet for å være 4,9. Alle byene har gitt nettverk innenfor egen byregion en snittverdi på 4 eller mer.

Nettverk i Nordland for øvrig og i Norge har fått snittverdier på hhv. 4,2 og 4,3.

Internasjonale nettverk har noe mindre betydning for mange av bedriftenes innovasjonsevne. I snitt er nettverkene gradert til 3,3 på en skala fra 1 til 6. Riktig nok er det stor spredning i svaralternativene på dette spørsmålet. Her kan det være naturlig å tenke seg at det er ulik spredning på ulike typer bransjer.

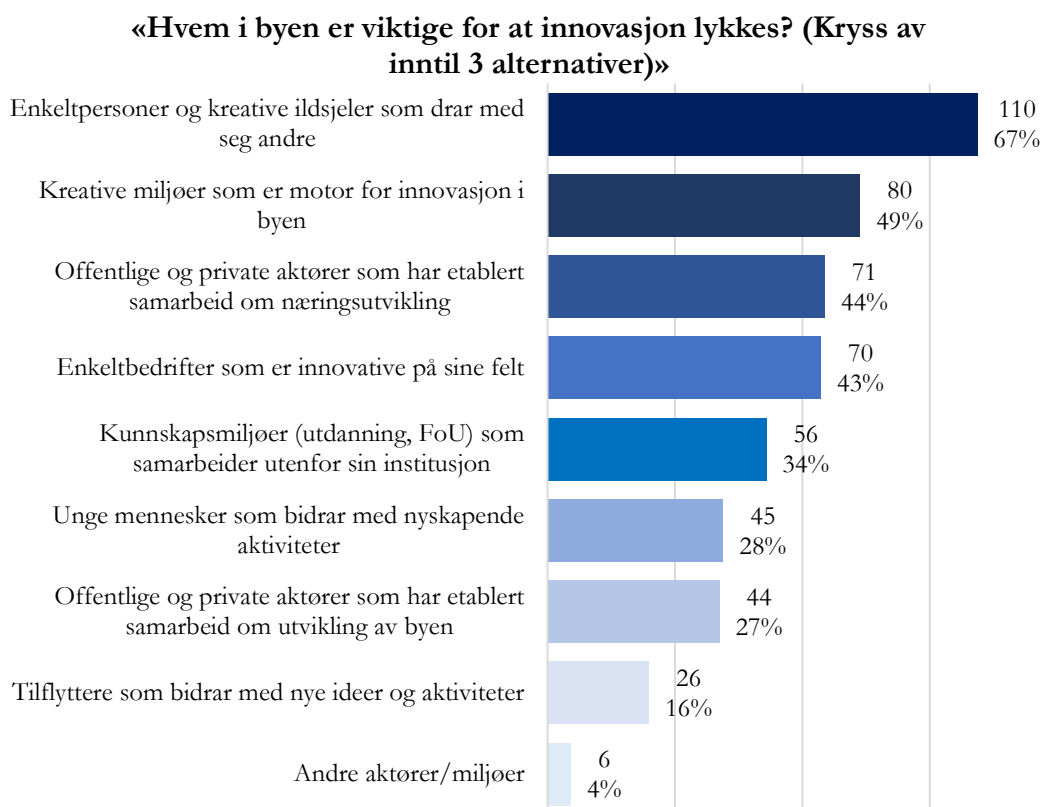
6.3 Styrker og fortrinn ved byene

Hvem i byene er viktige for at innovasjon lykkes? Over så vi hvordan de territoriale nettverkene var gradert. Nå ønsker vi å se på styrker og fortrinn ved byene i et *aktørperspektiv*. Med aktører mener vi mennesker og ulike type institusjoner.

Hvilket bilde gir spørreundersøkelsen av dette? Respondentene fikk oppgitt ulike alternativer der de skulle velge de tre viktigste aktørene for innovasjon, ikke bare for deres egen virksomhet men mer generelt i byen.

Hovedfunn:

- To av tre mente *enkeltpersoner og kreative ildsjeler* er en styrke/fortrinn for å lykkes med innovasjon.
- Halvparten av respondentene mener *kreative miljøer* er viktige styrker/fortrinn.
- Momenter som ble nevnt under «Andre» er bl.a. kulturlivet, kommunens næringssselskap og private innovasjonsmiljø.

Figur 6.3 *Aktører som er viktige for at innovasjon lykkes.*³⁰

Er det trekk ved lokalkulturen som er viktig for innovasjon?

Både i spørreundersøkelsen og i intervjuene har det vært spørsmål om lokalkulturelle trekk i form av mentalitet eller praksis og tradisjon som former eller påvirker innovasjonskraften. Dette hører til en kategori av faktorer som ikke er direkte målbare eller kvantifiserbare, men som like fullt har innvirkning på så vel næringsutvikling som byutvikling, i enten positiv eller negativ retning. Det betyr at trekk ved lokalkulturen kan fremme eller hemme nyskaping, kreativitet og utvikling. Flere av våre tidligere stedsanalyser har vist dette. Det dreier om studier som ser stedsutvikling og næringsutvikling som integrerte prosesser, eller

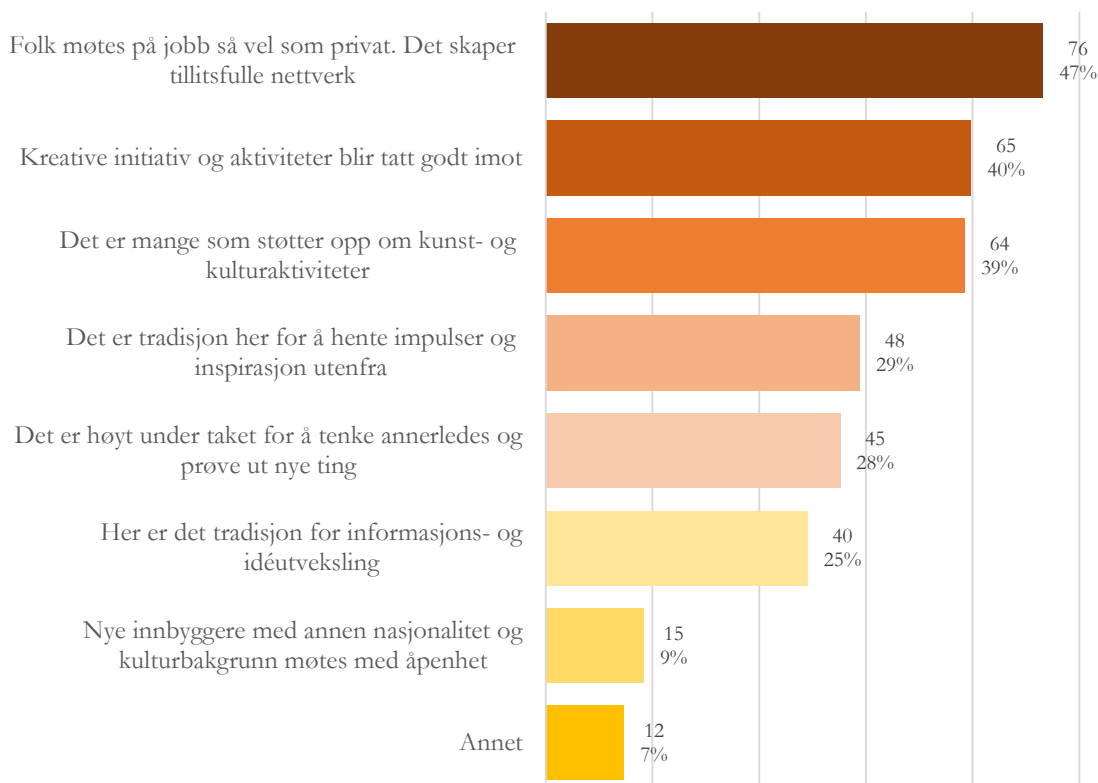
³⁰ Antall og prosent av utvalg på 163 respondenter

byutvikling og sentrumsutvikling som avdekker hvordan ulike forståelser eller vektlegging kan være barriere mot nyteknung.

I spørreundersøkelsen hadde vi oppgitt 7 ulike alternativer som spente ganske vidt, og det kunnes krysses av for inntil 3.

Figur 6.4: *Trekk ved lokalkulturen som har betydning for innovasjon.*³¹

«Hvilke trekk ved lokalkulturen i byen din mener du har betydning for innovasjon? (Kryss av inntil 3 alternativer)».

Hovedfunn:

- Alternativet som fikk flest svar er «Folk møtes på jobb som vel som privat. Det skaper tillitsfulle nettverk». I fem av de ti kommunene har dette blitt ansett for å være et av de

³¹ Antall og prosent av utvalg på 163 respondenter som har huket av alternativer på spørsmålet

viktigste trekkene ved lokalkulturen som har betydning for innovasjon.

- Kultur og kreativitet anses som viktig. Med unntak av er par kommuner anser respondentene i alle kommunene at *«kreative initiativ og aktiviteter blir tatt godt imot* for å være blant de viktigste trekkene ved lokalkulturen som har betydning for innovasjon.
- Få har krysset av for punktet «Nye innbyggere med annen nasjonalitet og kulturbakgrunn møtes med åpenhet». NB: Dette kan for så vidt tolkes på to måter, litt avhengig av hvordan respondentene har oppfattet svaralternativet; enten at dette ikke regnes for å være et trekk ved lokalkulturen i kommunen, eller at det ikke tillegges særlig betydning for å fremme innovasjon.
- Under punktet «Annet» har det kommet forskjellige svar. Én respondent har sagt at «ingen blir tatt godt imot. Samme mennesker styr alt.» Noen fremhever cafékulturen og biblioteket som positivt. Mens noen mener at det «dessverre [ikke er noen] av disse trekkene som er fremtredende i (...) byen».

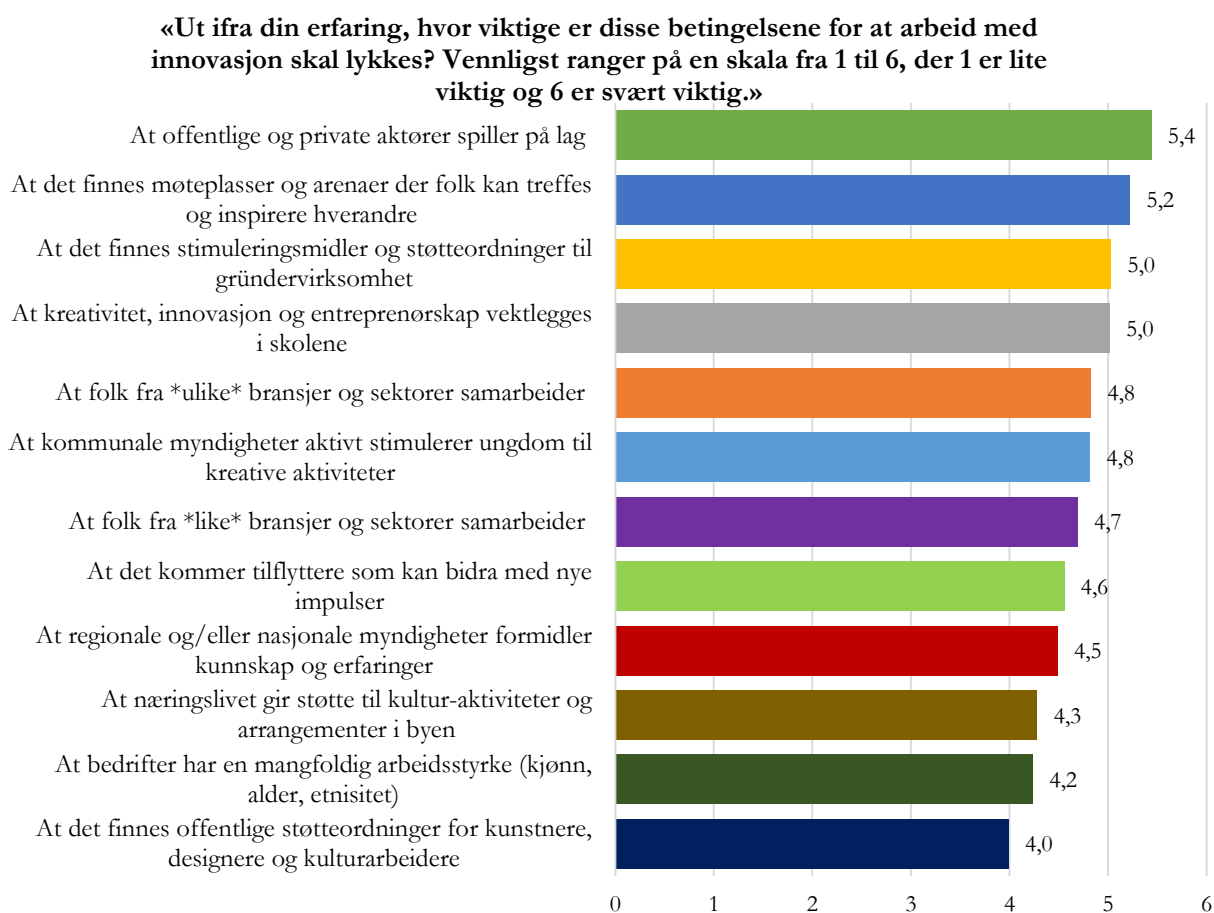
Det er ikke helt *entydige* svar på hvordan ulike faktorer oppleves. Det svaret som om lag halvparten sier seg enig i, nemlig at «folk møtes på jobb så vel som privat. Det skaper tillitsfulle nettverk» handler om to sider ved det vi kan betegne som småbykvaliteter (som vi diskuterer i kapittel 7), nemlig at det er såkalt flertrådede nettverk som gjør at folk blir kjent med hverandre i flere og ulike sammenhenger og at dette ofte bidrar til å bygge tillit over tid.

6.4 Betingelser og forutsetninger

Når det skal arbeides og samarbeides om innovasjon i næringsliv og offentlige virksomheter, og når dette skal sees i sammenheng med kreativ byutvikling, er det mange betingelser som må være oppfylt. Dette dreier seg om svært forskjellige faktorer og forhold som på en eller annen måte bidrar til å fremme innovasjon. For å få et godt bilde av dette sammensatte landskapet stilte vi ett spørsmål som tar for seg *betingelser* for at arbeid med innovasjon

skal lykkes, og ett spørsmål om *hindringer*. I begge spørsmålene fikk respondenten et sett med alternativer. I spørsmålet om betingelser skulle respondentene gradere alternativene på en skala fra 1 til 6. I spørsmålet om hindringer skulle de krysse av for de tre viktigste alternativene, og man kunne selv føre opp noe. Ved å se på svargivningen av disse to spørsmålene i sammenheng, ser vi at det som oppleves som viktige *betingelser* også ofte oppleves som viktige *hindringer*.

Figur 6.5: *Betingelser for at arbeid med innovasjon skal lykkes*

Hovedfunn:

- Alle alternativene har fått en snittverdi på 4 eller mer. Det betyr at alle alternativene vi har kommet med her anses som over middels viktige *betingelser* for at arbeid med innovasjon skal lykkes.
- Alternativet «At offentlige og private aktører spiller på lag» har fått høyest score. Over halvparten av de som har besvart ga dette alternativet verdien 6.
- Tre andre alternativer som har fått en snittverdi på 5 eller høyere er at det finnes (i) møteplasser der folk kan treffes og inspirere hverandre; at det finnes (ii) stimuleringsmidler til gründervirksomhet og at (iii) kreativitet og innovasjon vektlegges i skolene.

At alle alternativene har fått en høy score, og en snittverdi på minst 4, viser at dette er viktige faktorer å vie oppmerksomhet i utviklingen av byene som innovasjonssentra fremover. Det viser samtidig at denne type betingelser er et *ansvar som tilligger ulike type aktører* og ikke bare én kategori. Dette ansvaret knyttes an til både bedrifter, virksomheter, bransjeorganer og næringsmiljøer, og til offentlige myndigheter (ikke bare lokalt men også regionalt og nasjonalt) og ulike sektorer (fra næringssektor til skolesektor).

At alternativet «At offentlige og private aktører spiller på lag» fikk høyest score av alle viser samtidig at det ikke bare er de nevnte enkeltkategorier av aktører som har et ansvar og en mulighet her, men at de bør spille på lag ved enten å «dra i samme retning» eller konkret samarbeid om tiltak og aktiviteter. «At *ulike* bransjer og sektorer samarbeider» fikk også en høy score og kan sees som uttrykk for noe av det samme; nemlig at det ikke er tilstrekkelig at «de like» innenfor samme kategori samspiller og samarbeider, men at det tvert imot skapes noe nytt når aktørene er litt ulike. Med tanke på at flertallet av de som har besvart spørreundersøkelsen er folk med lederansvar i en bedrift, er det kanskje spesielt interessant å finne at de i så stor grad vektlegger samarbeid mellom offentlige og private aktører som en betingelse for at arbeid med innovasjon skal lykkes?

Betingelsene for innovasjon dreier seg ikke bare om *hvilke aktører* som gjør noe, det dreier seg også om *hva* de gjør. Disse aktørkategoriene sitter på ulike formaliserte eller uformelle virkemidler, samtidig som de i stor grad kan velge adferd og

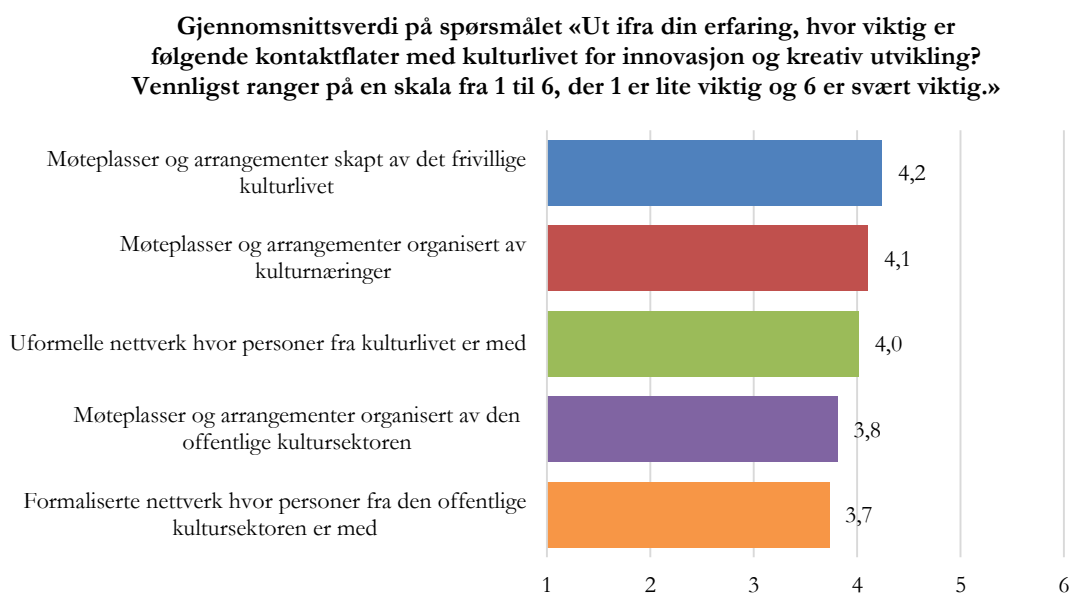
handlinger (som f.eks. samarbeid). Svargivingen på spørsmålet om betingelser er langt fra uttømmende i så måte, men gir tyngde til betydningen av å samarbeide, å etablere eller vedlikeholde og fornye møteplasser, å sørge for at det finnes stimuleringsmidler og støtteordninger til gründervirksomhet, å formidle kunnskap og erfaringer, å stimulere ungdom til kreativitet, entreprenørskap og nyskaping, samt å verdsette at kommunen og bedrifter befolkes av tilflyttere og mangfold.

Det er generelt lite forskjell i svargivingen på tvers av kommunene på dette spørsmålet. De fleste alternativene har fått høy verdi i alle kommunene. Det er unison enighet på tvers av kommunene om at de to første alternativene i figuren over er viktige, dvs. at de har en snittverdi som er høyere enn 5 (av 6). De to øverste alternativene er hhv. *At offentlige og private aktører spiller på lag* og *at det finnes møteplasser og arenaer der folk kan treffes og inspirere hverandre*.

Før vi ser på sammenhengen mellom betingelser og hindringer, tar vi for oss betydningen av kontaktflater med kulturlivet.

Kontaktflater med kulturlivet

En antakelse kan være at det å ha aktive kontaktflater mot kulturlivet, enten det frivillige eller profesjonelle, kulturnæringer og kunstnere, kan være, om ikke en betingelse, så i hvert fall et forhold som kan bidra til innovasjon. Måten dette foregår på, dvs. hva slags kontaktflater som aktiveres, kan også ha betydning. Vi spurte: «Ut ifra din erfaring, hvor viktig er følgende kontaktflater med kulturlivet for innovasjon og kreativ utvikling?»

Figur 6.6: *Kontaktflater med kulturlivet***Hovedfunn:**

- Gjennomsnittssvarene er ganske like, omtrent 4. Det vil si at i snitt anser de fleste alternativene for å være litt over middels viktig.
- Alternativet som fikk høyest score, *Møteplasser og arrangementer skapt av det frivillige kulturlivet*, fikk 5 eller 6 av over 40 prosent av de som svarte.
- Selv om det ikke er stor variasjon her, er det en tendens til at nettverk, møteplasser og arrangementer av eller med den offentlige kulturektoren anses som litt mindre viktig enn arenaer og kontaktflater med det *frivillige* kulturlivet og *kulturnæringene*.

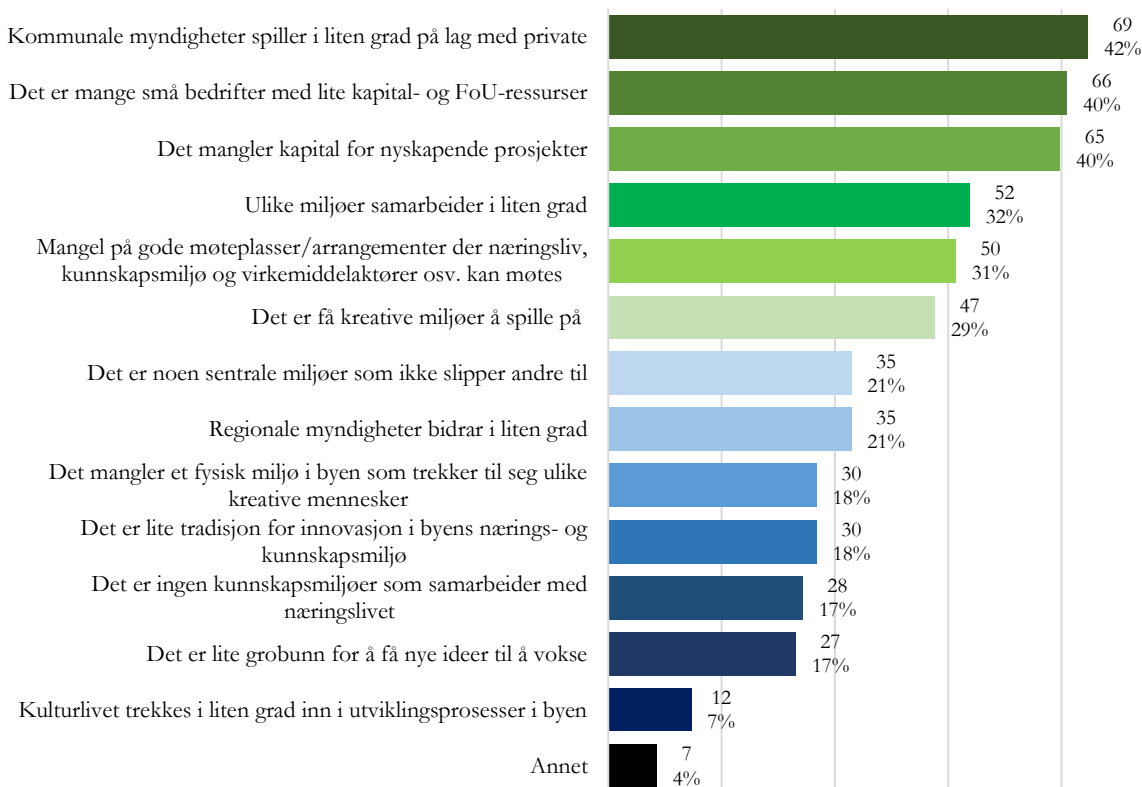
6.5 Hindringer og barrierer

I ulike studier om utviklingsprosesser og nyskaping, enten det er i ulike virksomheter og næringer eller i by- og stedsutvikling, er det viktig å få svar på hva som fremmer og hva som hemmer utvikling eller realisering av mål man har satt seg. Hindringer og barrierer,

altså det som bidrar til å hemme en utviklingsprosess, vil alltid være sammensatt og en kombinasjon av enten eksistensen av negative faktorer og forhold og/eller mangler eller lite innslag av positive. Dessuten: når respondenter skal forholde seg til oppgitte svaralternativer, er det viktig å huske på at en lav score betyr at den konkrete faktoren i liten grad oppleves som en hindring, og ikke er et uttrykk for at det ikke er viktig (for eksempel når det her bare er vel 21 prosent som mener det er en hindring at «regionale bidrar i liten grad»). For øvrig vil vi framheve at alle svaralternativene (slik) er negativt ladet ved at vi gjennomgående har brukt ord som «lite», «få», «i liten grad», «mangler», «mangel på», «ikke», «ingen» nettopp for at alle svaralternativene skal kunne leses likt på denne måten, både av respondentene, av vi som tolker og dere som leser svarene. Legg også merke til at vi her ikke ber dem vurdere hindringer relatert spesifikt til egen bedrift, men mer generelt til det å utvikle byen som et innovasjonssenter.

Tekst som ble gitt til respondenten var: «Nå ønsker vi dine vurderinger av hva som kan være viktigste hindringer for å lykkes med å utvikle byen som innovasjonssenter». Spørsmålet lød: «Ut ifra din erfaring, hva hemmer innovasjonsaktiviteter for virksomheter i din by? (Kryss av de 3 viktigste)»

Figur 6.7: Hva hemmer innovasjonsaktiviteter?

Hovedfunn:

- To typer barrierer peker seg ut. Det ene som ser ut til å være en viktig hindring for mange er at kommunale myndigheter i liten grad spiller på lag med det private. Det andre er mangel på kapital koblet med FoU-ressurser; både ved at det er mange små bedrifter som ikke har tilgang til økonomisk kapital og FoU-ressurser (human kapital), og at det mangler kapital for nyskapende prosjekter. 40 prosent av de som har svart, har ment at dette er de viktigste hindringene for å lykkes med innovasjon.
- Tre andre faktorer fungerer i en viss grad som hindringer ettersom rundt en tredel av respondentene har oppgitt at de har erfart at dette hemmer innovasjon. Dette gjelder (i) at ulike miljøer i liten grad samarbeider, (ii) at det er mangel

på gode møteplasser og arrangementer der næringsliv, kunnskapsmiljøer og virkemiddelaktører kan møtes, og (iii) at det er få kreative miljøer å spille på i byen deres.

- Under punktet «Annet» har bl.a. følgende blitt nevnt: Dårlige politikere, kommunal ledelse, lite fokus på vanlig infrastruktur fra offentlige myndigheter og at «Innovasjon Norge dessverre er en motivasjonsbrems».

Det er tydelig at samspill og konkret samarbeid mellom kommunale myndigheter og private er svært viktig: både ses det som den største *hindringen* at/hvis de ikke spiller på lag, og som vist tidligere, som den viktigste *betingelsen* for å lykkes.

I hvilken grad, på hvilken måte og med hvilke saker/prosjekter kommunen og private samarbeider i de enkelte byene varierer selvsagt. Men respondentene i de fleste kommunene mener enten at dette er den viktigste eller en av de viktigste hindringene.

Tilsvarende ser vi at det som erfares som de nest viktigste hindringene, mangel på kapital- og FoU-ressurser og mangel på kapital for nyskapende prosjekter, har sammenheng med det som anses for å være blant de viktigste betingelsene. At det finnes stimuleringsmidler og støtteordninger til gründervirksomhet er blant de viktigste betingelsene.

Vi finner også en gjensidig forsterkning i at mangel på gode møteplasser/arrangementer der næringsliv, kunnskapsmiljø og virkemiddelaktører kan møtes oppfattes som de største hindringene. Samtidig ble dette rangert blant de viktigste betingelsene for at arbeid med innovasjon skal lykkes. At det finnes møteplasser og arenaer der folk kan treffes og inspirere hverandre er den nest viktigste betingelsen. Dette gir en gjensidig forsterkning av funnene og er et klart signal til de lokale aktørene hva det er viktig å satse spesielt på.

Noe mer på hjertet?

Til sist fikk respondentene anledning til selv å skrive noe de mente var viktig.

Spørsmålet var: Skulle det være andre ting du har på hjertet om disse temaene, så skriv gjerne med egne ord i feltet under. 25 respondenter, dvs. 15 prosent, la til noe ekstra.

Mange har svart noe som på den ene eller andre måten handler om politikere eller offentlige myndigheter. Videre har en del svart ting som direkte handler om innovasjon og næringslivet, mens fem respondenter har vektlagt fokus på samarbeid, enten geografisk eller mellom institusjoner og sektorer

6.6 Resultater oppsummert

Basert på gjennomgangen av spørreundersøkelsesresultatene, er det noen svar som har vært gjennomgående, og som vi ønsker å trekke frem. Listen er ikke uttømmende.

Samarbeid mellom det offentlige og det private er viktig

Den viktige *betingelsen* for at arbeid med innovasjon skal lykkes er at offentlige og private aktører spiller på lag. Dette stemmer godt med at det at kommunale myndigheter i liten grad spiller på lag med det private også er den viktigste *hindringen* for innovasjonsaktiviteter. Offentlige og private aktører som har etablert samarbeid om næringsutvikling er også rangert som en av de viktigste styrkene på spørsmålet om hvem i byen som er viktige for at innovasjon skal lykkes.

En viktig betingelse for innovasjon er at folk fra ulike bransjer og sektorer samarbeider. Samtidig er en forholdsvis høyt rangert hindring for innovasjon at ulike miljøer i liten grad samarbeider. Her er igjen samarbeid på tvers av sektorer sentralt. Det mer spesifikke, samarbeid mellom privat sektor og offentlig/kommunal, er imidlertid viktigere enn det mer generelle «samarbeid mellom ulike sektorer».

Penger og kapital – en forutsetning for at innovasjon skal lykkes?

En av de viktigste *betingelsene* for at arbeid med innovasjon skal lykkes, er at det finnes stimuleringsmidler og støtteordninger til gründervirksomhet. Det at det er mange små bedrifter med lite kapital og FoU-ressurser og at det mangler kapital for nyskapende prosjekter, er også blant de største *hindringene* for innovasjon. Vi finner en gjensidig forsterkning i at respondentene synes dette er viktig.

Uformelle møteplasser og lokale nettverk er viktig

Uformelle arenaer som kaféer, utesteder og kulturarrangementer er ansett for å være de viktigste miljøene og møteplassene som fremmer innovasjon. Samtidig finner vi at av de viktigste *betingelsene* for at arbeid med innovasjon skal lykkes, er at det finnes møteplasser og arenaer der folk kan treffes og inspirere hverandre.

De nest viktigste miljøene/møteplassene som fremmer innovasjon er fellesarrangementer og møteplasser mellom næringsliv, virkemiddelaktører og myndigheter. Samtidig svarer en tredel at mangel på gode møteplasser/arrangementer der næringsliv, kunnskapsmiljø og virkemiddelaktører kan møtes, *hemmer* innovasjonsaktiviteter i byen.

Nærings- og kunnskapsparkeer og utdannings- og FoU-miljøer er også ansett for å være viktige arenaer. Dette finner vi også støtte for i det åpne spørsmålet om hvilke nettverk som savnes. De fleste som har skrevet noe i det åpne feltet har oppgitt å savne arenaer som kan plasseres innenfor kategoriene *næringsbager/investormiljøer/innovasjonssamlinger* eller *FoU*.

Nettverk innenfor egen byregion er ansett for å være noe viktigere enn fylkesregionale, nasjonale og internasjonale nettverk.

Kreative, innovative og unge mennesker betyr mye

Et overveiende flertall mener at enkeltpersoner og kreative ildsjeler som drar andre med seg er de viktigste *aktørene* i byen for at innovasjon skal lykkes. Det kan kanskje trekkes paralleller fra dette til det at vektlegging av kreativitet, innovasjon og entreprenørskap i skolene anses for å være en viktig *betingelse* for at arbeidet med innovasjon skal lykkes. Og det kan kanskje også trekkes en parallell til det at uformelle arenaer som kaféer, utesteder og kulturarrangementer anses for å være den viktigste *møteplassen/miljøet* for at arbeidet med innovasjon skal lykkes. Andre mennesker betyr mye.

Men hva slags type mennesker? Det ser ut til at *unge* mennesker som bidrar med nyskapende aktiviteter anses å være en større styrke for byen enn *tilflyttere* som bidrar med nye idéer og aktiviteter. Dette støtter opp om savnet etter unge mennesker, som nevnes i flere av intervjuene. På den annen side anses *tilflyttere* som kan bidra med nye impulser som en viktigere *betingelse* for at

innovasjon skal lykkes enn at bedrifter har enn *mangfoldig* arbeidsstyrke mht. kjønn, alder og etnisitet. Det kan tyde på at mennesker med litt «driv» anses for viktigere enn mangfoldighet i seg selv. På spørsmålet om hvem som er viktige for at innovasjon skal lykkes, har nesten halvparten svart kreative miljøer som er motor for innovasjon i byen.

7 Byene som innovasjonssentra: kjennetegn, betingelser og potensial

7.1 Innledning

I dette siste kapitlet vil vi med utgangspunkt i det brede datamaterialet presentere sammenfattende analyser strukturert etter ulike *tema* med tre gjennomgående *perspektiver*. (i) Det ene er at vi løfter fram så vel *styrker som svakheter*, inkludert gunstige betingelser eller negative barrierer for innovative initiativ, aktiviteter og virksomheter. (ii) Det andre er at vi ser på slike faktorer ved *små og mellomstore byer*, noe som vil bidra til at den nye kunnskapen kan ha større relevans for dem enn storbyrettet forskning (iii) Når disse byene skal ses som innovasjonssentra så må de også ses som sentra i regionen de er del av. Vi har derfor tilstrebet å ha et *regionalt perspektiv* på temaene.

Analysene er utformet også med tanke på at de skal gi et nyttig kunnskapsgrunnlag for byene og fylkeskommunen i det videre arbeidet med strategier og politikkutforming på dette feltet. Planen er at det skal lages en *bypolitikk* både for hver av byene for Nordland som helhet. Vårt mål har også vært at studien skal tilføre ny kunnskap om innovasjon og kreativitet i byer, slik at studien kan ha overføringsverdi til andre byregioner i Norge som er opptatt av disse tema i sin strategiske utvikling.

7.2 Bredden av innovasjonsarenaer i byene

I dette delkapitlet presenterer vi hvilke type miljøer og møteplasser innenfor byene som på ulike måter fungerer som innovasjonsarenaer, inkludert samarbeidsrelasjoner og nettverk.

Innovasjon kan dreie seg om nye eller forbedrede produkter, varer eller tjenester, nye prosesser eller måter å arbeide på, nye strategier og utviklingsgrep, eller nye og forbedrede relasjoner og samhandlingsmønstre mellom aktører. Hva som er innovasjonsarenaer, dvs. hvilke steder eller sammenhenger dette foregår i, må defineres vidt. Det bør romme hele spennet fra formaliserte fora eller virksomheter som har kreativitet eller innovasjon som en uttrykt målsetting til sammenhenger der nye idéer oppstår som en bieffekt. Samtidig vil en innovasjonsarena også innebære deling av informasjon og kunnskap, som i en senere runde kan resultere i nyskaping. Selv om innovasjon oftest knyttes til resultater, dvs. at en ny og kreativ idé ikke er innovasjon før den er kommet til praktisk anvendelse, er det viktig å se på hvilke arenaer som fremmer nettopp nye idéer.

På bakgrunn av spørreundersøkelsen blant bedrifter og virksomheter, intervjuer i byene og på fylkesregionalt nivå, har vi identifisert tre typer innovasjonsarenaer som fremstår som viktige i byene:

Formelle arenaer

I denne kategorien finner vi formaliserte arbeidsfellesskap der folk har sin daglige jobb. Men disse arenaene kan og være åpne for andre og ha innslag av halvformelle og uformelle møteplasser:

- Kunnskapsparker, forskningsparker, industriparker, teknoparker
- Universitets- og høyskolemiljøer, campusmiljøer
- Offentlige, private eller offentlig-private utviklingsselskaper
- Samlokaliserte bedrifter eller klyngevirksomheter

Mange mener at *fellesarrangementer og møteplasser mellom næringsliv, virkemiddelaktører og myndigheter* er en viktig arena for innovasjon. Når så mange som en tredel i spørreundersøkelsen samtidig svarer at mangel på denne type møteplasser *hemmer* innovasjonsaktiviteter

i byen, viser dette deres betydning. Formelle arenaer kjennetegnes av at deltakerne er invitert eller har meldt seg på. Samtidig kan formelle arenaer tilby rom for uformelle møter i «mellomrommene» som skapes i arrangementer. *Nærings- og kunnskapsparke* og *utdannings- og FoU-miljøer* trekkes frem som betydningsfulle i bedriftsundersøkelsen, og det er gitt mange og varierte eksempler på denne arenatypen i de enkelte byer. Dette finner vi også støtte for i det åpne spørsmålet i spørreundersøkelsen om hvilke nettverk som *savnes*, hvor næringshager, investormiljøer, innovasjonssamlinger eller FoU-virksomheter blir nevnt. Dette er formaliserte, stedlige og samlokaliserte fellesskap med kontinuitet og strategisk forankring. Regionalt baserte klynger, nettverk og samarbeidsrelasjoner fungerer i en del tilfeller som innovasjonsarenaer.

Et eksempel som trekkes frem av mange er Campus Helgeland. Ikke bare er dette viktig som en innovasjonsarena for Mo i Rana, men for hele regionen. Den har et bredt nedslagsfelt med sin tilknytning til aktører som Nord Universitet, det arktiske universitet campus Narvik, og samlokaliserte aktører som Karrieresenteret, Rana bibliotek, Nordland fylkesbibliotek, Rana Utviklingsselskap, Rana-regionen Næringsforening og Kunnskapsparke Helgeland³².

Et annet eksempel er Fabrikken næringshage, som har sin hovedlokalisering på Sortland og med et etablert nettverk av næringshager i Vesterålen og Lofoten. Målet er å skape en plattform for innovasjon og vekst og fungere som en regional arena for Vesterålen og Lofoten når det gjelder å spille en «meklerrolle» mellom næringsliv og kunnskapsmiljøer. Også enkelte andre næringshager framstår med en regional rolle og gir tjenester over to eller tre kommuner.

Et annet regionalt eksempel er fra Narvik –regionen, som har som mål at det skal etableres et forpliktende og operativt samarbeid mellom næringsliv, FoU-miljø og innovasjons- og nyskapingmiljøet.

³² http://campushelgeland.no/?page_id=153, 15. desember 2015.

Halvformelle arenaer

I denne kategorien finner vi nettverk og møteplasser som enten er åpne for medlemmer eller inviterte deltakere, eller de er åpne for hvem som helst:

- Bedriftsnettverk, bransjenettverk, næringsforeninger
- Ulike forum som næringsforum, IT-forum
- Ulike kurs som etablererkurs, gründerkurs
- Frokostmøter, temalunsmøter
- Åpne møter om byutvikling, og steds- og næringsutvikling
- Fagkonferanser; fra interkommunale konferanser til næringskonferanser

Selv om nettverk innenfor egen byregion av de fleste anses som det viktigste for sin virksomhets innovasjonsevne, oppfattes det som nesten like viktig med nettverk i Nordland for øvrig og ellers i Norge. Betydningen av de ulike typer nettverk ser ikke umiddelbart ut til å ha noen sammenheng med byens størrelse. Både store og små byer i Nordland har oppgitt at nettverk innenfor egen byregion er viktig. Samtidig vil mange aktører ha forskjellige nettverk de operer i, fra det lokale til det internasjonale. De har «global pipelines», som benevner direkte forbindelser utover lokalmiljøet til bedrifter og kunnskapsmiljø i forskjellige regioner og nasjoner (Bathelt mfl. 2002, i Foss mfl. 2006, s.60). En informant illustrerer i denne sammenheng at nettverkene kompenserer hverandre, og at de små og tette nettverkene lokalt i småbyen er en styrke fordi de innebærer stor grad av tillit. Når de suppleres med global pipelines er de små forholdene ingen ulempe.

Halvformelle arenaer bygger broer mellom formelle og uformelle arenaer, der gevinstene eller utbyttet for innovasjon kan ligge i skjæringspunktet mellom arenatypene. Spesielt gjelder dette de halvformelle settingene som møter, minglekvelder, næringslunsjer, åpne diskusjonskvelder o.l. som ofte er arrangert av arbeidsmiljøer eller virksomhetsbaserte foreninger i næringsliv, kulturliv, forskning og utdanning.

Uformelle arenaer

I denne kategorien finner vi uformelle treffpunkter og anledninger der mennesker møtes og det samtidig kan komme til å fungere som kreative møteplasser:

- Kulturhus og kulturarenaer, bibliotek, kulturkaféer, debattarenaer
- Gründerkaféer, steder som åpner for midlertidige arbeidsplasser
- Ulike kulturarrangementer som konserter, teater, bydager, markeder, festivaler

Uformelle arenaer oppfattes av mange som viktige for deling av informasjon, kunnskap og utveksling av idéer. Folk møtes uformelt med andre hensikter eller motiver, men det er positive rammer som kan være tillitsskapende og fremme nye idéer.

Impulsive arenaer som særlig tilknyttes en urban setting kan eksemplifiseres med Jentene i Sentrum, som startet en gruppe på sosiale medier på Mo for å styrke bylivet gjennom å skape en inkluderende arena hvor man møter mennesker man kanskje ellers ikke ville utvekslet med. Også i Sandnessjøen er det en lignende arena som heter «Jenter i sentrum». Den er åpen for alle, har en stor bredde i tema og er godt besøkt. Selv om dette ikke er en innovasjonsarena vil vi løfte den frem fordi den bidrar til å generere byliv gjennom et nytenkende initiativ om å ta byen i bruk. Kreative, uventede og impulsive handlinger og opplevelser er nettopp noe som kjennetegner byene. Det er derfor denne type aktivitet som Nordlandsbyene må motivere til.

Når det i intervjuene pekes på arenaer som savnes er dette gjerne lokaliserte, formelle arenaer slik som kunnskapspark og næringshager, og det er bransjeoverskridende, midlertidige og regionale arenaer med kontinuitet. Mens noen næringsforeninger skaper arenaer som verdsettes lokalt, kan det andre steder stilles spørsmål ved deres rolle og betydning for nyskaping og samarbeid, og hvilke deler av næringslivet de representerer. I tillegg har noen byer mer lukkede sosiale nettverk som representerer makt- og innflytelsesrelasjoner som i små byer kan begrense andre og nye aktørers handlingsrom.

En viss grad av åpenhet, gjensidighet og tillit mellom aktørene anser vi som viktige betingelser for at miljøer eller møteplasser skal fungere som innovasjonsarena. I noen av byene i Nordland gis det et inntrykk av å eksistere en viss grad av lukkethet og en svak delingskultur. Da er behovet for å etablere og tilrettelegge for både formelle og uformelle arenaer større enn i byer kjennetegnet av tillit og en etablert samarbeidskultur.

Arenaer kan skapes eller de kan oppstå mer impulsivt. I Nordlandsbyene er det få arenaer utover reiselivsnæringen som er savnet av *spesialiserte arenaer* i vårt materiale. De fleste ønsker seg *breddearenaer* hvor aktører kan møtes på tvers av bransjer, dvs. at ulikhet og komplementaritet anses å kunne fremme nyskaping og kreativitet. Vi vil likevel anta at smart-spesialiseringstrategien i Nordland kan innebære utvikling av arenaer som aktivt skapes for å kople bedrifter eller næringer som representerer relatert diversifisering, dvs. teknisk relaterte næringer i en region som kan generere kunnskapsoverføring (Boschma og Gianelle 2014), f.eks. innen havmat og reiseliv. Denne formen for «smart diversifisering» handler om at man skaper utradisjonelle koplinger mellom tradisjonelle næringer man er sterk innenfor.

7.3 Næringslivets kjennetegn, utfordringer og muligheter

I dette delkapitlet ser vi først på næringsstruktur og virksomheter i skalaen små og mellomstore byer. Deretter ser vi på virksomheter og nettverk som fungerer på et regionalt nivå, og til slutt bringer vi inn rammebetingelser knyttet til infrastruktur og kommunestruktur.

Felles utfordringer for byer i distrikts-Norge

I litteraturen er visse sentrale forutsetninger for kreativitet og innovasjon løftet fram, nemlig byenes grunnleggende kjennetegn som tetthet, heterogenitet og befolkningstall (Wirth 1938). I tråd med dette ser Hospers (2003) urban kreativitet som et fenomen som er avhengig av en kritisk masse, en sammensatt befolkning og et bymiljø. Felles utfordringer for byene i Nordland gjelder nettopp mangel på kritisk masse, geografisk avstand og tidsmessige reisekostnader.

I vår spørreundersøkelse i Nordland er det nesten 40 prosent som oppgir at noe av det som *hemmer* innovasjons-aktiviteter i deres by er at det er mange små bedrifter med lite kompetanse og FoU-ressurser, og at det mangler kapital til nye prosjekter. En drøy tredel mener at det er hemmende for nyskaping og innovasjon at ulike miljøer i liten grad samarbeider, eller at det er mangel på gode møteplasser der næringslivet møter kunnskapsmiljøer og virkemiddelapparatet. En tredel mener dessuten at det i deres by er få kreative miljøer å spille på. Større byregioner har fordeler som omfangsrike nærings- og kunnskapsmiljøer med variasjon av bransjer og sektorer, god tilgang på kvalifisert arbeidskraft og spesialiserte leverandører og kunnskapsinstitusjoner. En viktig ressurs for innovasjon og entreprenørskap er den diversiteten som størrelsen gir. De samme faktorene er sentrale i små og mellomstore byer, selv om *skalaen* blir en annen.

I intervjumaterialet fra de ti byene fremkommer til dels forskjellige, til dels like bybilder. Noen mer allmenne strukturelle betingelser for næringsutvikling trekkes frem som avgjørende i mange av byene, men ofte er det få muligheter til å påvirke disse. Et område som i mange byer utgjør en barriere for nyskaping er mangel på risikokapital, noe som også er en nasjonal utfordring. Samtidig har mange banker sentralisert sine næringsavdelinger, slik at de ikke lenger utgjør en lokal kilde til lån og finansiering. En fordel på små og oversiktlige steder er gode tillitsforhold som i en viss grad ligger til grunn for bankers lånebevilgninger. Selv om det kan være små forhold og få nettverk i små byer så oppleves ikke dette å være en hindring for nyskaping i dag fordi flere kan ha nasjonale og internasjonale nettverk.

Behov for infrastruktur

Infrastruktur er en viktig betingelse for regional utvikling, også når det gjelder mulighetene for innovasjon; flere informanter fremholder at viktige nettverk kan utnyttes bedre om de lettere kan nå hverandre fysisk og drive sine virksomheter koplet opp mot hverandre. For eksempel pekes det på at *bavnutviklingen* i Sandnessjøen ikke bare er viktig for infrastrukturen til sjøs, men for å ta ut innovativt potensial i regional næringsutvikling. Samtidig jobber flere av byene på fastlandet for å bli *knutepunkter for varetransport*, noe som kan gi en positiv økonomisk utvikling. Dette innebærer imidlertid mulige konflikter med bærekraftsmål, for

eksempel når det gjelder utvikling for jernbanegods versus veibasert godstransport. Litt kuriøst er det for øvrig at infrastrukturen i seg selv sies å fungere som en innovasjonsarena; småflyplasser og Widerøe er møtepunkter for dem som formelt ikke møtes i arbeidshverdagen, men som har muligheten til å dele informasjon og refleksjoner på den uformelle arenaen som en nødvendig flytur utgjør.

Kommunestruktur

I intervjumaterialet kommer det til uttrykk at næringslivet i flere byregioner opplever politiske barrierer for samarbeid ved kommunegrensene. Regionalt basert næringsliv opplever også tidsmessige kostander ved at de må samhandle med mange kommuner. De ønsker seg for eksempel én aktør å forholde seg til. Det hevdes at det på politisk nivå er svært varierende i hvilken grad interkommunalt og regionalt samarbeid som tjener strategisk utvikling av regionen forekommer. Selv om det er forståelig at lokale politikere er mest opptatt av egen kommune, er det vesentlig at de ser hvordan helhetlig regional strategi og utvikling kommer enkeltkommuner til gode. Samtidig skal det ikke underslås at dette kan være høyst reelle interesse- og lokaliseringsskonflikter, der ikke alle kan «vinne». Likevel er det lite å tjene på sikt på at internasjonale selskaper får kommuner og byer til å utkonkurrere og fallby hverandre i lokaliseringsspørsmål.

Senterfunksjoner

Byene er alle regionale handels- og servicesentra, og er tydelig avhengig av disse næringene for arbeidskraft og attraktivitet. Herunder er filialisering et fenomen som kjennetegner og utfordrer mange av byene. Filialenes overskudd reinvesteres ikke alltid i filialen når den ikke har lokalt eierskap, og filialer har ofte heller ikke større kontorfunksjoner og forskningsmiljø. I tillegg kan filialisering gjennom f.eks. lokalisering av stor varehus innebære arealkonflikter og manglende overenskomst om kompakt byutvikling. Varehus innebærer også bilbasert handel, og utfordrer byenes rolle som fortettet og mindre bilbasert handelssentrum.

Byene ser i stor grad seg selv som sentra med spesifikke funksjoner (ofte administrative) i samspill med industriproduksjonen som ofte er regionalt lokalisert. I noen byer, som Sandnessjøen, bidrar de

regionale bedriftenes kontorfunksjoner, til dels med forskningsfunksjoner, med synergier til gründermiljøet i byen.

Byfunksjoner og senterfunksjoner for et regionalt næringsliv vil gjerne romme lokalisering av kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting, de såkalte KIFT-næringene. Nordlandsbyene har, om enn i noe varierende grad, problemer med å lokalisere KIFT-bedrifter. Utfordringen later til å være at bedrifter velger å skaffe slike tjenester fra større aktører på Østlandet, og at de små bedriftene som selger slike tjenester fremstår som sårbare og som for små leverandører for de større bedriftene. En annen nevnt utfordring er ordninger fra det offentlige virkemiddelapparatet, hvor de samme kjente store aktørene blir brukt til å levere f.eks. designtjenester, og disse befinner seg gjerne i hovedstadsregionen.

Samlokaliseringer og tilrettelagte lokaler til ulike former for KIFT-bedrifter er et forslag som kan øke robustheten og synligheten av denne type næringsmiljø. Eksistensen av et miljø kan også være tiltrekkelig for flere høyutdannende innen denne næringen. I tillegg er det de bedriftene som kan ha utbytte av kontorfellesskap med kreative næringer. En annen mulighet er å danne sterke nettverk, slik IT-bedrifter har gjort i Bodø (IT-Forum). Det finnes enkeltbedrifter, slik som Deadline Media, som har kontor på både Sortland og i Bodø og som på Sortland har inntatt en sterk samfunnsengasjert rolle i byutviklingen gjennom aktiv støtte til arrangementer i byen. Sammen med lokale ildsjeler har de bidratt i dugnader og samarbeid som har forsterket og aktivert byliv knyttet til opplevelser, slik som konserter og festivaler. Dette har gitt et byliv som har økt den lokale stoltheten over Sortland Eksempelet med Deadline Media viser hvilken lokal og kreativ rolle denne type bedrifter kan spille for at byen blir en kreativ arena, selv ved en enkeltbedrift.

Potensial for reiselivsutvikling i byene?

For reiselivets del har noen regioner profilert seg godt med en regional profil (særlig Lofoten og Helgeland), mens byenes rolle i reiselivet nok har et uforløst potensial mange steder. Flest informanter trekker frem naturskjønne omgivelser som trekkplaster, men her kan byene jobbe mot å styrke og promotere sine kvaliteter, fra restaurant- og uteliv til kulturminner- og fysiske bymiljøer, museer og kulturlivet generelt.

Kultur for gründeraktiviteter, innovasjon og samarbeid

Det virker til å være stor forskjell på byers kultur for nytenkning versus konservative holdninger og jantelov. Eksempelvis fremstilles Svolvær og Mo i Rana som byer med stor åpenhet for nye idéer og samspill med nye aktører slik som gründere. I Svolvær har dessuten de tradisjonelle næringene omstilt seg, og bygger mye av utviklingen på samarbeid og bevisst bruk av hverandres tjenester lokalt. Flere andre byer, slik som Fauske, Narvik og Mo, fremstår også som omstillingssamfunn, der kompetanse og kunnskap fra tidligere industrivirksomhet overføres til ny industrivirksomhet.

Noen småbyer har fortrinn ved spesialisering innenfor én eller få bransjer, eller de har verdikjeder med høy kompetanse som er utviklet stegvis over tid. Men spesialiserte småbyer kan også møte utfordringer hvis de er for sterkt fastlåst til «modne» næringer, for eksempel historisk spesialisering basert på regionale ressurser, men uten fornyelses- og utviklingsevne (Foss mfl. 2006). Også byer med nyere spesialiserte industrier er sårbare; når Aker Solutions sterkt reduserer sin aktivitet på Helgeland, fører dette til store endringer i så vel petroleumsbransjen som underleverandører i det lokale næringslivet (www.nfk.no 15.01.2016). Sårbarhet i mindre byer kan også være forbundet med for ensidig spesialisering, nedgangsbransjer, eller behov for kunnskapskoplinger og -tilførsler utenfra (Gundersen og Onsager 2011).

Noen andre byer på sin side fremstilles som preget av en viss lukkethet, dominerende bedriftsmiljøer og «jantelov». Her fremgår det noen steder at konservative holdninger og liten endringsvilje står i veien for et godt samspill. I noen byer, slik som Bodø, er næringslivet så bredt at samarbeid mellom bedrifter utfolder seg. Samtidig fremstår ikke arbeidsmarkedet som bredt nok til at bytte av jobber primært gjøres innenfor samme sektor, noe som innebærer dyrere lønnsutgifter mer enn kompetanseflyt på tvers av næringslivet

I mange av byene synes potensialet for bedriftssamarbeid å være større enn hva som er realisert i dag. Mange små og mellomstore bedrifter har begrensede ressurser og anledninger til å drive kompetanseheving eller samarbeid om nyskaping og næringsutvikling; de har mer enn nok med den daglige driften.

Hjørnestensbedrifter, slik som finnes i Mosjøen og Brønnøysund, oppfattes å ha en positiv funksjon for et stabilt lokalt arbeidsmarked. Samtidig kan de i kraft av sin størrelse og posisjon fremstå som en hindring til omstilling og utvikling av et bredt næringsliv og oppkomme av gründere. En sterk offentlig sektor er også oppfattet som et gode, siden dette gir varierte sysselsettingsmuligheter, også for personer med høyere utdanning, samtidig som det i en viss grad kan innebære forskningsvirksomhet. Samarbeid med større offentlige virksomheter slik som Brønnøysundregisteret fremheves som ønskelig for å fremme synergier av virksomhetens lokalisering i byen. For lokale bedrifter kan nasjonalt ledende bedrifter på sin side innebære tilgang på kompetanse og nasjonale og internasjonale nettverk. I noen byer fremstår imidlertid ledende bedrifter som primært vendt mot eksterne leverandører, nettverk og markeder. Da blir synergiene i næringslivet vanskelig å få øye på.

I en ny italiensk studie om hva som gjør små og mellomstore bedrifter mer samarbeidsvillige og hvilken rolle regional innovasjonspolitikken kan spille for dette, pekes det på noen interessante funn som kan ha overføringsverdi til Nordlandkonteksten (Caloffi mfl. 2015). Studien fant at nettverk utviklet fra regionalpolitisk hold bidro til at bedriftene i større grad samarbeidet med et større mangfold av aktører enn dem de hadde samarbeidsrelasjoner med før de gikk inn i nettverket. Samtidig hadde for stor sektoriell heterogenitet blant nettverksdeltakerne en negativ effekt på sannsynligheten for samarbeid, Samlokalisering hadde imidlertid en positiv effekt. Samarbeidsrelasjoner mellom bedrifter og universiteter utviklet seg kun når det var personer som var spesialisert i innovasjonsrelaterte tjenester som skapte kontakten mellom dem. Dette kan være erfaringer å bygge på i Nordland.

Gjennom *næringsforeninger* opplever flere kommuner at de har en representativ dialog- og samarbeidspartner. Andre steder er næringsforeninger smalere sammensatt og i realiteten en type handelsforening. I andre tilfeller er ikke ledende, internasjonale bedrifter med i foreningene, noe som kan innebære at nettverk og mulighetene for samarbeid om nyskaping blir mindre enn de kunne vært.

Næringsforeningenes rolle i Nordlandsbyene er derfor interessant for videre utforskning; hvordan fungerer de som innovasjonsarenaer i næringslivet, hvilke aktører er aktive der og hvordan er deres forhold til kommunen med tanke på koplinger mellom nærings- og byutvikling? Hvorvidt regionalt heller enn kommunalt baserte foreninger er hensiktsmessig er også en interessant problemstilling. Ofoten har for eksempel en regionalt basert næringsforening.

Næringsliv og virksomheter i en regional kontekst

Majoriteten av de ti byene ser ut til å ha legitimitet som regionsentre. Det betyr at de betjener regionen med tilbud innen handel, offentlige tjenester (helse, skole/studier), kultur og uteliv. For næringslivet selv er det imidlertid noe mer varierende grad av senterfunksjoner å finne i byene.

Visse regionale innovasjonssystemer er av typen som betinges av naturressurser som finnes i omlandskommunene, mens administrasjonen til dels er lokalisert i regionens by eller tettsted. Dette er det mange eksempler på i Nordland innen næringer knyttet direkte og indirekte til mineraler, olje- og gass, fiskeri og havbruk, havforskning og bioforskning, og reiseliv som baseres på naturopplevelser- og omgivelser.

Smart spesialisering og regionale innovasjonssystemer

Foruten olje- og gass inngår næringene omtalt ovenfor i smart-spesialiseringstrategien i Nordland. Smart spesialisering innebærer å ta utgangspunkt i næringer som tradisjonelt har vært sterke og så forsterke deres konkurranseevne. Samtidig er det en fare ved strategien at kommuner og næringsmiljø velger å satse på de samme næringene siden det finnes regionale virkemidler og strategiske føringer. Alle skal vokse i de samme næringene.³³ Dette avtegner seg som risikabelt også i Nordland, hvor man i Narvik-regionen ønsker å etablere havmat, som byregionen ikke har tradisjon for, og Fauske, hvor man vurderer å satse på landbasert oppdrettsanlegg.

Nordland har viktige naturressurser som danner grunnlag for næringsutviklingen, i går som i dag. Disse bedriftene har vært kjennetegnet av erfaringsbasert innovasjon (på engelsk benevnt som DUI: Doing, Using, Interacting), og har som informanter

³³ Pers.komm. Knut Onsager, ressursgruppemøte, 25.01.2015.

beskriver det greid den økonomiske omstillingen ved å rendyrke sin kjernevirksomhet. Kunnskapsbasert innovasjon har på den andre siden vært mindre fremtredende i Nordland. Den fremtredende erfaringsbaserte innovasjonsmåten innebærer dessuten at overgangen til en kunnskapsbasert innovasjon er et møysommelig arbeid for å få frem samarbeid mellom kunnskapsmiljø og næringsliv (Knutsen mfl. 2015). Dette gjelder ikke minst fordi arbeidet med å øke kompetansen regionalt må sees i et generasjonsperspektiv (s.1296).

Fylket har et gjennomsnittlig lavt utdanningsnivå og kunnskap og kompetanse står nå i fokus, ikke bare hos fylkeskommunen, men i samtlige bykommuner. Geografisk nærhet mellom næringsliv og kunnskapsmiljøer gir særlig gode betingelser for å få fremme mer komplekse og avanserte forsknings- og innovasjonsinitiativ hvor brukerne har en sentral rolle (Fitjar mfl. 2015, s.76).

Noen byregioner i Nordland fremstår imidlertid som «tynne» regionsystemer med få og små kunnskapsmiljøer i geografisk nærhet. Som Fitjar mfl. (2015) skriver er det i disse regionene viktig å utvikle koblinger til eksterne kunnskapsmiljø siden denne er begrenset i egen region. I velfungerende regionale innovasjonssystemer vil det å skape mer omfattende koblinger mellom et kunnskapsbasert næringsliv og kompetente FoU-miljøer være gunstig. Bodø-regionen tjener på lokalisering av universitet, forskningsinstitutt og kunnskapspark m.v. Den regionale hovedstadsfunksjonen byen har innebærer et større potensial til å styrke innovasjonssystemet sammenlignet med de små byene i Nordland. Samtidig utvikles større og mindre miljøer i samtlige byer, der målet er å øke kunnskapstilførselen til bedrifter. En gjentakende utfordring som nevnes i byene er enten at bedriftene er for små til å drive med kompetanseheving, at de ikke har bestillerkompetanse når det gjelder kunnskap, eller at de ignorerer at de skulle ha behov for kunnskapsoverføring av formell art.

Økende regionalt samarbeid

Et interessant funn fra analysene av de ti byene er at næringslivet og til dels også kommuneadministrasjonen har kommet langt i å skape regionalt fokus og samarbeid. For eksempel har Sortland kommune i mange år hatt et tydelig Vesterålen-perspektiv. I de siste årene har dessuten næringssekskap, næringsforeninger og næringshager over hele Nordland gått fra å være lokale til å bli

regionale aktører med strategier for samarbeid og utvikling på dette nivået. Selv om det er lokale variasjoner, er det noen av stedene en slags treghet å spore når det gjelder strategisk regionalt samarbeid. En del av forklaringen sies å være at det politiske lederskapet i kommunene er den instansen som «henger igjen» i å utforme regionale visjoner og strategier for utvikling. Manglende interkommunalt samarbeid oppleves da også som en barriere for næringslivet og til dels også for offentlige instanser. For å bryte ned slike barrierer blir det foreslått å sentralisere visse funksjoner til en kommune, for eksempel førstelinjetjenester for gründere, eller et karrieresenter som betjener flere kommuner.

Selv om noen opplever at det regionale næringslivet samarbeider godt på tvers av kommunegrenser, fremkommer det som en gjentakende utfordring at bedrifter samarbeider i for liten grad. I noen regioner er det ikke arenaer hvor bedriftseiere og ledere setter seg sammen rundt bordet og snakker om sine behov. For eksempel ville et felles behovsgrunnlag for KIFT-bedrifters tjenester opp mot for eksempel EU-regelverk kunne øke den lokale og regionale etterspørselen etter tjenester.

Både næringslivsaktører og representanter for offentlige myndigheter framholder at administrative grenser som kommunegrenser ikke har betydning for næringslivet, unntatt når de skaper problemer. Og det synes de å gjøre i flere av regionene: når bedrifter som opererer på et regionalt nivå må forholde seg til mange kommuner med ulik næringslivspolitik, ulik kapasitet til å drive utvikling og som befinner seg på ulike nivåer mht. å ha utviklet tilrettelegging og samspill med næringslivet. Da blir resultatet et *fragmentert landskap* som særlig representerer barrierer for nyskaping. Helhetlige strategier er vanskelig å få til når «de blir fragmenterte i sine ambisjoner», som en uttrykker det. Tilsvarende fant man i enkelte av Byregionprogrammets analyser at kommunegrenser kan være en flaskehals mot videre utvikling, særlig dersom det er forskjellige prioriteringer på ulike sider av kommunegrensene (Johansen mfl. 2015a). Ett eksempel på initiativ for å motvirke en fragmentert politikk er Alstahaugregionen som deltar i Byregionprogrammet med hovedfokus på en regional strategisk næringsplan.

7.4 Kunnskap, kompetanseutvikling og rekruttering

Ovenfor pekte vi på hvor viktig «broen» mellom næringsliv og ulike kunnskapsinstitusjoner er, at det er vesentlig å videreutvikle denne med tanke på nyskaping, gründervirksomhet, entreprenørskap og kreativitet. Dessuten er det en klar forståelse hos mange at dette ikke bare er viktig for den enkelte eller den enkelte bedrift eller virksomhet, det er viktig for å møte utfordringene i byene og i de ulike regionene i Nordland.

Store byer har økonomiske fordeler av nærings- og kunnskapsmiljøer med variasjon av bransjer og god tilgang på kvalifisert arbeidskraft. Mindre byer er ofte kjennetegnet av det motsatte, og sliter med sin attraktivitet. I våre intervjuer meldes også dette savnet, som de fleste kommuneplaner setter som mål.

Hvis en ser bort fra Oslo er andelen personer over 16 år med høyere utdanning forholdsvis jevnt fordelt mellom fylkene i Norge. Nordland har en andel som er ganske lik mange andre fylker. Det gjelder både dem med kort og lang høyere utdanning. Innad i Nordland skiller Bodø seg ut med en betydelig høyere andel høyt utdannede, og spesielt en høyere andel med *lang* høyere utdanning. Gruppen høyt utdannede er oftere konsentrert til byene. Det gjelder også Nordland. 3 av 4 av de høyt utdannede i Nordland bor i en av de ti byene³⁴. Konsentrasjonen av høyt utdannede er høyere enn befolkningkonsentrasjonen i de ti byene³⁵.

En lokal kunnskapsbase

I dag er det store satsinger på kunnskaps- og utdanningsprogram i Nordland, også i de ti kommunene. I mange bykommuner fortelles det at det er en stor utfordring at det finnes en viss grad av *skepsis til kunnskaps- og forskningstilførsel*. I tillegg fremstår det som en generell utfordring at bedriftene mangler bestillerkompetanse overfor kunnskapsmiljøet og at de i mindre grad etterspør kunnskapstilførsel. Det påpekes derfor at kunnskapsmiljøene må

³⁴ SSB: Tabell: 09429: Personer 16 år og over, etter kjønn og utdanningsnivå. Absolutte tall og prosent (K)

³⁵ SSB: Tabell: 01222: Folkemengd og kvartalsvise endringer (K)

hjelpe bedriftene med å identifisere problemstillinger og områder de kan bidra på. I andre tilfeller, slik det blir nevnt fra Narvik sin side, opplever kunnskapsmiljøer at bedriftene føler mer behov for dem som konsulenter enn som forskere. Her fungerer samtidig universitetet som en god arena for samarbeid og utvikling av gjensidig forståelse, når studentene skal jobbe med case levert av bedrifter, og der også kommunens næringssselskap deltar.

Men en klar styrke slik vi tolker det er at det er en høy bevissthet på nødvendigheten og verdien i å spille på *hele registeret* av kunnskaps- og kompetansebyggende miljøer i Nordland: fra høyskoler og universitetsmiljøer til grunnskoler, videregående og fagskoler, etterutdanning, kursvirksomhet, karrieresenter, innvandreropplæring m.v. Det er flere eksempler på at samlokalisering og samordning av ulike studietilbud og skoler er gunstig for fagmiljøer og utvikling av nye tilbud. «Karriere Salten» i Fauske og Brønnøy kultur- og kompetansesenter er to eksempler.

Samtlige byer har utviklingen av kunnskapsmiljø og kompetanseheving høyt på agendaen, Fra intervjumaterialet finner vi at det i flere av byene ses som verdifullt å *samlokalisere kunnskapsinstitusjoner og kompetansetilbud* i byen i ett bygg eller et område for å skape synergier. Med basis i studiesenteret i Sandnessjøen er det ønskelig med et felles sted for voksen læring; «Kunnskap på kai». I Mosjøen er det ønskelig å samle kunnskapsinstitusjonene i et «Kunnskapens hus» i sentrum. I Mo i Rana har man allerede samlokalisert utdanningsinstitusjonene i «Campus Helgeland» og dette synes så vellykket at det er til inspirasjon for andre steder. På Fauske arbeider «Karriere Salten» med å styrke kompetansetilbudene og med målrettet arbeid mot både næringsliv den videregående skole som kompetansemekler. I Brønnøy har samlokalisering rundt den videregående skolen gitt rom for uformelle møter som tilrettelegger for formalisering av samarbeid.

Studiesentrenes betydning

De mange studiesentrene som finnes i Nordlandsbyene er viktige for å heve kompetansenivået i den befolkningen. Kursholdere leies imidlertid inn, og studiesentrene fremstår derfor ikke som så solide samarbeidspartnere når det gjelder overføring til det lokale og regionale næringsliv. En slik rolle, for byer uten sterke universitetscampuser, blir også forespeilet de videregående

skolene, som besitter mye kompetanse og som har et regionalt perspektiv. Poenget må være å skape gode samarbeidsrelasjoner mellom regionale kunnskaps- og næringsmiljøer, eller tilrettelegge for kunnskapsinnføring fra eksterne kilder med høy kvalitet og relevans.

Entreprenørskap i skolen, lærlinger og muligheter

Et annet tema som har blitt nevnt under mange intervjuer, og som vi også finner støtte for i spørreundersøkelsen, er betydningen av *innovasjon, entreprenørskap og kreativitet i skolen*. At dette vektlegges i skolene anses å være en av de viktigste *betingelsene* for at arbeid med innovasjon skal lykkes. Ved Polarsirkelen videregående skole i Mo i Rana har for eksempel entreprenørskap og bedriftsutvikling blitt et eget fag. I Lofoten videregående skole og maritime fagskole arrangeres det fagkonferanser og møter med byggenæring, restaurantnæringer o.l. Fra fylkesregionalt hold er det også en holdning om at entreprenørskap i skolen er et viktig tema. Det diskuteres for tiden om entreprenørskap skal komme inn som et eget fag i skolen. Innsatsene for å styrke forståelsen for verdien av utdanning og rekruttering til regionens arbeidsliv rommer også mellomnivået på kompetanseheving, altså yrkesfaglige og gjerne spesialiserte linjer på den videregående skolen, som fremheves som et grunnleggende steg for kompetanseheving i bedriftene. Samtidig er det et problem at bedriftene ikke tar inn (nok) lærlinger. Lærlingetiden er sårbar for frafall i videregående skole, og et forsterket samarbeid mellom kunnskapsinstitusjoner slik som den videregående skolen og det regionale næringslivet er derfor nødvendig. På dette nivået er også gapet mellom elevenes karriereønsker og det regionale næringslivets behov beskrevet som en utfordring. Elevene ses litt som å gå i sildestim i sine studievalg, og retter seg ikke alltid inn mot næringslivets behov. Her jobber eksempelvis Fauske offensivt med å tilby ikke bare elevene, men også deres foreldre, 'kurs' i karrierevalg.

Det er også et potensial i økt samarbeid mellom NAV, NHO og bedrifter om et inkluderende arbeidsliv, både når det gjelder personer som har havnet utenfor arbeidslivet og innvandrere som har problemer med å komme seg inn på arbeidsmarkedet (Søholt mfl. 2015). I tillegg vil en satsing på lærlingeplasser og arbeid mot frafall i den videregående skolen være viktig for folkehelsen og for

å redusere antall unge som faller ut av arbeidsmarkedet (Dahl mfl. 2014).

Betydningen av universitetslokalisering

De tre byene med universitetscampus, Bodø, Narvik og Mo, ser ut til å ha store fordeler av denne lokaliteten sammenlignet med de andre byene. Kunnskapsmiljøer slik som universiteter genererer annen virksomhet og synergieffekter som oppstår gjennom universitetenes samspill med andre kunnskapsinstitusjoner spiller over på det lokale næringsliv gjennom økt samarbeid.

Nord Universitetet og Nordlandsforskning har naturlig nok sentrale roller i å styrke det regionale samfunns- og næringsliv. I Knutsen mfl. (2015) sin evaluering av Nordlands FoU-strategi og dannelsen av et regionalt partnerskap fremgår det også at universitetenes autonomi når det gjelder deres akademiske prioriteringer innebærer at de i varierende grad ivaretar spesifikke regionale roller. Dette kommer også frem i vårt materiale. Det fremstår som en utfordring å få gode nok synergier i fylket for øvrig, og særlig bør universitetets regionale rolle drøftes videre. Dette må ses i lys av en universitetsorganisering som (her som ellers i landet) innebærer at forskerne inngår i et målingssystem hvor produksjon av vitenskapelige arbeider er viktigere enn formidling og det å ha øret til marken. Mens noen forskere på eget initiativ jobber nært opp til de regionale problemstillingene og utfordringene, er det ikke tilstrekkelig med incentiver for mange til å ta en tydelig rolle regionalt. Det samme gjelder tilbud av kurs i studiesentre i andre Nordlandsbyer. Dette er universitetets oppgave, men det satses ikke nødvendigvis like godt på disse tilbudene. Her uttales en forskjell mellom Nesna og Bodø, der førstnevnte i stor grad jobber med denne type desentraliserte oppdrag. Kanskje kan Nord Universitet lære av NTNU, som produserer flest kurs og samtidig rangeres høyt på vitenskapelig produksjon og kvalitet.

Rekruttering utenfra og traineeordninger

Innovasjon og nyskaping er nært knyttet til så vel utdanning og kompetansestrukturer som den humane kapital.

Når det gjelder rekruttering av høyt utdannede personer er også eksternt rettede innsatser viktig. Evalueringer av en lang rekke tilflyttingsprosjekter- og kampanjer rundt om i landet har for øvrig vist at de har liten effekt (Grimsrud og Aure 2013). Rekruttering

og tilflytting bør antakelig vris mer mot utvikling og synliggjøring av jobber i bedrifter og virksomheter, trainee-programmer og kreative kompetanseutviklingsløp. Det fremheves at ulike former for trainee-ordninger kan motvirke en lukkethet som mange hevder kjennetegner det regionale næringslivet ved at man ansetter fra 'egen bakhage' og rekrutterer via egne nettverk. Trainee-ordninger som finnes ønskes videreført, og dette er noe som kan kanskje også initieres av andre instanser.

Et interessant forslag nevnt for Vesterålen er at kommunene samler sine jobbtillbud for at de blir presentert på en karrieremesse e.l. andre steder i landet. På denne måten ville regionen kunne profilere sitt jobbmarked og potensielt høyne rekrutteringen. Kommuner innen samme bo- og arbeidsmarkedsregion, eller funksjonelle region, vil være naturlige samarbeidspartnere for slik profilering for rekruttering. Det pekes på at unge mennesker gjerne tenker regionalt når de vurderer flytting, evt. tilbakeflytting, til en av byene eller regionsentrene. Det er en regional radius som er interessant mht. boligmarked og arbeidsmarked, så vel som fritidsliv. Det er også viktig å peke på at campusutvikling flere steder i Nordland kan bidra til å styrke utdanningsnivået i by-regioner og minske underskuddet i kohorten 20-40 år.

De fleste byene ønsker å tiltrekke seg flere mennesker i gruppen 20-40 år og personer med høyere utdanning. Dette spørsmålet henger naturligvis sammen med tilgang på kompetansearbeidsplasser og med mulighetene for å etablere egen bedrift. Her ser imidlertid samtlige byer ut til å være relativt proaktive for å legge til rette for denne gruppen. I tillegg tilbyr bedrifter, slik som i Fauske-regionen, stipender for å tiltrekke seg kompetent arbeidskraft. Men informanter i flere av byene framholder at ikke bare arbeidsplasser, men stedenes karakter har betydning. De mener at det som er småbyenes mangler eller ulemper sammenlignet med storbyer, som gjennomsiktighet, mindre mangfold, mindre rom for ulikheter i livsstiler etc. kan være et felles problem i alle småbyene når det gjelder å tiltrekke høykompetent arbeidskraft-

7.5 Næringsutvikling og byutvikling

Nordland fylkeskommune ønsker med dette prosjektet et større søkelys på koplinger mellom næringsutvikling og byutvikling. Ved å se på den gjensidige avhengigheten i så vel forutsetninger som gevinster kan strategier for en ny bypolitikk få klare synergieffekter.

I dette delkapitlet retter vi søkelyset på hvordan *hele byen* kan forstås som en innovasjonsarena. Vi ser på byene som kreative sentre og kobler dette til samspillet mellom et levende bysentrum og næringsliv og annen virksomhet som kan generere nyskaping i byen.

Byen som innovasjonsarena

Byens puls eller «buzz» er sentralt for byens rolle som kreativt senter, fordi byens tetthet skaper nærhet og ansikt-til-ansiktrelasjoner som nærer informasjonsutveksling og styrker menneskers tilgang til spesifikke miljøer (Storper og Venables 2002, i Vatne 2005, s.27). I Nordlandsbyenes strategiske arbeid med bypolitikk fremgår det at det er ønskelig at det skapes flere og tettere bånd i bysentra gjennom samlokaliseringer, nybygg, ny bruk av eksisterende bygg, og nye flerbrukshus slik som kulturhus. Særlig ønsker man å skape fysisk nærhet mellom kunnskapsmiljø og mellom ulike kreative næringer. Det tette bymiljøet innebærer at man kan sitte i et integrert miljø men samtidig utnytte den uformelle kontaktflaten som bylandskapet gir.

En teori er at byer opplever også økonomisk vekst i den kunnskapsbaserte økonomien gjennom institusjonelle og organisatoriske rammer som gir ulike former for nettverksmuligheter for byborgere og næringsliv gjennom lave transaksjonskostnader og kunnskapsmessige spillovers som gir innovasjonsfordeler (Cooke mfl. 2002, s.234). En annen teori er at byens grunnleggende kjennetegn, mangfold og heterogenitet, gir muligheter for samspill mellom mennesker med forskjellige bakgrunner og kompetanser. Siden innovasjon gjerne handler om nye kombinasjoner av ulike typer kunnskap (heller enn skaping av helt ny kunnskap), blir denne tilgangen til bymangfoldet viktig for innovasjon og dermed økonomisk vekst (Jacobs 1969, i Vatne 2005, s.27). Denne teoridiskusjonen gjelder i hovedsak storbyene, som har vekstfordeler som småbyer vanskeligere oppnår; nemlig

diversitet i næringslivet, kritisk masse i næringsmiljøet og lokaliseringer av mange nye vekstnæringer (Foss mfl. 2006, s.53). Små byer kan likevel i en regional kontekst utvikle funksjoner som stimulerer det regionale næringslivet, gjennom agglomerasjonsfordeler og koplinger mellom kunnskapsmiljø og næringsmiljø slik byene i Nordland nå arbeider for.

I denne forstand kan verdiene ved næringsklynger overføres til byrommet, siden det finnes noen paralleller. Byen gir tilgang til mennesker (kompetanse), den fasiliteter kunnskapsoverføring og informasjonsutveksling, og den er en møteplass for underleverandører, konkurrenter og samarbeidspartnere. Man jobbe spesialisert i bedriften, samtidig som man automatisk næres og inspireres av omgivelsene.

Byene som kreative sentre og levende bysentrum

En livskraftig by eller et regionsenter er i en rekke studier trukket fram som en viktig forutsetning også for omlandet eller regionen, blant annet fordi regionen som helhet blir mer attraktiv som bo-besøks- og arbeidsregion sammenlignet med en region *uten* et slikt senter. Samspillet mellom by og omland for verdiskaping er for øvrig høyt på dagsorden i Byregionprogrammet (KMD/Distriktssenteret).

Intervjuer med ulike aktører i alle de ti byene viser at mange oppfatter at det er klare koplinger mellom næringsliv og byliv. Småbyenes sentrumsområder er både arena for det publikumsrettede næringslivet (som handel, service og tjenester, opplevelser m.v.), de er arbeidssteder for store deler av befolkningen i byen og omlandet, og de er reisemål eller transittsteder for turister. De er også bosted for mennesker som ønsker å bo urbant. En kreativ utvikling av byenes sentrumsområder vil ofte være en gevinst for så vel næringsliv som innbyggere. Det som gjerne fremheves når det satses på byutvikling er å skape trivsel og møteplasser for den eksisterende befolkningen, eller slik det blir uttalt i Bodø, at byutvikling blir en visualisering av næringsutvikling, og også at den kan bidra til å sette byen på kartet.

Byene som arenaer for kreativitet har stort potensial i Nordlandsbyene. Blant annet reflekteres dette i kulturtilbud som bidrar til at regionens innbyggere besøker byen. Dette dreier seg

gjærne om planlagte arrangementer slik som konserter, forestillinger og festivaler som i byen lettere får en kritisk masse av publikummere til å kunne holde små og store arrangementer. Samtidig er det uformelle og impulsive bylivet attraktivt i seg selv, gjennom gateliv og bevertningssteder der folk samles. Her kan Svolvær trekkes frem. Byen opplever nå at folk fra regionen kommer på byhelg fordi den tilbyr kulturarrangementer, har flere bevertningssteder, handelstilbud og også regionale friluftslivstilbud og attraktive steder. Fordi byen har veletablerte kunstinstitusjoner og har bygd opp regionale friluftstilbud trekker byregionen (i denne forstand, Vågan kommune) til seg besøkende som over kortere og lengre tid gjør bylivet i Svolvær mer mangfoldig og dermed også med urbane kvaliteter. Svolvær evner på denne måten å opprettholde et byliv gjennom kombinasjonen av lokale og besøkendes bruk av byen. Dette skaper større kritisk masse for byfunksjonene, godt hjulpet av et kommunalt kulturhus.

Byer kjennetegnes også ved kulturelt mangfold. De eneste byene som i vår datainnsamling har nevnt den positive betydningen av kulturelt mangfold er Leknes og Narvik. Det kan derfor være nyttig å ha lokale flerkulturelle samarbeidsprosjekter og drøfte hvordan byenes tilbud kan utvides ved hjelp av et mangfold av kulturelle bakgrunner. Kanskje kan det kulturelle mangfoldet spille inn i den type kulturkvartaler som Bodø og Fauske planlegger.

Bykommunene kan tilrettelegge for mer alternative aktiviteter ved å fremme det *uorganiserte urbane liv* og invitere befolkningen til å bidra til å forme og ta i bruk byen i større grad og på nye og kreative måter. Å skape entusiasme som styrker urbane trekk som mangfold, diversifiserte tilbud og uventede opplevelser vil stryke urbane innslag. Her kan byene spille på kreative mennesker, eller de kan fremme barn og unges kreativitet ved å «låne bort» bylandskapet til alternativ medvirkning og bruk. Slik blir ikke byens opplevelser kun knyttet til punktarrangementer, slik som festivaler, men kan inspirere til flere møter i byene som uformelle arenaer for kreativitet og opplevelse.

Noen steder, slik som Leknes, er «unge» som by, og har derfor et sammensatt fysisk bylandskap og en bygningsmasse som skaper estetiske spenninger. Dette gir muligheter for allsidig og alternativ bruk og utvikling. Etablerere og gründermiljø, kunstnere, barn og unge, eller frivillige organisasjoner mv. kan inviteres til mangfoldig

og kreativ byforming og bybruk. Bruk av dette potensialet for kreativ byutvikling krever godt samarbeid med private gårdeiere for å åpne for midlertidig bruk, for eksempel gjennom tilrettelegging for pop-up butikker, eller billig utleie for andre aktivitet. Kommunen kan også vurdere hvordan lokalbefolkningen eller enkelte grupper kan inviteres til å utforme kommunale tomter for midlertidig eller permanent bruk. På denne måten kan mangfoldet som preger landskapet i storbyer også overføres til kreativ og mangfoldig byutvikling i mindre byer.

Et prinsipp som i større byer kan stimulere kreativ byutvikling er SLOAPS; «spaces left out after planning», som er ubrukte tomter mellom utviklede arealer. Disse kan for en kortere eller lengre periode disponeres av innbyggere eller foreninger i sivilsamfunnet, som får muligheten til å forme byrommet og utvikle aktiviteter der. Dette kan skje ved åpen invitasjon eller som et mer planlagt prosjekt rettet mot f.eks. spesifikke grupper av barn og unge (Bergsli 2015). Mindre byer som har opplevd at mange virksomheter i sentrum har blitt flyttet ut, eller at manglende investeringer skaper tomrom i bystrukturen, har et desto større potensial til å prøve ut dette.

Kulturhusene spiller også en viktig rolle som samlende og kreativ arena. Særlig vellykket fremstår deres rolle der de utgjør flerbrukshus, spesielt med lokalisering av bibliotek. I tillegg til å være samlingsarenaer for kulturopplevelser- og produksjon, kan kulturhus skape identitetsfølelse og stolthet, slik det framheves for eksempel i Bodø og Sandnessjøen. Her er det også et uforløst potensial i koplingen mellom kultur- og næringsliv, og for generering av kreative næringer (eller kulturøkonomi). I noen byer danner kulturlivet rammer og arenaer for næringslivssamlinger. Samtidig kan kultur- og næringsliv nære gjensidig kreativitet og skaperkraft, slik vi ser det i større byer (Scott 2010). Vi finner klare variasjoner når det gjelder hvorvidt byens næringsliv ser de kreative synergiene eller nytten av kulturlivet. Samtidig kan kommunenes kulturarv og kulturmiljøer i større grad istandsettes og fremmes som del av byopplevelsen. Mosjøen har for eksempel tatt godt vare på den historiske gata og gitt den en viktig status i bybildet og i profileringen av byen, noe som også bidrar til å skape stolthet over stedet. Stormen og de store byutviklingsprosjektene i Bodø har også økt stoltheten for byen blant befolkningen.

7.6 Små og mellomstore byer som sosial og lokalkulturell arena

Små og mellomstore byer har noen vesentlige kjennetegn som skiller dem fra storbyregioner og som har implikasjoner for innovasjon og nyskaping. Tidligere har vi omtalt dette som strukturelle faktorer som fungerer som betingelser for næringslivets utviklingsmuligheter. Her retter vi søkelyset på noen mer allmenne lokalkulturelle og sosiale faktorer som enten representerer styrker og fortrinn eller svakheter som kan fungere som barrierer for nyskaping, både for næringsutvikling og for byutvikling.

Sosiale nettverk og sosial kapital

Sosiale relasjoner og nettverk er viktige som kanaler for kunnskapsdeling, informasjonsflyt, inspirasjon og nye idéer. Et kjennetegn ved små og mellomstore lokalsamfunn er at relasjonene mellom folk er såkalt *flertrådede*, dvs. at mange møtes eller samhandler i en rekke ulike sammenhenger i arbeid, fritidsliv, nabolag og aktiviteter. Slik dannes det relasjoner på «kryss og tvers». Ofte har slike nettverk utviklet seg over år og er blitt solide og verdifulle sosiale nettverk av verdi for både enkeltindivider og lokalsamfunnet. I spørreundersøkelsen ble dette vurdert som viktigste trekket ved lokalkulturen som kan fremme innovasjon: «Folk møtes på jobb så vel som privat. Det skaper tillitsfulle nettverk». Et av småbyens fortrinn ligger i en *kombinasjonen* av folks flertrådede relasjoner og mange uformelle møteplasser og arrangementer, og slike steder blir som tidligere beskrevet oppfattet som verdifulle for innovasjon.

Flertrådede eller «tykke» relasjoner mellom folk bidrar gjerne til tillit og generer gjensidighet, begge deler vesentlige elementer i det som betegnes som «sosial kapital» (Putnam 1993). Når aktører i en småby gang på gang erfarer at de kan stole på sine samarbeidspartnere, spesielt i utprøving av nye idéer eller innovative aktiviteter, så styrkes tilliten og båndene. Tillit er dessuten viktig for å tørre å satse på nye og uprøvde tiltak, arbeidsformer, varer eller tjenester. Innovasjonsstudier i norske kommuner viser at alle innovasjoner inneholder et element av risiko og at tillit da var viktig for at iverksetting av nye idéer kunne finne sted (Ringholm mfl. 2011). I en studie av små og livskraftige

kystsamfunn fant vi at en lokalkultur der det er lov å lykkes var noe som fremmet nyskapende virksomhet og ga gründere og ildsjeler et handlingsrom for utprøving (Onsager mfl. 2013). Toleranse for nye idéer og takhøyde for høylytt debatt blant engasjerte ildsjeler i mindre lokalsamfunn ble også løftet fram i boka «Innovative bygdemiljø – ildsjeler og nyskaping» (Borch og Førde red. 2010). I våre ulike stedsutviklingsprosjekter har vi imidlertid sett eksempler på at gjennomsiktighet også kan vedlikeholde mistillit, -tilliten kan få seg en knekk i konfliktsaker og små forhold og nære relasjoner gjør at dette henger igjen i mange år etterpå. I stedsutvikling som en sosial prosess vil dette da fungere som en barriere (Vestby 2009).

Selv om sosial kapital betraktes som noe positivt og en ressurs i utviklingsarbeid, særlig i mindre lokalsamfunn, er det også viktig å være klar over at dette fenomenet ikke bare virker *integrerende* men tvert imot også kan fungere *ekskluderende* for personer eller grupper som ikke er del av de tillitsbaserte nettverkene (Seegard og Wollebæk 2011). Det kan være tilflyttere eller personer som ikke er «innenfor» sosiale miljøer i småbyen, eller mennesker med alternative livsstiler eller kreative idéer som skiller seg fra det tradisjonelle. I vår studie her har vi fått uttalelser som viser at dette er et reelt fenomen; i enkelte av byene blir det sagt at det er noen familier som har en posisjon og en form for definisjonsmakt som brukes til å «godkjenne» eller «avvise» nye tiltak. På spørsmål om hindringer for å lykkes med innovasjon, var det 21 prosent som krysset av for at «det er noen sentrale miljøer som ikke slipper andre til». I snitt kom dette alternativet på en 7. plass av 14 alternativer som ble oppgitt. I Bodø kom imidlertid dette alternativet på 3. plass, en tydelig høyere rangering enn snittet, selv om Bodø er en forholdsvis stor by. På det åpne spørsmålet har en informant svart følgende: «For utenforstående eller nye innovatører kan det virke vanskelig å få innpass i den "engere" krets. Det kan virke som at mye i byen styres og "forvaltes" av en gruppe mennesker som viser seg å gå igjen i de fleste forretningsmessige og kulturelle fora og beslutningsorganer».

Felles referanseramme og tilhørighet til stedet

I Nordlandsbyene kom det fram at en fordel i disse byene er at det er relativt gjennomsiktede forhold, folk kjenner hverandre og vet «hvem de skal spille på» når nye tiltak, aktiviteter eller satsinger i

for eksempel byutvikling initieres. Dessuten vil vi anta at mange føler *tilhørighet til stedet* og har et «hjerte for byen» som gjør at de gjerne stiller opp for å utvikle gode steds kvaliteter. En kreativ byutvikling vil på ulike måter angå de fleste og ikke bare noen få.

Et annet forhold som sannsynligvis har betydning er at innbyggerne har mange felles referanser og kunnskap om hva som skjer i lokalsamfunnet og kjennskap til lokale rammebetingelser, hendelser og aktører. Dette bidrar til å lette samhandling som fordres ved innovasjon og samarbeid om utvikling og nyskaping. At dette er et reelt fenomen er noe tilflyttere opplever i enkelte byer. De «kan ikke stedet» og det tar en god stund før de har innsikt og kunnskap som de «innfødte» ubevisst har som grunnlag for din samhandling. Der byen beskrives som urban, f.eks. i Svolve, synes for øvrig opplevelsen av dette å være motsatt.

7.7 Kommunens rolle som utviklingsaktør

Byene som innovasjonsarenaer handler om koplingen mellom nærings- og byutvikling. Dette vedrører næringslivet og innbyggerne, men offentlige myndigheter og politikere har et spesielt ansvar for å styre eller bidra til å forme samfunnsutviklingen. Vi skal nå diskutere hvilken rolle kommunen og andre offentlige myndigheter tar og kan ta i denne sammenheng.

Formelt har kommunene fire hovedroller: som lokal-demokratisk organ, tjenesteprodusent- og leverandør, forvaltningsorgan (av nasjonalt lovverk) og samfunnsutvikler. Rollen som samfunnsutvikler skal utformes i forbindelse med næringsutvikling og by- og stedsutvikling. I det siste tiåret har denne rollen blitt viktigere og mer mangefasettert. Det har i mange kommuner også foregått et bevisst utviklingsarbeid om hvordan denne rollen skal forvaltes, spesielt når det gjelder samspill og samarbeid med sivilsamfunn og næringsliv (Lindtvedt og Wang 2010).

Studier viser at kommuner og næringsliv ofte har ulike oppfatninger om hvordan kommunene bør utøve samfunnsutviklerrollen når det gjelder å bidra til eller stimulere næringsutvikling (Moen 2011). Hvordan kommunen velger å arbeide som utviklingsaktør varierer mye (Finstad og Aarsæther

2003). Studier av stedsutviklingsprosjekter viser at et viktig suksesskriterium for en god prosess er rolleavklaring mellom kommune og lokale ildsjeler, næringsaktører og sivilsamfunn som engasjerer seg, samt at ildsjelene gis et visst «positivt slingringsmonn», fleksibilitet og frihetsgrader i samarbeidet med kommunen (Vestby og Røe 2004, Vestby mfl. 2014). Innovasjon som utvikling av samarbeidsmåter finnes det mange eksempler på.

Samfunnsutviklerrollen kan utformes på flere og ulike måter. Her skal vi peke på fire roller kommunen kan ta for å styrke *by- og næringsutviklingen*: (i) samfunnsutvikling gjennom planlegging, (ii) utviklingen av offentlig-privat samarbeid og forholdet til sivilsamfunnet, (iii) å å fasilitere utvikling og vekst gjennom tilretteleggende og koordinerende bypolitikk, og (iv) utforme integrert bypolitikk, som i stor grad handler om utviklingen av det intrakommunale samarbeidet og den styringsrolle bykommunen kan ta. Nedenfor utdypes vi disse rolletypene.

Kommunens samfunnsutviklerrolle gjennom planarbeid

Å arbeide med planer og planprosesser er en viktig del av kommunens rolle som utviklingsaktør. Hvordan er dette direkte og indirekte koplet til innovasjon for næringsutvikling og byutvikling?

I en rekke byer savner næringslivsaktørene *tydelige planprosesser*. Forutsigbare rammebetingelser, effektive avklaringer, og god kommunikasjon fremkommer som viktige betingelser næringslivet ønsker skal forbedres i flere av kommunene. Gode arealplaner er viktig i denne sammenheng. Bodø kommune eksemplifiserer hvordan reguleringsplanen kan være førende for byens helhetlige og langsiktige utvikling, som ligger som fastlagte rammer, mens kommunen er fleksibel i forhandlingen om mindre detaljer. Planen er dermed en ramme for utviklingen som både offentlige og private aktører forholder seg til på en klargjørende måte, og som likevel åpner opp for fleksible valg som forenkler private utviklers investeringer. Dette forsterkes av politikernes kultur for og evne til å jobbe tverrpolitisk om byens utvikling, særlig når det gjelder de store prosjektene. Dette løftes frem som en stor styrke for Bodø.

Ovenfor framholdt vi hvilken betydning Nordlandsbyene har som regionsentra, ikke bare for arbeids- og næringsvirksomhet, men for besøk, handel, rekreasjon og opplevelser. Posisjoneringen som handelsbyer ser ut til å skjerpe konkurransesituasjonen mellom

kommuner, noe som også gir seg utslag i byenes planverk. Reguleringsplanene blir for eksempel et virkemiddel for byene i å fremskaffe næringsareal tilrettelagt for filialisering og for å tillate større bilbaserte handelsområder i byenes randsoner. Dette kommer i konflikt med utvikling av «den kompakte byen» med miljømessige kvaliteter, og vil i en del tilfeller medføre utfordringer med å skape byliv gjennom aktivitet på gateplan. Dette punktet ser ut til å være det generelt mest utfordrende når det gjelder å knytte næringsutvikling til byutvikling gjennom kommunens reguleringsplaner.

Forholdet mellom *regionale og kommunale planer* er i dag et viktig spørsmål som vil få økt betydning fremover. Det er flere grunner til at helhetlig samfunnsplanlegging er påkrevd når de sentrale utfordringene skal ses i sammenheng. Særlig gjelder dette en bærekraftig og klimavennlig samfunnsutvikling, det grønne skiftet, utvikling av smarte byer og byregioner. Det gjelder samtidig også forståelsen for de demografiske dimensjonene ved «kunnskapssamfunnet», og innvandring som gir nye regionale bosettingsmønstre. Regionale planer vil bidra til bedre, samordnede og mer langsiktige løsninger. Utfordringen er at de regionale planene ikke nødvendigvis overholdes når de møter lokale realiteter og politiske hensyn. På mange samfunnsområder finnes det regionale planer som blant annet skal motvirke fragmenterte strategier. Å forankre arbeidet i planer er ett av flere grep for at strategiene skal realiseres og bidra til innovative gevinster for virksomhetene.

Regionalt samarbeid foregår i mange og ulike former; i næringslivet, i offentlig sektor, og som samarbeid mellom offentlig og privat sektor. Når vi her har innovasjon og kreativ utvikling som fokus, blir kunnskaps- og kompetansebygging og «flyt» av dette sentralt. I en region med mange småbedrifter, som ofte har liten kapasitet til innovativ virksomhet, blir rollen til regionale aktører som kan tilby kunnskap, kompetanse og nettverksbygging enda viktigere. Flere i Nordlandsbyene peker på hvordan *fylkeskommunen sin rolle* i dette bildet er betydningsfull: i tillegg til sentrale oppgaver knyttet til utdanningstilbud legger fylkeskommunen føringer for kommunenes byutvikling og næringslivets regionale rammebetingelser, særlig gjennom tildeling av utviklingsmidler, utforming og investering i

infrastruktur/transport, definering av senterstruktur- og funksjoner og lokalisering av regionale offentlige arbeidsplasser.

Samarbeid mellom offentlige og private aktører

Gjennom å etablere gode samarbeidsrelasjoner til privat næringsliv kan kommunen fordele ansvaret for byens utvikling gjennom et offentlig-privat samarbeid (governance). Faren i flere av Nordlandsbyene er at små ressurser innebærer at samarbeidet kan bli skjevt, og at private aktører uten ansvar eller spesiell interesse for byens helhetlige utvikling får mye makt, slik det finnes mange eksempler på fra forskningen på byutvikling (Mäntysalo og Saglie 2010). I tillegg gir denne styringsformen seg ofte utslag i nyliberal politikk, som innebærer en markedsretting hvor myndigheters ønske om effektivitet, innsparing og økonomisk vekst kan føre til at sosiale og inkluderende utviklingsmål tapes av syne, og at byene segregeres og utvikler sosial ulikheter i tilgang til ressurser (Bergsli 2015). Dette er ikke lenger bare et storbyfenomen, men foregår også i små og mellomstore byer som nå begynner å rette søkelyset på fenomenet. I Nordlandsbyene har ikke disse utfordringene blitt løftet frem som et tema i vårt materiale.

Informanter fra næringslivet har i vår studie heller ikke etterlyst en mer tilbakeholden innstilling i kommunen. De har heller sett et behov for større forutsigbarhet og tydelige rammebetingelser. Kommunerepresentanter ønsker selv dette, men noen har opplevd brudd i samarbeidet fra næringslivets side dersom samspillet ikke foregår på næringslivets premisser. Dessuten gis det flere eksempler på utfordringer knyttet til mismatch mellom kommuneadministrasjonens arbeid og politikeres strategier. I flere byer oppleves imidlertid kommunen å være en god medspiller. I Sandnessjøen trekkes eksempelvis nærings sjefens engasjement i det lokale næringslivet og kulturlivet frem som et bidrag til etablering av viktige relasjoner på tvers av samfunnssektorer og offentlig-privat sektor.

Flere kommuner kritiseres for å bruke for lang tid i planprosesser og for å gi for lite informasjon om prosessene. Mer informasjon kunne senket forventningsnivået i næringslivet, som ikke alltid anses som realistisk, blir det sagt i en av byene. I spørreundersøkelsen blant bedrifter og virksomheter i Nordland fremstår offentlig-privat samarbeid som sentralt for deres virke. Undersøkelsen viser at en av de viktigste *betingelsene* for at arbeid

med innovasjon skal lykkes er at offentlige og private aktører samspiller.

Generell kunnskap om roller i lokalt utviklingsarbeid har relevans for innovasjon. For eksempel fant vi i en studie av festivaler i distriktene at det hadde foregått en klar nytenkning og kreative grep for nye samarbeidsformer mellom festivalarrangører og kommunene (Vestby mfl. 2012). Andre studier av kommunens rolle som samfunnsutvikler peker på at de tre mest aktuelle metodene og arbeidsformene er knyttet til innsatser med (i) Entreprenørskap, ildsjeler og mobilisering, (ii) Samarbeidsmetodikk mellom kommune og andre aktører, og (iii) Plansystemet og planprosessen (Ringholm mfl. 2009). Tidligere forskning om lokalt utviklingsarbeid har i stor grad fokusert på entreprenørskap og innovasjon (Onsager og Sæther 2001, Ringholm mfl. 2009, 2011), spesielt fordi det har dreid seg om kommunen eller næringslivet. En nyere studie av ildsjeler og deres samspill med kommunen, - enten det dreier seg om byutvikling, kulturliv, næringsliv eller sivilsamfunn, - viser at ildsjeler befinner seg på en akse med glidende overganger mellom forvaltning, fornyelse og nyskaping. Det finnes to typer ildsjeler; de som ivaretar det eksisterende og sørger for at alt er «på stell», og de som finner på nye ting, er kreative og i større grad gründere (Vestby mfl. 2014).

En annen rolle kommunen kan ta utover å koordinere relasjonene mellom næringsliv, sivilsamfunn og kommunen selv, er å utvikle det interkommunale samarbeide. Det er et gjennomgående funn at næringslivet ønsker regionale samarbeid og at kommunale grenser er til besvær. Det er naturlige grunner til at konkurranse heller enn samarbeid utarter seg mellom kommunene. Samtidig er det få grunner til at ikke styrket samarbeid i BA-regioner og ellers vil gi felles gevinst, gitt de store utfordringene for utvikling som en global og kunnskapsbasert økonomi gir for Nordland som helhet.

Tilretteleggende og koordinerende bypolitikk

Bykommunene i Nordland har varierende grad av ressurser til næringsutvikling. I noen kommuner er det opptil flere ansatte i avdeling eller næringselskap, i andre har en person ansvar for næringsutvikling på flere områder, f.eks. også landbruk. Når ressursene er små er det for mange kommuner naturlig å anlegge en ren *tilretteleggende rolle* for næringslivsutviklingen. Dette kan bl.a. illustreres med erfaringen i Brønnøysund, hvor opplevelsen er at

næringslivet forventer at kommunen tar en klar tilretteleggende rolle. Dette gjelder i stor grad planlegging, for eksempel for næringsareal, og utvikling av infrastruktur.

I en annen by stilles det spørsmål ved om en politikk for å skaffe til veie nye næringsarealer alltid er den mest effektive måten å skape næringsutvikling på, eller om andre tiltak ville kunne være mer effektive for å nå målene om næringsutvikling. Her kan vi gjerne spørre om det også kan være mulig å tenke motsatt: at næringsutvikling også skal tilrettelegge for byutvikling. Dette tror vi er et interessant spørsmål for å bryte med den naturlige, men kanskje hemmende grunntanken, at kommunen er så å si ren tilbyder overfor næringslivet. Gjennom samarbeid kan det stilles gjensidige krav, der kommunen forventer at bedrifter og utviklere bidrar til en kvalitativ byutvikling gjennom sin etablering.

Utvikling av infrastruktur (f.eks. kunnskapsmiljø og transport) kjennetegner tilretteleggende bypolitikk generelt. Arbeidet med å bli sentra for kunnskapsmiljø er som vi har diskutert over sentralt i Nordlandsbyene. Det er også forskjell på hvilke tjenester kommunene tilbyr gründere, fra en enkel førstelinjetjeneste for nye etablerere, til små bevilgninger fra næringsfondet til å støtte nettverksaktiviteter o.l. blant gründere.

Etablererkursene som holdes i hele fylket er en form for tilretteleggende funksjon som i stor grad benyttes, og som resulterer i en god andel bedriftsetableringer. På disse kursene foreslår en næringshagerepresentant at erfarne bedriftsledere og eiere også burde komme, fordi det ofte er kompetente påmeldte på disse kursene som kan vise seg nyttige for å løse bedrifters utfordringer. Utvikling av fritids- og kulturtilbud anses også som del av en tilretteleggende bypolitikk for næringslivet, siden den henvender seg mot de ansattes trivsel og de representasjonsmuligheter, samtidig som det kan være identitetsmarkører for stedet. (Harvey 1989). Flere av bykommunene i Nordland har tydelige kulturstrategier, med bakgrunn i å tjene både indre (trivsel) og ytre (attraktivitet) formål. De nye kulturhusene, slik som Kulturbadet i Sandnessjøen, Lofoten kulturhus i Svolvær, Fabrikken Kulturhus på Sortland, Stormen i Bodø, og det kommende Meieriet på Leknes, tilrettelegger dessuten for *allsidig* aktivitet, de er brede arenaer for befolkningen og næringslivet. Slike møteplasser trenger ikke være i

nye bygg, men deres eksistens og flerfunksjonelle karakter innebærer at kommunen aktivt tilrettelegger for inkluderende møteplasser. Et inkluderende bysamfunn handler også om å behjelpe integrering av tilflyttere, slik Vestvågøy Kommune satser på. Vestvågøy har hatt en satsing med å ønske innflyttere og innvandrere velkommen for å realisere kommunens gjestfrihet.

Noen bykommuner i Nordland har en sterkere *pådriverkraft* gjennom næringssselskaper, som jobber mer aktivt i utviklingen av arenaer og støttefunksjoner for gründere og bedrifter. Tilrettelegging for samarbeid mellom kunnskapsmiljø og næringsliv står sentralt for noen av disse. Siden næringslivet i varierende grad samarbeider og etterspør kompetanse og kunnskapstilføring, fremstår denne oppgaven som kjernen i kommunens *koordinerende rolle*. Her har også fylkeskommunen en sterk og viktig rolle gjennom utviklingen av videregående skoler som arenaer og aktiv aktør ut mot næringslivet, slik det for eksempel er eksplisitt vektlagt i Brønnøysund, på Leknes og på Fauske.

En annen type koordinerende rolle er knyttet til regionale og nasjonale virkemiddelapparatet. Erfaringen i Nordlandsbyene er at disse fungerer relativt bra, men noen savner at kommunen tilbyr en førstelinjetjeneste for å skape oversikt i det som oppleves som delvis ukoordinerte støtteordninger. Noen opplever også at de sitter langt unna såkornpenger og støtteapparat, og at Innovasjon Norge ikke når ut til dem. Selv om dette ikke nødvendigvis medfører riktighet, er spørsmålet hvordan bykommunene kan bidra til å senke terskelen for gründere. Både kommunenes næringsfond og førstelinjetjeneste er sentralt, hvor den enkleste metoden er å tilby nettbasert informasjon. Dette kan også fremme opplevelsen av kommunen som imøtekommende og næringsvennlig.

Integrert bypolitikk. Som utviklingsaktør er utfordringen for kommunene fremover å ta en sentral rolle i utformingen av en helhetlig bypolitikk. Nordland fylkeskommune har lenge hatt viktige strategier for å bidra til utvikling i Nordland når det gjelder områdene innovasjon, stedsutvikling, utdanning, folkehelse og kultur. Et generelt trekk ved utviklingspolitikken er at fylkeskommuner og kommuner har jobbet områdevis med strategier Man har jobbet innenfor sine «siloe»-. I noen byer har

det vært liten bevissthet om bypolitikk særlig blant politikerne, som primært har jobbet fra sak til sak i stedet for mot helhetlig byplanlegging. En mer felles opplevelse er nok også at få personressurser gjør et integrert arbeid med bypolitikk vanskelig.

En *territoriell* innretning mot integrert bypolitikk gir muligheter for å jobbe *tverrsektorielt* med beslektede utfordringer. Dagens utfordringer er komplekse. De trenger derfor helhetlige løsninger. På mange måter er dette byutviklingens natur i dag, hvor vi må løse problemer rundt klima og bærekraft (både, sosial, økonomisk og miljømessig), for å skape robuste, livskraftige og attraktive lokalsamfunn (Vedeld mfl. 2015). Lite tilsier at små og mellomstore byer sitter på andre løsninger eller svært annerledes utfordringer. En forsterket og integrert bypolitikk med et regionalt perspektiv er derfor et verdifullt bidrag.

Bypolitikk føres ikke bare lokalt. Den er også regional og nasjonal. Flernivåstyring om bypolitikk handler om å koordinere virkemidler og politikktutforming på de respektive områder og mellom de respektive myndighetsnivåene, hvor det gjerne er målkonflikter. Samferdsel, som er et grunnleggende virkemiddel for opprettholdelsen av Nordlandssamfunnet, er en sektor som i stor grad er utenfor kommunenes kontroll. De statlige etatene og nasjonale myndigheter må også tilstrebe en nasjonal og samarbeidsbasert bypolitikk på tvers av forvaltningsnivåene.

Samtidig kan det intrakommunale arbeidet styrkes ved å legge arbeidsområder til bypolitikk, som skal være tverrsektoriell for å sørge for en helhetlig utvikling. Viktige sektorhensyn, for bolig, folkehelse, næring, stedsutvikling, kultur og sosialsektoren må inngå i en integrert bypolitikk. Samtidig som knappe personressurser i kommunene vanskeliggjør arbeidet, viser en prosjekttilnærming til byutvikling seg å fungere godt for å overkomme «siloutfordringene», slik som i Bodø. Arbeid med sentrumsplaner har også i mange av Nordlandsbyene bidratt til mer helhetlig tenkning.

7.8 Kunnskapsgrunnlag for byer som innovasjonssentra

Denne studien legger er et grunnlag for videre forskning og utvikling på skjæringsfeltet nærings- og byutvikling i små og mellomstore byer og for utformingen av bypolitikk. Mange av storbyenes geografiske fortrinn som fremmer kreativitet, kunnskapsutvikling, nettverk og innovasjon, henger sammen med enkelte grunnleggende kjennetegn ved byer; tetthet, infrastruktur, kritisk masse, mangfold og aksept for annerledeshet. På bakgrunn av denne studien vil vi hevde at flere av disse fortrinnene også finnes og kan utvikles i mindre byer. Dessuten har disse byene noen kjennetegn som kan bidra positivt til nyskaping; som nærhet mellom ulike type arenaer som kan fungere innovativt, oversikt over hvem som kan mobiliseres til kreative aktiviteter og nyskaping, stor grad av opparbeidet tillit, og flertrådede relasjoner som bidrar til «tykke» relasjoner og overlappende nettverk. Vi foreslår derfor at byene i Nordland *i seg selv* kan forstås og utvikles som innovasjonsarenaer, siden de tilbyr både formelle og uformelle arenaer for interaksjon og kreative møter, og de kjennetegnes av mangfold (om enn i ulik grad). Siden mulighetene for å inngå i internasjonale nettverk og kunnskapskoplinger i dag er gode, vil disse lokale kjennetegnene kunne være en ressurs. Spesialiserte småbyer og næringsmiljøer kan også være integrert i flere innovasjonssystemer.

Koblinger mellom kunnskaps- og næringsmiljøer i små og mellomstore byer er av stor betydning for innovasjon, og er et område det må satses ytterligere på i Nordland. I tillegg vil større vekt på samarbeid mellom privat næringsliv og lokale myndigheter være fruktbart for å fremme forståelsen av en gjensidig avhengighet mellom nærings- og byutvikling. Vi ser også et større potensial i å aktivere innbyggere og sivilsamfunnets organisasjoner for å skape en inkluderende og kreativ byutvikling, noe som også kan skape entusiasme og eierskap til byens utvikling. Den store dugnadsånden og initiativviljen som finnes i disse byene bør kunne omsettes til innsatser som bidrar til å forme byen, og til å ta den i bruk på nye og kreative måter. Ikke minst vil en større grad av samarbeid mellom kultur- og næringsliv også kunne gi positive effekter. Mens kulturlivet mange steder brukes som scener for

næringslivsarrangementer og samfunnsliv i dag, vil større interaksjon med kulturarbeidere, kunstnere og andre kreative yrkesutøvere i både nærings- og byutvikling kunne gi nyskapende resultater.

Dette prosjektet har hatt begrensede ressursrammer, og vi har ikke hatt anledning til å gå i dybden i hver by eller region, eller studert nærmere konkrete innovasjonsprosesser- og aktiviteter. Dette kan gjøres til gjenstand for fremtidig forskning. Spesielt interessant ville det være å studere ulike strategier for større integrasjon mellom næringsutvikling og kreativ byutvikling i realisering av en ny bypolitikk.

Litteratur

Bøker, artikler og tidsskrifter

- Asheim, B.T. og Isaksen A. (2008): *Regionale innovasjonssystemers betydning i en globalisert økonomi*. VESTFORSK seminar, NFR, 9. juni 2008
- Bergsli, H. (2005): "Entreprenørpolitikk og byutvikling - Byutvikling og globale trender". In J. Aspen (Ed.), *By og byliv i endring: studier av byrom og handlingsrom i Oslo*. Oslo: Scandinavian Academic Press
- Bergsli, H. (2015): *Urban attractiveness and competitive policies in Oslo and Marseille. The waterfront as object of restructuring, culture-led redevelopment and negotiation processes*. Doktorgradsavhandling ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. Oslo: Universitetet i Oslo
- Borch, O. J. og Førde, A. (red.) (2010): *Innovative bygemiljø. Ildsjeler og nyskappingsarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget
- Boschma, R. og Gianelle, C. (2014): *Regional Branching and Smart Specialisation Policy. Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies (S3 Policy Brief Series No. 06/2014)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi:10.2791/65062
- Caloffi, A., Rossi, F. og Russo, M. (2015): What makes SMEs more likely to collaborate? Analysing the role of regional innovation policy. *European Planning Studies* 23(7):1245-1264
- Chesbrough, H.W. (2003): *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business Press

-
- Cohen, W. og Levinthal, D. (1989): "Innovation and learning: The two faces of R&D". *Economic Journal*, 99(September): 569-596
- Cooke, P., Davies, C., og Wilson, R. (2002): "Innovation Advantages of Cities: From Knowledge to Equity in Five Basic Steps". *European Planning Studies*, 10(2): 232-250
- Cooke, P.N., Heidenreich, M. og Braczyk, H-J. (2004): *Regional Innovation Systems: The Role of Governance in a Globalized World*. Hove: Psychology Press
- Dahl, E., Bergsli, H., og Wel, v.d. K.A. (2014): *Sosial ulikhet i helse: En norsk kunnskapsoversikt*. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag/Sosialforsk
- Fimreite, A. L. og Aars, J. (2005): "Governance med kommunen som navn - tre nettverk i Kristiansand". I Medalen, T. & Fimreite, A. L. (red.), *Governance i norske storbyer: mellom offentlig styring og privat initiativ*. Oslo: Scandinavian Academic Press
- Fimreite, A. L., Medalen, T. og Aars, J. (2005): «By-governance». I Medalen, T. og Fimreite, A.L. (red.), *Governance i norske storbyer: mellom offentlig styring og privat initiativ*. Oslo: Scandinavian Academic Press
- Finstad, N. og Aarsæther, N. (red.) (2003): *Utviklingskommunen*. Oslo: Kommuneforlaget
- Fitjar, R.D., Fosse, J. K., Hauge, E., Isaksen, A., Jakobsen, S.-E.-., Normann, R., og Timmermans, B. (2015): *Regional satsing for mobilisering og kvalifisering til forskningsbasert innovasjon*. Kristiansand: Agderforskning. (FoU-rapport nr. 5/2015)
- Florida, R. (2002): *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books
- Foss, O., Juvkam, D. og Onsager, K. (2006): *Litteraturstudie: små og mellomstore byer og regional utvikling*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-notat 2006:111)

- Grimsrud, G.M. og Aure, M. (2013): *Tilflytting for enhver pris? En studie av tilflyttingsarbeid i norske distriktskommuner*. (Idéas2evidéncerapport 4/2013)
- Gundersen, F. og Onsager, K. (2011): *Regional innovasjon og næringsutvikling*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2011:12)
- Hall, S. P. (2000): "Creative Cities and Economic Development". *Urban Studies*, 37(4): 639-649
- Harvey, D. (1989): "From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism". *Geografiske Annaler*, 71(1), 3-17
- Henningsen, E. og Vestby, G. M. (2012): «Identitet og tilhørighet. Mennesker og steder». I Sandkjær Hansen, G. Klausen, E. og Langeland, O. (red.), *Det regionale Norge*. Oslo: Abstrakt Forlag
- Hospers, G.-J. (2003): "Creative cities in Europe". *Intereconomics*, 38(5): 260-269. doi:10.1007/bf03031728
- Hubbard, P. (2006): *City*. London: Routledge
- Illeris, S. (2002): *Is growth cities contagious?* Ministry of the Environment: European Cities in a Global Era, 30-35
- Johansen, S., Langset, B. og Foss, O. (2015a): *Byregionprogrammet fase 1: Gjennomgang av 33 samfunnsanalyser*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2015:16)
- Johansen, S., Onsager, K., og Sørli, K. (2015b): *Samspill og regional vekstkraft i Tromsøregionen*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2015:4)
- Langset, B., og Sørli, K. (2015): *Flytting gjennom alders-fasen 15-40 år i Nordland. Motiver. Yngrebølge*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-notat 2015:107)
- Leitner, H. (1990): "Cities in pursuit of economic growth. The local state as entrepreneur". *Political Geography Quarterly*, 9(2), 146-170

-
- Lindtvedt, F. og Wang, L. (2010): *Kommunen som samfunnsutvikler – nye utfordringer og muligheter*. Innspillsnotat til sluttrapport for Livskraftige kommuner. Drammen: Insam
- Lundvall, B.-ä. og Johnson, B. (1994): "The Learning Economy". *Journal of Industry Studies*, 1(2): 23-42.
- Knutsen, J.P., Johansen Hørrigmo, A.M., Holstad Wright, E. og Borgar Hansen, T. (2015): Piloting regional innovation or much ado about nothing?- Evaluating the R&D policy initiative of Nordland, Norway. *European Planning Studies* 23(7): 1282-1301
- Massard, N., og Autant-Bernard, C. (2015): "Editorial: Geography of Innovation: New Trends and Implications for Public Policy Renewal". *Regional Studies*, 49(11): 1767-1771
- Moen, S. E. (2011): *Kommunen som samfunnsutvikler. Drivere og hindringer for næringsutviklings- og sysselsettingsarbeid*. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo. (Fafo-rapport 2011:30)
- Mäntysalo, R. og Saglie, I.-L. (2010): "Private Influence Preceding Public Involvement: Strategies for Legitimizing Preliminary Partnership Arrangements in Urban Housing Planning in Norway and Finland". *Planning Theory & Practice* 11(3): 317-338
- Oinas, P. og van Gils, H. (2001): "Identifying contexts of learning in firms and regions" I Felsenstein, D. og Taylor, M. (red.), *Promoting local growth: Process, practice and policy*. Aldershot: Ashgate
- Onsager, K. og Selstad, T. (2007): *Regioner i utakt*. Bergen: Fagbokforlaget
- Onsager, K. og Sæther, B. (2001): *Etniske entreprenører og selvsyssetting. En studie av matnæringer i Oslo*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR prosjektrapport 2001:6)
- Onsager, K. red. (2005): *Teknologihyene. Omstillinger, innovasjon og utfordringer*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2005:11)

- Onsager, K., Aslesen, H., Gundersen, F., Isaksen, A. og Langeland, O. (2010): *City regions, advantages and innovation*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR Report 2010:5)
- Onsager, K., Schmidt, L., Stokke, K. B., og Vestby, G. M. (2013): *Utvikling og livskraft i kystsamfunn – En studie av tre små kystkommuner*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2013:12)
- Ozgen, C., Peters, C., Niebuhr, A., Nijkamp, P. og Poot, J. (2014): “Does Cultural Diversity of Migrant Employees Affect Innovation?” *International Migration Review*, 48(Fall): 377–416
- Piore, M. J. og Sabel, C. F. (1984): *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*. New York: Basic books
- Putnam, R. D. (1993): The Prosperous Community. Social Capital and Public Life. *The American Prospect* 4(13)
- Righard, E., Johansson, M. og Salonen, T. (2015): *Social Transformations in Scandinavian Cities: Nordic Perspectives on Urban Marginalisation and Social Sustainability*. Lund: Nordic Academic Press
- Ringholm, T., Aarsæther, N., Bogason, P. og Ellingsen, M. B. (2011): *Innovasjonsprosesser i norske kommuner. Åpninger, pådrivere og mellomromskompetanse*. Tromsø: Norut. (Norut-rapport 2011:2)
- Ringholm, T., Aarsæther, N., Nygaard, V. og Selle, P. (2009): *Kommunen som samfunnsutvikler. En undersøkelse av norske kommuners arbeid med lokal samfunnsutvikling*. Tromsø: Norut. (Norut-rapport 2009:8)
- Ringholm, T., Angell, E. og Lie, I. (2012): *Etter Toven. Scenarier for Midtre og Ytre Helgeland*. Tromsø: NORUT. (NORUT rapport 2012:13)
- Rinkinen, S., Oikarinen, T., og Melkas, H. (2015): Social enterprises in regional innovation systems: a review of Finnish regional strategies. *European Planning Studies*, 1-19. doi:10.1080/09654313.2015.1108394

- Robinson, D., Bylund, J., Coutard, O., Finnveden, G., Hooimeijer, P., Kabisch, S., Riegler, J. (2015): *Transition towards sustainable and liveable urban futures*. Haag: JPI Urban Europe
- Rydningen, A. (2004): *Spesialiserte næringer i fem norske byregioner. Bergen, Stavanger, Trondheim, Kristiansand og Tromsø*. Kristiansand: Agderforskning. (Prosjektrapport nr. 1/2004)
- Røe, P. G. og Vestby, G. M. (2013): «Sosiokulturelle stedsanalyser: teorigrunnlag og metodologi». I A. Førde, B. Kramvig, N. Gunnerud Berg og B- Dale (red.): *Å finne sted*. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser. Trondheim: Akademika forlag
- Røe, P.G. og Vestby, G. M. (2004): *Fortellingen om en stedsutvikling – en sosiokulturell prosess. Evalueringsrapportering fra arbeidet med sentrumsutvikling i Eidskog*?. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-notat 2004:101)
- Røsnes, A., E. (2005): «Byplanlegging - fra regulativt hierarki til nettverksmekanismer». I Medalen, T. og Fimreite, A. L. (red.), *Governance i norske storbyer: mellom offentlig styring og privat initiativ*. Oslo: Scandinavian Academic Press
- Schumpeter, J. A. (1934): *The theory of economic development: An inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle* (Vol. 55): Transaction Publishers
- Scott, A. J. (2010): "Cultural economy and the creative field of the city". *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 92(2): 115-130.
- Seegard, S.B og Wollebæk, D. (red.) (2011): *Sosial kapital i Norge*. Oslo: Cappelen Damm
- Skogheim, R., og Vestby, G. M. (2010): *Kulturarv og stedsidentitet. Kulturarvens betydning for identitetsbygging, profilering og næringsutvikling*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2010:14)
- Smith, D. P. (2005): "Studentification: The gentrification factory?". In R. Atkinson & G. Bridge (Eds.), *Gentrification in a global context: the new urban colonialism*. London: Routledge

- Sæter, O. og Ekne Ruud, M. (2005): *Byen som symbolsk rom. Bypolitikk, stedsdiskurser og gentrifisering i Gamle Oslo*. Oslo: Byggforsk Forlag
- Søholt, S., Aasland, Aa., Onsager, K. og Vestby, G.M. (2012): *"Derfor blir vi her" - innvandrere i Distrikts-Norge*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR-rapport 2012:5)
- Søholt, S., Trondstad, K. og Vestby, G.M. (2015): *Syssetting av innvandrere - regionale muligheter og barrierer for inkludering*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR-rapport 2015:20)
- Törnqvist, G. (2009): *Kreativitet i tid och rum: prosesser, personer och platser*. Stockholm: SNS Förlag
- Vareide, K. og Nygaard, M. O. (2014): *Regional analyse for Nordland 2014*. Bø: Telemarksforskning. (TF-notat 2014:59)
- Vareide, K. og Roncossek, S. D. (2015): *Regional analyse for Nordland 2015*. Bø: Telemarksforskning. (TF-notat 2015:119)
- Vatne, E. (2005): "Kunnskapssamfunnet og storbyenes rolle som arena for økonomisk utvikling". I Vatne, E. (red.), *Storbyene i kunnskapsøkonomien: arena for kunnskapsdeling og nyskaping*. Oslo: Scandinavian Academic Press
- Vedeld, T., Bergsli, H., Millstein, M., og Andersen, B. (2015): *Forskning for framtidens byer. Status og utfordringer i møte med en ny global agenda*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2015:26)
- Vestby, G. M., Samuelsen, R. og Skogheim, R. (2012): *Festivalkommuner. Samhandling mellom kommuner og festivaler*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2012:7)
- Vestby, G. M. (2015): "Stedsutviklingens råstoff og resultat: Funksjonelle og emosjonelle relasjoner mellom mennesker og sted". I A. Aure, N. Gunnerud Berg, J. Cruickshank og B. Dale (red.): *Med sans for sted. Nyere teorier*. Fagbokforlaget 2015

- Vestby, G. M., og Skogheim, R. (2010): *Florø i fokus. Sosiokulturell stedsanalyse for byutvikling og profilering*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2010:6)
- Vestby, G.M. (2009): *Stedsutvikling i Eidfjord – en sosiokulturell stedsanalyse*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2009:22)
- Vestby, G.M., Gundersen F., og Skogheim, R. (2014): *Ildsjeler og lokalt utviklingsarbeid. Gløden, rollen og rammevilkårene*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. (NIBR-rapport 2014:2)
- Vibe, N., Frøseth, M. W., Hovdhaugen, E. og Markussen, E. (2012): *Strukturer og konjunkturer. Evaluering av Kunnskapsløftet. Sluttrapport fra prosjektet «Tilbudsstruktur, gjennomføring og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring*. Oslo: NIFU (NIFU-rapport 2012:26)
- Wiechmann, T., og Pallagst, K. M. (2012): "Urban shrinkage in Germany and the USA: A Comparison of Transformation Patterns and Local Strategies". *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(2): 261-280
- Wilhelmsen, L. (2015): *Innovasjon i norske næringsliv 2011-2013*. Oslo: SSB. (SSB-rapport 2015:45)
- Wirth, L. (1938): Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology*, 44(1): 1-24.
- Ærø, T. og Jørgensen, G. (2005): *Implementering av bypolitikk i Norden* (Temanoord 2005:502). København

Planer og strategidokumenter

- Alstahaug kommune (2014): *Kommuneplanens samfunnsdel perioden 2012 - 2022*
- Bodø kommune (2011): *Strategisk næringsplan for Bodø 2011-2015*
- Bodø kommune (2013): *Planprogram. Kommuneplanen for Bodø kommune 2013-2025. Bodø mot år 2030.*
- Brønnøy kommune (2010): *Strategisk næringsplan 2010-2014*
- Brønnøy kommune (2012): *Planstrategi for Brønnøy kommune 2012-2015*
- Fauske kommune (2007): *Strategisk næringsplan 2007-2010*
- Fauske kommune (2011): *Kommuneplanens samfunnsdel. Fauske kommune - 2025. Folkehelsekommunen der alle trives.*
- Futurum AS (2012): *Strategisk plan for Futurum AS 2011-2015*
- Kommunal- og regionaldepartementet (2003): *Storbymeldingen. Om utvikling av storbypolitikk. (St.meld.nr.31 (2002-2003)). Oslo*
- Midt-Helgeland (2014): *Regional strategisk næringsplan for Midt-Helgeland 2014-2022. Med perspektiver mot 2030.*
- Narvik kommune (2013): *Samfunnsdel. Kommuneplan 2013-2015*
- Nordland fylkeskommune (2013a): *Fylkesplan for Nordland 2013–2025. Regional plan*
- Nordland fylkeskommune (2013b): *FoU-strategi for Nordland 2013-2025*
- Nordland fylkeskommune (2014): *Et nyskapende Nordland. Innovasjonsstrategi for Nordland 2014–2020*
- Nordland fylkeskommune (2015a): *Planprogram for regional plan for By- og regionsenterpolitikk 2016-2025.*
- Nordland fylkeskommune (2015b): *Strategi for stedsutvikling.*

-
- Norges offentlige utredninger (NOU) (2015:1): *Produktivitet – grunnlag for vekst og velferd — Produktivitetskomisjonens første rapport.*
- Ofoten regionråd (2011): *Strategisk næringsplan for Ofoten 2011-2015*
- Rana kommune (2013): *Strategisk næringsplan Mo i Rana*
- Sortland kommune (2007): *Sammen om velferd og utvikling i Vesterålen. Kommuneplan for Sortland 2008-2020.*
- Stortingsmelding nr. 25 (2004-2005): *Om regionalpolitikken. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet*
- Svolvær kommune (2012): *Kommunedelplan Svolvær 2030 -byen i Lofoten. Strategisk plandokument.*
- Team Bodø KF (2011): *Strategisk næringsplan for Bodø 2011-2015*
- Vefsn kommune (2009): *Kommuneplanens langsiktige samfunnsdel 2009 - 2019*
- Vefsn kommune (2013): *Strategisk næringsplan Vefsn kommune 2013-2016*
- Vefsn kommune (2015): *Kommunedelplan for Mosjøen. Forslag til planprogram*
- Vestvågøy kommune (2000): *Kommuneplan 2000-2012*
- Vestvågøy kommune (2003): *Næringsmelding 2003*
- Vestvågøy kommune (2008): *Marin næringsplan for Vestvågøy 2008-2011*
- Vestvågøy kommune (2010): *Sluttrapport arbeidsgruppe Vestvågøy*
- Vågan kommune (2008): *Næringsplan 2008-2011*

Vedlegg 1

Intervjuguide, regionale aktører

A. Regionale aktører Nordland: roller, virkemidler og samarbeid

1. Hva vil dere fremheve som deres (respektive) viktigste virkemidler (i bred forstand) som fremmer innovasjon i Nordland?
2. Hva bidrar dere med overfor bedrifter/virksomheter og kommunene?
3. Hvilke regionale eller statlige aktører samarbeider dere med i dette?
4. Hvordan fungere disse samarbeidsrelasjonene? Positivt/negativt? Er regionale aktørers virkemidler, tiltak og aktiviteter koordinert; hvorledes?

B. Byene og regionsentrene i Nordland

Relasjoner mellom kunnskaps- og kompetansemiljøer og næringsliv/virksomheter

1. Eksempler på samarbeid/samspill mellom kunnskapsmiljøer/FoU og bedrifter?
2. Hva bør gjøres for å styrke et slikt samarbeid?
3. Hva bør gjøres for at bedriftene i større grad stimuleres til kunnskapsinnhenting, kompetanseheving?

Styrke nyskaping, innovasjon og kreativitet

1. Hva må gjøres ytterligere for å stimulere til nyskaping og kreativitet?
2. Er det noen type innovasjonsarenaer som bør styrkes eller etableres, og hvordan bør dette gjøres?
3. Hva er de største utfordringene eller hindringene for innovasjon i regionen?
4. Er det noen sammenheng mellom utvikling av byene som innovasjonssentra i sine regioner og mer allmenn byutvikling? På hvilken måte?

* * * *

Intervjuguide for intervjuene i de ti byene er gjengitt i teksten i kap. 1 (Formål med studien og metoder)

Spørreskjemaet til bedrifter og virksomheter/foretak gjengis av plasshensyn ikke her, men kan eventuelt sendes interesserte på forespørsel.

Vedlegg 2

Nyetableringsrater (nyregistrerte virksomheter i prosent av befolkningen per år)

	Antall virksomheter 1.1.2015	Nettotilvekst virksomheter 2005-2015	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Gjennomsnitt tilvekstrate 2005-14
Landet	554446	99831	13,2	13,0	11,7	10,9	12,3	10,3	10,7	15,9	12,2	12,8	12,3
Nord-Norge	49283	4892	10,4	9,9	9,7	9,3	10,9	7,9	8,4	12,9	9,7	10,8	10,0
Nordland	24368	2110	10,1	9,5	9,4	9,3	10,6	7,5	7,9	12,4	8,8	9,8	9,5
Bykommunene	14961	1955	11,6	11,1	10,7	10,6	11,4	8,5	8,8	13,7	9,9	10,8	10,7
Øvrige kommuner	9407	155	8,0	7,1	7,5	7,2	9,3	6,1	6,4	10,3	7,2	8,1	7,7
Bodø	4168	800	14,5	14,3	12,9	11,1	12,0	10,5	10,2	15,2	11,3	13,2	12,5
Narvik	1531	203	15,0	13,3	12,1	14,5	18,7	8,9	8,9	14,7	9,6	12,1	12,8
Brønnøy	821	70	10,8	7,8	10,5	10,2	9,5	7,1	7,8	12,8	9,5	7,8	9,4
Alstahaug	810	91	8,6	8,7	9,6	11,3	10,0	8,4	10,8	13,1	6,8	10,1	9,7
Vefsn	1218	68	10,1	9,6	8,8	9,1	9,8	6,8	8,8	12,9	10,4	8,5	9,5
Rana	1966	335	10,4	9,5	11,1	10,7	10,8	9,0	8,7	15,2	11,4	10,0	10,7
Fauske	807	59	9,8	9,0	10,9	9,7	8,2	7,2	6,4	11,0	9,3	12,2	9,4
Vestvågøy	1325	85	7,6	8,6	7,4	7,6	10,4	6,2	6,9	11,2	8,6	8,2	8,3
Vågan	1205	114	10,0	11,0	8,9	9,5	9,5	7,4	7,4	13,0	8,9	10,9	9,6
Sortland	1110	130	12,2	10,3	9,1	10,2	10,7	7,9	8,4	12,4	7,3	9,5	9,8

Vedlegg 3

Ansvars- og oppgavefordeling

Forskerteamet har bestått av Heidi Bergsli (samfunnsgeograf), Bjørg Langset (samfunnsøkonom), Marit Owren Nygaard (samfunnsøkonom) og Guri Mette Vestby (sosiolog), med Vestby som prosjektleder. I tillegg har Knut Onsager (samfunnsgeograf) og Torunn Kvinge (samfunnsøkonom) bidratt med kommentarer og innspill om innovasjon og næringsliv.

Prosjektet har bestått av to deler: Del I er en sammenstilling av eksisterende statistikk, og Del II som er hoveddelen og som inneholder ny datainnsamling. Langset har hatt hovedansvaret for Del I og Bergsli for Del II, mens Vestby har hatt det overordnede og koordinerende prosjektansvaret for datainnsamlingen og analysene.

Her er en oversikt over hvem som har hatt ansvar for og arbeidet med de enkelte deloppgavene (dels for intern formalia-dokumentasjon, dels for oppdragsgiver).

Kapittel	Hovedansvarlig	Andre bidragsytere
1- Formål og metode	Vestby	Owren Nygaard
2- Kunnskap om innovasjon og kreativitet i byer	Bergsli og Vestby	Owren Nygaard, Onsager og Kvinge
3- Statistisk bakgrunnsbilde	Langset og Owren Nygaard	Onsager
4- Fylkesregionale strategier, perspektiver og aktører	Bergsli	Vestby
5- De ti byene som innovasjonssentra	Bergsli	Owren Nygaard og Vestby
6- Spørreundersøkelse til bedrifter og virksomheter	Owren Nygaard	Bergsli, Langset og Vestby
7- Byene som innovasjonssentra: sammenstilt analyse	Bergsli og Vestby	Owren Nygaard

